

44/3,4 2004

glasnik slovenskega etnološkega društva
bulletin of the slovene ethnological society

16 12
S.E.D.

TEMA:
VZPOSTAVLJANJE REGISTRA PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE
IN DRUGIH ETNOLOŠKIH PODATKOVNIH BAZ, ZBIRATELJSTVA,
PREDSTAVITVE ETNOGRAFSKIH ZBIRK V SLOVENIJI IN ZBIRK
SLOVENCEV V SOSEDNJIH DRŽAVAH.

Glasnik Slovenskega etnološkega društva (Glasnik SED):
Strokovno-znanstvena revija Slovenskega etnološkega društva
44/2004, št. 3-4

*Bulletin of Slovene Ethnological Society,
Science Magazine
44/2004, Issues No. 3-4*

Revija izhaja od leta 1956 najprej kot Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje,
od 1959 (XV letnikov) kot Glasnik Slovenskega etnografskega društva, po letu 1976 pa kot Glasnik Slovenskega etnološkega društva.

V enem letniku izidejo 4 številke.

The magazine was published under the name Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje (Institute for Slovene Ethnology Bulletin) until 1956; as Glasnik Slovenskega etnografskega društva (Bulletin of Slovene Ethnographical Society) until 1959 (XV volumes); as Glasnik Slovenskega etnološkega društva (Bulletin of Slovene Ethnological Society) since 1976.

4 issues (1 volume) are published yearly.

Izdajatelj/ Publisher©:
Slovensko etnološko društvo
Zanj/Represented by dr. Aleš Gačnik

SLOVENSKO ETNOLOŠKO DRUŠTVO
SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

Ponatis celotne številke ali posameznih prispevkov in fotografij je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without written permission from the publisher. Quotations must contain a full mention of the source.

Naslov uredništva/Address:

Slovenski etnografski muzej
Metelkova 2
1000 Ljubljana

Tel./Tel.: (+ 386) 01 300 87 64
Fax./Fax: (+ 386) 01 300 87 35
Elektronska pošta/E-mail: sed-drustvo@sed-drustvo.si
Spletna stran/ Website: <http://www.sed-drustvo.si>

Uredniški odbor/ Editorial board:

Alenka Černelič Krošelj: glavna urednica/ *Editor-in-Chief*
Tita Porenta: odgovorna urednica/ *Editor-in-Charge*
- dr. Aleš Gačnik, Katja Jerman, Irena Destovnik.
- Bojana Rogelj-Škafar: urednica društvenih strani/ *Society Pages Editor*

Prispevke je recenziral uredniški odbor in posamezni sodelavci. Redakcija te številke je bila zaključena dne 15. 11. 2004.

Za znanstveno in strokovno vsebino svojih prispevkov odgovarjajo avtorji.

*All articles have been reviewed by the Editorial Board. The editing of this issue was completed on the 15th of November 2004.
The authors are solely responsible for the content of their articles.*

Lektorica/ Language Editor: Irena Destovnik

Prevodi angleških izvlečkov in povzetkov/ Translation into English:

Mag. Natalija Vrečer

Vnos člankov v računalniško bazo COBISS/ Article Classification:

Breda Pajsar

Oblikovanje/ Design:

Kolortisk Krško

Računalniški stavek/ Computer Typesetting:

Kolortisk Krško

Tisk/ Printed by:

Kolortisk Krško

Naklada/ Circulation:

500 izvodov

500 copies

LETOŠNJA JESEN IN KONEC LETA

Za letošnje zadnje, dvojno številko Glasnika SED smo pripravili temo z obširnim naslovom *Vzpostavlanje registra premične kulturne dediščine in drugih etnoloških podatkovnih baz, zbirateljstva, predstavitve etnografskih zbirk v Sloveniji in zbirk Slovencev v sosednjih državah*, kar bolj preprosto pomeni razmišljanje o vezeh, povezovanju, sodelovanju med ljubitelji in stroko. V uvodnik tako vpletam nekaj izhodiščnih misli Tanje Roženberger Šega, ki je z uvodnim prispevkom in z naborom člankov sodelovala pri oblikovanju teme: »S tokratno temo nove številke Glasnika SED želimo ponovno opozoriti na aktualnost, širino in pomembnost kakovostnega in sistematičnega sodelovanja stroke z ljubitelji, različnimi interesnimi skupinami, organizacijami in posamezniki, ki delujejo na širokem področju premične kulturne dediščine etnološkega značaja. Objavljeni prispevki dokazujejo razsežnosti pomena trdnih medsebojnih vezi, predstavljajo nekaj konkretnih in aktualnih primerov s terena ter napovedujejo naše še močnejše zavedanje in vzpodbujanje vizije celovitega pristopa. Članki potrjujejo resničnost problema, so konkretni primeri, vzorci in izhodišča razmišljanja. Pogosto so različne dejavnosti naštetih skupin deležne našega kritičnega pretresa, ki je seveda nujen, saj neuko ravnanje s kulturno dediščino povzroča mnoge nepravilnosti in nepopravljive napake, a v situacijah, ko je to edina pot naše medsebojne komunikacije, se takšen odnos ne more razviti v smeri medsebojnega zaupanja in dobrega partnerstva. Manjka nam sistematičnosti in načrtnosti, na podlagi katerih bi se oblikovali strateški projekti z jasnimi cilji in splošnim namenom večje kakovosti varovanja, hranjenja, predstavitve in rabe kulturne dediščine. Ponudimo ljubiteljem ustrezna usposabljanja in izobraževanja, oblikujemo skupno muzejsko ponudbo, predlagajmo nove poklice, razmišljajmo o lokalnih muzejskih centrih in muzejskih svetovalcih, ustvarimo predloge kompleksnih in sistemskih rešitev. Vsebina naše stroke prav nam nalaga to največjo odgovornost.«

Kljub aktualnosti in pomembnosti osrednje teme sta v ospredju tokratne številke dva dogodka, ki sta zaznamovala letošnje »etnološko jesen« in sta v mnogočem povezana tudi z osrednjo temo. *Slovenski etnološki leksikon*, ki mu namenjam »prvo stran« in rubriko Aktualno, je rezultat dela, ki so ga opravili sicer etnologi – strokovnjaki, a z močno prepletenimi in stkanimi vezmi tako s sorodnimi vedami kot s t. i. terenom. Uporaba, izra-

ba, branje, promoviranje in analize pa so v naši domeni – domeni vseh, ki imamo to knjigo »za vsakdanjo rabo«.

Drugi jesenski dogodek je podelitev Murkove nagrade, priznanja in letos na občnem zboru SED aprila 2004 potrjene Murkove listine. Etnologinje in etnologi smo naš praznik, ki se je letos odvijal 4. novembra, številčno in veselo (ob odličnem programu in medsebojnih pogovorih ob kozarcu in hrani) preživeli na Škrabčevi domačiji v Hrovači pri Ribnici. Društvene strani so tako namenjene predvsem »murkovanju«. O pomembnih trenutkih nagrajevanja govorijo fotografije, posnete ob govorih in obrazložitvah nagrad, o pomembnih trenutkih s kolegi in prijatelji pa fotografije v Etnomaniji. Nagrajencem iskreno čestitamo!

Po osrednji temi objavljamo še nadaljevanje »zgodbe« o Glasniku SED, ki ga je pripravila odgovorna urednica Tita Porenta, in obširno razmišljanje oziroma izredno zanimiv pogled na našo publikacijo v luči sorodnih dr. Rajka Muršiča. Tako je zaokrožena tema iz prejšnje številke in primerno napovedano leto 2005, ko Slovensko etnološko društvo praznuje tridesetletnico. Prva številka letnika 45 Glasnika SED bo »društvena številka«, zapolnjena s pogovori z vsemi predsedniki, z različnimi pogledi na pomen in delovanje društva in z rezultati seminarske naloge, ki jo na podlagi društvenega arhiva pripravlja študentka etnologije in kulturne antropologije Janja Sivec.

Ob koncu leta 2004 se uredništvo zahvaljuje vsem avtorjem, ki so pripravili besedila za letnik 44, in vsem bralcem, ki ste brali Glasnik SED in nam posredovali tudi kakšno pripombo, opombo in pohvalo.

Simbolično vam ob koncu leta in praznikih voščimo tudi z naslovnico in zadnjo stranjo, ki imata več pomenov. Jaslice, dimnikar in prašički so le nekateri izmed simbolov decembrskih praznikov, motivi, s katerimi si mnogi čestitajo in si pošiljajo lepe želje za prihajajoče leto. Jaslice pa nakazujejo tudi osrednjo temo tega Glasnika. Pripovedujejo zgodbo o prazniku, še bolj pa zgodbo o dediščini družine Primožič iz Tržiča.

Praznujte tiste praznike, ki jih z veseljem praznujete, vmes pa del časa namenite tudi branju Glasnika SED. Pa srečno!

UVODNIK – INTRODUCTION

- Alenka Černelič Krošelj: 1
LETOŠNJA JESEN IN KONEC LETA
This year's Autumn and the End of the Year

AKTUALNO – ACTUAL

- IŽSEL JE SLOVENSKI ETNOLOŠKI LEKSIKON 5
Slovene ethnological lexicon was issued

RAZGLABLJANJA – REFLECTIONS

- Nataša Visočnik: 6
VLOGA KULTURE V IDENTITETNIH
PROCESIH NA JAPONSKEM
The role of culture in the identity processes in Japan

**OBZORJA STROKE –
ETHNOLOGICAL HORIZONS**

- Tema: VZPOSTAVLJANJE REGISTRA 13
PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE
IN DRUGIH ETNOLOŠKIH PODATKOVNIH
BAZ, ZBIRATELJSTVA, PREDSTAVITVE
ETNOGRAFSKIH ZBIRK V SLOVENIJI
IN ZBIRK SLOVENCEV V SOSEDNIH DRŽAVAH.
Maintenance of the register of the movable cultural heritage
and other ethnological databases, collecting and presentations
of ethnographic collections in Slovenia and the collections of
Slovenes in the neighbouring states

- Tanja Rožnberger Šega: 13
VEZI MED LJUBITELJI IN STROKO
Ties between amateurs and the profession

- Vida Koporc Sedej: 20
PROGRAMI IN PROJEKTI NEVLADNEGA
SEKTORJA NA PODROČJU PREMIČNE
KULTURNE DEDIŠČINE
Programmes and projects of the non-governmental
sector in the field of the movable cultural heritage

- Tita Porenta: 25
PRED PRIČETKOM PROJEKTA
»EVIDENTIRANJE ALI TOPOGRAFIJA
NEOBDELANIH IN NEOBJAVLJENIH
ETNOLOŠKIH IN SORODNIH ZBIRK,
KI SE HRANIJO ZUNAJ PRISTOJNIH MUZEJEV
NA SLOVENSKEM ETNIČNEM OZEMLJU«
Before the beginning of the project »Recording or the topog-
raphy of raw and unpublished ethnological or similar collec-
tions, which are preserved outside of competent museums on
the Slovene ethnic territory«.

- Tanja Hohnc: 30
BEŠKOVNIKOVA KAŠČA - OBNOVA
KULTURNEGA SPOMENIKA
S SODOBNO VSEBINO
Beškovnik's granary - the renewal
of the cultural monument with the
contemporary content

- Mag. Estera Cerar: 33
USNJARSKI MUZEJ SLOVENIJE -
DA ALI NE
The Leather Museum of Slovenia - yes or no

- Ljudmila Šribar: 37
ETNOGRAFSKA ZBIRKA DRUŽINE ŠRIBAR
The ethnographic collection of the Šribar family

- Tita Porenta: 40
GLASNIK SLOVENSKEGA
ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA
Razvoj in današnja podoba, 2. del
Bulletin of the Slovene Ethnological
Society Development and the Image of Today, 2nd Part

- Dr. Rajko Muršič: 44
NEKAJ MISLI O ETNOLOŠKI PERIODIKI
NA SLOVENSKEM, MEDNARODNIH SEZNAMIH
VIROV IN SOUSTVARJANJU ZNANSTVENE IN
STROKOVNE JAVNOSTI
Some remarks on the ethnological periodicals
in Slovenia, the international indexation,
and shaping of academic and professional public

- Kordiš Meta: 51
ESTETSKE VREDNOTE LOKALNEGA
PREBIVALSTVA DO ZAVAROVANEGA
OBMOČJA. NA PRIMERU SEČOVELJSKIH SOLIN
Esthetic Values of the Local Inhabitants in
Connection with the Protected Area on the
Example of Sečovlje Saltpans

Urša Valič:
ARABSKE PRAVLJICE:
TISOČ IN ENA NOČ & KALILA IN
DIMNAPOGLEDI NA ARABCE IN ARABSKE
PRAVLJICE MED UČENCI V OSNOVNI ŠOLI
Arabian Tales: The Arabian Nights & Khalila
and Dimna The Attitudes of Primary School
Pupils to the Arabs and Arabian Tales

56

ZBORNIK ETNOLOGIJA
IN REGIONALNI RAZVOJ
Miscellany Ethnology and regional development

73

Matej Velkavrh:
IZROČILO MOJEGA KRAJA. KOLAŽ
PRISPEVKOV IN OBJAV V TISKANIH
MEDIJIH NEDELO, DNEVNIK,
GORENJSKI GLAS IN KRANJČANKA
MED LETOMA 1994 IN 2001
Tradition of my Town, the Collage of Contributions and
Publications in the Media Nedelo, Dnevnik Gorenjski Glas
(The Gorenjsko Voice) and Kranjčanka (A Woman from
Kranjsko) Between the Years 1994 and 2001

64

DRUŠTVENE STRANI – SOCIETY PAGES

Adela Ramovš:
MURKOVANJE 2004
Muko awards 2004

75

Doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik:
MURKOVANJE 2004. PODELITEV
MURKOVE NAGRADE, MURKOVEGA
PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE
Murko awards 2004. Awarding of the Murko award, the
Murko certificate and the Murko document.

78

POROČILA – REPORTS

Bogdana Marinac:
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO
POMORSKEGA MUZEJA
»SERGEJ MAŠERA« PIRAN V LETU 2003
Department of Ethnology of the Maritime Museum
"Sergej Mašera" Piran in the Year 2003

66

RECENZIJE IN OCENE – REVIEWS

Mihaela Hudelja:
MOJA DOLINA NA DLANI.
SKOZI NARAVNE VREDNOTE, KULTURNO
DEDIŠČINO, SPOMENIKE IN LASTNIKE
My valley in detail. Through natural values,
cultural heritage, monuments and owners

69

Jelka Pšajd:
ZA NÁPRŠNJEK VEDRINE I
For nápršnjek (thimble) of cheerfulness I

71

Prof. dr. Janez Bogataj:
NAUKI ZA EVROPEJCE
Lessons for Europeans

82

Dr. Katalin Hirnök Munda
in Mojca Račič Simončič:
ODKRIVANJE ŠTAJERSKIH SLOVENCEV
Discovering Slovenes from Styria

84

ZALOGA STARIH GLASNIKOV SED
Stock of the old Bulletins of the Slovene
Ethnological Society

87

NAROČILNICA ZA GLASNIK SED
Order slip for the Bulletin of the Slovene
ethnological society

87

PRISTOPNA IZJAVA
Membership declaration

88

ETNOLOGIJA JE POVSOD – ETHNOLOGY IS EVERYWHERE

- Špela Pahor: 89
 DEDIŠČINA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH
 Heritage in Study Circles

POŠTNI PREDAL – POST-BOX

- Doc. dr. Mojca Ravnik: 92
 PREVZEM IN IZBRIS ETNOLOGIJE
 NA VZPOREDNICAH V MOTOVUNU
 Takeover and erasing of ethnology on the parallels in
 Motovun

POPRAVKI IZ GLASNIKA 44/2 2004 94

Corrections from the Bulletin Sed 44/2 2004

POVZETKI – SUMMARY 95**NAVODILA ZA OBLIKOVANJE IN ODDAJO PRISPEVKOV ZA GLASNIK SED 103**

Instructions for writing articles for the Bulletin of the Slovene Ethnological Society

SODELAVCI TE ŠTEVILKE 104

Contributors to this issue

ETNOMANIJA – ETNOMANIA 105

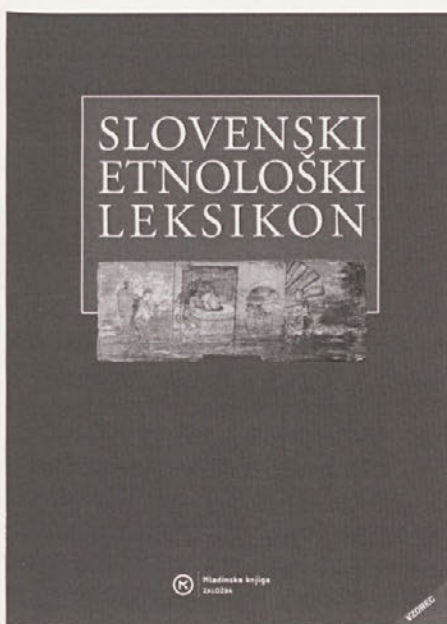
Murkovanje

Drugi članki ali sestavki / 1.25

IZŠEL JE SLOVENSKI ETNOLOŠKI LEKSIKON

V Glasniku SED 44/2 2004 je dr. Mojca Ramšak v prispevku Ob koncu projekta Leksikon etnologije Slovencev (2001–2004) in pred natisom Slovenskega etnološkega leksikona (jeseni 2004) podrobno predstavila skupni projekt vseh slovenskih etnologov še pred njegovim izidom. Medtem je bil Slovenski etnološki leksikon, ki je izšel pri Mladinski knjigi, 25. 10. 2004 predstavljen na tiskovni konferenci v dvorani Lili Novy v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Uredništvo Glasnika SED iskreno čestita vsem potrpežljivim in prizadevnim kolegom in kolegicam iz več kot petdesetih etnoloških in drugih ustanov v Sloveniji in zamejstvu za zgoščeno znanje, s katerim so obogatili Slovenski etnološki leksikon, ki je izšel oktobra 2004. Večina sodelavcev je svoj prispevek za leksikon zmogla napisati ob drugih rednih delovnih dolžnostih v muzejih, zavodih za kulturno dediščino in drugih ustanovah, kar je vredno dodatne pohvale.

Še posebej pa uredništvo Glasnika SED čestita raziskovalni skupini ISN ZRC SAZU, ki je projekt pomagala pripeljati do konca, ter uredniku dr. Angelosu Bašu, pod čigar taktirko se je vizija uresničila.

ISN ZRC SAZU si je kar trikrat upal ugrizniti v sadež, ki je zorel več kot pol stoletja, in hkrati uspešno pridobil

nemajhna sredstva za dokončanje dela. Ker sta večino naporenega leksikografsko-redatorskega in jezikovnega dela med letoma 2001–2004 poleg urednika in drugih sodelavcev ISN opravili dr. Mojca Ramšak in dr. Ingrid Slavec Gradišnik, uredništvo posebej čestita tudi njima.

Naj ob čestitkah na tem mestu dodamo tudi obvestilo, da bo Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU še vnaprej skrbel za elektronsko podatkovno zbirko Slovenskega etnološkega leksikona. Zato prosijo, da vse kritike, pripombe, dopolnila ipd. pošljete v pisni obliki na naslov: ISN ZRC SAZU – "Za leksikon", Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Prof. dr. Angelos Baš, glavni urednik (znanstveni svetnik ZRC SAZU v pokoju) in Martin Ivanič, leksikografski urednik (Mladinska knjiga) predstavljata Slovenski etnološki leksikon v Cankarjevem domu. Ljubljana, 25. 10. 2004; Foto: dr. Jurij Fikfak.

Doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik, članica uredniškega odbora in redaktorica v ISN ZRC SAZU ter doc. dr. Mojca Ramšak, nosilka projekta Leksikon etnologije Slovencev in redaktorica ISN ZRC SAZU, v sprejemnici ISN ZRC SAZU "objemata" Slovenski etnološki leksikon, veliko kulturno bogastvo. Ljubljana, 25. 10. 2004; Foto: dr. Jurij Fikfak.

VLOGA KULTURE V IDENTITETNIH PROCESIH NA JAPONSKEM

Izyleček

V pričujočem članku poskušam predstaviti poglede na japonsko identiteto in dojemanje kulture. Japonska je razvila kulturno teorijo, znotraj katere poskuša definirati svojo kulturo in nacionalizem ter se primerjati s preostalim svetom. Tako je nastala nacionalna kultura kot ideološki konstrukt moderne nacionalne države. Temelj te pa je bila ideja o edinstvenosti japonske kulture in njenem rojstvu skupaj s cesarskim sistemom.

Abstract

In the present article I try to present the views on the Japanese identity and the perception of culture. Japan has developed culture theory, in the scope of which it tries to define its culture and nationalism and to compare itself with the rest of the world. Thus the national culture has emerged as the ideological construct of the modern national state. The basis of it was the idea about the uniqueness of the Japanese culture and its birth together with the emperor system.

Uvod

Japonska je večkrat v zgodovini nihala med skrajnostmi – popolno izolacijo in nekritičnim sprejemanjem zunanjih vplivov. V drugi polovici 19. stoletja se je drugič močno odprla stikom z Evropo. Med obema svetovnima vojnoma je razvila model militarizma in nacionalističnega ekspanzionizma, čas po drugi svetovni vojni pa je bil čas nekritičnega posnemanja. Pri nekritičnem prevzemanju so se pojavile najrazličnejše ideje in dojemanja sebe in okolice; Japonska je želela postati enakovredna zahodnim deželam. Najprej je morala poiskati odgovore na vprašanja o izvoru svojih ljudi in kulture. Po vzorih zahodnih držav se je prepoznala kot monokulturna družba in edinstvena dežela, po kulturi različna od drugih..

Skozi celotno japonsko zgodovino so nekateri pomembni posamezniki vztrajali pri ideji o posebnosti in različnosti japonske identitete, vse od učenjakov »Nacionalnega učenja« (Kokugakusha) v 18. stoletju, s poudarkom na čistem (se pravi, ne kitajskem) japonskem bistvu, do izjav sodobnih politikov, da je Japonska homogena »naravna skupnost« (in različna od zahodnih »narodov, ki so oblikovani s sporazumom«). Prepričanje, da je Japonska homogena, monoetnična država, je globoko ukoreninjeno. (McCormack 1996, 1–2)

Znotraj ustvarjanja identitete so se pojavile različne ideje o

nacionalizmu, narodu, kulturi in kulturnem nacionalizmu. V svetu inteligence se je koncept kulture pojavil kot »super kulturni« fenomen, ki se je izražal skozi povečano zanimanje za zgodovino, umetnost, arhitekturo. Ta bunkashugi (»kulturizem«) se je povezoval s širjenjem potrošniške družbe v zgodnjih povojnih letih in z reakcijo proti meijijski identifikaciji z bunmei (civilizacija). Zatem se je pojavil tudi kulturni nacionalizem, ki je poskušal regenerirati nacionalno skupnost z ustvarjanjem, ohranjanjem ali utrjevanjem japonske kulturne identitete.

Identitetni procesi na Japonskem

Konec hladne vojne je prekinil nasprotja komunističnih in protikomunističnih družb in držav. Ko je bipolarni svetovni sistem razpadel, so se države začele bolj zavedati sosedov. Ustvarjanje identitete se je pojavilo s prenovljeno močjo in pozornost se je usmerila na vprašanja, kdo ljudje so in kako se razlikujejo od svojih sosedov. Ker so vse identitete imaginarni konstrukt, je iskanje »resnične« identitete brezuspešno že od samega začetka in pogosto vodi v atavistične fantazije o naravi rasnih, etničnih in kulturnih ureditev, kjer je prioriteto vse preprosto, jasno in celovito, ne pa kompleksno in realno. Politika identitete je postala vsakdanja tema razprav v Evropi, Latinski Ameriki in na Srednjem Vzhodu. Zidovi so sicer leta 1989 padli, vendar so jih hitro nadomestili drugi; na kontinentih in v državah so nastale nove etnične, lingvistične in religiozne delitve. (McCormack 1996, 265)

Ta proces je bil na Japonskem – hladna vojna ji je prinašala koristi, ima pa tudi globoko zakoreninjeno in nikoli končano iskanje svojega izvora in kulture – zelo izrazit in močan. Dolgoročni cilji Japonske kot moderne države, bogastvo, moč in enakovreden status z Zahodom so bili doseženi, vendar je bil to jalov dosežek. Tekmovanje med rivalskimi koncepti japonske identitete se je vzdrževalo z vzponom Japonske kot ekonomske velemoči v brezmejnem svetu. V sodobnosti se mit o »japonskosti« kot kvaliteti enojne kulture, krvno združene in vnaprej določene, sooča z zgodovinsko realnostjo, da so najzgodnejše japonske države nastale iz skupin bolj ali manj enakovrednih skupnosti, ki so trgovale in komunicirale po otočju. Tako je raziskovanje zgodovine politično pogojeno, saj je zgodovina zmožna razkriti sporno naravo identitete plemenskih, etničnih in nacionalnih skupnosti skozi čas in odkriti konstruite moči in nasilja, ki se skrivajo pod masko uradnih ideologij. (McCormack 1996, 266)

Globoko prepričanje o edinstvenosti odseva v celotnem besedišču od nihon-teki (dobesedno »japonski«) do tennousei¹-teki (cesarske) institucije, za katero radikalni raziskovalci pravijo, da je ne moremo primerjati z drugimi družbami in njihovimi oblikami. Središče celotnega sistema takšnih vrednot, nekoč znano kot kokutai (nacionalno telo), danes pa nihonjinron (teorija o Japoncih), je cesar sam ter predstavlja največjo oviro pri povezovanju s svetom; to je edina strukturna ovira, tabu vseh tabujev. To je tudi drugi razlog, po mnenju MacCormacka (1996, 267), zakaj so zgodovinske razprave globoko politične. Glavne domneve nacionalistične ideologije so biološki, lingvistični in kulturni vidik japonske identitete, ki se med seboj skoraj popolnoma prekrivajo; kultura in ljudstvo sta zaprti in povezani enoti. Japonska kultura izvira iz več takšnih enot, vendar obstaja bistvena duhovna enota, ki pronic skozi te različne kulturne enote vse do kiso bunka (osnovne kulture). (Hudson 1999, 1-2)

Proces določanja nacionalne in kulturne identitete na Japonskem se je začel in dosegel vrh v poznih 30. in 40. letih 20. stoletja, ponovno pa se je pojavil v 70. in 80. letih. Sam termin »identiteta« pa si je japonska družba prisvojila v 60. letih, ko ga ni niti prevedla iz angleščine, temveč samo prilagodila japonski izgovorjavi (aidentiti). Napor, potreben za oblikovanje občutka japonske enkratnosti, je zabilisal razliko med kulturo in poreklom. Da si popoln pripadnik japonske kulture, moraš biti rojen na Japonskem. To je tedaj ločevalo Korejce in prebivalce Okinawe od pravih Japoncev. (Tipton 1977, 221) Ta vrsta slepote pred družbeno realnostjo o obstoju drugih ljudi na Japonskem je bila paralela selektivnemu spominu o japonski vojni zgodovini, predvsem v Aziji. Japonski politiki so ob več priložnostih izzvali nacionalno in mednarodno kritiko v zvezi z japonskimi motivi in obnašanjem med drugo svetovno vojno. (ibid, 222)

Termin identiteta si lahko razlagamo na dva povsem nasprotna načina. Muršič (1997, 226-229) pravi, da pomeni identiteta kot esencialistični pojem atribut ali celo konkretno entiteto, stvar, nekaj, kar posameznik ali skupina »ima« v sebi ali izvaja iz sebe. Tako pojmovana »identiteta« se lahko razvija ali pa izgine. Nasprotno pojmovanje identitete pa dojema njen »obstoj« samo v kontekstu nasprotij in odvisnosti. Danes posamezniki ali skupine nimajo ene same identitete, temveč ogromno potencialnih možnosti, ki se v resničnem družbenem času in prostoru le delno udeležijo in razvijajo. Bistvene vsebine kritike primordialnih elementov pri razumevanju identitet in kulture so v razbijanju starih esencialističnih pojmovanj etničnega, rasnega in nacionalnega ter s tem povezane politike lokalnega. Identitete se gradijo skozi igre diskurza, zato so v prvi vrsti označevalni kompleksi in kot taki le začasno umeščajo svoje subjekte v konkretni diskurzivni prostor.

Kellner (1992, 141) pa pravi, da je bila identiteta posameznika v tradicionalnih družbah določena, trdna in stabilna. Bila je funkcija definiranih družbenih vlog in mitov tradicionalnega sistema, ki je zagotavljal orientacijo in religiozne sankcije za postavitev sveta in hkrati področja mišljenja in obnašanja. Posameznik se rodi in umre kot član nekega klana, določenega sorodstvenega sistema in plemena ali skupine s svojo vnaprej

določeno življenjsko potjo. V predmodernih družbah je bila identiteta neproblematična in ni bila predmet razmišljanja in razpravljanja. Posamezniki niso bili izpostavljeni krizi identitete ali pa je niso radikalno prikojevali.

V modernosti je identiteta postala mobilna, mnogovrstna, osebna, samorefleksivna in subjekt spremembe in novosti. Teoretiki so vse od Hegla do G. H. Meada pogosto označevali identiteto kot vzajemno prepoznavanje, se pravi, da je identiteta odvisna od prepoznavanja drug drugega in kombinirana s proglasitvijo spoznavanja samega sebe. Kljub temu so oblike identitete v modernosti tudi relativno trajne in določene; identiteta še vedno prihaja iz opisovanja serije vlog in norm ali s kombinacijo teh družbenih vlog in možnosti. Identitete so tako še vedno opisne, določene in omejene, čeprav se meje možnih in novih identitet nepretrgano širijo. Tako postane identiteta osebni in teoretični problem. (Kellner 1992, 141-142)

Med identitetami, ki so na Japonskem nastale v procesu iskanja izvorov, dojemanja in potrjevanja v svetu, je najpomembnejša nacionalna identiteta. Po Južničevem (1993, 306-315) mnenju je to ena izmed najbolj zapletenih in protislovnih, iz drugih »sestavljena« identiteta. Razprava o njej je nedokončana, saj je celo nacijo² težko definirati v njeni raznovrstnosti in zgodovinski premakljivosti. Zaradi tega se nacionalna identiteta oziroma identiteta skozi nacijo še zdaleč ni razbistrila in ustalila z domnevo o svoji samoumevnosti, izhajajoč iz poenostavljenega evolucionizma, kot tudi ni dokončno fiksirana skozi državo. Pri nacionalni identiteti se človek identificira z nacijo, največkrat se to zgodi znotraj države, ko ji človek postane lojalni. Nacionalna identiteta lahko preide v skrajnost, to je nacionalizem, v katerem se izraža ponos nacionalni pripadnosti. Na Japonskem se je nacionalna lojalnost učvrstila z nacionalno državo, jezikom in ideologijo.

Dojemanje nacionalizma je povezano z dojetjem naroda. Po mnenju Cohena (2000, 2-3) ljudje ustvarijo narod skozi svoje izkušnje in na način, na katerega zelo vplivajo s svojimi okoliščinami. Narod je tako kot nacionalizem moderni fenomen, proizvod kapitalizma, birokracije, sekularnega utilitarizma in industrializma. V svetu narodov, pravi Billig, je narod samoumeven, čeprav je bistven predikat za našo identiteto. (Cohen 2000, 147) Nacionalizem je prvotno politični princip, ki vzdržuje skladnost in enotnost politične in nacionalne enote. (Telban 1996, 6) Narod in etničnost sta za t. i. instrumentaliste neločljivo povezana z ekonomijo in politiko, zatorej oblikujeta »politično identiteto«, ki je zgrajena na prej obstoječi obliki kulturne identitete. Nacionalistično gibanje,

¹ V besedilu sem uporabila japonske besede po pravilih Hepburnove latinizacije. Tako je dolgi {o}, ki se v japonski pisavi kani zapisuje z »o« in znakom za samoglasnik »u« (?), zapisan z »ou«, da se ga loči od dvojnega {oo}. Pri besedah in imenih krajev, ki se pogosto rabijo v slovenščini, dolgi samoglasniki niso označeni.

² Sprehod skozi zgodovino pojma »nacija« kaže, da ni bil nikoli uporabljen enotno. Nacionalnost so pogosto, ne pa vedno, povezovali s krajem rojstva, z domovino. (Južnič 1992, 306).

kot je trdil Gellner, ni produkt ideološkega odstopanja ali čustvenega pretiravanja, ampak je »zunanja manifestacija globoke, precej neizogibne prilagoditve v odnosu med politiko in kulturo«. Da deli privilegirane od nepriviligiranih, nacionalistično gibanje velikokrat posega po treh razločevalnih značilnostih: jeziku, domnevnih genetskih sledeh (»rasizem«) in kulturi. (Telban 1996, 7; 16)

Nishikawa (1996, 247) je narod definiral z raso, s fizičnimi podobnostmi, z religijo, jezikom, s kulturno tradicijo itd.; na kratko, s kulturnimi značilnostmi. Seveda v resničnosti noben narod objektivno ne izpolnjuje vseh indeksov. Tako skozi opazovanje etničnih problemov postane jasno, da je skoraj v vsakem območju na svetu »narod« zamišljen konstrukt nacionalne države. Anderson (1998, 14–16) je narod definiral kot »namišljeno politično skupnost« – namišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren. Ker je namišljen, pripadniki najmanjšega naroda nikoli ne spoznajo vseh svojih članov, in vendar ima vsak izmed njih predstavo o povezanosti v skupnost.

Pot raziskovanja etnogeneze in s tem povezanega iskanja identitete na japonskih otokih je bila tudi pod močnim vplivom nacionalističnih diskurzov v japonski družbi. Seveda niso vsi japonski arheologi in antropologi zavestno podpirali k cesarju usmerjeni centraliziran nacionalizem japonske države, vendar je nacionalizem vedno zagotovil kontekst za razprave o prazgodovini. Prvotni pogled na etničnost, da se je japonsko ljudstvo izoblikovalo v nekem obdobju v antiki, se razvijalo ter ostalo povezano in nespremenljivo, je pokazal, da ima zelo globoke korenine v japonski tradiciji in igra pomembno vlogo v razpravah o etnogenezi. (Hudson 1999, 23–25). Vzpon nacionalizma je prinesel tudi nove interese v iskanju, definiranju in proslavljanju intelektualne in umetniške dediščine določenih etničnih skupin. (Morris–Suzuki 1996, 31)

Po predaji Japonske leta 1945 se je ultranacionalizem predhodnih petnajstih let, temelječ na cesarju, nenadoma prekinil. Cesar Hirohito se je odpovedal svoji božanskosti in zavezniške okupacijske sile so institucionalizirale demokratične reforme. Pogosto se je postavljalo vprašanje, kako naj Japonska ponovno vzpostavi svojo nacionalno identiteto med dvema poloma tradicionalnih vrednot in modernizacijo, s čimer se je soočala tudi v obdobju obnove Meiji. Tako so k reševanju problema pristopili s poudarkom na ponovni gradnji Japonske kot »kulturne države« (bunka kokka). Tudi nacionalizem še ni umrl, v povojnih letih se je samo umaknil z državne ravni na raven ljudstva kot celote. Predstava kulturne enotnosti japonskih ljudi je zamenjala koncept božanske države. Japonski nacionalizem od leta 1945 tako najbolje opisuje termin »kulturni nacionalizem«. Japonski nacionalizem na veliko načinov nadaljuje nacionalistične ideologije izpred leta 1945. (Hudson 1999, 47)

Vloga kulture v identitetnih procesih na Japonskem

Značilnost zgodovine japonske kulture v nasprotju z drugimi ni spremenljivost, ampak prilagodljivost na zunanje kulture,

kot so kitajska, indijska, korejska, tem pa sledijo evropska in ameriška. Japonska kultura je prevzela številne elemente tujih kultur, ki niso bile v nasprotju z njenimi temeljnimi značilnostmi, njeno dvomljivostjo, sistemom tennou in drugimi tradicionalnimi vrednotami. (Hayashi 1997, 3)

Vloga kulture kot ideologije nacionalne integracije se lahko okrepi z razjasnitvijo odnosa med ključnima konceptoma kulture in naroda. Kultura in narod sta seveda sodobna koncepta (pozno 18. stoletje) zahodnega izvora. Za ustanovitev države v Nemčiji je bil ključni koncept »kultura-narod« (Kultur-Volk), v Franciji pa »civilizacija-narod«. Na Japonskem sta obe, bunmei (civilizacija) in bunka (kultura), modernega nastanka. Do začetka leta 1885 je prevladoval termin »civilizacija« (kot v bunmei kaika ali »civilizacija in razsvetljenstvo«), s predstavitvijo nemške misli na Japonskem pa ga je izpodrinil termin »kultura«, ponovno pa je bil v rabi tudi termin minzoku (narod, etnija). (Nishikawa 1996, 246)

Tako kot angleška beseda »culture«, je japonska »bunka« obremenjena z usodo prejšnjih pomenov. Njeni izvori segajo do kitajskih klasikov, kjer se kombinacije bunka in bunmei pojavljajo v določenih in omejenih kontekstih. So del konceptualne ločitve, katere en del predstavlja pismenka bu, ki pomeni »vojaštvo«. V tem kontekstu pa bunka in bunmei obsegata urejanje in napredovanje družbe, zato je v uporabi bun (napisana beseda, učenje ali šolski red) in ne bu (meč). Obe besedi, bunka in bunmei, sta bili v japonščini uporabljeni za naslove vlad cesarjev, vendar nista bili v širši rabi vse do obnove Meiji, ko so japonski zahodnjaki sestavili slavno frazo bunmei kaika (ponavadi prevedeno kot »civilizacija in razsvetljenstvo«), da bi opisali celotni projekt transformacije japonske družbe. Najzgodnejši primer, s katerim se je srečala Morris–Suzuki (1996, 32–33), je zapis besede bunka v kontekstu, ki se je nanašal na kulturne posebnosti, in se je pojavil v razpravi o navadah Ainujev leta 1854. To je bilo takrat bolj izjema kot pravilo. Vsaj do sredine obdobja Taishou (1912–1926) se je beseda bunka uporabljala v razpravah o problemih urbanizacije v državah z napredno kulturo. Fraze nihon bunka (japonska kultura) pa ni bilo v širši javni zavesti vse do leta 1920. Tudi ni presenetljivo, da je pojav angleške besede »culture« v istem antropološkem pomenu zelo sodoben. Ostali pomeni besede so starejši. V 15. stoletju se je »kultura« pojavila v skromnem in omejenem smislu »cultivation«, kot obdelovanje zemlje, »agriculture«; v 16. stoletju se je pomen besede razširil iz fizične v duhovno sfero, tako da je kultura pomenila tudi uglajenost človekovega obnašanja in intelektualnega znanja. Vendar se je šele v poznem 18. in zgodnjem 19. stoletju nemška beseda »Kultur« uporabila (v delih Johana Cristopha Adelunga in Gustava Klemma) za celotni kompleks mišljenja in običajev določenih družb. Leta 1870 pa je Edward Taylor prevzel ta pomen v angleščino v svoji knjigi, naslovljeni Primitive Culture. (Morris–Suzuki 1996, 31)

Zahodnjaški antropološki koncept kulture je imel velik vpliv na današnji koncept kulture na Japonskem. Antropologija ponuja več sto definicij kulture, vse od Edwarda Burnetta Taylora: »Kultura ali civilizacija, ... je kompleksna celota, ki vključuje znanje, verovanje, umetnost, zakon, moralo, šege in

navade človeka kot člana družbe.« (Nishikawa 1996, 247) To bi lahko bil del poskusa ločitve koncepta kulture od nacionalne ideologije, ki pa očitno ni bil uspešen. Kluckhohn in Kelly sta po mnenju Hayashija in Kurode (1997, 19) najverjetneje prva, ki sta eksplicitno definirala kulturo kot določene vzorce za življenje: »Kultura pomeni vse tiste zgodovinsko nastale vzorce za življenje, eksplicitne, implicitne, racionalne in neracionalne, ki obstajajo v vsakem danem času kot potencialni vodnik za človeško vedenje. Ta sistem vzorcev si delijo ali določajo člani skupin.« Burke (1992, 295) pa je kulturo definiral kot vedenje, vrednote in miselnost, ki se izražajo, so utelešene in simbolizirane v artefaktih, predstavitev in praksi vsakdanjega življenja.

Filozof in kulturni teoretik Ueyama Shumpei³ definira kulturo kot skupek vidnih »vzorcev obnašanja, značilnih za skupino« ter nevidne »načine mišljenja in občutenja«, ki predstavljajo »notranje delovanje« družbenega obstoja, in ne samo materialne proizvode, ustvarjene z obnašanjem. Kljub vsem modernim poskusom definiranja kulture pa je tudi Ueyama govoril o edinstvenosti japonske kulture in rojstvu japonske civilizacije skupaj s cesarskim sistemom, kar je dediščina nekdanjih teoretikov. (Morris-Suzuki 1996, 43–44)

Ideja, da imajo različne skupine ljudi različne »šege in navade« ali »obnašanje«, je stara in močno razširjena. O njej so govorili že v antičnem grškem svetu, zabeležili so jo tudi v arabskem. S pojavom evropskega nacionalizma v 17. in 18. stoletju so bile te ideje preoblikovane v popularno predstavo o »nacionalnih značilnostih«. Na začetku 19. stoletja so se v Evropi pojavljale razne teorije, med njimi tudi evolucijske, Wallaca in Darwina, ki sta jih prenesla na družbo in kulturo. Iz okoliščin, v katerih se je pojavila kulturna evolucijska teorija, sta se razvila sodobna socializem in nacionalizem. (Tsuneo 1984, 1–6)

Hayashi in Kuroda (1997, 17) smatrata, da so osnovne značilnosti japonske kulture utelešene v japonskem jeziku. Jezik vsebuje strukturalne in kulturne vsebine, tako da vnaprej določa člane neke jezikovne skupnosti, da delujejo, razmišljajo in dojemajo svet na določen način. Japonski jezik ne razlaga sveta v binarnem pogledu in je dvoumen. Podobno japonski jezik vnaprej nalaga svojim govorcem, da so pozorni na človeške odnose ali celoten družbeni kontekst in ne samo nase ali posameznike. Povezava jezika in nacionalne države v modernem svetu je sila nacionalističnih gibanj, utemeljenih na jeziku. Tako vidita jedro japonske kulture v dveh dimenzijah, na njenem relativističnem pogledu na svet (dvoumnost) in znameniti družbeni enoti (skupnost). (p. t. 1997, 43)

Na podlagi iskanja japonske kulture in predstave o njej, so se od prve svetovne vojne do leta 1930 dogajale najrazličnejše spremembe. Na popularnejši ravni je identifikacija kulture z »višjo plastjo« družbene eksistence pripomogla k vzponu različnih fenomenov. Po besedah Hashimota (1989, 14–15) je po letu 1920 namesto besede civilizacija (bunmei) prišla v modo beseda kultura (bunka), ki se je začela uporabljati na vseh področjih vsakdanjega življenja. To je simboliziralo premik od meijijskega enačenja civilizacije z industrijsko proizvodnjo do enačenja družbenega napredka z novim

potrošniškim vzorcem naraščajočega srednjega razreda. To enačenje je bilo vidno v modni rabi besede bunka pri poimenovanju vseh novih komercialnih izdelkov za širšo prodajo. (Morris-Suzuki 1996, 33) Iz perspektive moderne antropologije se lahko evropsko odkrivanje popularne kulture opiše kot serija »narodnjaških« gibanj v smislu oživljanja tradicionalne kulture, predvsem v družbah, ki so bile pod tujo nadvlado. V več delih sveta so se kolektivne identitete oblikovale in preoblikovale, da bi se uprle Zahodu, na Japonskem pa so želeli postati enakovredni zahodnemu svetu.

Japonska kultura se je po mnenju Shibe (1972, 8–9) razvila iz rahločutnosti ali ravnotežja med domačimi potezami in pritoki tujih značilnosti. Skozi japonsko zgodovino je mogoče na vseh področjih opazovati povezavo med sprejemanjem in odporom ter med ljubeznijo in sovraštvom do tuje kulture. V splošnem smislu vidi Shiba (1972, 44) začetek japonske kulture v obdobju Heian (794–1185), vendar je obdobje Muromachi (1392–1573) tisto, ki je pravi izvor, začetek kulture, kar se tiče današnjega osrednjega stališča o vsakdanjem življenju, načinu mišljenja in arhitekturi. Japonska kultura je prevzela in posvojila številne predmete iz tujih kultur, ki niso bile v nasprotju z njeno temeljno značilnostjo, sistemom tennou in ostalimi tradicionalnimi vrednotami. (Hayashi 1997, 3)

Od leta 1945 je prevladujoč pristop v japonski arheologiji omalovaževal zunanje vplive na Japonsko, na drugi strani pa so domnevali, da si je ljudstvo, znano kot prazgodovinski Japonci, prisvojilo nekaj elementov tujih kultur, ki so se jim zdele primerne in razumljive za rabo. Antropologi so ponavadi podpirali vpliv različnih zunanjih vplivov na japonsko etnogenezo, vendar so hkrati trdili, da so se ti tuji elementi združili na zgodnji stopnji in oblikovali monolitno japonsko ljudstvo. (Hudson 1999, 47–52) Ta teorija potrjuje, da so japonski učenjaki precej konzervativni v svojem teoretičnem pristopu k temi o japonski etnogenezi. Kulturni antropologi, ki so poleg arheologov delali na japonskih izvori, ohranjajo zgodnejši kulturni kompleks in difuzionistični pristop. Po vojni se je veliko mladih antropologov obrnilo od sporne teme o japonski genezi in so svojo pozornost usmerili k drugim državam. Ti mladi raziskovalci so imeli kritičnejši pogled na kulturo in etničnost, kot stari raziskovalci. Najbolj naj bi japonsko kulturo kritiziral Nishikawa Nagao, ki trdi, da je celoten koncept človeške »kulture« zapleten in povezan z nacionalno ideologijo. (Hudson 1999, 55) Seveda je na raziskovalnem področju Nishikawa prej izjema kot pravilo. Večina japonskih raziskovalcev, ki se ukvarja z japonsko etnogenezo, sprejema prepričanje, da sta kultura in etničnost enotni, povezani entiteti, ki se skozi stoletja zelo malo spreminjata.

Japonska kulturna teorija

Na območju, znotraj katerega obstaja nacionalna država, je za integracijo potrebna nacionalna kultura kot ideologija. Poudarja originalnost in superiornost svoje kulture in

³ Japonska imena in priimki so zapisani po japonskem pravopisu, najprej priimek in nato ime. (op.a.)

različnost z drugimi. To je opazno tako v razpravah o kulturi v različnih državah kot v evoluciji koncepta kulture. Čeprav se »kulturna teorija« v različnih državah razlikuje glede na okoliščine, je njena bistvena narava konstantna ideologija, ki se uporablja za vzdrževanje nacionalne države. Če je primarna, direktna ideologija države »državna zavest« ali nacionalizem, je drugotna, bolj varljiva, ideologija nacionalne kulture (in civilizacije). V to ideologijo pa spada »japonska kulturna teorija«. (Nishikawa 1996, 246)

Pri pisanju o Nihonbunkaron vidi Nishikawa (1996, 246) težavo v prevajanju tega termina. Ponavadi je v angleščino preveden kot »japonska kulturna teorija« ali »teorija o japonski kulturi«, vendar bi lahko bil termin »razprava« za besedo ron primernejši kot »teorija«. Dejstvo, da obstaja »japonska kulturna teorija« ali »japonistična teorija« (nihonjinron), kaže nenavadnost moderne japonske družbe. V »japonski kulturni teoriji« obstaja veliko elementov, ki odkrivajo koncept podrejenosti v primerjavi z Evropo in ZDA, ali obratno – narcistično domišljavost in občutek superiornosti. »Kulturna teorija« se pojavlja v vseh državah, ne samo na Japonskem. V Franciji je od 18. stoletja potekala razprava o »francoskem duhu« (l'esprit français), v Nemčiji so debatirali o razliki med civilizacijo in kulturo, nasproti francoskemu konceptu l'esprit pa so postavili nemško besedo Geist.

Japonska kulturna teorija je zelo ideološka, takšne pa so tudi ameriška, francoska, nemška ..., katera koli. Večina kulturnih teorij podrobno razlaga določene kvalitete določene skupine (ponavadi naroda ali etnične skupine, ki oblikuje osnovno enoto), da poudari razlike med njimi. Kljub številnim definicijam Nishikawa izpelje definicijo kulture kot »dejansko stanje naroda«, medtem ko je definiral narod kot »nosilca kulture«. Danes je predvsem v »tretjem svetu« razvidno, da sta kultura in narod povezana. Tisti, ki uporabljajo termin »kultura«, so bolj ali manj nacionalisti, in ni pomembno, ali imajo pri tem v mislih japonsko kulturo, saj je kultura ideologija, ki ustvarja notranje meje. (Nishikawa 1996, 261)

Nihonjinron je v sodobni Japonski pomemben intelektualni steber kulturnega nacionalizma, ki se je razvil med letoma 1970 in 1980. Centraliziran je bil okrog aktivnosti razmišljujoče elite. Ta tip kulturnega nacionalizma se je ukvarjal s ponovnim odkrivanjem, definiranjem in potrjevanjem japonske edinstvenosti. Cilj kulturnega nacionalizma Yoshino (1992, 202) razume v »pozitivnem« smislu kot skupek idej in aktivnosti, ki obnavljajo nacionalno skupnost. Kulturni nacionalizem lahko ima, tako kot nacionalizem, tudi negativne konotacije in posledice. Tako imajo lahko negativne posledice tudi ideje o japonski edinstvenosti, kar se predvsem odraža v odnosu med Japonci in Nejaponci. Domneva, da sta edinstveni japonski način mišljenja in obnašanja nerazumljiva za Nejaponce, se nanaša na ovirano socialno komunikacijo med Japonci in tujimi prebivalci Japonske ter njihovo integracijo v družbeno življenje. (Yoshino 1992, 36–37) Kulturni nacionalizem skrbi za posebnost kulturne skupnosti kot bistva naroda s skupno zgodovino.

Medtem ko se je začelo dvomiti o konceptu »naroda«, je postal

koncept »kulture«, v smislu »nacionalne kulture«, zelo uspešen. Povojna Japonska je svoj »narod« obnovila v imenu »kulture«. Le uporniki, kot je romanopisec Sakaguchi Ango, ki se je zavzemal za nekakšno uničenje kulture, so uvideli prevaro. Sakaguchi je imel prav, ko je kritiziral knjigo nemškega arhitekta Bruna Tauta, *A Personal View of Japanese Culture*, ki je popoln primer japonske kulturne teorije in tudi splošne kulturne teorije. Sakaguchijeva trditev, da je kultura interaktivna in transformativna, je temeljito spremenila staro nacionalistično kulturno teorijo, ki je vztrajala na svoji čistosti in originalnosti. Njegovo delo z istim naslovom kot Tautovo pa je temeljna kritika oblikovanja teorij o japonski kulturi, poleg tega pa poda uporabne predloge z inovativnimi teorijami o kulturi, ki jih zahteva sodobni čas. Bruno Taut je v svoji knjigi predstavil tipični pogled Evropejcev, pa tudi takratnih japonskih intelektualcev, na japonsko kulturo, ki je statična, nespremenljiva že od prazgodovine, z veliko tradicije, čistosti, s cesarstvom, z nacionalnimi značilnostmi itd., ter vse primerjal z evropsko kulturo. Sakaguchi je vse te koncepte zanikal in trdil, da ni vse tako idealno, kot je videl Taut med bivanjem na Japonskem. V eseju Sakaguchi poudari prevaro, zavito v teorijo o kulturi; teorija ponavadi govori o običajih in značilnostih določene skupine ljudi, ne pa o izbirah ali odločitvah posameznikov v družbi. (Nishikawa 1996, 250–260)

Nishikawa vidi v Sakaguchijevem delu kulturni model, primeren za sedanost in prihodnost. Bistvene točke njegovega modela so: »Kulture so mobilne in zamenljive. Tisto, kar se imenuje japonska kultura in je razdeljeno in zamejeno, ne obstaja. Mit o nacionalizmu bi moral biti zavržen; Kulture so v stalni interakciji in so spremenljive. Zatorej nima smisla iskati čiste kulture ali kulturne identitete. Tudi ideološke razlike med Vzhodom in Zahodom bi morale biti odstranjene. Pomen interpretacije preteklosti bi moral biti ponovno preučen, mit o originalnosti pa zavržen. Kultura se tiče vsakega posameznika in je stvar individualne izbire in odločitve.« (Nishikawa 1996, 262–263)

Takšna radikalna kulturna teorija bi morala voditi do zavrnitve termina »kultura«. Zdaj ko je vidna zmota v terminu »kultura« postala problematična, je ostala »kultura« še zadnji ideološki privesek iz obdobja nacionalnih držav. Po besedah Muršiča (2002, 4) pa bi se moralo besedo »kultura« izločiti iz strokovnega besednjaka. Neulovljivi položaj besede v globalnih in transnacionalnih tokovih postaja tabu v znanstvenem diskurzu, čeprav sodobna popularna kultura vnaša nepredvidljivi nemir v vsakdanje življenje na vseh koncih in krajih tega sveta. Zaradi množične distribucije proizvodov popularne kulture je ta postala pomemben dejavnik sodobnih zgodovinskih procesov. Koncept kulture je kompleksen in se glede na najrazličnejše rabe lahko tako razlikuje, da je samo ena oznaka preprosto nemogoča.

Nishikawin (Morris-Suzuki 1996, 46) najpomembnejši zaključek je, da sta »nacionalna kultura« in kulturna teorija ideološka konstrukta, ki sta se tako v Evropi kot na Japonskem pojavila z vzponom moderne nacionalne države in sta služila zahtevam države po družbeni integraciji. Dejstvo je, da je kultura, ki obstaja znotraj katere koli države, dinamična in različ-

na: »Znotraj Japonske je veliko kultur, japonska kultura pa ne obstaja.« (Ibid, 46) Kultura se tako lahko analizira na več različnih ravneh, vendar najpomembnejša raven ni družba, ampak posameznik: »Kultura je stvar vrednot. Na koncu je posameznik tisti, ki odloča o vrednotah in si lahko kulturo izbere, sprejme ali zavrže.« (Ibid, 46)

Zaključek

Japonska je v svojem iskanju identitete šla skozi različne stopnje dojemanja in razlaganja sebe in okolja. Za obdobje globalizacije, integracije in propadanja je značilno, da je kulturni prostor postal odprt za ustvarjanje novih nacionalnih identitet. Razmišljanje, kaj pomeni biti Japonec v kulturni globalizaciji in političnem razkrajjanju, je trend v sodobnem svetu. Tako je Japonska pod vplivi zahodnih teorij in konceptov razvila svojo nacionalno identiteto. Pri iskanju nacionalne identitete se je pojavil problem izumljanja tradicije in »lažnosti« identitet tako v obdobju Meiji in po drugi svetovni vojni kot tudi v sodobnosti. Razmišljanje o japonski preteklosti omogoča ustvarjanje tradicije, s katero želi Japonska oblikovati vizijo o preteklosti, ki bi zadovoljila svetovne pritiske in pričakovanja. Zgodovina v 90. letih 20. stoletja je politična in v smislu pripadnosti narodu sporna, tako kot v preteklosti. Nacionalne identitete so zgodovinski in ideološki konstrukti, problem pa je v tem, da v družbi delujejo kot realnost. Najbolj problematične v sodobnem svetu so prav fundamentalistične religije oziroma ideologije – pa naj bo to monoteizem, komunizem ali nacionalizem – saj za njih trdijo, da nosijo absolutno resnico, ne pa kulturna raznolikost.

Tudi japonska kulturna teorija je ideološki konstrukt, saj poskuša na različne načine dokazati edinstvenost japonskega naroda in identitete. Ta ideološki konstrukt je največkrat nastal v okviru političnih teženj po dokazovanju ostalim državam sveta. Japonska naj bi kot otoški narod razvila kulturo, ki je različna od njenih kontinentalnih sosed. Zaradi njenega geografskega in političnega položaja mnogi raziskovalci japonsko kulturo enačijo z državo ali celo s civilizacijo. Vendar je japonska kultura tako kot ostale kulture dinamična in spremenljiva. Pri razmišljanju o vitalnosti kulture moramo upoštevati spremembe, procese spreminjanja in odnose med kulturo, politično ekonomijo in državo. Največkrat se kultura vsemu prilagaja, zaradi česar prihaja do nekaterih izumetničenih podob kot posledic družbenih sprememb.

V sodobnosti bi morala Japonska, da bi zanikala bistvo uradno definirane identitete, za svojo verodostojnost v svetu odvreči svojo »japonskost« in ne svoje »azijskosti«. Sodobne razprave o japonski kulturi bi si morale prizadevati, da bi vplivale na dojemanje japonske vlade in izražanje njenega pogleda na japonsko identiteto in njeno vlogo v svetovnem dogajanju. Zato je zelo pomembno, da bi bil ponovni razmislek o japonski kulturi proces zavrnitve starih in sprejemanje novih idej, ki bi ustrezale sodobnemu času in ne bi bile tako odvisne od političnega okolja.

Literatura

- ANDERSON**, Benedict 1998 (1983): Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- BARTH**, Friderik 2000: Boundaries and connections. V: Anthony P. Cohen (ur.), Signifying Identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values. London, New York, Routledge.
- BURKE**, Peter 1992: We, the people. Popular culture and popular identity in modern Europe. V: Scott Lash in Jonathan Friedman (ur.), Modernity & Identity. Oxford, Blackwell, 295–307.
- COHEN P.**, Anthony 2000. Introduction. V: Anthony P. Cohen (ur.), Signifying Identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values. London, New York, Routledge, 1–20.
- COHEN, P.**, Anthony 2000: Peripheral vision. Nationalism, national identity and the objective correlative in Scotland. V: Anthony P. Cohen (ur.), Signifying Identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values. London, New York, Routledge, 145–170.
- HASHIMOTO**, Zenhachi; **KITAMURA** Akiko 1989: Den'en to sumaiten, Setagaya ni miru kougai juutaku ayumi. Setagaya Bijuutsukan, Setagaya.
- HAYASHI**, Chikio; **KURODA**, Yasumasa 1997: Japanese Culture in Comparative Perspective. USA, Praeger Publishers.
- HUDSON**, J. Mark 1999 (1963): Ruins of Identity. Ethogenesis in the Japanese Islands. University of Hawai'i Press.
- JUŽNIČ**, Stane 1993: Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- KELLNER**, Douglas 1992: Popular culture and the construction of postmodern identities. V: Scott Lash in Jonathan Friedman (ur.), Modernity & Identity. Oxford, Blackwell.
- McCORMACK**, Gavan 1996: Introduction. V: Donald Denoon, Mark Hudson, Gavan McCormack, Tessa Morris-Suzuki (ur.), Multicultural Japan. Paleolithic to Postmodern. Cambridge, Cambridge University Press, 1–15.
- McCORMACK**, Gavan 1996: Kokusaika. Impediments in Japan's Deep Structure. V: Donald Denoon, Mark Hudson, Gavan McCormack, Tessa Morris-Suzuki (ur.), Multicultural Japan. Paleolithic to Postmodern. Cambridge, Cambridge University Press, 265–286.
- MORRIS-SUZUKI**, Tessa 1996: A Descent into the Past. The Frontier in the Construction of Japanese Identity. V: Donald Denoon, Mark Hudson, Gavan McCormack, Tessa Morris-Suzuki (ur.), Multicultural Japan. Paleolithic to Postmodern. Cambridge, Cambridge University Press, 81–94.
- MORRIS-SUZUKI**, Tessa: 1998. The Invention and Reinvention of "Japanese Culture". V: Edward R. Beauchamp (ur.), Dimensions of Contemporary Japan. Japanese Society since 1945. A Collection of Essays. New York, Garland Publishing Inc., 29-50.
- MURŠIČ**, Rajko 1997: »Razkritje krinke« O lokalno-globalnih identifikacijah. V: Traditiones, št. 26, l. 1997, 223–236.
- MURŠIČ**, Rajko 2002: Kultura v primežu globalizacijskih procesov in vseprisotne popularne kulture. Izločitev pojma iz strokovnega besednjaka? V: Glasnik SED. 42/3, 4–10.

NISHIKAWA, Nagao 1996: Two interpretation of Japanese Culture. V: Donald Denoon, Mark Hudson, Gavan McCormack, Tessa Morris-Suzuki (ur.), Multicultural Japan. Paleolithic to Postmodern. Cambridge, Cambridge University Press, 245–264.

SHIBA, Ryoutarou; **KEENE**, Donald 1972: Nihonjin to Nihonbunka. Chuukoushinsha 285. Tokyo, Chuuoukouronsho.

TELBAN, Borut 1996: Introduction. The Mystery of Identity. V: Anthropological Notebooks 2 (1), 5–26.

TIPTON, K. Elise 1977: Epilogue. V: Elise K.Tipton (ur.), Society and the State in Interwar Japan. London, New York Nissan Institute, Routledge.

TSUNEO, Ayabe 1984: Bunka Jinruigaku 15 no Riron. Chuukoushinsha 741. Tokyo, Chuuoukouronsho.

YOSHINO, Kosaku 1992: Cultural Nationalism in Contemporary Japan. A sociological enquiry. London, New York, Routledge.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 10. 2004

Strokovni članek/1.04

Tanja Roženberger Šega

VEZI MED LJUBITELJI IN STROKO*

Izvilleček

Članek poudarja pomen in razsežnost kakovostnega in sistematičnega sodelovanja med ljubitelji in stroko. Na terenu se oblikuje močna laična sila, ki zbira, hrani in predstavlja premično kulturno dediščino, zato jo moramo obravnavati z vso resnostjo in polno odgovornostjo.

Abstract

The article emphasizes the importance and the scope of the high quality and systematic cooperation between amateurs and the profession. Namely, many amateurs are characteristic for the fields that collect, preserve and represent the movable cultural heritage, therefore we have to deal with them with all the caution and complete responsibility.

Uvod

Porast t. i. zasebnih in krajevnih muzejev, zbirk in razstav opažamo še posebno v zadnjem desetletju, kar je odsev širših družbenopolitičnih sprememb. Ob procesih globalizacije, ki na različne načine utrjujejo zavest o geografski povezanosti s svetom, se kot njen antipod prebujajo zgodovinski lokalni

spomin, ki krepi zavest o pripadnosti mikro okolju. Velik del premične kulturne dediščine se tako hrani in predstavlja znotraj neinstitucionalnih združenj.

Muzeji, zbirke in razstave kot mediji poudarjanja dediščine, tradicij in značilnosti nekega okolja, kraja ali pokrajine, so postali izredno priljubljena, uporabna in predvsem dosegljiva kategorija. Z muzejem in laičnim muzejstvom se tako lahko ukvarja vsak – različna društva (turistična, muzejska, etnografska, folklorna, kmečka ...), zavodi za obujanje tradicije, ohranjanje dediščine, zasebni zbiralci, lastniki domačij, župani in predstavniki lokalne uprave ...

V najnovejšem Vodniku po slovenskih muzejih, ki je izšel leta 2001,¹ je poleg tradicionalnih muzejev (državnih, pokrajinskih, mestnih, medobčinskih in posebnih), povezanih v muzejsko mrežo, predstavljenih še več kot sto zasebnih muzejev, ki so jih ustanovili posamezniki, društva, podjetja ali druge ustanove.²

Ta številčnost, pogostnost in aktualnost dokazuje, da se na terenu oblikuje izredno močna laična sila, ki hrani, varuje in predstavlja (premično) dediščino lokalnih okolij. Lokalni muzej lahko razumemo tudi kot odraz prebujenega zgodovinskega spomina, ki krepi vrednote o značilnostih posameznih lokalnih področij in s tem oblikuje zavest o njeni pripadnosti.

Trdna preteklost pomeni tudi trdnejšo prihodnost, kot da dediščina postaja vera v 21. stoletje! Tako se posledično pred nami dogaja temeljni premik – »ti muzeji dediščini jemljejo sveto avreolo in niso več izključna domena institucionalne zavesti«. (Watin 1998, 393)

Zbiralec M. Mavrič. Etnografska zbirka na Gornjem Gradu Foto: Tanja Roženberger Šega, julij 2001.

* Del prispevka je bil objavljen v zborniku "Mala šola muzeologije 2003", vendar pa ga zaradi celovitejšega pogleda na temo in širšega kroga bralcev dopolnjenega objavljam tudi v Glasniku SED.

¹ V Vodnik po slovenskih muzejih se je uvrstilo 252 muzejev, galerij in muzejski zbirk, medtem ko se je v prvem vodniku iz leta 1992 predstavilo le 60 muzejev in galerij.

Osnovne značilnosti razstav in muzejskih predmetov znotraj laičnega muzejstva

Zbrano gradivo v večini primerov spada med elemente materialne kulture, medtem ko je zbiranje nematerialnega gradiva – duhovne in socialne kulture ter raba ustnih, arhivskih ali likovnih virov manj popularna. Zaradi laičnega in nevednega pristopa se zbiranje prične brez predhodnih raziskav, stihijsko in brez vnaprej določenih kriterijev zbiralne politike. Ob tem se dogaja ena najusodnejših in nepopravljivih napak – zbiranje poteka brez ustrezne dokumentacije. S procesom zbiranja predmet iztrgamo iz njegovega primarnega okolja oziroma stvarnosti, ga prenesemo v novo – muzejsko stvarnost in s tem presekamo vse njegove povezave s preteklostjo. Pomanjkanje kontekstualne analize kot muzeološkega aparata, ki nadomešča prvotno okolje, pomeni, da predmeti ostajajo na prvi stopnji zgolj fizičnega predmeta, brez funkcionalnih lastnosti in povezanosti z okoljem. Posledično so tudi same razstave predmetno usmerjene; to so razstave tipa odprtega depoja, katerih značilnost je (pre)natrpanost predmetov, brez vsake selekcije.³

Prepoznavna značilnost tako zbranih in predstavljenih predmetov je tudi v njihovi »glorifikaciji« in »mitifikaciji«, kot materialnih dokazov »zlatega minulega in idealiziranega« nekdanjega sveta. Razstavišča lokalnih zbirk so le redko namensko zidani objekti. Snovalci pogosto iščejo razstavne prostore v stavbah, ki imajo že same po sebi kulturno vrednost,⁴ lahko celo vrednost kulturne dediščine ali kulturnega spomenika. V primeru, da so ti objekti pod okriljem odgovornega spomeniškega režima, varstva in obnove, so tako zastavljeni projekti izredno dobrodošli, potrebni in smiselni, saj ponujajo tudi neke vrste revitalizacijo izpraznjenih prostorov. Ob sodelovanju ustreznih strokovnih služb lahko pričakujemo dobre rezultate, ob pomanjkanju strokovnosti pa se dobri obeti prej ali slej končajo na folkloristični ravni.

Revitalizacijo obnovljenih stavb pogosto predstavljajo tudi postavitve spominskih sob znamenitih osebnosti. Praviloma je domačija oziroma stavba, kjer je znamenita osebnost živela ali kako drugače v njej pustila svoj pečat, spomeniško zaščiten, obnovljena, varovana in negovana s stališča konservatorske stroke, medtem ko sta vsebina predstavitve in sam program muzejske hiše prepuščena bolj negotovi in trnovi usodi. Ustrezna finančna sredstva in vsebine programa so zagotovljene le v primerih, ko je takšna postavitve tudi ena izmed zbirk ali razstav muzeja, ki je sicer že v finančni shemi Ministrstva za kulturo. Vse druge oblike in možnosti izvajanja programov, ki takšne postavitve pravzaprav osmišljajo, pa so rezultat lokalne (ne)iznajdljivosti in interesov. Pri tem pristopu seveda v največji meri trpi strokovnost izvajanih muzejskih programov, ki nikakor ne sme pristajati na lokalno raven.⁵

Dejstvom ob bok lahko dodamo še eno razsežnost problema, o katerem teče beseda. Vsi dobro vemo, da lahko popularno spogledovanje s kulturno dediščino pomeni tudi primerno tržno nišo. Tako je slednja v določenih primerih izrabljena za povsem druge namene, bodisi zavoljo dobička, ali zgolj prestiža v neformalnem tekmovanju med različnimi kraji.

Neurejeno podstrešje kot razstavni prostor. Muzejska zbirka na Gornjem Gradu. Foto: Tanja Roženbergar Šega, junij 2000.

² Za ilustracijo le nekaj primerov iz Savinjske (statistične) regije, bogate z izredno pestro muzejsko ponudbo, vzniklo na ljubiteljski ravni. V zgornji Savinjski dolini se je leta 2001 na pobudo lokalne skupnosti ustanovil Muzej Vrbovec - Muzej lesarstva in gozdarstva v Nazarjih. V sosednji občini Mozirje je že pred leti Turistično društvo znotraj mozirskega botaničnega vrta uredilo etnografsko zbirko, povsem ločeno snujejo nov muzej tudi v občinski mozirski upravi. Čedalje glasnejši so predlogi za muzejsko hišo v obnovljenem kmečkem dvorcu v Rečici, ki je od Nazarij oddaljena le kilometer ali dva. V sosednjem kraju Ljubno, zibelki zgornjesavinjskih splavarjev, je Flosarsko društvo s podporo občine Ljubno leta 2001 ustanovilo Flosarsko zbirko, v teku pa je še zahtevnejši projekt obnove in revitalizacije stanovanjske trške hiše, ki ima status kulturnega spomenika in je zato za kraj pomembna z različnih vidikov. Pravo bogastvo premične kulturne dediščine predstavljajo zbirke v Gornjem Gradu, katerih ustanoviteljica je Krajevna skupnost Gornji Grad, precej gradiva pa je last zasebnega zbiratelja Janeza Mavriča. V trgu Vransko je na ogled zasebni Muzej motociklov, Gasilski muzej in etnografska zbirka, po dodatne informacije pa se lahko obrnemo na Zavod za muzejsko, kulturno, turistično in športno dejavnost Vransko. Turistično društvo sv. Vid v občini Vitanje je odprlo etnografsko zbirko v obnovljeni kašči (glej prispevek Tanje Hohnec), Turistično društvo Mlače v občini Slovenske Konjice pa svojo etnografsko zbirko oziroma muzej že ima. V letošnjem letu so odprli novozgrajeno »Hišo dediščine«. V trgu Kozje na Kozjanskem, ki stoji na sami meji med Savinjsko in Spodnjeposavsko regijo, so nekateri posamezniki s podporo občine Kozje v obnovljenem »Kroflovem« mlinu uredili muzejsko postavitve. Novoustanovljeno Muzejsko društvo razmišlja še o dodatnih muzejskih predstavitev v kraju.

³ Ta tip razstave je bil v strokovni muzejski praksi splošno razširjen do 70. let 20. stoletja.

⁴ Priljubljena »nahajališča« zbirk so tako v opuščenih domačijah, gospodarskih poslopih (kozolec, hlev, skedenj, kašča, mlin, žaga), trških hišah ali bližnjih dvorcih in graščinah.

⁵ Med rojstnimi hišami znamenitih Slovencev, ki so preurejene v muzeje in spominske zbirke, omenjam le nekatere: rojstna hiša pisatelja Franceta Bevka v Zakojci (strokovno vodenje Mestni muzej Idrija), pesnika Simona Gregorčiča v Vrsnem, pisatelja Frana Saleškarja Finžgarja, pesnika Srečka Kosovela v Tomaju in Otona Zupančiča v Vinici. Kot primer »črnega scenarija« navajam usodo muzejske postavitve v rojstni hiši Franceta Prešernova. Prešernova hiša, ki ima status državnega spomenika, upravlja javni zavod lokalnega pomena, ki je v celoti financiran na ravni pristojnih občin. Ko je občina Žirovnica, kjer se spomenik nahaja, odstopila od ustanoviteljstva, je celotni program Prešernove hiše obvisel v zraku.

A kljub temu v naši družbi obstajajo, se promovirajo in delujejo tovrstne zbirke in muzeji. Ali se res lahko s snovanjem muzeja ukvarja vsak, ki ima interes, čas in denar, ob čemer je kategorija znanja, kot najpomembnejša, popolnoma spregledana, in ob čemer pada ugled, družbeni status in zaupanje v formalno urejene muzeje? Je pri pravilnem usmerjanju te pozitivne sile na terenu zatajila predvsem stroka sama?

Vezi med ljubitelji in stroko – med čermi in priložnostmi

V dani situaciji je vloga stroke ključnega pomena, saj je strokovnost tista, ki v prvi fazi odgovorno prepozna pravi potencial in pozitivno moč pobud na terenu, nato pa jih tudi pravilno usmerja, organizira, vodi, izobražuje in nadzoruje. V večini evropskih držav so se pomena dobrega medsebojnega sodelovanja med stroko in ljubitelji že zdavnaj zavedli in k problemu pristopili sistematično in načrtno. Temeljna elementa, na katerih se gradi model organiziranosti in večje profesionalnosti muzejskega delovanja, vključno s t. i. laičnimi muzeji, je uvedba registra muzejev in vzpostavljanje muzejske svetovalne službe na terenu. Register muzejev je program minimalnih registracijskih standardov, ki jih za vključitev v njegov sistem muzej mora dosegati. Cilj registracije je vzpodbujanje vseh muzejev k doseganju določene kakovostne ravni, dejstvo, da muzej ali zbirka dosega raven, s katero se vključuje v sistem registra pa prinaša več pozitivnih spodbud in ugodnosti. Dviga se prag zaupanja v muzeje in spodbuja zaupanje možnih darovalcev predmetov ali zbirk muzeju, ki je registriran, zagotavlja javno priznanje in določen status ter odpira možnosti pridobivanja različnih finančnih sredstev, dotacij in subvencij.

Prvi in temeljni korak izpeljave opisanega sistema je v določitvi standardov in meril, ki zajemajo opredelitev poslanstva muzejev, tehničnih, strokovnih in prostorskih pogojev delovanja, finančne podlage in obsega delovanja. Glede višine doseganja določenega standarda pa se lahko oblikujejo različne ravni umestitve v register. Nivojska razdelitev registra je pomembna še toliko bolj v kontekstu muzejev kot živih organizmov, ki skozi svoje delo spreminjajo, širijo ali ožijo obseg dela in preoblikujejo poslanstva, saj delujejo v spreminjajočem svetu. Registracija je lahkočasna ali polna, kar pomeni, da muzej izpolnjuje vsa merila. Vlogo za umestitev v register lahko odda vsak, ocenjuje in preverja pa jo posebna skupina ali odbor, sestavljena iz vrst uglednih strokovnjakov in ustreznih strokovnih združenj.

V Veliki Britaniji je bil program registracije muzejev in galerij uveden že leta 1988, njegova druga faza pa je stekla leta 1995. Ključni kriteriji presoje za registracijo izhajajo iz standardov pri vodenju muzejev, urejanju zbirk in njihovem vzdrževanju, kakovostni muzejski ponudbi ter rednem sodelovanju z muzejskim svetovalcem, muzej pa lahko pridobi polno inčasno registracijo. Prispele vloge ocenjujejo posebni odbori za registracijo, sestavljeni iz muzejskih strokovnjakov.

Akreditacija za vstop v irski muzejski register je določena z ravnijo izpolnjevanja kriterijev, kot so ustanovitveni akti, muzejski management, ustrezno dokumentiranje in hranjenje

zbirk, razstavljanje, izobraževanje in skrb za obiskovalce. Na podlagi nacionalnega programa za dediščino so ustanovili nacionalno muzejsko agencijo, ki skrbi za celotno delovanje muzejskega registra. Člani registra so tako amatersko vodeni muzeji kot tudi nacionalke.

Flandrija je svoj muzejski register uvedla leta 1998. Sistem vzpostavlja različne registracijske kriterije, razdeljene v dve večji skupini – »objectively measurable criteria«, ki opredeljujejo odpiralni čas muzeja, raven tehničnih in strokovnih pogojev ter število obiskovalcev, in »intersubjectively measurable criteria«, kamor sodijo ocene poslanstva muzeja, zbiralne politike in strateškega načrta. Kriterijem lahko zadošča posamezni muzej ali pa več muzejev skupaj, ki so medsebojno povezani glede na vsebino ali teritorialnost.

Za pravilno delovanje registra, predvsem pa redno in ažurno medsebojno komunikacijo in profesionalnost, skrbijo muzejske svetovalne službe. Svetovalna muzejska služba je lahko organizirana v lokalnih samoupravnih strukturah ali posebej organiziranih lokalnih muzejskih centrih, ki kot nekakšni servisi nudijo strokovno pomoč muzejem na področju varstva in promocije dediščine, pridobivanju finančnih sredstev in vključevanju v lokalne plane in načrte.

Flandrijska muzejska svetovalna služba⁶ je organizirana po posameznih provincah, saj ima vsaka provinca svojega muzejskega svetovalca oziroma konzultanta, zaposlenega z namenom, da usmerja delo na terenu, daje napotke in informacije muzejem, izvaja izobraževanja, koordinira delo z ostalimi partnerji in sooblikuje projekte. Namen tako zastavljenega in oblikovanega instrumenta je, da pomaga obstoječim in novonastajajočim muzejem pri njihovem razvoju.

V Angliji deluje več lokalnih muzejskih centrov oziroma svetov (Area museum council),⁷ ki s svojim članstvom združujejo raznovrstne lokalne muzeje; večino denarja svet pridobi od države. Francija ima regionalne muzejske pisarne, Nizozemska muzejske servise.

Slovenija tako zasnovanega sistema ne pozna. Model muzejskega registra bi lahko primerjali z zakonsko določeno slovensko muzejsko mrežo, ki vključuje izbrane muzeje z ustreznimi strokovnimi in tehničnimi pogoji v redni sistem financiranja in nadzora. Vendar pa je muzejska mreža tog sistem, v katerem so po Uredbi o muzejski mreži imensko navedeni vanjo vključeni muzeji. Vsakršne spremembe so zato zelo kompleksne, saj bi nenazadnje pomenile tudi prenehanje rednega financiranja. Muzejska svetovalna služba je prepuščena zgolj naključju, po pravilu »če si ob pravem času na pravem mestu«, razpoložljivemu času kustosa in njegovemu subjektivnemu smislu za sodelovanje, odgovornemu direktorju javnega zavoda, muzeja, konservatorju, ki vidi »več«, ali profesorju, ki ob tovrstnem delu na terenu študentom lahko ponudi prve izkušnje terenske

⁶ Prvega muzejskega svetovalca so zaposlili že leta 1992.

⁷ East Midlands Museum Service servisira 140 muzejev.

prakse. Prepuščena tistim zbiralcem s »kulturnim občutkom«, ki se jim zdi vredno prisluhniti nasvetom strokovnjaka, kljub nepoznavanju osnov dela z muzejskimi predmeti. Neorganizirano in nesistematizirano, neurejeno, nenačrtno in stihijsko so predznaki, ki ilustrirajo sodobne vezi med ljubitelji in stroko.⁸

Z vidika stroke je očitno, da nam primanjkuje (!) »proste« strokovne sile, ki bi na terenu lahko hitro in učinkovito ukrepala. Kot primer si pogledajmo področje etnologije. V slovenskih muzejih je zaposlenih 56 kustosov etnologov, ki se zaradi povečanega obsega dela ne morejo ukvarjati z vso problematiko na svojem območju. Mnogi se sicer zavedamo, da moramo želje in pobude »s terena« obravnavati z vso resnostjo in polno strokovno pomočjo, a pogosto se zalomi že na začetku. Potrebe in povpraševanja so čedalje obsežnejši in kustosi mnogokrat povečanemu obsegu dela na terenu niso kos. Tudi zato, žal, zaide mnogo smelih pobud v napačno smer in kulturni potenciali določenih območij s tem niso dovolj izkoriščeni. Tudi odgovori ankete,⁹ izvedene med slovenskimi kustosi etnologi, kot eno izmed najbolj perečih področij dela navajajo prav sodelovanje med kustosi etnologi in zasebnimi zbiralci oziroma ljubiteljskimi etnologi.

Vzrok za takšno stanje tiči tudi v preohlapni zakonodaji, ki bi morala jasneje zajeti tudi to področje. Nov krovni Zakon o ureditvi javnega interesa za kulturo¹⁰ z uvedbo konkurenčne prepovedi (53. člen) na nek način celo zmanjšuje možnosti strokovnega sodelovanja z ljubitelji, saj kustose tudi zakonsko omejuje le na področje delovanja muzeja, v katerem so zaposleni, čeprav na drugi strani najverjetneje pomeni prvi konkretni korak k vzpostavljanju večje preglednosti in reda.

Še veljavni Zakon o varstvu kulturne dediščine¹¹ v svojem 27., 28. in 29. členu sicer opredeljuje dejavnosti varstva dediščine na podlagi podeljenih dovoljenj in koncesij, a se zaradi nedorečenosti vseh drugih dopolnil ne izvaja. Prve spremembe so prepoznavne že v vsebinskih zasnovah sprememb Zakona o varstvu kulturne dediščine (verzija 25. 7. 2003). Predlagani razširjeni in dodelani člani zakona opredeljujejo način izdajanja dovoljenj osebam zasebnega prava za izvajanje dejavnosti varstva in pogoje dela ter upoštevajo nujno usklajenost s pravnim redom Evropske unije. Tudi Nacionalni kulturni program za kulturo (2004-2007), ki z opredelitvijo kulturno-političnih prioriteta, ciljev in ukrepov zagotavlja pogoje za trajnostni in celostni razvoj slovenske kulture, kaže prve konkretne poteze razmišljanja v teh smereh. V poglavju o dostopnosti kulturne dediščine se izmed ukrepov navaja tudi uvedba sistema koncesij in licenc. Tako bi s podelitvijo osebnih, individualnih dovoljenj oziroma licenc, vezanih na posameznika, sprostiti strokovno silo, ki bi projektno delovala na terenu. S tem bi se dokončno dorekle pristojnosti in odgovornosti opravljanja muzejskega svetovalnega in strokovnega dela tudi zunaj muzejskih okvirov, ki jo opravljajo javni zavodi. Seveda ostaja odprto vprašanje medsebojnega sodelovanja in partnerstva med pristojnim muzejem, osebo z licenco in naročnikom projekta ter dobrim in učinkovitim nadzorom. Vsekakor pa bi ta »pomnožena« ponudba strokovnega dela pripomogla k izboljššanemu sodelovanju med stroko in ljubitelji ter dvignila na višjo raven tako varovanje kot tudi predstavitev in popular-

izacijo kulturne dediščine. Muzejsko svetovanje na terenu tako ne bi opravljali le kustosi, zaposleni v muzejih, temveč tudi tisti z osebnimi dovoljenji. Nekaterim nakazanim evropskim modelom je zelo blizu že uveden sistem lokalnih turističnih organizacij (LTO) in regionalnih razvojnih agencij, ki bi lahko zaposlovale tudi muzejske svetovalce oziroma ustrezne strokovnjake za opravljanje svetovalnega dela na terenu. Druga možnost pa je oblikovanje novih, samostojnih oblik, ki bi delovale na ravni in v sklopu širših teritorialnih družbenih lokalnih skupnosti, kot so pokrajine ali regije. Pristopi so torej lahko različni, v danem trenutku pa je najpomembnejše, da suvereno in glasno zastopamo svoje interese in predlagane sisteme, ki bi nam omogočali razvoj svetovalne muzejske mreže in službe.

V model boljšega medsebojnega sodelovanja vsekakor sodi tudi ustrezno usposabljanje in izobraževanje za tiste lastnike, ki rokujejo s premoščeno kulturno dediščino. Tudi na tem področju so ljubitelji prepuščeni lastni iznajdljivosti in individualnemu pridobivanju ustreznih znanj. Smiselno je, da se iskanja oblik lotimo tudi v skladu z novimi trendi vseživljenjskega izobraževanja. Čeprav smo na področju izobraževanja odraslih zaostajali za razvitimi državami, je prav povečevanje kulturne pismenosti med odraslimi ter vključevanje v razne oblike izobraževanja odraslih, eno od načel in teoretičnih izhodišč sistema sodobnega izobraževanja v Republiki Sloveniji. Kot zelo pomembno se poudarja uvajanje neformalnih oblik vseživljenjskega izobraževanja, v katere so ujete tudi izkušnje in predhodno pridobljeno znanje, tudi z možnostjo pridobitve ustreznih certifikatov in diplom. Leta 2000 je bil sprejet Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah,¹² ki tudi formalno uvaja izredno dobrodošlo noviteto na področju potrjevanja znanj, in omogoča pridobivanje dokazila o poklicni kvalifikaciji (delovno-poklicna oziroma strokovna usposobljenost) v certifikatnem smislu, kar pomeni, da potrjuje znanja in spretnosti, ki niso nujno pridobljeni po ustaljenih formalnih izobraževalnih poteh. Ob teh razmišljanjih se mi zdi primerno, da se navežem na naše predloge razreševanja problemov. Prav v tem

⁸ Z zgornjimi trditvami nikakor ne spodbijam nekaterih kakovostnih in strokovno smelo zastavljenih projektov, ki so obrodili odlične rezultate (muzeje in zbirke), a so, kot že rečeno, vedno plod subjektivne iniciative strokovnjaka, raziskovalca iz te ali one institucije, ter pripravljenosti in poslušnosti lastnika, zbiralca, upravljavca. Izjema je tudi zastavljeni projekt Slovenskega etnografskega muzeja in Slovenskega etnološkega društva z naslovom Evidentiranje neobjavljenih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejskih zbirk. Projekt je ne samo dobrodošel, temveč tudi nujen, saj bomo s tako zbranim gradivom pridobili preglednost nad tovrstnimi zbirkami, ki je prav gotovo prvi in temeljni korak za nadaljnje sodelovanje.

⁹ Anketo je oblikovala in izvedla kolegica Magda Peršič. Podrobnejša analiza ankete je objavljena v Glasniku SED 42/2 2002, Poklicna etika v muzejih, 11-13.

¹⁰ Zakon o ureditvi javnega interesa za kulturo, Ur. l. RS št. 96/14. 11. 2002, 10518.

¹¹ Zakon o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS št. 7/5. 2. 1999, 555.

¹² Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah, Ur. l. št. 81, Ljubljana 15. 9. 2000, 9769.

zakonu vidim možnost, da oblikujemo nekatere nove profile poklicev, zanje izpeljemo ustrezno in potrebno usposabljanje ter ponudimo možnost, da posameznik za opravljanje svojega dela pridobi tudi ustrezno poklicno kvalifikacijo in pravni status, s katerim so določene prednosti in pravice ter dolžnosti in odgovornosti. Na ta način bi posledično celostno zvišali kakovost dela, izboljšali tovrstno ponudbo ter zmanjšali napake.

Najprej bi morali oblikovati pobudo za nov poklic oziroma t. i. katalog standardov (11. člen zakona), ki bi določal osnovne okvire novega poklica (ime, naziv, potrebna strokovna znanja in spretnosti za pridobitev kvalifikacije, načine in merila preverjanja znanj in spretnosti, raven zahtevnosti dela, sklope zadolžitve v okviru poklica, ki jih je mogoče opravljati po pridobljeni poklicni kvalifikaciji, materialne in kadrovske pogoje). Pobudo za nov poklic lahko na predpisanem obrazcu poda vsak (v našem primeru npr. Slovensko etnološko društvo) ter jo predloži Centru Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje (CPI), ki opravlja razvojno in svetovalno delo pri nadaljnjem razvoju in oblikovanju katalogov standardov. Celovit predlog kataloga tako CPI predloži v obravnavo Strokovnemu svetu Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje, sprejme pa ga minister za delo in socialne zadeve. Postopke za preverjanje znanj in potrjevanje lahko izvajajo zbornice, šole, organizacije za izobraževanje odraslih, družbe in druge pravne osebe, ki izpolnjujejo materialne in kadrovske pogoje. Izvajalce teh postopkov se vpiše v poseben register (10. člen), treba pa je imeti licenco, ki se obnavlja vsakih pet let, izda pa jo Državni izpitni center.

Strokovne korake je treba storiti predvsem v treh smereh: v natančnem oblikovanju pobude, ki bi določala novo kvalifikacijo, katero podamo CPI, komisij za preverjanje znanj in usposobljenosti kandidatov in seveda tudi v pripravi določenih izobraževalnih programov, delavnic in ustrezne literature oziroma priročnika, ki bi zainteresiranim omogočale pridobivanje ustreznih znanj, kot so osnove za pravilno ravnanje z etnološko premično dediščino, njeno strokovno obdelavo in primerno muzejsko ponudbo. Če bi nam ta pot uspela, bi lahko tudi za področje zasebnih kulturnih zbirk pridobili ljudi z ustreznimi dokazili oziroma javnimi listinami in predvsem večjo usposobljenostjo.

Predloge lahko na tem mestu zvežemo z omenjenim registrom muzejev in zbirk. Eden izmed kriterijev in pogojev za uvrstitev v register bi bila ustrezna usposobljenost upravljalca muzeja oziroma ustreznost lista.

Tudi že omenjeni Nacionalni kulturni program kot splošno prioriteto kulturnega programa, ki je hkrati prioriteta sodobnih evropskih kulturnih politik, poudarja projekte, ki povezujejo kulturno, izobraževalno in znanstveno sfero. Predvideni ukrepi za prednostne programe in projekte s področja vzgoje in izobraževanja za poklice v kulturi, ki jih šolski sistemi ne vključujejo, so dobra podlaga za oblikovanje in realizacijo različnih izobraževalnih programov, v katere bi se vključili tudi ljubitelji. Z večjo usposobljenostjo bi imelo njihovo delo večjo vrednost in višjo kakovost.

Anton Antolinc pred svojo zbirko. Foto: Tanja Roženberger Šega, Log pri Rogatcu, junij 2001

Primeri

Kot primer zglednega sodelovanja med ljubitelji in stroko predstavljam dva lokalna projekta, pri čemer poudarjam, da je v obeh primerih pobuda prišla iz vrst ljubiteljev. V prvem primeru je določena zbirka že obstajala, v drugem je šele nastajala.

»Hiša dediščine« Mlače (TD Mlače, Slovenske Konjice)

»Etnološki muzej Mlače« vodi Turistično društvo Mlače, predmete pa so začeli zbirati pred tremi leti. Številčna zbirka obsega več sto kosov (580) različnih predmetov, večinoma kmečkih orodij in pripomočkov, obrtnih izdelkov in orodij, stanovanjske opreme, stenskega okrasja, gospodinjstskih pripomočkov, tekstila ... Razveseljivo je, da je zbirka v izredno dobrem stanju. Zaradi bližine vinske turistične ceste in nekaterih drugih zanimivih kulturnozgodovinskih objektov se skromni muzej imenitno vklaplja v celostno turistično ponudbo in beleži tudi 30.000 obiskovalcev letno. Tudi zato želijo v TD Mlače s tovrstnim zbiranjem nadaljevati. Na parceli čez cesto so zgradili samostojno zgradbo in jo v celoti namenili za muzejsko/turistično dejavnost. Samodejno so poiskali strokovno pomoč in na podlagi želja in strokovnih izhodišč oblikovali vsebinski koncept za t. i. »Hišo dediščine« ter določili faze dela¹³ in načine organizacije ter preučili možnosti financiranja projekta. Temelj je bil idejni projekt, ki mu je sledila vsebinska zasnova koncepta hiše, na podlagi katerega so se oblikovali tudi drugi segmenti, od prostorske zasnove samega objekta, do urejanja formalnih dokazil in aktov.

Vsebinski koncept »Hiše dediščine« Mlače:**Prvi prostor: sprejemna avla, recepcija, trgovina**

Prostor je ločen od ostalih prostorov v stavbi in združuje več funkcij. Deluje kot vstopna avla, sprejemnica, recepcija, v njem sta trgovina s spominki in razglednicami ter manjša knjižnica. Soba je dovolj velika, da sprejme večjo skupino obiskovalcev. Poleg sprejemnega pulta, kjer prodajajo vstopnice in prodajne artikle, je v sobi urejen tudi manjši kotiček za počitek oziroma branje ponujene literature (prospekti, zloženke, knjige).

Prostor je hkrati tudi nekakšna osebna izkaznica objekta. Tu so predstavljene osebe, ki po strokovni in tehnični plati skrbijo za delovanje muzeja, tehnični podatki in sodelavci (osnovni kolo-foni).

Od tu je glavni vhod v razstavni prostor.

Drugi prostor: razstavni prostor

V drugem prostoru so združene funkcije stalnega in občasnega razstavnega prostora, zunanje in notranje razstavišča in prostora za izvedbo delavnic in demonstracij. Tu je na ogled stalna razstava oziroma zbirka etnoloških predmetov, orodij, pripomočkov in izdelkov. Prostor je enoceličen in dovolj velik, da omogoča zračno postavitve raznolikih predmetov iz zbirke. Potrebne pregrade in razdelitve prostora se izvedejo z mobilnimi aplikanti (panoji, paravani, zavesami ...), ki se lahko poljubno spreminjajo in tako vedno znova oblikujejo nov tloris prostora glede na želje in potrebe razstavljenih in predstavljenih vsebin. Iz osrednjega razstavnega prostora vodi pot »na plano«, kjer so razstavljeni večji muzejski predmeti, naprave in pripomočki. Zunanji in notranji del delujeta kot celota. Zlasti v poletnem času se del zunanje stene lahko popolnoma odpre.

Tudi občasn timerazstavn timer prostor je del osrednjega prostora, ustrezno označen in deloma ograjen od stalne postavitve. V tem delu sobe je občasna razstavna dejavnost, predstavljajo se različne aktualne teme, ki so kakor koli povezane s krajem in koledarskih letom (npr. posebna razstava ob različnih delovnih opravilih (trgatev), praznikih (božič, velika noč).

Razstavljene vsebine so hkrati podlaga za oblikovanje različnih aktivnosti in pedagoških programov, namenjenih obiskovalcem različnih starostnih skupin (vrtni, osnovna šola, srednje, poklicne šole, odrasli, upokojenci) in izvajanje predstavitev različnih rokodelskih spretnosti. Prostor na razstavišču omogoča izvedbo teh dejavnosti v manjšem obsegu. To so lahko posebni, tudi stalni, kotički »aktivnosti«, tako v notranjem kot zunanjem delu.

Tretji prostor: večnamenska soba

Večnamenska soba, ki je fizično ločena od razstavnega prostora, je namenjena različnim aktivnostim. V njem se izvajajo delavnice in demonstracije, povezane s programom, predavanj, okrogle mize, literarni večeri, tečajji, predstavitve knjig, sestanki društva, lahko se spremeni tudi v igralnico za najmlajše ... Opremljena je z večjo mizo in s sedeži.

Četrty prostor: depo

Depo – prostor, kjer se pod posebnimi pogoji (svetloba, vlažnost, temperatura, ustrezna depojška oprema) hranijo različni muzejski predmeti in muzejske zbirke, ki niso razstavljeni. Je

nujni in osnovni del vsakega muzeja; srednje velikosti, z veliko odlagalnega prostora (police, predali).

Peti prostor: restavratorska delavnica

Poseben prostor je namenjen za delavnico, ki omogoča strokovno skrb za predmete, od čiščenja do zaščite oziroma konserviranja in obnove oziroma restavriranja muzealij.

Projekt »Hiše dediščine« Mlače je bil v prvi fazi strokovno in kakovostno izpeljan, sodelovanje s stroko pa je nujno tudi v njegovem nadaljevanju. Ključnega pomena bi bila pomoč predlaganih servisnih centrov na terenu, ki bi v danem primeru skrbeli za kontinuirano vsestransko strokovno pomoč. Mnogi se namreč ne zavedajo, da z odprtjem zbirke in muzeja delo ni končano – nova institucija oziroma medij za svoje delovanje in življenje zahteva skrb, čas in seveda denar.

Flosarska zbirka Ljubno ob Zgornji Savinjski dolini (Flosarsko društvo, Ljubno)

Želja po razstavi na temo bogate dediščine splavarjenja v Zgornji Savinjski dolini je med krajanji tlela že nekaj let, »muditi« pa se je pričelo leta 2000. Razlogov za tako vneto željo po razstavi je poleg spoštovanja bogate dediščine splavarjenja ter splošnega trenda intenzivnejšega iskanja in manifestacije lokalnih identitet kar precej, od tega, da se je v bližnjem Nazarju osnoval gozdarski in lesarski muzej, pa tudi nekaterih drugih, ki z dediščino in muzeji nimajo nikakršnih povezav. Tudi v tem primeru je pobuda dosegla strokovno ekipo, ki je zastavila celosten projekt.¹⁴

¹³ Z. Koraki realizacije in terminski plan dela:

1. Muzejska dokumentacija že obstoječe zbirke: inventarizacija, dokumentiranje, fotografiranje (muzejsko dokumentiranje je potekalo v sklopu poletnega raziskovalnega dela, junija 2003).

2. Izdelava idejnega projekta: Projekt pripravi projektna skupina več strokovnjakov različnih strok, ki so vpleteni v proces nastajanja zbirke.

Idejny projekt obsega in določa:

- Status in delovanje Muzejske zbirke: ustanovitev, upraviteljstvo zbirke, ustanovitvene akte, cilje, zbiralno politiko, vsebinsko postavitev muzejske zbirke;

- Lokacijo in prostor: primernost lokacije, ureditev prostora, soglasja;

- Promocijo: celostno grafično podobo, tiskovine, oglaševanje;

- Finančna sredstva: potrebna finančna sredstva za izvedbo projekta, vire financiranja;

- Poslovanje: kadre, odpiralni čas, vstopnine, izobraževanje, strokovno službo.

3. Vsebinski koncept

4. Izvedbeni projekti

5. Izvajanje projekta

¹⁴ Kreativno skupino za pripravo razstave so sestavljali vodja projekta, katerega osnovno delo sta bili predvsem organizacija in koordinacija del, kontakti z izvajalci, usklajevanje naročil ter gradbeni nadzor, saj je hkrati potekala tudi delna obnova trške hiše, kjer se zbirka nahaja, arhitekt, ki je pripravil prostorsko in oblikovno zasnovo razstave (idejni projekt), načrt postavitve, projektne rešitve razstavne opreme z opisom, izhodišča za grafično opremo razstave, ter strokovna sodelavka, ki je vsebinsko oblikovala flosarsko zbirko in pripravila muzeološki scenarij postavitve razstave. Zbirka je bila odprta 2. 8. 2001.

Obisk Flosarske zbirke na Ljubnem.
Foto: Tanja Roženberger Šega, junij 2003

Prva faza strokovnega dela je zahtevala raziskavo terena z evidentiranjem in načrtnim zbiranjem gradiva, inventariziranjem, dokumentiranjem in urejanjem primerne prostora za hranjenje predmetov, skrbjo za obnovo in zaščito predmetov ter zbiranjem in urejanjem ustnih virov. Tako zbrano in urejeno gradivo je bila osnova za oblikovanje muzeološkega scenarija flosarske zbirke. Raziskava je bila torej popolnoma namenskega tipa, saj je bil njen cilj razstava o splavarjenju v Zgornji Savinjski dolini, s poudarkom na kraju Ljubno. Urejena zbirka obsega 75 predmetov ter več kot sto enot fotografskega materiala, na video (format beta) pa je posnetih pet daljših intervjujev s še živečimi flosarji, njihovimi potomci ter ženami, ter njihove transkripcije.

Drugo fazo dela je predstavljalo konceptualno oblikovanje razstave. Razstava je razdeljena na dva dela. »Flosarki kruh« prikazuje življenje in lik splavarja, njegovo nošo in opremo, vsakdanjik na splavu, trgovanje z lesom in zaslužek, splavarsko pot ter njene poglobitve postojanke ter življenje doma. Drugi sklop razstave z naslovom »Flos je Savinji kos«, prikazuje tehnično dediščino splavarjenja. Prikazana je izdelava splava, različne vrste teh plovil ter njihovi posamezni elementi.

Tretja faza vizualizira obravnavano temo. Vizualizacija razstave temelji na personifikaciji obravnavane vsebine, saj razstavo s svojimi življenjskimi izpovedmi, spomini in izjavami gradijo informatorji sami. Predmetno gradivo je podrejeno besedi in sliki. Ta pristop je izpostavljen tudi zato, ker razstava prikazuje obdobje, ki se ga ljudje še spominjajo, torej čas med obema vojnama in po njej. Besedila na razstavi so izseki iz življenjskih zgodb, z izjemo uvodne legende ter treh krajših opisov predstavljenih vsebin. Celotna vsebina je predstavljena na enajstih panojih oziroma vitrinah, vsak pano predstavlja določeno zaokroženo celoto, ima svoj naslov, ki je še dodatno

ilustriran z najizrazitejšo in najpovednejšo izjavo informatorja.

Poleg panojev in vitrin pa razstavo dopolnjujeta še projekciji dveh dokumentarnih filmov z naslovoma »Flosarji 2001« in »Spomini na flosarje«. Desetminutni film »Flosarji 2001« prikazuje vezanje splava, film »Spomini na flosarje« pa je kolaž posnetih in »ujetih« spominov različnih pripovedovalcev - nekdanjih flosarjev, njihovih žena in potomcev.

Didaktična nota je poudarjena pri zemljevidu s flosarsko potjo. S pritiski na gumb lahko obiskovalci spoznajo še pritoke Savinje, kraje ob njej ter imena okoliških gor.

V treh letih je muzej postal prepoznaven subjekt v kraju, zbirka celostno zaokroža turistično ponudbo, ki gradi na tradiciji splavarjenja, promovira kraj in tovrstno dediščino, dopolnjeno muzejsko ponudbo pa uspešno gradi v sodelovanju s strokovnjaki.

Sklepne misli

Ob osvetlitvi vezi med ljubitelji in stroko se zdi, da nam manjka predvsem konkretnih potez in korakov v pravih smereh. Pozitivno je, da imamo množično in močno silo na terenu, ki se »ukvarja« z dediščino, prav tako je pozitivno, da se orisanih problemov (vsaj deloma) zaveda tudi stroka sama, spodbudno je, da pravnoformalni okviri omogočajo iskanje različnih oblik rešitev. Prisotnost strokovnjakov s posebnimi dovoljenji za delo na področju kulturne dediščine ter višja usposobljenost ljubiteljev, novi pristopi k dediščini, ki jo obravnavajo kot ekonomsko-podjetniško kategorijo - vse to lahko pomeni, da bi lahko bila v prihodnosti kulturna dediščina v varnih in zanesljivih rokah.

Viri in literatura

- BELA KNJIGA** o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Ljubljana 1995, ur. Janez Kek, 13-32.
- BELL**, Jonathan 1999: Making Rural Histories. V: Making Histories in Museums (ur. Gaynor Kavanagh), 30-40.
- EMAC** - Fifth European Museum Advisors Conference 2001, zbornik razprav, Bruselj 2002.
- PAINE**, Crispin 1986: The local museum, notes for amateur curators, Area Museum Servis for Eastern England.
- VODNIK** po slovenskih muzejih, Ljubljana 2001, ur. Andreja Rihter, Marjeta Ciglencečki.
- WATTEYNE**, Damien 1998: Stalne razstave etnografskih in socialnozgodovinskih muzejev v Valoniji in Bruslju. V: Etnolog 8 (59), 392-394.
- ZAKON** o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah, Ur. l. št. 81, Ljubljana 15. 9. 2000, 9769.
- ZAKON** o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Ur. l. RS št. 96, Ljubljana 14. 11. 2002, 10518.
- ZAKON** o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS št. 7/5. 2. 1999, 555.
- ZASNOVE** sprememb Zakona o varstvu kulturne dediščine (verzija 25. 7. 2003).

Datum prejema prispevka v uredništvo: 20. 10. 2004

PROGRAMI IN PROJEKTI NEVLADNEGA SEKTORJA NA PODROČJU PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE

Izyleček

V prispevku je obravnavana dostopnost podpore javnim kulturnim programom in projektom nevladnega sektorja na področju kulturne dediščine. S sofinanciranjem dejavnosti iz sredstev državnega proračuna se omogoča izvedbo celoletnega kulturnega programa ali posamičnih kulturnih aktivnosti na področju arheologije, etnologije, zgodovine, umetnostne zgodovine, tehniške in naravoslovne dediščine, ki je v javnem interesu. S podporo tovrstnim programom in projektom se uresničuje cilj ohranjanja in promocije kulturne dediščine na različnih ravneh družbe.

Abstract

The present article deals with the accessibility of the support to public cultural programmes and the projects of the non-governmental sector in the field of cultural heritage. The implementation of the annual cultural programme or the individual cultural activities in the field of archaeology, ethnology, history, history of art, technical and natural science heritage, which is in the public interest is enabled with the cofinancing of activities from the budget. The goal of preserving and the promotion of cultural heritage on different levels of the society is realized with supporting such programmes and projects.

V zadnjem obdobju se kaže vedno večji interes za premično kulturno dediščino. S poudarjanjem odprtosti do novih pobud, spoznanj in prispevkov, ki niso vključeni v programe javne službe, Ministrstvo za kulturo omogoča dostopnost kulturnih dobrin najširši javnosti.

S tem se nevladnim organizacijam, zasebnim kulturnim organizacijam (društvom) s statusom pravne osebe, gospodarskim organizacijam in posameznikom ter tistim javnim zavodom, ki delujejo na področju premične kulturne dediščine in jih ministrstvo neposredno ne pozove k predložitvi programa dela in finančnega načrta, odpira možnost sofinanciranja programov in projektov na področju premične kulturne dediščine.

Nove postopke javnih razpisov, ki so prinesli precej novosti, predvsem s postavljanjem splošnih in posebnih pogojev ter vrednotenja po številnih kriterijih, je uveljavil leta 2002 spre-

jeti Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02). Na podlagi navedenega zakona Ministrstvo za kulturo vsako leto objavi na svojih spletnih straneh in v Uradnem listu RS javne pozive in javne razpise za izbor izvajalcev javnih kulturnih programov in projektov na področju premične kulturne dediščine, kateri se sofinancirajo iz državnih proračunskih sredstev.

Pri tem je pomembno poudariti, da se s strokovno pomočjo, ki jo zagotavlja javna služba v muzejih, nevladnemu sektorju in posameznikom, ustvarja ugodno okolje za podporo, pravilno razumevanje, povezovanje, usmerjanje ter vzpodbujanje harmoničnih odnosov in nenazadnje tudi nadzor pri skrbi za premično kulturno dediščino.

Podpora in obseg javnih kulturnih programov nevladnega sektorja

Podpora kulturnim programom na področju premične kulturne dediščine je oblika javnega sofinanciranja, ki je namenjena nevladnim, zasebnim kulturnim organizacijam (društvom) s statusom pravne osebe, zasebnim zavodom in gospodarskim organizacijam.

S sofinanciranjem dejavnosti se omogoči izvedbo celoletnega kulturnega programa na področju arheologije, etnologije, zgodovine, umetnostne zgodovine, tehniške in naravoslovne dediščine, ki je v javnem interesu.

Javna sredstva za sofinanciranje programov državnega pomena zagotavlja država iz proračuna. Prijavitelji za realizacijo predlaganih programov lahko pridobijo do 70 odstotkov sredstev Ministrstva za kulturo, preostalih 30 odstotkov pa morajo zagotoviti iz drugih virov (lastna sredstva, občinski proračun, sredstva drugih ministrstev, sredstva sponzorjev ...).

VIRI FINANCIRANJA IZVEDBE JAVNIH KULTURNIH PROGRAMOV V LETU 2003	
Ministrstvo za kulturo	62 %
Druga ministrstva	4 %
Lokalna skupnost	2 %
Lastna sredstva	20 %
Ostalo (donacije, sponzorska sredstva ...)	12 %

Vir: Letno poročilo Ministrstva za kulturo za leto 2003

S sofinanciranjem kulturnih programov nevladnega sektorja - predvsem stanovskih društev, ki izvajajo svojo dejavnost na področju premične kulturne dediščine, se zagotavlja in posreduje javne kulturne dobrine s ciljem in prioriteta izvajanja celovitih in vsebinsko zaokroženih programov, ki zagotavljajo dostopnost do kulturne dediščine na skupnem slovenskem prostoru.

Predlagatelji programov morajo za prijavo na razpis ali poziv izpolnjevati splošne pogoje. Med temi je najpomembnejši pogoj registracija za opravljanje dejavnosti na področju kulturne dediščine ter posredovanje kulturnih dobrin v Sloveniji (muzejska dejavnost ali/in varstvo kulturne dediščine). Pomembno je izkazano delovanje na področju dediščine vsaj tri leta, s prijavljenim kulturnim programom se mora izvajati nepridobitno dejavnost, zagotavljati dostopnost programskih sklopov in programskih enot javnosti in dokazati izpolnjene pogodbenne obveznosti do ministrstva v minulih letih.

Dokumentacija nekaterih prispelih programov ni bila popolna ali pa je ni vložila upravičena oseba, zato se niso nadalje obravnavali. Za leto 2003 je bilo od obravnavanih programov odobrenih 94,7 odstotka, za leto 2004 pa 71,4 odstotka kulturnih programov.

JAVNI KULTURNI PROGRAMI	LETO 2003	LETO 2004	SKUPAJ
Število vseh prispelih kulturnih programov	27	18	45
Število obravnavanih kulturnih programov	19	14	33
Število odobrenih kulturnih programov	18	10	28

Vir: Zaključno poročilo strokovne komisije za področje premične kulturne dediščine za leto 2003 in 2004

Prijavljeni programi, ki so po vsebini, zasnovi in obsegu zaključena celota, so sestavljeni iz posameznih sklopov, sklopi pa iz posameznih enot. Na področju dediščine so programi v letu 2003 in 2004-2006 (leta 2004 je bil objavljen programski poziv za triletno obdobje) obsegali naslednje možne sklope: strokovno delo na področju dejavnosti društva, organizacijo izobraževalnih vsebin na področju muzeologije, restavracije in konservatorstva, informatizacijo za področje premične kulturne dediščine, mednarodno dejavnost in udeležbo na mednarodnih konferencah.

Glede na izvedene programske sklope v okviru javnega kulturnega programa leta 2003 so društva in nevladne organizacije izvedle največ svojih aktivnosti vezanih na promocijo dediščine in strokovno delo na področju dejavnosti društev.

PROGRAMSKI SKLOPI IZVEDENEGA JAVNEGA KULTURNEGA PROGRAMA V LETU 2003	Deleži posameznih sklopov v okviru izvedenega programa
Izobraževanje	13 %
Strokovno delo na področju društev	17 %
Mednarodno sodelovanje	13 %
Dostopnost	13 %
Promocija	18 %
Izdajanje publikacij	15 %
Informacijske storitve	0 %
Varovanje ogrožene kulturne dediščine	11 %

Vir: Letno poročilo Ministrstva za kulturo za leto 2003

Izbor javnih kulturnih programov

Na javni poziv prispele predloge za izbor kulturnih programov, presoja strokovna komisija za področje premične kulturne dediščine na svojih sejah. Z upoštevanjem splošnih pogojev za sodelovanje na pozivu in razpisnih kriterijev pripravi izbor programov, ki jih posreduje v odločitev ministru.

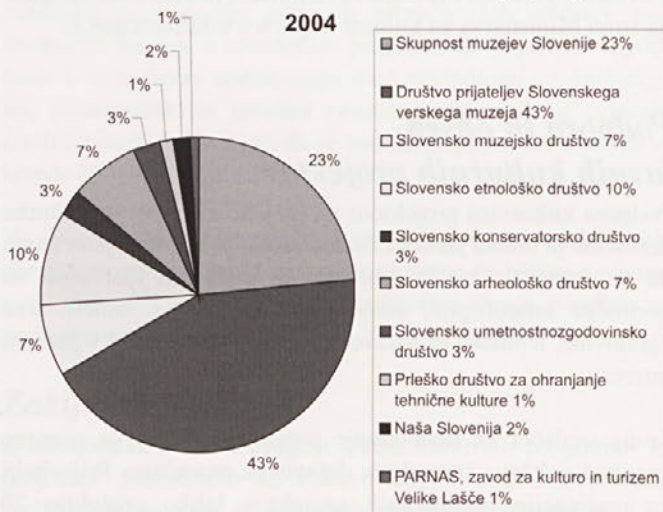
Izbor javnih kulturnih programov temelji na ocenjevanju z upoštevanjem splošnih in posebnih kriterijev, s poudarkom na kakovosti in uspešnosti predlagatelja na posameznem področju v obdobju zadnjih treh let in izvedljivost predlaganega programa v prihodnjem letu.

Pri ocenjevanju programov za preteklo obdobje se upošteva: aktivno delovanje v strokovni javnosti (objave, nagrade, konference, druge reference), dostopnost in številčni doseg (število uporabnikov, obiskovalcev, udeležencev), prepoznavnost v slovenskem kulturnem prostoru in mednarodni javnosti, reference predlagatelja in posameznikov, ki so udeleženi v vodenju in izvedbi posamičnih aktivnostih.

Pomembni vidiki ocenjevanja predlaganega programa so temeljili na celovitosti vsebinske obrazložitve in utemeljitve programa, izvedljivosti (pravočasna, uspešna in kakovostna izvedba), izkazovanju ciljev, ki presegajo lokalni interes (državna in/ali mednarodna raven), realno finančno ovrednotenem in uravnoteženem programu, višji stopnji predlagane finančne udeležnosti predlagatelja z lastnimi ali pridobljenimi sredstvi, predvideni dostopnosti (število obiskovalcev, udeležencev) in prepoznavnosti v slovenskem kulturnem prostoru in/ali v mednarodni javnosti.

Odobreni javni kulturni programi v letu 2004 so bili izbrani in se bodo sofinancirali za obdobje treh let. Šele za leto 2007 bo objavljen ponovni razpis, kjer bo ponovno dana možnost nadaljnega sofinanciranja programov nevladnih organizacij.

Deleži finančnih sredstev za izvedbo kulturnega programa

Vir: Spletna stran Ministrstva za kulturo
<http://www.kultura.gov.si/>

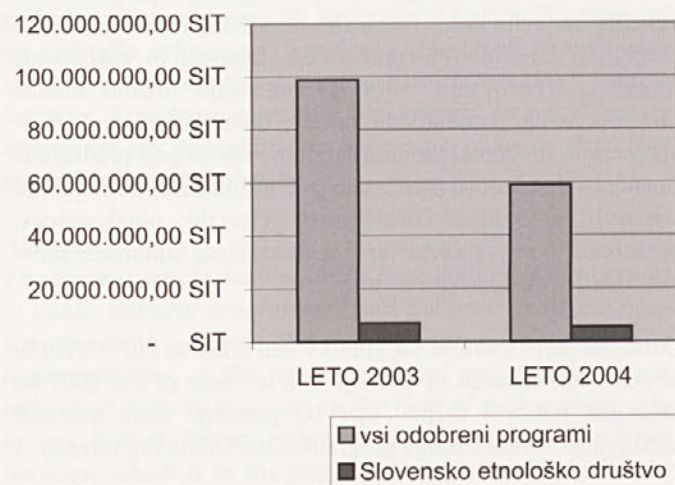

Programsko sofinanciranje Slovenskega etnološkega društva

Slovensko etnološko društvo je leta 2003 in 2004 prijavilo program, ki je obsegal sledeče sklope: strokovno delo na področju dejavnosti društva, organizacijo izobraževalnih vsebin na področju muzeologije, restavracije in konservatorstva, mednarodno dejavnost in udeležbo na mednarodnih konferencah in izdajanje strokovnih publikacij.

V svoj program za leto 2004 je v okviru navedenih petih programskih sklopov društvo uvrstilo dvanajst enot, od tega največ, prav tako kot leta 2003, v programski sklop strokovnega dela društva. Prijavljeni program je izkazoval vse parametre, ki so bili izpostavljeni v objavljenem razpisu. Glede na omejene proračunske možnosti je bilo za leto 2003 Slovenskemu etnološkemu društvu odobreno 7,1 odstotka, za leto 2004 pa 10 odstotkov sredstev, od celotne razpoložljive vsote sredstev za sofinanciranje izvedbe kulturnega programa.

Sofinanciranje izvedbe javnih kulturnih programov

Vir: Letno poročilo Ministrstva za kulturo za leto 2003 in spletna stran Ministrstva za kulturo <http://www.kultura.gov.si/>

Podpora in obseg javnih kulturnih projektov

Podpora kulturnim projektom na področju premične kulturne dediščine je oblika javnega financiranja, ki je namenjena temu, da se omogoči izvedba posamičnih kulturnih aktivnosti na področju arheologije, etnologije, zgodovine, umetnostne zgodovine, tehniške in naravoslovne dediščine, ki je v javnem interesu.

Javna sredstva za financiranje projektov državnega pomena zagotavlja država iz sredstev državnega proračuna. Prijavitelji za realizacijo predlaganih projektov lahko pridobijo 70 odstotkov sredstev Ministrstva za kulturo, preostalih 30 odstotkov pa morajo zagotoviti iz drugih virov (lastna sredstva, občinski proračun, sponzorska sredstva, druga ministrstva ...).

Za podporo kulturnim projektom, ki so po vsebini, zasnovi in obsegu zaključena celota, se lahko na razpis prijavijo pravne in fizične osebe. To so nevladne in zasebne kulturne organizacije s statusom pravne osebe: društva, ustanove in druge nevladne organizacije ter zasebni zavodi in gospodarske organizacije, ki delujejo in so registrirani na področju muzejske dejavnosti in področju varovanja kulturne dediščine.

Na razpis lahko kandidirajo tudi javni zavodi oziroma izvajalci javnih kulturnih programov, ki so jih financirali drugi financerji, kar pomeni, da njihovega celotnega programa ni financiralo Ministrstvo za kulturo.

Zakonsko je dopuščena tudi možnost, da se na razpis prijavijo posamezniki, ki delujejo kot samostojni ustvarjalci v kulturi, kar dokažejo s predloženim seznamom referenc s področja premične kulturne dediščine.

Izbor javnih kulturnih projektov

Na področju premične kulturne dediščine so bili leta 2003 in 2004 sofinancirani projekti: promocije – razstavne dejavnosti in podporni projekti na področju varovanja premične kulturne dediščine z izkazovanimi cilji, ki so presejali lokalne interese s prepoznavnostjo v slovenskem kulturnem prostoru.

Na javni razpis prispelo predloge za izbor projektov presoja strokovna komisija za področje premične kulturne dediščine z upoštevanjem splošnih pogojev za sodelovanje na razpisu in razpisnih kriterijev. Izbrane projekte ministrstvo na predlog strokovne komisije uvrsti na seznam odobrenih projektov.

Kulturne projekte izbira strokovna komisija z upoštevanjem prednostnih kriterijev, ki na prvem mestu predvidevajo kakovost in izvedljivost predlaganega projekta. Nadalje je pomembna celovita in zaokrožena vsebina projekta, tehtna vsebinska obrazložitev ter sodelovanje z javnim zavodi (nacionalnimi in pokrajinskimi muzeji, Restavratorskim centrom, Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije). Izveden projekt mora izkazovati dostopnost javnosti do informacij o kulturni dediščini ter vključenost v celotni slovenski in mednarodni prostor, s poudarkom na nacionalno pomembnih ciljnih varovanja dediščine in prepoznavnosti v slovenskem in mednarodnem prostoru..

Od sprejetja Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo leta 2002 sta bila objavljena v Uradnem listu RS in na spletnih straneh Ministrstva za kulturo dva javna razpisa za izbor izvajalcev javnih projektov na področju premične kulturne dediščine, in sicer letu 2003 in 2004, na katera je skupno prispelo 69 projektov. Dokumentacija nekaterih prispelih projektov ni bila popolna ali pa je ni vložila upravičena oseba, zato se niso nadalje obravnavali. Vse pogoje je izpolnjevalo 51 oziroma 73,9 odstotka projektov, kateri so bili predmet nadaljnje obravnave.

Leta 2003 je bilo od obravnavanih projektov odobrenih 72,7 odstotka projektov, letu 2004 pa 82,7 odstotka projektov. Izbrani so bili projekti s področja arheologije, etnologije,

zgodovine, umetnostne zgodovine, tehniške in naravoslovne dediščine.

JAVNI KULTURNI PROJEKTI	LETO 2003	LETO 2004	SKUPAJ
Število vseh prispelih kulturnih projektov	29	40	69
Število obravnavanih kulturnih projektov	22	29	51
Število odobrenih kulturnih projektov	16	24	40

Vir: Zaključno poročilo strokovne komisije za področje premične kulturne dediščine za leto 2003 in 2004

Izbor projektov

s področja etnološke dediščine

Leta 2003 je bilo od skupno vseh obravnavanih predlogov odobrenih 18,2 odstotka, leta 2004 pa 20,6 odstotka projektov s področja etnološke dediščine.

Od štirih odobrenih projektov leta 2003 s področja etnološke dediščine so bili trije projekti prijavljeni in izvedeni kot podporni projekti na področju varstva dediščine, en projekt pa je dediščino promoviral in populariziral v smislu predstavitve ustvarjalne dejavnosti na področju tradicionalnih obrti (kamnarska dejavnost - lomljenje kamna in izdelovanje brusov) v širšem slovenskem kulturnem prostoru.

Podporni projekti na področju varovanja premične kulturne dediščine so se izvajali s strokovno pomočjo izvajalcev javne službe v muzejih - kustosov, kot delavnice evidentiranja, dokumentiranja in raziskovanja predmetov kot materialne in dokumentiranja postopkov nematerialne etnološke kulturne dediščine (suhorobarski postopki: orodjarstvo, žličarstvo in kuhlničarstvo, obodarstvo, rešetarstvo, zobotrebčarstvo, ročno mizarstvo, strugarstvo, pletarstvo, posodarstvo, podnarstvo in spomikarstvo), ki je tipična za določeno regijo, v evropskem prostoru pa prepoznavna kot slovenska.

LETO 2003	IZVAJALEC	PROJEKT	ODOBRENA SREDSTVA (v SIT)
	Kozjanski park	Popis inventarja premične kulturne dediščine na Trebežu	1.050.000
	Miklova hiša, Ribnica	Obnova kovaške delavnice	750.000
		Audiovizualno snemanje suhorobarskih postopkov (zobotrebčarstvo, orodjarstvo, žličarstvo)	500.000
	Zavod Rogaška dediščina - Rogatec	»Spodbujanje in promocija domačih obrti (postavitev razstave in spremljevalne aktivnosti)	2.400.000
	SKUPAJ		4.700.000

Vir: Letno poročilo Ministrstva za kulturo za leto 2003

Leta 2004 so bili prijavljeni štirje projekti s področja promoviranja in popularizacije etnološke kulturne dediščine. Promoviranje kulturne dediščine ohranja dediščino živo v prostoru in dviguje zavedanje o pomenu etnološke dediščine in kulturnega izročila ter poznavanje identitete regije, kot tudi Slovenije. Skrb za ohranjanje izjemne premične dediščine, tako materialne kot nematerialne, je obsegala raziskovanje in evidentiranje virov s strokovno pomočjo muzejev. V projektih so promovirali: staro pustno šego - ohranjanje tradicionalnega

načina pustovanja v Cerknem, pomen kljeklanja in predstavitev starih čipk, ki se danes za prodajo ne kljekljajo več, predstavitev etnološke kulturne dediščine območja Rogatca in različne tehnike izdelovanja jaslje.

Podporna projekta s področja varovanja kulturne dediščine sta obsegala restavriranje stiskalnice v dvorcu Vine pri Vojniku in izdajo publikacije z naslovom *Porodna kultura*, ki s svojo vsebino posega na doslej še neraziskano področje etnologije.

LETO 2004	IZVAJALEC	PROJEKT	ODOBRENA SREDSTVA (v SIT)
	Društvo Laufarija Cerkno	50 let obnovljene cerkljanske laufarije (potujoča razstava ob jubileju)	1.000.000
	Dr. Irena Rožman	Znanstvena monografija <i>Porodna kultura</i>	1.100.000
	Mag. Vlado Pekle	<i>Stiskalnica v dvorcu Vine, občina Vojnik</i>	1.000.000
	Društvo kljekljaric Idrijske čipke	Potujoča razstava <i>Idrijska čipka - včeraj, danes, jutri</i>	900.000
	Rogaška dediščina	<i>Stalna postavitev promocijske predstavitve kulturne dediščine območja Rogatec v Zavravilišču Rogaška Slatina in Termah Olimia, Podčetrtek</i>	1.000.000
	Društvo ljubiteljev jaslje	Jaslje sveta - svetovna razstava jaslje	1.800.000
	SKUPAJ		6.800.000

Vir: Spletna stran Ministrstva za kulturo
<http://www.kultura.gov.si/>

Strokovno sodelovanje muzejev

Poseben poudarek je bil leta 2004 namenjen strokovni pomoči nacionalnih in pokrajinskih muzejev pri projektih. V okviru nalog izvajanja javne službe, ki se financira iz sredstev državnega proračuna, je glede na Uredbo o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev (Uradni list RS, št. 103/2000 in 105/2001) tudi določeno, da pripada skrb za evidentiranje premične kulturne dediščine in strokovni nadzor na teritoriju Slovenije mreži državnih in pokrajinskih muzejev. Z določitvijo zahteve, da morajo prijavitelji projektov priložiti ob prijavi obvezno prilogo - strokovno mnenje o projektu in ob zahtevku za izplačilo državnih proračunskih sredstev tudi strokovno mnenje o izvedenem projektu, so se pričele vzpodbude k tesnejšemu sodelovanju med nevladnimi organizacijami, posamezniki in javnimi zavodi. Sodelovanje je prineslo civilni iniciativi možnost, da se intenzivneje poveže s stroko in izvede kakovostni projekt.

Na drugi strani pa pomeni za javne zavode takšno sodelovanje obogatitev zbirk materialne in nematerialne dediščine z novimi viri informacij in pridobljenim gradivom s terena, posebno na področju etnologije.

Zaključek

Z izborom in sofinanciranjem javnih kulturnih programov in projektov Ministrstvo za kulturo odpira možnosti izvedbe različnih programov in enkratnih projektov prijaviteljev, ki s svojo dejavnostjo posegajo na področje premične kulturne dediščine ter nimajo možnosti kandidirati za sredstva na drugih razpisih ministrstva. S podporo tovrstnim projektom uresničujemo naš cilj ohranjanja in promocije kulturne dediščine na

različnih ravneh družbe.

Viri:

Javni poziv za izbor izvajalcev javnih kulturnih programov na področjih kulturne dediščine, arhivske dejavnosti in knjižnične dejavnosti, ki jih bo med letoma 2004–2006 sofinancirala Republika Slovenija iz proračuna, namenjenega za kulturo (Uradni list RS, 6/04).

Javni razpis za izbor izvajalcev javnih kulturnih projektov na področjih premične kulturne dediščine in knjižnične dejavnosti, ki jih bo leta 2004 financirala Republika Slovenija iz proračuna, namenjenega za kulturo (Uradni list RS, 35/04).

Letno poročilo 2003 2004: Ljubljana, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 189–201.

Uredba o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev (Uradni list RS, št. 103/2000 in 105/2001).

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02).

Internetni viri:

<http://www.kultura.gov.si/>
september 2004

Datum prejema prispevka v uredništvo: 26. 10. 2004

PRED PRIČETKOM PROJEKTA

»EVIDENTIRANJE OZIROMA TERENSKA TOPOGRAFIJA NEOBDELANIH IN NEOBJAVLJENIH ETNOLOŠKIH IN SORODNIH ZBIK, KI SE HRANIJO ZUNAJ PRISTOJNIH MUZEJEV NA SLOVENSKEM ETNIČNEM OZEMLJU«

Izvilleček

Slovensko etnološko društvo in Slovenski etnografski muzej sta leta 2004 na Ministrstvo za kulturo prijavila skupni projekt, katerega namen je evidenca etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na Slovenskem. Slovensko etnološko društvo pri tem nastopa kot koordinator, Slovenski etnografski muzej pa kot strokovni sodelavec. Projekt naj bi se končal koncem leta 2005, zbrani podatki, ki jih bodo posredovali odgovorni kustosi etnologi v slovenskih muzejih, pa bodo rabili pri vzpostavljanju slovenskega registra premične dediščine.

Abstract

The Slovenian Ethnological Society and the Slovene Ethnographic Museum applied together for a project at the Ministry of Culture in the year 2004. The aim of the project is to record the ethnological and similar collections, which are preserved outside of the competent museums in Slovenia. The function of the Slovenian Ethnological Society is that of a coordinator and the Slovene Ethnographic Museum functions as a professional collaborator. The conclusion of the project is envisaged for the year 2005 and the collected data provided by the curators ethnologists in the Slovenian museums will serve for the maintenance of the Slovene register of the movable cultural heritage.

Kratko poročilo

do sedaj opravljenih aktivnosti

Projekt »Evidentiranje oziroma terenska topografija neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju«, je idejno nastal že leta 2000, ko je Slovensko etnološko društvo oz. njegova delovna skupina za etnološko muzeologijo v svojem programu za leto 2001 na Ministrstvo za kulturo prvič prijavila pripravo Vodnika po etnoloških zbirkah v slovenskih muzejih in pri zamejskih Slovencih.¹ Ker je Skupnost muzejev Slovenije leta 2001 izdala Vodnik po slovenskih muzejih,² v katerem so bile zajete vse zbirke, muzejske, galerijske in zasebne, je bil predlog zavrnjen.

V programu za leto 2002 smo najprej predvideli pripravo

priročnika za pomoč zasebnim zbiralcem,³ vendar smo na podlagi pogovorov s kolegi, ki smo jih želeli povabiti k sodelovanju, ugotovili, da je najprej treba ugotoviti stanje na terenu. Brez podatka o tem, kakšne zbirke ljudje sploh hranijo, kdo zanje skrbi in v kakšnem stanju so, bi bila priprava takega priročnika bolj streljanje v prazno. Zato smo na Ministrstvo za kulturo pod naslovom »Evidentiranje neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju«, prijavili skupni projekt kustosov, zaposlenih v slovenskih muzejih,⁴ v katerem je bila predvidena tudi evidenca zbirk Slovencev v zamejstvu in Slovencev po svetu. Ugotovljeno stanje evidentiranih zbirk naj bi rabilo kot podlaga za vpis v nacionalni register premične dediščine in oblikovanje omenjenega priročnika. Podobno akcijo so tedaj za evidentiranje arheoloških najdišč pripravljali tudi arheologi. Delovna skupina za etnološko muzeologijo je v podporo programu organizirala tudi sestanek kustosov etnologov, ki so podali svoja mnenja in potrdili svoje sodelovanje.⁵ Projekt je bil s strani Ministrstva za kulturo ponovno zavrnjen. (Rogelj Škafar 2002, 89)

Medtem se je izkazalo, da morajo za realizacijo ideje dozoreti tudi okoliščine. Ministrstvo za kulturo je postalo projektu naklonjeno šele potem, ko je pripravo formalnih podlag za register premične dediščine prevzela Tanja Rožembergar Šega. Pobudo za sodelovanje je dal tudi Slovenski etnografski muzej in tako je Slovensko etnološko društvo v skladu s svojimi pristojnostmi in možnostmi gradivo za svoj del naloge pri skupnem projektu ponovno dalo v svoj program za leti 2004 in 2005.⁶

¹ Program 2001 – Slovensko etnološko društvo, arhiv Slovenskega etnološkega društva.

² Vodnik po slovenskih muzejih, 252 muzejev in galerij, (ur.) Andreja Rihter, Marjeta Ciglencečki, Ljubljana 2001, Skupnost muzejev Slovenije.

³ Projekt »Osnovna napolnila za pravilno ravnanje z etnološko premično dediščino«, arhiv SED.

⁴ »Evidentiranje neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju«, Javni razpis MK 2002, arhiv SED.

⁵ Zapisnik sestanka kustosov etnologov z dne, 7. 11. 2001, v Slovenskem etnografskem muzeju, arhiv SED.

Projekt »Evidentiranje oziroma terenska topografija neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hrani-jo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju«, (v nadaljevanju projekt Evidentiranje) je zamišljen kot skupni projekt Slovenskega etnološkega društva, Slovenskega etnografskega muzeja in vseh kustosov etnologov, ki na podlagi Uredbe o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev (Ur. l. RS, št. 97/00, Ur. l. RS, št. 103/00) opravljajo javno službo na področju etnologije. Iz prvotnega konteksta smo zaenkrat izvzeli zbirke Slovencev po svetu in zbirke Slovencev v zamejstvu. Zgodovinsko gradivo v najširšem pomenu besede (arhivalije, tiski, muzealije) danes hranijo na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani, Slovenska izseljenska matica, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Arhiv R Slovenije, Slovenski etnografski muzej in v manjšem obsegu tudi drugi slovenski arhivi, muzeji in knjižnice. Nekaj zasebnih zbirk je že evidentiranih (Izseljenec 2001, 17), popis njihovih inventarjev pa ostaja prioriteta, vendar skupna naloga vseh, ki se ukvarjajo z izseljensko problematiko. Muzejske zbirke Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem so medtem postale predmet drugih projektov in programov Slovenskega etnografskega muzeja in Slovenskega etnološkega društva.⁷

Projekt Evidentiranje smo pripravile Alenka Simikič, muzejska svetovalka in vodja Oddelka za dokumentacijo v Slovenskem etnografskem muzeju (v nadaljevanju SEM) kot strokovna sodelavka pri pripravi vprašalnika, Bojana Rogelj Škafar, kustosinja v SEM in podpredsednica Slovenskega etnološkega društva (v nadaljevanju SED) kot koordinatorka med SEM in SED ter Tita Porenta, višja kustodinja v Tržiškem muzeju in vodja delovne skupine za etnološko muzeologijo pri SED. Naše delo se je pričelo s pregledom trenutne razpoložljive zakonodaje, pripravo vprašalnika, pregledom ustrezne strokovne literature ter oblikovanjem organizacijske, terminske in finančne sheme. Marca 2004 smo nato v SED pripravili razpis na Ministrstvo za kulturo, ki se je junija nanj pozitivno odzvalo.

Še pred počitnicami je bil sklican »poskusni« sestanek z gorenjskimi kustodinjami, ki je pokazal nujnost priprave izjave za javnost in podrobnejšo opredelitev zbirk, ki naj bi bile evidentirane. Septembra 2004 je bilo v Glasniku SED objavljeno vabilo k sodelovanju,⁸ poslano po redni pošti tudi na vse slovenske muzeje, ki opravljajo javno službo na področju etnologije, pa tudi v Slovenski verski muzej, Pokrajinski muzej Kočevje, Muzej Velenje in Kamniški muzej - te institucije nimajo zaposlenega etnologa. Hkrati je bila na spletni strani SED <http://www.sed-drustvo.si> objavljena tudi razpisna dokumentacija, na podlagi katere so bili muzeji zaproseni za pisno prijavo. Prijave sem podpisana koordinatorka sprejemala vse do konca oktobra 2004.

Projekt je po terminskem planu trenutno v obdobju zaključka druge faze. Do konca tega leta so v pripravi še regijski sestanki s kustosi, ki so se odzvali na projekt in bodo prejeli v razpisni dokumentaciji obljubljeni gradivo za popis. Na podlagi prijavljenih pričakovanih stroškov so muzeji že dobili sklepe o odobritvi sofinanciranja.

Na projekt se je do 31. 10. 2004 pisno odzvalo 25 muzejev oz. kustosov etnologov. Posebej so potekali pogovori z muzeji, ki nimajo zaposlenega lastnega kustosa etnologa, torej s Pokrajinskim muzejem Kočevje, muzejem Velenje in Kamniškim muzejem, ki so izkoristili priložnost in k projektu povabili zunanje strokovne sodelavce, ki poznajo teren, s tem pa razbremenili SEM, ki je sicer pristojen za opravljanje javne službe v teh muzejih. Slovenski etnografski muzej bo popisal le zbirke na območju Pokrajinskega muzeja Kočevje in Ribnica.

Žal vsi prijavljeni muzeji niso upoštevali navodil za prijavo, zato ne moremo podati verodostojne informacije, koliko zbirk naj bi popisali do poletja 2005. Na splošno se je pokazala neenotna slika stališč muzejev do evidentiranja. Nekateri to delo že opravljajo in so že sami izdelali program, ki so ga prijavili na Ministrstvo za kulturo, nekateri so na tem področju še začetniki. Upajmo, da bomo s skupno akcijo poenotili metodologijo in si medsebojno pomagali z izkušnjami.

Naj ob našem projektu omenim še projekt slovenskih knjižničarjev, za katerega smo izvedeli preko dopisa z dne 7. 10. 2004 in se mi zdi pomemben podatek, ki nas po eni strani sili k bolj natančni opredelitvi poslanstva posameznih kulturnih institucij, po drugi pa nakazuje odločno akcijo knjižničarjev k vzpostavitvi skupne baze javno dostopnih podatkov za uporabnike informacij na področju kulturne dediščine. Splošne knjižnice naj bi na podlagi območnih nalog koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva po Zakonu o knjižničarstvu⁹ in Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah¹⁰ še letos popisale knjižnične domoznanske zbirke, nato muzejske in arhivske in nazadnje tudi zasebne.¹¹ Vprašalnik, ki je dodan temu dopisu, ne vključuje samo popisa knjižničnih zbirk, temveč tudi število in popis eksponatov zbirk globusov/maket, kartografskega gradiva, celotnega fotografskega, filmskega in avdio gradiva, likovnih del, glasbenih instrumentov, učil – didaktičnih pripomočkov, igrač, orodij in opreme, orožja in vojaške opreme, embalaže, pohištva, prevoznih sredstev, tekstilnih izdelkov, oblačil, strojev, znamk, bankovcev, kovancev, medalj, nakita in raznih naravoslovnih zbirk itd.¹² Odgovor na vprašanje smiselnosti tega

⁶ Programski poziv 2 (JP2 2004–2006). Kulturna dediščina. Programski sklop – Strokovno delo na področju dejavnosti društev, 10. 2. 2004, arhiv SED.

⁷ Polona Sketelj; Katlin Hirnök Munda (ur), Odstreta dediščina. Ljubljana 2003, Slovensko etnološko društvo; Zbirke s te ali one strani meje (primer zbirk Ricmanje in Kraška hiša), Ljubljana 2003; 2004, Slovenski etnografski muzej.

⁸ Vabilo k sodelovanju pri skupnem projektu SED in SEM. V: Glasnik SED 44, št. 2, Ljubljana 2004, 80.

⁹ Zakon o knjižničarstvu, Ur. l. RS, št. 81/2001 z dne 8. 11. 2001. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah, Ur. l. RS, št. 88/2003 z dne 11. 9. 2003.

¹⁰ Dopis Osrednje knjižnice Kranj, Zadeva: Popis domoznanskih zbirk, dne 7. 10. 2004.

¹² Vprašalnik za popis domoznanskih zbirk, Dopis Osrednje knjižnice Kranj, Zadeva: Popis domoznanskih zbirk, dne 7. 10. 2004.

početja bomo poiskali med snovalci projekta in ga objavili v naslednji številki Glasnika SED.

Opis projekta Evidentiranje

1. PREDMET EVIDENTIRANJA

Evidentiranje oziroma terenska topografija etnoloških in sorodnih zbirk je usmerjena v popis tistih zbirk, ki ne obstajajo v sklopu profesionalnih muzejev, vključenih v slovensko muzejsko mrežo po Uredbi o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev (Ur. l. RS, št. 97/00, v nadaljevanju Uredba). Z njimi upravljajo **zasebni zbiratelji, lokalne skupnosti, kulturna in druga društva, turistične kmetije, hoteli, župnišča, šolski raziskovalni krožki, tovarne** in drugi na področju varovanja kulturne dediščine neprofesionalni upravljavci. Razlogi za obstoj teh zbirk so zelo različni, prav tako fizično stanje predmetov, njihova dokumentacija in način predstavitve. Pred začetkom evidentiranja predvidevamo, da gre povečini za krajevne zbirke, torej za zbirke predmetov in drugega gradiva, ki izvirajo iz določenega območja, specialne zbirke, ki so vezane na eno področje delovanja in za družinske dediščine. V prvem primeru gre za problem določanja provenience in zadnjega lastništva, ki priča o etnološkem kontekstu predmetov (kontekst vrste uporabnikov in načina uporabe, razširjenost in pričevalnost o načinu življenja), v drugem za večje ali posebno občutljive predmete, ki potrebujejo posebne prostore za hrambo, v tretjem za problem dostopnosti javnosti in lastništva (problem dedovanja). Iz tega verjetno izhajajo tudi različni razlogi za zbiranje in predstavitev. V prvem primeru je verjetno končni cilj razstava, v drugem ohranjanje spomina na prednike in ne dostopnost javnosti.

Predvidevamo tudi, da gre v primeru krajevnih zbirk za splošne zbirke vseh vrst predmetov, v okviru katerih se nahajajo tudi predmeti, ki pričajo o načinu življenja domačinov. Ostale zbirke bodo verjetno bolj specifične narave, npr. popis sakralne dediščine, gasilske zbirke, tovarniške zbirke, zasebne zbirke pomembnih članov rodbin, zbirke raznih društev, spominske zbirke itd.

Praviloma naj bi etnologi v tej fazi evidentiranja popisali samo tiste zbirke, ki so stalno ali občasno dostopne javnosti. Pri teh popisih bomo najverjetneje prišli tudi do informacij o podobnih zbirkah in zbirateljih, ki starine hranijo doma, pa jih nimajo kje razstaviti, jih zamenjujejo ali (pre)prodajajo. **Zato je predmet evidence v tem projektu popis zbirk in ne posameznih predmetov. Število predmetov pri odločitvi ali zbirko evidentirati ali ne, ni pomembno, pomembna je vsebinska sestava zbirke in njena stopnja ogroženosti.**

2. ORGANIZACIJA PROJEKTA

Pri izvajanju projekta bodo sodelovali Slovenski etnografski muzej, Slovensko etnološko društvo in regionalni ter (med)občinski muzeji v Sloveniji, ki na podlagi Uredbe opravljajo javno službo na področju etnologije, Slovenski verski muzej, Pokrajinski muzej v Kočevju, Velenje in Kamniški muzej.

Slovenski etnografski muzej kot strokovna matična ustanova

na področju premične etnološke dediščine ima po Uredbi nalogo priprave srednjeročnega in dolgoročnega programa varovanja premične etnološke dediščine, vodenja registra premične dediščine v okviru svoje matičnosti, opravljanja teritorialne matičnosti na območjih, kjer drugi muzeji tega ne zagotavljajo, ter pripravo poročila o izvajanju javne službe, ki ga posreduje Upravi RS za kulturno dediščino. Tako je SEM leta 2004 tudi sam na Ministrstvo za kulturo prijavil projekt s tistim delom opravljen, ki se tiče njegove strokovne pristojnosti:

- oblikovanje vprašalnika,
- opredelitev evidentiranih zbirk,
- strokovna pomoč pri pripravi prijave na MK,
- strokovna pomoč kustosom pri popisovanju in dokumentiranju gradiva (oblikovanje izjave za javnost in strokovni napotki za pripravo regijskih poročil).

Po končanem popisu bo pripravil končno poročilo za naročnika, poskrbel za hranjenje zbrane originalne dokumentacije in posredovanje podatkov v nacionalni register.

Slovensko etnološko društvo ima v svojem statutu med svojimi nalogami jasno opredeljeno poslanstvo, med katerimi za našo nalogo lahko izpostavimo naslednje:

- organizira sestanke in druge oblike sodelovanja članov društva in drugih zainteresiranih ustanov in posameznikov,
- sodeluje pri obravnavi vsebinskih in organizacijskih vprašanj s področja etnologije,
- pospešuje in usklajuje raziskovanje slovenskega etničnega ozemlja in preučevanje metodoloških vprašanj,
- usklajuje raziskovalno delo etnoloških ustanov in posameznikov,
- spodbuja evidentiranje in zbiranje etnološkega gradiva in se zavzema za ustrezno varstvo etnoloških spomenikov in kulturnega okolja,
- pospešuje in usklajuje delo za strokovno dokumentacijo,
- daje pobude za nujne strokovne akcije,
- podpira strokovno izobraževanje in delo svojih članov,
- po svojih močeh razvija delo slovenskih etnologov in popularizira njihova strokovna dognanja,
- izdaja strokovno glasilo društva in strokovne publikacije,
- sodeluje v kulturnih in strokovnih programih radia, televizije, kulturnih rubrikah časopisov ipd.,
- sodeluje pri uresničevanju javnega interesa na področju kulturne politike in s Kulturniško zbornico Slovenije,
- sodeluje pri uresničevanju splošne kulturne politike itd.¹³

Zato je kot koordinator projekta pripravil razpis na MK, oblikoval organizacijsko, finančno in terminsko shemo projekta, pripravil dopise in razpisno dokumentacijo, ki je objavljena na spletni strani SED in zbral prijave. V nadaljevanju nas čaka še organiziranje regijskih sestankov, zbiranje gradiva, popularizacija projekta v javnih glasilih in objava končnega poročila v Glasniku SED in drugod.

Operativni delna terenu predstavljajo **regionalni in (med)občinski muzeji.**

¹³ Spletna stran društva: www.sed-drustvo.si.

Dolžnosti **regionalnih muzejev**, kot so Gorenjski muzej Kranj, Pokrajinski muzej Celje, Mestni muzej Ljubljana, Goriški muzej Nova Gorica, Pokrajinski muzej Koper, Pokrajinski muzej Maribor, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Dolenjski muzej Novo mesto in Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec so:

- evidentiranje in fotografiranje zasebnih zbirk na svojem območju,
- priprava poročila za svoje območje in izpolnitev evidenčne lista,
- zbiranje gradiva od (med)občinskih muzejev in priprava skupnega regionalnega poročila in njegovo posredovanje skupaj z zbranim gradivom Slovenskemu etnografskemu muzeju,
- hranjenje kopij gradiva in dokumentacija za svojo območno matičnost.

Medobčinski muzeji (Gornjesavski muzej Jesenice, Tržiški muzej, Čebelarški muzej Radovljica, Kovaški muzej Kropa, Loški muzej Škofja Loka, Notranjski muzej Postojna, Javni zavod Miklova hiša, Kamniški muzej, Slovenski verski muzej, Muzej Velenje, Zasavski muzej Trbovlje, Posavski muzej Brežice, Muzej novejšje zgodovine Celje, Mestni muzej Idrija, Tolminski muzej, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, Pokrajinski muzej Ptuj, Belokranjski muzej Metlika, Pokrajinski muzej Kočevje, in Koroški muzej Ravne na Koroškem), ki opravljajo javno službo na področju varovanja etnološke premične dediščine, so zadolženi:

- za evidentiranje in fotografiranje zasebnih zbirk na svojem območju,
- pripravo poročila za svoje območje in izpolnitev evidenčne lista,
- posredovanje poročila in originalnega gradiva svojemu matičnemu regionalnemu muzeju,
- hranjenje in dokumentiranje gradiva za svojo območno matičnost.

3. TERMINSKI PLAN

Projekt Evidentiranje bo trajal dve leti (2004–2005). Razdelili smo ga v 6 faz:

1. faza:

- prijava projekta na MK

2. september 2004

- objava vabila k sodelovanju pri projektu v Glasniku SED,
- objava razpisne dokumentacije na spletni strani SED in SEM,
- oblikovanje izjave za javnost.

3. faza: oktober 2004:

- pisna prijava sodelujočih muzejev, odgovornih kustosov in števila evidentiranih zbirk,
- priprava evidenčnih listov za sodelujoče,
- posredovanje izjave za javnost lokalnim medijem,
- organizacija regijskih informativnih sestankov.

4. faza: maj 2005:

- evidentiranje in izpolnjevanje vprašalnikov na svojem

območju,

- oddaja poročil in gradiva pokrajinskim muzejem kot vmesnim zbirnim centrom.

5. faza: september 2005:

- oblikovanje poročil,
- oddaja gradiva za Slovenski etnografski muzej.

6. faza: november–december 2005:

- končno poročilo Slovenskega etnografskega muzeja,
- oblikovanje poročila za financerja,
- objava končnega poročila za Glasnik SED.

4. FINANČNA STRUKTURA

Slovensko etnološko društvo je za projekt namenilo 500.000,00 SIT. S tem denarjem bomo pokrili materialne stroške, ki bodo nastali pri organizaciji, obdelavi in posredovanju poročil, potnih stroškov in dnevnice za tiste muzeje, ki še niso evidentirali zbirk oz. bodo za to delo najeli študenta oz. zunanjega sodelavca in za to aktivnost ne prejemo drugih javnih financ za to dejavnost. Med upravičene stroške sodelovanja pri projektu ne spada plačilo delovnih ur za popisovalce.

5. METODOLOŠKI NAPOTKI

V procesu evidentiranja zbirk nas bodo vodili **veljavna zakonodaja, izjava za javnost, ustrezna strokovna literatura, vprašalnik in etična vodila.**

Slovenska zakonodaja področje delovanja muzejev kot javnih zavodov ureja v okviru splošnih zakonov o kulturi: z Zakonom o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur. l. RS, št. 96/2002), iz katerega izhajajo številni pravilniki, ki določajo načine financiranja javnih zavodov, z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 7/1999, 110/2002, 126/2003) in z Nacionalnim programom za kulturo (Spletna stran MK: www.kultura.gov.si). V teh zakonih bi lahko iskali pravne možnosti tako za strokovne programe sodelovanja z ljubitelji, kot člene, ki opredeljujejo status in možnosti delovanja zasebnih zbirk. Pomemben člen v razumevanju vloge in pomena zasebnih zbirateljcev in njihove strategije dela bi prav gotovo dali tudi pregledi lokalnih kulturnih programov.

Lastniki zasebnih zbirk bodo na obisk kustosa različno reagovali. Etnologi smo v skladu z **etičnim kodeksom** dolžni obvestiti domačine o naši prisotnosti na njihovem teritoriju.¹⁴ V ta namen gradivo iz razpisne dokumentacije vsebuje tudi **izjavo za javnost**, s katero bodo popisovalci »nejevernim Tomažem« dokazali, da gre za povsem legalno in organizirano dejavnost. Pred odhodom na teren velja za objavo izjave poprositi tudi urednike lokalnih glasil.

Slovenski etnologi do sedaj nismo prav veliko pisali o naših stikih z ljubitelji zbiralci. **Strokovna literatura**, ki jo lahko uporabite v ta namen, se nanaša na opise zasebnih zbirk, manj

¹⁴ Mojca Ramšak, Etični kodeks slovenskih etnologov; predlog . V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 36, št. 1, Ljubljana 1996, 33–37.

pa na metodologijo.¹⁵ Zato je ena od pomembnih strokovnih nalog, ki jo lahko opravimo tudi v ta namen, **sestava bibliografije** v Sloveniji dosegljive strokovne literature na temo zasebnih muzejskih zbirk, zbirateljstva in primerov sodelovanja med stroko in ljubitelji. Ta lahko nastane tudi na podlagi izkušenj in rezultatov našega dela na terenu kot eden od stranskih produktov našega projekta. Zato skrbno pišite terenske zapiske, da bomo ob koncu evidentiranja prepoznali glavne probleme in jih poskušali skupaj rešiti.

Slovenski etnografski muzej je za popisovalce oblikoval **vprašalnik**. Sestavljen je iz petih sklopov vprašanj. Prvi sklop se na nanaša na osnovne podatke o zbirki, njegovi zgodovini, opisu, stopnji dokumentiranosti gradiva, fizičnem varovanju, načinih posredovanja in dostopnosti. V drugem sklopu bi želeli zbrati podatke o vrsti sodelovanja med pristojnim muzejem, ki evidentira, in lastnikom zasebne zbirke. Pri beleženju števila zasebnih zbirk in spremljanju njihovega trajanja gre za »živ organizem«, zato je pomembno ugotavljanje njihove nadaljnje usode in dejavnosti. Zelo dragocene bodo vse pripombe in predlogi popisovalca, odgovornega kustosa in lastnika evidentirane zbirke. V zadnjem sklopu so predvideni podatki o zapisovalcu oz. tisti osebi, ki bo izpolnila vprašalnik.

Poseben problem predstavlja oblikovanje predloga za razglasitev premičnega kulturnega spomenika, kar ostaja ena od nadaljnjih strokovnih nalog tega projekta.

Vizija projekta

Projekt Evidentiranje naj bi se predvidoma zaključil konec leta 2005 s skupnim poročilom, ki ga bo pripravil Slovenski etnografski muzej in objavo v Glasniku SED, Argu in lokalnih glasilih.

Podatki bodo pomembni pri vzpostavljanju registra premične dediščine, ki bo pomagal vzpostaviti minimalne standarde za muzejske zbirke.

Poleg registra bomo dobili osnovne podatke o stanju zbirk na terenu in glavnih problemih, na katere bo morala stroka reagirati hitro in učinkovito. Kakovost varovanja materialnega gradiva bomo skušali v naslednjem obdobju zvišati s pripravo priročnika za zasebne zbiralce, v katerem bo predstavljen celotni postopek varovanja gradiva.

Prav gotovo bo popis zasebnih muzejskih zbirk pomagal pri razvoju regionalnega razvoja in ugotavljanju regijskih značilnosti.

Viri in literatura:

Evidentiranje oziroma terenska topografija neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju, Programski poziv 2 (JP2 2004–2006). Kulturna dediščina. Programski sklop – Strokovno delo na področju dejavnosti društev, 10. 2. 2004, arhiv SED.

Izseljenec – življenjske zgodbe Slovencev po svetu 2001. Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine.

RAMŠAK, Mojca 1996: Etični kodeks slovenskih etnologov, predlog. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva let. 36, št. 1. Ljubljana, 33–37.

ROGELJ Škafar, Bojana 2002: Dogajalo se je ... V: Glasnik SED let. 42, št. 3. Ljubljana, 89.

Spletna stran Ministrstva za kulturo: www.gov.si.

Spletna stran Slovenskega etnološkega društva:

<http://www.sed-drustvo.si>.

Uredba o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev, Ur. l. RS, št. 97, Ljubljana 20. 11. 2000; Ur. l. RS, št. 103, Ljubljana 14. 11. 2000.

Vprašalnik za evidentiranje neobdelanih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju, rokopis, del razpisne dokumentacije projekta.

ZAKON o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Ur. l. RS št. 96, Ljubljana 14. 11. 2002, 10518.

ZAKON o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS št. 7, 5. 2. 1999, 555.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 11. 2004

¹⁵ Samo nekaj primerov: Naško Križnar, Zasebne muzejske zbirke, V: Tatjana Dolžan Eržen; Matevž Oman (ur.), Zbornik Stražiše pa Strašan, Kranj 2002, Gorenjski muzej Kranj, 173; Jelka Pšajd, Projektno sodelovanje med etnologijo/etnologi in lokalnimi skupnostmi. V: Aleš Gačnik (ur.), Etnologija in regionalni razvoj, Ljubljana; Ptuj 2003, Slovensko etnološko društvo, 130; Aleš in Stanka Gačnik, Zbiram torej sem, Ptuj 1992, Pokrajinski muzej Ptuj; članki Tanje Rožembergar Šega, članki v Glasniku SED, Lucasu, Argu, lokalnih časopisih in drugih lokalnih serijskih publikacijah.

BEŠKOVNIKOVA KAŠČA — OBNOVA KULTURNEGA SPOMENIKA S SODOBNO VSEBINO

Izvleček

24. oktobra 2004 je bila v Hudinji na vitanjskem Pohorju svečana otvoritev obnovljene Beškovnikove kašče. V prispevku so predstavljena konservatorska izhodišča za obnovo in pot od začetkov do realizacije spomeniško-varstvenega projekta.

Abstract

A solemn opening of the renewed Beškovnik's granary was in Hudinja on Vitansko Pohorje on October 24, 2004. The present research paper deals with the conservation starting-point for the renewal and the way from the beginnings until the realisation of the project for the preservation of monuments.

Uvod

Varovanje, ohranjanje in obnova (tudi prenova) kulturnih spomenikov so temeljna področja konservatorstva, ki zahtevajo kompleksen pristop; so temeljna vprašanja uporabnikov, ki terjajo odgovor. Ljudsko stavbarstvo – sem uvrščamo pretežno tiste stavbe podeželskega prostora, ki so vezane na kmečko gospodarstvo, tehniško dediščino in obrtno znanje – v pospešenem procesu globalizacije izginja, propada, se ruši. Takšna je usoda številnih gospodarskih stavb na podeželju, ki so zaradi družbenega in tehnološkega razvoja ter spremenjenega načina življenja in gospodarjenja predvsem od 50. let 20. stoletja do danes izgubile svojo primarno vsebino in dejavnost. Številni mlini in žage, kašče, sušilnice za sadje, različni tipi gospodarskih poslopij ipd. danes le še izboljšujejo krajinsko podobo ali pa zbudijo nostalgijo po nekdanjem urejenem podeželskem prostoru. Še vedno niso dovolj glasen opomin, niti kazalec, ki bi zavrl stihijno urejanje prostora z brezkompromisnimi trgovinskimi akcijami – »Mercator v vsako slovensko vas« – z vsiljeno in agresivno arhitekturo.

Kulturne spomenike obnavljamo z upoštevanjem različnih modelov,¹ upoštevajoč prihodnjo namembnost. Mogoče jih je »konzervirati v zatečenem stanju ali v eni od njihovih prvotnih oblik. Z novo, spremenjeno ali dopolnjeno funkcijo dahnemo novo vsebino ter jih vključimo v sodobno življenje.« (Fister 1979, 13) Pogledi arhitekta, zapisani že leta 1979, so potrebo-

vali dolgo vrsto let, da je obnova spomenika postala ciljna, z vnaprej znano vsebino. V praksi pomeni najprej izdelavo konservatorskega programa, in to šele, ko je znana vsebina, in ne obratno.

Z gotovostjo lahko trdimo, da je spomeniška služba – govorimo predvsem za področje etnološkega zanimanja – vsaj v zadnjem desetletju naklonjena predvsem obnovi tistih stavb, ki jim je mogoče ohraniti primarno funkcijo ali pa dahniti novo vsebino, in jih spodbuja; ne le »muzejsko« z ureditvijo zbirke, ki v številnih tovrstnih primerih pomeni statičnost, pač pa takšno vsebino, ki omogoča novo živost in vsebinsko nadgradnjo. Bistvena pa je po Fistrovih besedah ohranitev. Ta seveda ni preprosta, saj je na eni strani treba stavbno dediščino – kulturne spomenike – varovati in ohraniti v izvorni podobi, hkrati pa sprejeti kar nekaj kompromisov, tudi takšnih, ki jih zahtevajo druga zakonodajna področja. Poudarjali smo že, da veliko slabe volje povzroča zakon o gostinski dejavnosti, ki je za področje turizma na podeželju zelo neživljenjski in gostinsko-klasično stereotipen. (Hohnec 2001, 106) Premalo je upoštevano dejstvo, da z opredelitvijo turizma na podeželju hkrati opredeljujemo tudi področje kulturnih spomenikov ljudskega stavbarstva, ki že sami po sebi kličejo k iskanju rešitev oziroma vsebin na področju turistične dejavnosti. Ob poudarjanju regionalnih razmejitev in kultur moramo še več pozornosti posvetiti trženju in promociji lokalnih značilnosti, od najširših pogledov krajinske podobe s predstavitvijo lokalnih ambientov do drobnih poglavij s področja lokalne kulinarike, spominkarstva, tudi ureditve majhnih lokalnih prodajaln, prostorov za občasna druženja ipd. Še vedno gre za dokaj prezrto področje, ki ga pri iskanju novih vsebin nikakor ne znamo dovolj izkoristiti. Velik problem je seveda tudi odnos do dediščine, ki jo uporabniki večinoma sprejemajo le kot breme. Na tem področju nas čaka še veliko dela – vzbuditi zanimanje in k sodelovanju pritegniti predvsem nove vlagatelje.

¹ Glej Hazler, Podreti ali obnoviti?

Dediščina kot izziv

Občasno se seveda pojavijo tudi izjeme, ki se zavedajo prednosti, pomembnosti, lepote naše dediščine, in ne nazadnje, njene uporabnosti. S pravimi in postopnimi koraki smo v letošnjem letu prišli do skupnega cilja vseh sodelujočih – še enega obnovljenega kulturnega spomenika z ustrezno novo namembnostjo. Kulturno turistično društvo sv. Vid iz Hudinje na Pohorju (občina Vitanje) je z lastniki sklenilo večletno najemno pogodbo za uporabo kašče, ki bi rabila potrebam društva. Poleg tega, da je kašča postala sodobna »shramba« odsluženih predmetov na domačiji, ki so jih želeli tako lastniki kot člani društva razstaviti, smo se dogovorili, da prostor obenem nudi tudi možnost za pogostitev in druženje manjših skupin (pohodnikom in kolesarjem), v kleti pa se uredi manjša prodajalna domačih kulinaričnih in obrtnih izdelkov. Kašča naj postane center kulturno-turističnega dogajanja na tem delu Pohorja.

Fizična obnova stavbe se je v sodelovanju s pristojno območno enoto zavoda za varstvo kulturne dediščine v Celju pričela leta 2002 in končala z ureditvijo okolice v avgustu 2004. Čeprav sredstev Ministrstva za kulturo niso uspeli pridobiti, so ob pomoči občine Vitanje, predvsem pa z lastnim delom, obnovo uspešno končali.

Kratek oris

območja in domačije Hudinja 17

Razloženo naselje Hudinja se razteza na južnem obronku Pohorja s pripadajočima zaselkoma Šentvid in Rakovec. Slednji je bil v 18. stoletju znan zlasti kot steklarski zaselek, nato pa v 19. stoletju kot gozdarski zaselek grofa Thurna. (Krajevni leksikon 1976, 306)

Beškovnikova domačija je zasnovana v gruči in tvori skupaj z domačijo Hudinja številni enega najlepših zaselkov na južnem pobočju vitanjskega Pohorja. Slikovitost zaselka dopolnjuje cerkev sv. Vida, odtod tudi samo ime zaselka Šentvid, ki sicer sodi v raztreseno naselje Hudinja, imenovano tudi po istoimenskem hudourniškem potoku.

Domačijo sestavljajo lesena in beljena hiša, prežitkarska hiša (števil. 18), gospodarsko poslopje, manjši gospodarski objekt in kašča. Po zasnovi sodi domačija v začetek 19. stoletja (po ustnih virih je še starejša) in je prvotno obsegala celoten stavbni fond današnjega zaselka, torej domačije števil. 17, 18 in 21.

Današnja lastnika, Kušar Milan in Ivica, sta domačijo podedovala od staršev, Kušar Konrada in Justine. Konrad je bil na domačiji rojen leta 1903, njegov oče Kušar Ignac in soproga Ana pa sta domačijo od Beškovnikov kupila leta 1896. Tedanji lastniki so domačijo zaradi zadolženosti prodali in se preselili v Male Dole, njihov priimek pa se je v hišnem imenu ohranil vse do danes.²

Opis Beškovnikove kašče

Kašča – razglašeni kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. list RS števil. 8/1999, EŠD 10763) – je zgrajena kot vrhkletni tip

s t. i. »gornjo kaščo«. Je pravokotnega tlorisa in s krajšo stranico postavljena v breg.

Kletni del je zidan iz kamna, ki je bil pred posegi delno ometan. Vhod v klet je na ožji fasadi, na njenem zgornjem robu pa je bila še pred obnovo dokaj dobro ohranjena poslikava z motivom modrih in rdečih gobic. Vidne so bile horizontalne obrobe in vogalni pasovi sive barve. Ohranjen je bil tudi obris temno rdeče obrobe, ki je kazal na okvirjanje nečitljive letnice. Restavrator je ob sondiranju potrdil datacijo iz leta 1815. Vrata v klet so masivna, izrezljana v obliki ribje kosti.

Leseni del je iz tesanih brun, ki se na vogalih povezujejo z utorom na t. i. lastovičji rep. Na dveh fasadah sta ohranjeni tudi prvotni okenski lini »na smuk«.

Izstopajo bogato izrezljana vhodna vrata z zapletenim načinom zaklepanja (ključavnice so nasploh posebnost na številnih kaščah). Na lesenem podboju je vrezana letnica 1814, napis Beskovnik in iz koščka lesa izrezljan stiliziran cvetlični motiv. Čopasta streha je bila pokrita s cementnim zareznikom.

Posebnost in izjemnost kašče je prav gotovo njena poslikava, saj so te na gospodarskih objektih redke in odražajo premožnost domačije. Doslej sta bili obnovljeni kašča v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu s poslikavo na vratih, torej na lesu, kar je po Sedejevih besedah posebnost celo na Slovenskem, in Beškovnikova kašča s poslikavo na ometu. Po doslej znanih podatkih gre za edini tovrstni primer na južnem delu Pohorja.

Kašča je bila po 2. svetovni vojni preurejena v prežitkarsko stanovanje, zaradi česar so kar krepko posegli v njeno konstrukcijo. Vgrajena so bila dvokrilna okna s tremi polji v vsakem krilu, v notranjosti pa je bila zgrajena krušna peč – posledice posega so bile vidne v kleti in na zadnji fasadi – stene v novi sobi pa so bile ometane in beljene z vzorcem. Stopnice, ki so iz notranjosti vodile v »gornjo kaščo« so predstavili na »gank« in vzpostavili nov dostop v zgornji prostor. V zadnjem desetletju 20. stoletja je bil v kašči prostor za delavnico, mizarjenje in ostala drobna popravila današnjega gospodarja, ki je z rušenjem predelne stene pridobil še prostor za garažo. S tem posegom je bila pravzaprav storjena največja škoda, ki bi jo težko popravili, če ne bi pri rekonstrukciji sodeloval izkušeni lokalni tesarski mojster, več obnove kulturnih spomenikov.

Pred obnovo je bilo tako mogoče na kašči razbrati tri obdobja vsebinskih sprememb, ki so vplivala na njen videz, gradbeni posegi pa so žal povzročili tudi okrnjenost njene spomeniške vrednosti. Tako smo njeno podobo opredelili s tremi fazami:

1. faza: funkcija vrhkletne kašče z »gornjo kaščo«;
2. faza: funkcija prežitkarskega stanovanja v spodnji kašči; povečava okenskih odprtih, omet in belež t. i. prežitkarske sobe, pozidava krušne peči;

² Ustni vir

3. faza: delavnica in garaža; rušenje predelne stene med vhodnim »hodnikom« in sobo, rušenje krušne peči, delna pre-delava vzhodne stranske fasade, montaža garažnih vrat.

Izhodišča za obnovo kašče

V pripravljalni fazi (priprava konservatorskega programa, meritve, sondiranje, upoštevanje ustnih virov) smo leta 2001 postavili izhodišče, ki je težilo k vzpostavitvi 1. faze, vendar z ohranitvijo oken iz 2. faze, saj bi rekonstrukcija pomenila prevelik poseg v leseno kladno konstrukcijo. Pri obnovi je bilo treba upoštevati predvsem tradicionalno obdelavo in rabo prvotnih materialov, npr. ročno tesanje brun, kar obvladajo le še redki starejši mojstri, tudi uporabo apna pri izdelavi ometov v kleti in zunaj, konserviranje poslikave z delno rekonstrukcijo in pazljiv, tako rekoč rokodelski pristop pri vseh sanacijskih posegih.

Streha je ohranila obliko dvokapnice z delnima čopoma in celotno strešno konstrukcijo, ponovno pa je prekrita s škodlami. Na novo so nameščeni leseni žlebovi, položeni na lesene kljuge – rogovile.

Zaradi garažnih vrat je bilo treba v veliki meri ponovno zgraditi polovico daljše fasade in celotno krajšo fasado z vezavo na lastovičji rep. Po ohranjenem vzorcu je bil rekonstruiran »gank«; prvotne stopnice, ki so z zunanje strani vodile v »gornjo kaščo«, pa smo odstranili in jih ponovno namestili v notranjosti.

Prav tako je bila v notranjem prostoru ponovno vzpostavljena prvotna zasnova s »hodnikom«, odstranjeni so bili ometi, predstavljeno pa je eno okno »na smuk«. Veliko je bilo čiščenja in drobnih vzdrževalnih opravil. Ohranjenih je veliko originalnih elementov: stavbno pohištvo, zatrepne deske in ostala lesena konstrukcija. Kljub novemu (svetlemu) lesu smo se odločili za »dvobarvnost« objekta brez barvanja oziroma poskusov barvnega približevanja originalnim lesenim elementom.³ Vsak obiskovalec lahko »prebere« zgodbo, ki jo kašča izpričuje skozi čas.

Po končani obnovi objekta je na vrsti vsebinska interpretacija ter oblikovanje programov, promocije ipd., kar je vprašanje kadrovskega in tudi finančnega stanja društva.

Pri končni ureditvi in postavitvi tako rekoč družinske zbirke Beškovnikovih, sem zaenkrat sodelovala avtorica prispevka. Muzealce nadaljnje delo še čaka: predvsem inventarizacija številnih predmetov, postavitve in »utrditev« koncepta ter nedvomno nadaljnja strokovna obdelava in morebitno restavriranje predmetov.

Zaključek

Ob koncu se porajajo številna vprašanja in kritično pretresanje lastnega dela, s katerim nikoli ne moremo biti v celoti zado-

voljni. Se pa vedno znova izkaže kot uspešna le tista obnova, ki je s strani investitorja pozitivno in ciljno naravnana.

Omeniti velja predvsem odlično sodelovanje s pristojnim Zavodom za varstvo kulturne dediščine, upoštevanje vseh potrebnih navodil in usmeritev, brez finančnega pogojevanja, kar je brez dvoma obrodilo dobre rezultate. Skupaj smo – z novo vsebino – uspeli ohraniti anonimno arhitekturo, ki je izrednega pomena, predvsem pa pozitiven zgled za lokalno okolje, dragocena pa tudi za celoten slovenski prostor.

Viri in literatura:

FISTER, Peter 1979: Obnova in varstvo arhitekturne dediščine. Ljubljana.

HAZLER, Vito 1999: Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem, Ljubljana.

HOHNEC, Tanja 2001: Konservatorski program za obnovo Beškovnikove kašče, Hudinja 17.

Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga, Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana 1976.

Datum prejema prispevka v uredništvo:
25. 10. 2004

Kašča pred obnovo.
Foto: T. Hohneec, 2000.

Restavrirana poslikava.
Foto: T. Hohneec, julij 2004.

Obnovljena kašča.
Foto: T. Hohneec, oktober 2004.

³ Odločitev je bila toliko lažje sprejeta tudi po opravljenem izobraževanju v okviru Unesca na Poljskem leta 2002 in po utemeljenem nasvetu restavratorja iz nemškega inštituta Hornemann v Hannoveru.

USNJARSKI MUZEJ SLOVENIJE — ILUZIJA ALI REALNOST?

Povzetek

Na Slovenskem je bilo usnjarstvo skozi stoletja pomembna gospodarska panoga, danes pa usnjarska industrija v glavnem propada. Večino tovarn so zaprli, deluje le še Industrija usnja Vrhnika. Zdaj bi bil pravi čas, da razmislimo o možnostih za postavitve stalne muzejske zbirke o zgodovini usnjarstva na Slovenskem. Predmeti in ostalo gradivo so še na voljo pa tudi veliko nekdanjih usnarjev je ponudilo svoje sodelovanje in strokovno pomoč.

V različnih krajih, kjer sta bili usnjarska obrt in industrija močna in zato pomembna dejavnika v življenju prebivalstva, si že prizadevajo ohraniti usnjarsko tehniško in kulturno dediščino.

Abstract

Leather industry was an important branch of economy in Slovenia through the centuries, but nowadays the leather industry is mainly in decay. They closed most of the factories, only Industrija usnja Vrhnika (IUV, the Leather Industry Vrhnika) is still functioning. It seems to be the right time to think about the possibilities for setting the permanent museum collection about the history of the leather industry in Slovenia. The objects and other material are available, besides many former leather dealers are willing to cooperate and to offer professional help.

V zadnjem letu je bilo na Tehniški muzej Slovenije naslovljenih več pobud za ustanovitev usnjarskega muzeja Slovenije. Začelo se je v drugi polovici leta 2003, ko je Muzejsko društvo Vrhnika pri prizadevanju raziskati in obdelati krajevno zgodovino, pridobilo veliko podatkov, fotografij in ostalega gradiva o razvoju usnjarstva na Vrhniki, s čimer so vzbudili zanimanje pri nekdanjih usnarjih. Ti so jim izročili precej predmetov, ki so jih do tedaj hranili doma, in jim obljubili sodelovanje. Z njihovo pomočjo so nato pripravili razstavo Razvoj usnjarstva na Vrhniki. Tajnik društva Niko Šušteršič, nekdanji usnjar, je po Sloveniji poiskal usnarje in skupaj so začeli razmišljati o postavitvi muzejske zbirke. Že kmalu pa so ugotovili, da društvo nima ustreznih prostorov za hranjenje pridobljenega gradiva. Po pomoč so se obrnili na direktorja TMS, dr. Oresta Jarha, in predlagali, da se postavi usnjarska zbirka v okviru muzeja v Bistri. Takrat so me zadolžili za koordinacijo omenjenega projekta.

Na sestanku v Cankarjevem domu na Vrhniki smo se 27. januarja 2004 sestali s predstavniki usnjarskih središč, kot so

Vrhnika, Šoštanj, Tržič in Kamnik. Namen srečanja je bilo ugotoviti, kaj so v posameznih krajih do takrat že naredili, in se dogovoriti o primerni lokaciji za usnjarski muzej.

Naj samo na kratko opišem dosedanja prizadevanja in stanje glede ohranjanja usnjarske dediščine.

V 50. letih 20. stoletja so si člani muzejskega društva v Tržiču zadali nalogo, da zberejo zgodovinsko gradivo svojega kraja. Tako je med drugim nastala bogata tehniška zbirka, v kateri se je ohranilo veliko predmetov, povezanih z usnjarstvom, ki je bilo ena najstarejših panog na tem področju. V začetku 70. let je Nada Bizjak Holinsky pripravila tudi zgodovinski pregled usnjarstva in prvo stalno razstavo na to temo.¹

Druga stalna usnjarska razstava je bila odprta maja 1979 v Muzeju Tomaža Godca v Bohinjski Bistrici, prikazuje pa njegovo obrtno delavnico. Zbirka je dislocirana enota Tehniškega muzeja Slovenije, muzej pa upravlja Gorenjski muzej v Kranju.²

V Šoštanju so leta 1988 ob praznovanju 200-letnice Industrije usnja Vrhnika (IUV) opozorili na potrebo po ohranitvi bogate usnjarske industrijske dediščine tega kraja. Dve leti kasneje je občina Šoštanj (v nadaljevanju OŠ) v ureditvenih načrtih že predvidela postavitve muzeja. Maja 1999 je svet OŠ sprejel odlok o začasnih razglasitvi kulturnih spomenikov Tovarne usnja Šoštanj (v nadaljevanju TUŠ) in premičnin (seznam strojev in pisarniškega pohištva).³ Leta 2001 je nameravana prodaja zemljišč in rušenje objektov TUŠ zahtevala hitro ukrepanje, zato so osveščeni posamezniki ustanovili iniciativni odbor za ohranitev kulturne dediščine TUŠ, ki so ga sestavljali dr. Tone Ravnikar iz Muzeja Velenje, Peter Radoja iz Turistično-olepševalnega društva Šoštanj, Alenka Slatnar s Turistične zveze OŠ, Danilo Čebul z OŠ in Miran Aplinc. Spremljali so rušenje objektov in skupaj z delavci TE Šoštanj rešili večje število strojev, razglašeni v omenjenem odloku. Stroške prevoza opreme je krila TE Šoštanj in dala začasni prostor za njeno hranjenje; pisarniška oprema je še vedno last IUV. Muzej Velenje je

¹ Podatke mi je posredovala Tita Porenta, višja kustodinja Tržiškega muzeja.

² Po meni znanih podatkih sta to edini dve razstavljeni usnjarski zbirki v Sloveniji.

³ Uradni list Občine Šoštanj, št. 2/1999.

popisal vse predmete, ki so bili v lasti IUV in na strojih opravil restavratorsko-konservatorska dela. Člani iniciativnega odbora so pregledali ostanek arhiva, ki je neprecenljiv vir za področje industrijske tehniške dediščine, za področje razvojnih projektov v mestu in okolici ter za področje finančnega poslovanja TUŠ. Del so uskladiščili v arhivu KS Šoštanj, del pa hrani Zgodovinski arhiv Celje.

Na pobudo iniciativnega odbora je svet občine sprejel sklep o začetku postopkov za ustanovitev muzeja usnjarstva (Ur. l. OŠ 7/2002). Projekt ob sodelovanju članov iniciativnega odbora vodi Zavod za kulturo Šoštanj. Sanirali so objekt kopalnice, ki je po ureditvenih načrtih predviden kot del prihodnjega muzeja usnjarstva, trenutno se v njem nahajajo eksponati gasilskega društva TUŠ. Sanacija je stala 4.660.000 SIT, restavriranje eksponatov 1.100.000 SIT, peskanje pa 153.000 SIT (stroške sta krili občina Šoštanj in KS Šoštanj).

Leta 2004 je svet občine sprejel Program na področju kulture med letoma 2003-2007, ki poudarja potrebo po izgradnji muzeja. Zavod za kulturo Šoštanj je v sodelovanju s člani iniciativnega odbora pripravil pogoje za razpis idejnega projekta, ki je bil predstavljen septembra 2004. Sredstva zanj so namenili iz proračuna za leto 2003 (KS Šoštanj je prispevala 2 mio SIT, Občina Šoštanj 1 mio SIT).⁴

Maketa muzeja usnjarstva – idejni projekt.
Foto: Bojan Purg, september 2004.

Predstavniki IUV dr. Tone Gantar je povedal, da je od IUV ostal le še majhen del (zaprlji so obrata v Šoštanju in v Šmartnem, poskušajo rešiti vrhniško tovarno). Po eni od idej naj bi v Šmartnem poskušali ohraniti nekaj stavb in strojev za muzej. Marca 2003 je Magda Breznikar, direktorica Ustvarjalnega središča Breznikar iz Šmartnega pri Litiji, začela z akcijo za zaščito objekta ter strojev in naprav v šmarskem obratu IUV. Mag. Tadej Brate z ZVKS je podal mnenje, da je lokacija za muzej nadvse primerna, kajti v zapirajoči tovarni bi začeli z novo dejavnostjo, za postavitev zbirke pa bi zadostoval en

Stavba, predvidena za muzej usnjarstva.
Foto: Bojan Purg, september 2004.

objekt, v katerem bi prikazovali vse faze proizvodnje, od strojenja in obdelave kože do končnega izdelka. Na podlagi tega mnenja je ga. Breznikar naslovila prošnje za podporo na Ministrstvo za kulturo, na predsednika vlade RS, na župana občine Šmartno pri Litiji in na Tehniški muzej Slovenije. Problemov, ki se pojavljajo v zvezi z usnjarjo v Šmartnem, je več. Obrat sodi pod IUV, katerega delna lastnica je tudi država. Država je IUV že večkrat neuspešno prodajala, IUV pa je tudi že poskusila (neuspešno) prodati obrat v Šmartnem. Občina je muzeju kot ideji sicer moralno naklonjena, vendar je župan jasno povedal, da denarja zanj nima. Obrat v Šmartnem sem si ogledala in moram reči, da so stavbe in stroji dobro ohranjeni ter da bi tam lahko uredili tako razstavne kot depojske prostore. Vendar ni verjetno, da bi sedanji lastniki namenili del tovarne za muzej, občina pa ga nima namena odkupiti. Z dr. Gantarjem sem se dogovorila le o možnosti, da označimo tiste stroje in naprave, ki bi eventualno prišli v poštev za muzejske potrebe in jih skušamo rešiti pred propadom.

Obrat IUV v Šmartnem pri Litiji.
Foto: Estera Cerar, junij 2004.

⁴ Podatke mi je posredoval Danilo Čebul, Občina Šoštanj.

Na sestanku smo nato oblikovali naslednja stališča:

1. Usnjarska panoga je bila nedvomno ena pomembnejših v slovenski zgodovini, zato je treba ohraniti njeno dediščino;
2. ustanovitev muzeja in njegovo nadaljnje vzdrževanje zahteva velika finančna sredstva, zato je nujna naklonjenost Ministrstva za kulturo in lokalnih skupnosti, ki bi jih bili pripravljeni prispevati;
3. treba je ugotoviti, koliko je ohranjenega gradiva, kje se nahaja in kakšno je njegovo stanje;
4. popisati je treba ves material, ki ga hranijo posamezniki, in sicer pod strokovnim vodstvom TMS (za to delo so zadolžili avtorico prispevka);
5. najti je treba primerne depojske prostore in lokacijo muzeja (do takrat naj se čim več gradiva hrani pri lastnikih);
6. za začetek je treba pridobiti vsaj en depojski prostor za najpomembnejše eksponate (za pomoč bi se obrnili na IUV);
7. dr. Jarh se bo o možnostih financiranja pogovoril z županom občine Vrhnika, srečal pa se bo tudi s predstavniki posameznih lokalnih skupnosti.

Od junija do septembra 2004 je v TMS v Bistri gostovala razstava s skupnim imenom Usnjarsko-čevljarstva tradicija na Vrhniki, v Šoštanj in Trziču, ki je plod dela treh različnih institucij.⁵ Na odprtje smo povabili vse zainteresirane usnjare, predstavnike lokalnih skupnosti in Ministrstva za kulturo. Odziv je bil presenetljivo velik, prišlo je več kot petdeset upokojenih in še aktivnih vodstvenih delavcev usnjarn, ki so izrazili pripravljenost, da po najboljših močeh pripomorejo k ustanovitvi usnjarskega muzeja.

Odprtje razstave Usnjarsko-čevljarstva tradicija na Vrhniki, v Šoštanju in Trziču, TMS Bistra. Foto: Nada Žgank, 18. 6. 2004.

Zastavili smo si tudi vprašanje, ali je smiselno iskati novo lokacijo za muzej ali pa bi bilo bolje, da se ga postavi na mestu lokalnih zbirk.

V TMS v Bistri usnjarske zbirke ne moremo postaviti, kajti poleg prostorske stiske nas pesti še nerešen problem denacionalizacije celotnega kompleksa. Ostali smo tudi brez glavnine depojskih prostorov, tako da ne vemo niti, kam z lastnimi, kaj šele novimi ekponati. Usnjarna Tomaža Godca v Bohinjski Bistrici pa je bila obrtniška delavnica, tako da prostor ni primeren za prikaz industrije, zato bi jo bilo težko nadgraditi v muzej usnjarstva na Slovenskem.

Po vsem povedanem in po pogovorih, ki smo jih imeli s predstavniki lokalnih skupnosti, se je kot najbolj primerna lokacija izkazal Šoštanj, kjer so naredili že nekaj korakov tej smeri, saj so na temo usnjarstva zbrali precej gradiva.⁶ Pod vodstvom Zavoda za kulturo Šoštanj so izdelali idejni projekt za postavitev novega muzeja. Oktobra 2004 ga je v Mestni galeriji v Šoštanju predstavil avtor, arhitekt Bojan Purg. Ob tej priliki je predstavnik iniciativnega odbora Miran Aplinc predstavil tudi temeljna izhodišča za postavitev razstave.

Projekt ustanovitve novega muzeja je vsekakor velik zalogaj, zato je sodelovanje vseh zainteresiranih skupin pomembno; tudi posamezniki lahko veliko pripomorejo, saj tako upokojeni kot še aktivni usnjari predstavljajo neprecenljiv vir podatkov. Po drugi strani so ti ljudje čustveno vezani na stroko in si zelo prizadevajo za uspeh projekta.⁷ Prav zato so včasih pretirano občutljivi in težko razumejo, da denarja za tako obsežne projekte ni lahko dobiti in da se večina muzejev srečuje s prostorsko stisko. Mnogi doma hranijo predmete, naša naloga pa je, da jim pomagamo te predmete oziroma zbirke popisati, ovrednotiti in ugotoviti, v kakšnem stanju so.

Pomembno je, da pri tako zahtevnem projektu, kot je postavitev usnjarske zbirke, ki bo predstavljala zgodovino celotne Slovenije, sodelujemo strokovni delavci različnih muzejev. Prav tako je treba, da se ohrani usnjarska dediščina in

⁵ Prva razstava z imenom Usnjarsko-čevljarstva tradicija v Šoštanju in Trziču je nastala novembra 2003 na pobudo občine Šoštanj ob praznovanju 215-letnice usnjarne Šoštanj. K sodelovanju so povabili tudi Trziški muzej. Avtorji so dr. Tone Ravnik in Mateja Medved (Muzej Velenje) in Tita Porenta (Trziški muzej). Drugo razstavo z naslovom Razvoj usnjarstva na Vrhniki je januarja 2004 pripravilo Muzejsko društvo Vrhnika.

⁶ Med drugim je to področje obdelal v svoji diplomski nalogi Miran Aplinc, Vošnjaki v prvi polovici 20. st., Šoštanj 2002, Matjaž Verbič pa je opravil dve raziskovalni nalogi: Razvoj usnjarstva v Šoštanju v času družine Vošnjak, Šoštanj 2000 in Življenje Šoštanjskih usnjarjev med 1. in 2. sv. vojno, Velenje 2002.

⁷ Tu naj omenim le upokojenega usnjara ing. Franca Miheliča, ki je navezal kontakte z nekdanjimi kolegi t. i. »gerberske srenje« po vsej Sloveniji in jih angažiral, da so začeli zbirati razne materiale za usnjarsko zbirko in zapisovati podatke o posameznih usnjarnah za potrebe usnjarske zgodovine. Za informacijami in gradivom je brskal tudi v Arhivu RS, po Zgodovinskih arhivih, na Združenju usnjarsko-tekstilne industrije pri GZS in v Savi Kranj.

situ, v bodočem muzeju pa naj bodo te zbirke posebej navedene. Ena od možnosti je tudi njihova predstavitev v obliki občasnih razstav.

Po Uredbi o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične dediščine in določitvi državnih muzejev (Uradni list RS 97/00, 105/01) je Tehniški muzej Slovenije matična ustanova za tehniško dediščino, Muzej Velenje pa izvaja javno službo za področje etnologije in zgodovine na območju Šoštanja. Oboji smo dolžni nuditi strokovno pomoč, sodelovati pri pripravi programa in smernic, kaj je potrebno ohraniti, na kakšen način naj se zbira gradivo ter pridobiti čim več informacij o samem delu, delovnem procesu, proizvodnji in delavcih – njihovem življenju, urniku, kulturni in športni dejavnosti, povezanosti kraja s tovarno ipd.

Pri postavitvi muzeja je poleg stalne razstave treba vnaprej predvideti potrebno število zaposlenih ter vedeti, kakšne so realne možnosti za nove zaposlitve in njihovo financiranje. Pravilnik o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine (Ur. l. RS 113/2000) namreč določa minimalne pogoje, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci javne službe na področju kulturne dediščine. Muzeji morajo imeti zaposlene vsaj tri delavce z univerzitetno izobrazbo z delovnega področja muzeja. Prav tako je treba predvideti prostor za obiskovalce, pisarne, dokumentacijo, restavratorske delavnice in ustrezne depojske prostore.

Predvsem pa je treba pripraviti finančni načrt, iz katerega bo razvidno, kolikšen del denarja je pripravljena dati občina in kakšne so ostale možnosti. Sredstva bi se verjetno dala pridobiti tudi iz različnih skladov. Dodatna možnost financiranja, še posebej, ker gre za predstavitev usnjarstva na celotnem ozemlju Slovenije, se ponuja tudi na projektnih razpisih Ministrstva za kulturo. Upam, da vse do sedaj narejeno ne bo zaman in da bomo v bližnji prihodnosti dobili muzej usnjarstva, s katerim bomo primerno ohranili spomin na pomemben segment naše zgodovine.

Na koncu bi rada opozorila še na problem, ki se v zadnjem času vse večkrat pojavlja v muzejih. V zgoraj omenjenem primeru bi lahko govorila o zglednem sodelovanju med ljubitelji, lokalno skupnostjo in strokovnimi delavci v muzejih. Žal pa velikokrat ni tako. Vedno pogosteje se na Tehniški muzej Slovenije obračajo ljubitelji, ki doma hranijo tehnične predmete in želijo izvedeti vrednost predmetov ter način njihovega restavriranja oziroma konserviranja. Številni posamezniki doma hranijo cele zbirke, od strokovnih institucij pa pričakujejo potrditev oziroma priznanje za svoje početje, od katerega si obetajo določene, predvsem finančne ugodnosti. Načeloma na vse te pobude in prošnje odgovarjamo. O vrednosti predmetov ne sodimo, ker nismo cenilci, skušamo pa jim pomagati s strokovnimi nasveti, jim nakazati smernice, kako naj z zbirko ravnajo ipd. Na žalost se pogledi stroke in ljubiteljev vedno ne ujemajo. Njihovo ravnanje je marsikdaj v nasprotju z načeli muzejske oziroma konservatorske stroke, našega mnenja oziroma priporočila pa niso dolžni upoštevati (razen seveda v primeru, ko je predmet ali zbirka razglašena za kulturno

dediščino). Naj citiram misel svojega kolega: »S predmeti in zbirko lahko ravna po pravilih in kriterijih, ki si jih je zastavil sam ali pa mu jih določajo pravila stanovskih organizacij, klubov, zveze, združenj. Tehniški muzej Slovenije lahko zato lastnikom, klubom ali zvezam, ki jih združujejo, ponudi pomoč in sodelovanje pri vprašanih, ki ne posegajo v kršenje načel muzejske stroke in poslanstva ali ciljev, ki jih zasleduje.«⁸ Tako si že zastavljamo vprašanje, ali se je dejansko smiselno ukvarjati z vsako tako pobudo, kajti pisanje strokovnih mnenj je zamudno delo. V večini primerov je reakcija na pobude odvisna od presoje posameznega kustosa in na žalost tudi od njegovega časa. V Tehniškem muzeju Slovenije je zaposlenih osem kustosov (med njimi sta kustosa tudi direktor in njegova pomočnica), pokrivamo pa štirinajst panog s področja tehnike in naravoslovja. Po že zgoraj omenjeni uredbi o vzpostavitvi muzejske mreže smo dolžni opravljati javno službo za področje tehniške premične dediščine po vsej državi, kljub povečanemu obsegu dela pa ne moremo zaposliti novih kustosov. Morali bi razmisliti, kako problem rešiti na splošno. Za začetek bi bilo treba izdelati navodila ali smernice, kako odgovarjati na različne pobude, kakšno naj bi bilo sodelovanje med muzeji in ljubitelji, urediti pa bi bilo treba tudi vprašanje, kdo bo plačeval nastale stroške. Vse institucije, ki opravljajo javno službo na področju dediščine, bi za delo na terenu potrebovale kustose, ki bi opravljali neke vrste svetovalno službo. S tem bi se – po mojem mnenju – izboljšalo sodelovanje med ljubitelji in muzeji ter krepila zavest o pomembnosti ohranjanja kulturne dediščine, kar bi posledično pripomoglo k njenemu boljšemu varovanju.

Viri in literatura:

BROVINSKY, Boris 1999: Mnenje Tehniškega muzeja. V: Predstavitveno glasilo slovenske veteranske avtomoto zveze. Vransko.

ODLOK o začasni razglasitvi kulturnih spomenikov Tovarne usnja Šoštanj. V: Uradni list Občine Šoštanj št. 2/1999.

OSNOVNA izhodišča ob postavitvi razstave Muzeja usnjarstva. Zloženka. Šoštanj 2004.

PRAVILNIK o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine. V: Uradni list RS št. 113/2000.

RAZVOJ usnjarstva na Vrhniki. Zloženka ob razstavi. Vrhnika 2004.

UREDBA o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične dediščine in določitvi državnih muzejev. V: Uradni list RS št. 97/2000 in 105/2001.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 29. 10. 2004

⁸ Boris Brovinsky, Mnenje Tehniškega muzeja. V: Predstavitveno glasilo slovenske veteranske avtomoto zveze, Vransko 1999.

ETNOGRAFSKA ZBIRKA DRUŽINE ŠRIBAR

Zasebna etnološka zbirka

Lastnik:

Alojz Vladimir Šribar
Kobile 3 A
8273 Leskovec pri Krškem
Tel.: 07 49 21 156
E-mail: lsribar@siol.net

Kontaktna oseba:

Alojz Vladimir Šribar
Kobile 3 A
8273 Leskovec pri Krškem
Tel.: 07 49 21 156

Lokacija:

Kobile 3 A, 8273 Leskovec pri Krškem

Zgodovina zbirke

Ljudje danes zbiramo vse mogoče, redko pa presežemo ljubiteljsko raven. Tudi zbirka v Kobilah, ki jo je petintrideset let oblikoval Alojz Vladimir Šribar (roj. 1946, upokojeni prodajalec), ostaja na tej ravni. Presežna je samo v tem, da sta se zakonca Šribar odločila, da »ji namenita« celotno staro kmečko hišo (zgrajeno leta 1874). Vrata k zbranim starosvetnostim je odprla 10. junija 2003, v sklopu prireditve ob krškem občinskem in leskovškem krajevnem prazniku.

Lastnik ima izrazito »zbirateljsko žilico«, že kot mladenič je zbiral star denar, znamke, značke, cigaretne in vžigalične škatlice. Prvi predmet etnološke zbirke je bila taboriščna številka 13.780. Družinska dediščina, prinesena z Globelega (Pristava pri Leskovcu), in drugi darovani stari predmeti so sprva krasili dnevni bivalni prostor na Trgu borcev 3, v Leskovcu pri Krškem.

Opis zbirke

Zbirka je pripoved o ljudeh, ki so v 19. in 20. stoletju živeli v Krškem hribovju in na Krškem polju, deloma tudi o ljudeh izpod Bohorja in Gorjancev. Razberemo tudi nekaj o Njem (več) in nekaj o Njej (manj), o njenem in njegovem delu. Ona, kot »notranji« del družine pripoveduje o kuhanju, ljudskem zdravilstvu, pranju, likanju ... (gospodinja), On kot kmet, obrtnik, popotnik ... (gospodar in hišni obrtnik). Na ogled so predmeti posameznih obrti (kovača, čevljarja, mizarja, sedlar-

ja ...), v enem prostoru kmečko (deloma celo meščansko in plemiško) pohištvo: od prvotne hišne krušne peči do zibke in doma tkane posteljnine. »Meuterga«, sklednik, burkle ob kurišču, lončenina (latvice, pekač za gosi, trinožniki, džezve za mast, vinski vrči in krigli in še in še) se danes prerivajo v nekdanji kuhinji, ki jo je Kranjčevićeva gospodinja prvič ogrela po prenovi hiše leta 1923 (ogorki iz zidanega štedilnika so pozneje naredili kar nekaj razpoznavnih ožganin na lesenih tleh). Ob predmetih iz rudnika, shranjenih v enem kletnem prostoru z obliko votline, so mesto v drugem (spodnji vhod) našle kmetom nujno potrebne »naprave« in orodja za vinogradništvo in sadjarstvo, od glinenega kotla za kuhanje žganja do posod za prenašanje pijač pa veliko predmetov, uporabljenih v živinoreji, kmečkem sadjarstvu, ob setvi in žetvi ... Kot vrinek v zbirki, a zaključena celota, so nanizani tekmovalni uspehi nekdanjega Telovadnega društva Partizan iz Leskovca pri Krškem (pokali, žoge, štafetne palice, fotografije), za obdobje 1957–1986.

Postavitev je začasna; zdaj le skupek stvari (npr. kovaštva) in ne še pripovedovanje zgodb o predmetih in ljudeh. Zbirki je namenjenih šest prostorov nekdanjega doma premožnega kmeta: veža, kuhinja, hiša, soba, spodnja veža in vinska klet, pod gankom pa raznim poljedelskim strojem. Tretji kletni prostor, z ilovnatimi tlemi (ozimna klet), je pripravljen za občasne razstave.

Zbiratelj je zajel dovolj široko; predmete je prispevalo okrog sto domačij. Skupaj jih je okoli 4.000. Nadaljnjih dvesto razstavljenih enot je iz opuščene Rudnika rjavega premoga na Senovem.

Celotna domačija (stanovanjska hiša, gospodarska stavba), razpelo (križ), hišno vodno zajetje in vaška vodna napeljava (zajetje z zbiralnikom v zatrepu doline, cevi do središča vasi - okoli 600 m - kjer je vodnjak in korito) so spomeniško zaščiteni (predlog ZVKDS za vpis v Zbirni register dediščine pri Upravi RS za varstvo kulturne dediščine, št. 05-01-ZRD-02-316).

Dokumentacija gradiva

Prvi popis in fotografiranje (deloma) je za strokovno oceno, ki jo je naročila Občina Krško, opravila etnologinja dr. Ivanka Počkar iz Posavskega muzeja Brežice. Celotna dokumentacija bo narejena po podpisu pogodbe med občino in muzejem. Vsa soglasja za prenovo daje Zavod za varstvo kulturne dediščine

Ljubljana (odgovoren: etnolog Boris Mravlje).

Fizično varovanje

Skrbnik zbirke je lastnik (srednja poklicna izobrazba, 58 let). Po vplomu v začetku septembra 2003 je bil v vseh prostorih vgrajen alarmni sistem (alarmna centrala Paradox spectra 1728 ex) podjetja Rival-Vts. Predmeti so bili pred postavitvijo mehanično očiščeni; kovinski predmeti so bili zavarovani z oljno emulzijo, pohištvo je restavriral restavrator Janez Rihter iz Sevnice (zaposlen v Stillesu). Groba umazanija je bila z nekaterih večjih predmetov (iz rudnika) očiščena s peskanjem. Ekspoziti v kletnih prostorih so zaradi talne vlage (steptana zemlja) manj ustrezno hranjeni. Celotno hišo je treba obnoviti, saj je bila zadnjič prenovljena leta 1923.

Posredovanje

Posamezne predmete so posojali raznim zavodom (Valvasorjeva knjižnica Krško, Zavod Neviodunum) ob njihovih prireditvah (razstave, predstavitev knjige). Zloženko so izdali leta 2003. Lastnik sodeluje s Podjetniškim centrom Krško (razvoj turizma v občini Krško in povezava z Zagrebačko županijo) – v sliki in besedi je zbirka kratko predstavljena tudi v nekaterih njihovih propektih. Enkrat letno (krajevni praznik KS Leskovec pri Krškem, praznik Občine Krško) pripravijo prireditev (leta 2004 slikarska razstava Rafaela Andlovica).

Ogled

Zbirko si je mogoče ogledati ob nedeljah, med 9. in 11. ter 15. in 17. uro, za večje skupine po predhodnem dogovoru. Vstopnine ni, prispevki so dobrodošli.

Prihodnost zbirke

Zgradbo je treba restavrirati v skladu s spomeniško-varstvenimi zahtevami, prav tako vaški vodnjak z zajetjem. Pri obnovi z lastnikoma Alojzjem in Ljudmilo Šribar (ter vaško skupnostjo za vodnjak) sodelujeta Občina Krško (finančno) in Zavod za varstvo kulturne dediščine Ljubljana (strokovne smernice). Pridobili bodo tudi sponzorska sredstva. Za neposredno strokovno pomoč pri urejanju in dokumentiranju zbirke bo še naprej dobrodošlo in potrebno sodelovanje Posavskega muzeja Brežice. Etnološko zbirko bi bilo po obnovi zgradbe zaželeno postaviti v istem prostoru »kot pričevanje predmetov z znanimi življenjskimi zgodbami«. Predmeti naj bi zaživel večpredstavitevno: ob slikovni, slišni in drugi spremljavi.

Predvidena je vključitev zbirke v turistično dejavnost (mobilni in kulturni turizem), in sicer kot del vinsko-turistične ceste, kolesarske in pohodniških poti, do organiziranih spremljevalnih prireditev in izdaje vodnika po zbirki, tudi v sodelovanju z drugimi ponudniki iz KS Leskovec, Senuše, Gora, Veliki Trn in širše. Glede na pravno urejeno lastništvo prostorov bo zbirka ostala zasebna. Če je dediči (štirje otroci) ne bodo želeli ohraniti, bodo po posvetovalnem dogovoru s strokovnimi službami Občine Krško o njeni nadaljnji usodi (skupaj s prostori) odločali slednji.

Po javni predstavitvi zbirke so okoliški prebivalci pokazali precej zanimanja in želeli, da se tudi njihovi stari predmeti shranijo, zato se zbirka še dopolnjuje; lastnik sprejema vse predmete. Treba bo urediti depo, predvidena je tudi delna preureditev gospodarskega poslopja za stalno postavitev kmečkih gospodarskih strojev, druge gospodarske prostore v istem posloju (svinjake, prostor za žganjekuho) pa bo treba restavrirati.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 29. 10. 2004

Gospodinjstvo v kmečkem domu zgrajen 1874, preurejen 1923 – dom etnološke zbirke družine Šribar
Foto: L. Šribar

Dom družine Kranjčević iz Kobil,
(risba: Rafael Andlovic)

Največji hišni prostor z nekaterimi sklopi zbirke
Foto: L. Šribar

Kje nas najdete?!

VZPOSTAVLJANJE REGISTRA PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE IN DRUGIH ETNOLOŠKIH PODATKOVNIH BAZ,
ZBIRATELJSTVA, PREDSTAVITVE ETNOGRAFSKIH ZBIK V SLOVENIJI IN ZBIK SLOVENCEV V SOSEDNJIH DRŽAVAH.

Strokovni članek/1.25

Tita Porenta

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA RAZVOJ IN DANAŠNJA PODOBA

(nadaljevanje prispevka iz Glasnika SED 44/2 2004)

V prejšnjem Glasniku SED (44/2 2004) sem napovedala nadaljevanje pregleda uredniških politik Glasnika SED. V drugem delu predstavljam uredniško politiko in njeno vizijo sedanjega uredniškega odbora s kratkim povzetkom postopka, ki je potreben, da nastane ena sama številka našega štirimesečnika.

V koncept Glasnika SED zadnji uredniški odbor (glavna urednica **Alenka Černelič-Krošelj** in odgovorna urednica **Tita Porenta**) z drugo dvojno številko letnika 43 ni želel drastično posegati, ker sva bili z glavno urednico mnenja, da ustaljene glavne rubrike Razglabljanja, Obzorja stroke in Etnologija je povsod še vedno ustrezajo današnjemu poslanstvu revije. Uredniška politika, ki jo sprejme vsak novi uredniški odbor in se pred začetkom vsakega letnika oblikuje v letni program, želi slediti tradiciji, aktualnim razmeram v stroki in razvoju tako v strokovnem kot uredniškem smislu.

Po vsebini želi današnja uredniška politika Glasnika SED najprej ustrezati poslanstvu SED, ki je zapisan v njegovem statutu, in tako izpolnjevati naloge društvenega glasila. Temu naj bi ustrezala rubrika **Društvene strani**, ki se je pojavljala pod različnimi naslovi skozi celotni razvoj Glasnika. Od tretje številke 42. letnika jo ureja posebna urednica, sledila pa naj bi programu, akcijam, delu sekcij in organom SED, poročilom in recenzijam društvenih publikacij ter novačenju in povezovanju članov društva. Kljub samostojnosti uredniškega odbora se v tej rubriki Glasnik SED močno navezuje na sklepe IO SED in občnega zbora. Glasnik je že večkrat reševal tudi finančne stiske društva in v okviru svojih strani objavil referate iz društvenih simpozijev ali gradivo, ki bi lahko sicer izšlo v posebnih samostojnih izdajah.¹ Na teh straneh bi si prav gotovo želeli več informacij o naših članih: kdo so, na katerih področjih delujejo, kakšno je njihovo razumevanje današnje vloge etnologije, SED in njegovih sekcij, Glasnika SED in osebne strokovne pozicije. V preteklosti je Glasnik objavljala tudi vsakoletni seznam novih in častnih članov. Zakaj ne bi k sodelovanju povabili tudi naših že upokojenih kolegov, ki bi poročali o tem, kaj počnejo, kako gledajo na današnje stanje v stroki ali pisali o svojih spominih.

Druga pomembna naloga je objava znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov. Objavi znanstvenih prispevkov je namenjena rubrika **Razglabljanja**, ki jo financirata Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. V to rubriko sodijo članki, ki po tipologiji dokumentov in del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS ustrezajo izvirnemu znanstvenemu članku – oznaka 1.01, preglednemu znanstvenemu članku – oznaka 1.02 in kratkemu znanstvenemu prispevku – oznaka 1.03. (Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS). Vse tri vrste člankov lahko objavlja le znanstvena revija z recenzentskim sistemom, ki mora biti razviden iz navodil avtorjem. Zato si vsaka znanstvena revija v prvi vrsti prizadeva za objavo doktoratov, magistrskih nalog in znanstvenih prispevkov, s katerimi se odpirajo nova raziskovalna področja oz. teme. V tej rubriki objavljajo tudi podiplomski študentje, ki žele pridobiti referenco za direktni prestop iz magistrskega na doktorski študij.

Strokovne prispevke Glasnik SED objavlja v rubriki Obzorja stroke. V ta okvir sodijo povzetki kakovostnejših seminarskih in diplomskih nalog študentov etnologije in prispevki strokovnjakov, predvsem etnologov muzealcev in konservatorjev. Z objavo strokovnih člankov Glasnik SED omogoča pridobivanje strokovnih referenc za pridobitev raznih štipendij, statusov in napredovanje javnih uslužbencev v kulturnih zavodih.

Tretja naloga je slediti dogodkom v stroki. Z objavo esejev, gradiv, poročil, recenzij, polemik, vabil, obvestil, razpisov in Etnomanije, torej etnologije v fotografiji, ki prav tako spadajo v rubriko Obzorja stroke, na čim bolj ažuren način poročamo o vseh najpomembnejših dogodkih v stroki. Za razvoj stroke so izrednega pomena letna delovna poročila, praviloma objavljena za preteklo leto v prvi številki vsakega letnika. Ker pa je

¹ Npr.: Posvet Slovenskega etnološkega društva »Slovenska etnologija v zavesti sodobne družbe«. V: Glasnik SED let. 41, št. 1, 2. Ljubljana 2001, 8–138

etnologov oz. etnologinj in kulturnih antropologov oz. antropologinj vsako let več, si želi Glasnik SED pridobiti tudi poročila vseh tistih, ki ne prejemajo redne mesečne plače v javnih zavodih, ampak so odvisni od sodelovanja v raziskovalnih, strokovnih in drugih projektih ali drugačnih delovanj »na trgu«. Zavedamo se, da je to ob sedanjem načinu financiranja, ko so avtorski honorarji zelo skromni, to precej naivno pričakovanje, pa vendar tu računamo na stanovsko pripadnost. Ti prispevki bi pripomogli k širjenju bralcev (in naročnikov) Glasnika SED zunaj stanovskih krogov, mladim strokovnjakom pa pomagali pri iskanju različnih zaposlitev. Prav tako si pod ta del poslanstva predstavljamo objavljane informacij o možnostih in novostih študija na vseh slovenskih univerzah, izmenjavi strokovnjakov in podobnem. Ker izdaja večina posameznih osrednjih etnoloških institucij svoje periodične publikacije, informacije pa so dosegljive predvsem na spletnih straneh, uredništvo prosi posamezne urednike, da vsaj na kratko opozorijo na izid nove številke periodike oz. novosti na spletnih straneh.

Rubrika *Etnologija je povsod* odpira široke možnosti objavljanja poljudnih člankov: ljubiteljem etnološke stroke in popularizacij stroke. Rubrika pravzaprav nadaljuje prvo poslanstvo Glasnika kot vezi med ljubitelji in stroko. Pri tem nas zanima, kdo vse in na kakšen način se zanima za etnologijo. V tem smislu pričakujemo članke neprofesionalnih etnologov, lastnikov zasebnih muzejskih zbirk in etnoloških spomenikov, mentorjev šolskih krožkov, organizatorjev raznih etnografsko obarvanih prireditev, izdelovalcev spominkov oz. izdelkov domače obrti, vodij folklornih in krajevnih kulturnih skupin, ki ohranjajo izročilo, mentorjev vse bolj razširjenih »študijskih krožkov«. Na ta način bi strokovnjaki spremljali oblike poustvarjanja ljudskega izročila, ob vzpostavitvi dialoga pa nudili povratna mnenja, pojasnila in navodila. Zanimalo bi nas, kdo so bralci Glasnika SED, katere splošne knjižnice ga izposojajo in kakšna je njegova branost v primerjavi z drugimi strokovnimi glasili. Pri tej rubriki imate, dragi kolegi etnologi in kulturni antropologi »na terenu«, precejšnjo poslanstvo agitacije prav vi.

Zelo pomembna naloga naše revije je povezava s svetom. Če naj bi izpolnjevali vse do sedaj našete naloge, je zelo pomembno, da se predstavljamo v tujih bazah podatkov. Glasnik je trenutno indeksiran v šestih bazah, navedenih v impresumu. Zato morajo biti impresum, kazalo in uvodne besede urednika prevedeni v enega od svetovnih jezikov, objavljeni znanstveni in strokovni članki pa opremljeni z izvlečkom in s povzetkom v angleščini. Glede na vsebino naj bi Glasnik SED na svojih straneh prinašal članke s predstavitev sorodnih društev, časopisov, raziskovalnih in visokošolskih institucij oz. programov, izmenjavi študentov, njihovih vtisov in mnenj in skrbel za objavo informacij o tem, kakšne strokovne vezi smo Slovenci spletni v tujini. Nadaljevali naj bi s prispevki z evropsko in neevropsko tematiko in o tujih raziskovalcih slovenske etnologije.

V podporo navedenim nalogam in izpolnjevanju univerzalnega poslanstva Glasnika SED ima uredniški odbor veliko odgovornost, da zagotavlja urejeno financiranje in izpolnjuje visoke

uredniške standarde v konkurenci z drugimi sorodnimi glasili, financiranimi iz proračunskih sredstev. Periodične publikacije se ustanovljajo, urejajo in izdajajo v skladu z Zakonom o medijih. (Ur. l. RS, št. 35/2001) Izvajanje kakovostne uredniške politike je odvisno od razmer v stroki, vrste prispevkov in števila članov oz. naročnikov, ki redno izpolnjujejo svoje obveznosti. Glasnik SED subvencionirata Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in Ministrstvo za kulturo RS. Prispevke svojih sodelavcev subvencionira tudi Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Prijave na razpis so zahtevno delo, saj poleg vnaprej predvidenih člankov zahtevajo tudi precej natančne finančne postavke in čim bolj točne datume izida vsake številke. V vsakem letniku izidejo štiri številke. Tematsko obarvane številke ponavadi izidejo kot bolj zajeten snopič oz. kot dvojni zvezek. Poleg prijav na razpise je glavna urednica odgovorna tudi za urejanje pravnega statusa revije. Glasnik je vpisan v evidenco javnih glasil, ki jo vodi Ministrstvo za kulturo pod zaporedno št. 550. Natančni podatki o reviji so dostopni na spletni strani Ministrstva za kulturo.²

Uredniški odbor sestavljajo glavna in odgovorna urednica, uredniški odbor in urednica društvenih strani. Celotni uredniški odbor na predlog članic in članov društva voli, potrjuje in razrešuje občni zbor. Mandat traja dve leti. Odgovornosti in naloge uredniškega odbora so opredeljene v statutu Slovenskega etnološkega društva: »Uredništvo vodita glavni in odgovorni urednik, ki sta odgovorna za vsebinsko, strokovno in organizacijsko izvedbo realizacije posamezne številke revije. Vsak urednik, ki kandidira na občnem zboru za to mesto, predstavi smernice svojega programa. Dokončni uredniški program se oblikuje v krogu uredniškega odbora. Izdajatelj programsko zasnovano objavi v Glasniku SED. Oba urednika in uredniški odbor so v okviru programske zasnove in v skladu s statutom društva pri svojem delu neodvisni in samostojni, zanj pa odgovarjajo s svojo strokovno usposobljenostjo.« (Zapisnik izrednega občnega zbora Slovenskega etnološkega društva, 17. 2. 2003) Glavna urednica je hkrati tudi članica IO SED, predsednik SED je odgovorna oseba izdajatelja in član uredniškega odbora. Revija ima lahko tudi razširjeni uredniški odbor, pri čemer se posamezne naloge porazdelijo. Glasnik SED je imel razširjeni uredniški odbor do letnika 43.

Nastajanje posamezne številke

Vsebinsko urejanje posamezne številke se začne v trenutku, ko uredništvo prejme prispevek. Datum prejema je zabeležen na koncu objavljenega prispevka. Prispevki prihajajo v uredništvo večinoma preko elektronske pošte na naslov izdajatelja, glavne ali odgovorne urednice. Vse članke recenzira uredniški odbor, znanstvene in tiste z ozko specifično vsebino pa tudi zunanji recenzenti, katerih naloga je »presoja zanimivosti, informativnosti, inovativnosti in ustreznosti prispevka (tematski in metodološki vidik), presoja konsistentnosti prispevka glede na njegovo zgradbo oz. predstavitev problema, njegova razčlemba in interpretacija, presoja zadostnosti rabe znan-

² Spletna stran MK: <http://www.kultura.gov.si/>.

stvenega aparata za uvrstitev med izvorna znanstvena oz. strokovna besedila. Če prispevek vsemu omenjenemu ne zadosti, recenzent razčleni pomanjkljivosti (ustreznost znanstvene dikcije, razumljivost jezika - nepreobloženost s tujkami, dosledno navajanje virov in literature.« (Obrazec/vprašalnik za recenzente) Vse recenzije so shranjene v arhivu društva. Recenzente predlagata urednici izmed domačih znanstvenih sodelavcev, če je tema specifična, lahko poiščeta tujega recenzenta. Sicer pa za znanstveno in strokovno vsebino svojih prispevkov odgovarjajo avtorji sami.

Ko uredniški odbor pregleda prispelo članke in od recenzentov prejme mnenja, se začne vsebinsko usklajevanje. Ta korespondenca lahko poteka tudi dalj časa, dokler se obe strani ne sporazumeta, da je članek pripravljen za nadaljnjo obdelavo in so prispelo vse priloge in podatki.

Nato gre članek v roke lektorici, ki pregleda jezikovne in slogovne napake, poenoti izgled članka in uskladi način navajanja virov in literature med besedilom, v opombah in v seznamu na koncu prispevka. Lektorirani članek vrne v dveh variantah: z vnesenimi vidnimi popravki in čistopis. Odgovorna urednica ju posreduje avtorjem v avtorizacijo, kar pomeni, da uskladimo morebitna vsebinska nesoglasja, ki nastanejo v postopku lektoriranja.

Znanstveni in strokovni članki vsebujejo tudi izvlečke (angl. abstract) in povzetke (angl. summary), ki so prevedeni v angleščino. Izraz izvleček se uporablja za kratko besedilo, ki stoji med naslovom prispevka in samim prispevkom ter je kratek vsebinski pregled. Za besedilo, ki stoji za prispevkom ali v posebni rubriki in povzema izsledke besedil, se uporablja beseda povzetek. Ker gre za prevajanje strokovnih besedil, uredniški odbor ponavadi izbere prevajalca/ko, ki je hkrati tudi etnolog/inja.

Urednica nato »sestavi« članek: osnovnemu besedilu doda izvlečke in njegov angleški prevod, uredi podnapise k prilogam ter jih vnese na ustrezno mesto.

Nato se določi tipologija članka. Ta se določi glede na tip prispevka po kriterijih za vodenje bibliografij v sistemu COBISS, na predlog avtorja in uredništva oz. recenzenta. Seveda si uredništvo želi čim več najvišjih oznak, saj so ta med kriteriji za dodeljevanje subvencij Ministrstva za šolstvo, znanost in šport. Določanje tipologije je odvisno tudi od tega, ali je članek prvič objavljen v naši reviji, ali pa je bil že predstavljen v obliki referata. Poleg znanstvenih prispevkov se v periodičnem tisku bibliografsko obdelujejo tudi strokovni in poljudni članki, recenzije, prikazi knjig in kritike, polemike in diskusijski prispevki, intervjuji, bibliografije in kazala ter drugi članki ali sestavki, med katere spadajo tudi letna poročila. Na podlagi tipologije bibliotekarka obdela vsak članek posebej in ga vnese v skupno bazo podatkov v sistemu COBISS.³

S tem pa številka še zdaleč ni pripravljena. Urednici nato sledi ta navodilom za oblikovanje znanstvenih in strokovnih periodičnih publikacij, ki jih sofinancira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in temeljijo na mednarodnih standardih ISO,

ki so sprejeti tudi v Sloveniji in imajo oznako SIST ISO. (Navodila za oblikovanje znanstvenih in strokovnih periodičnih publikacij, ki jih sofinancira MZT.) V teh navodilih sta podrobneje opredeljeni oblika periodične publikacije kot celote in oblika članka kot njenega temeljnega dela.

Ko so vsi članki urejeni, jih uredniški odbor uredi v posamezne rubrike, ki sem jih predstavila na začetku prispevka, in uredi kazalo.

Vsebina številke je ponavadi na kratko povzeta v uvodnikih urednic, kjer se dodajo še pojasnila, razmišljanja in poudarki. Uvodnik je tudi pravo mesto za najavo teme ali spodbujanje bralcev in potencialnih avtorjev za oddajo gradiva za naslednjo številko.

V impresumu so zbrani založniški in tehnični podatki o reviji: splošni podatki, ISSN in UDK številka, naslov periodične publikacije, njen skrajšani naslov, oprema platnic, datum zaključka redakcije posamezne številke, kazalo, navodila avtorjem za oblikovanje in način oddaje prispevkov, številčenje, najave sprememb, morebitni suplementi (priloge), popravki, seznam sodelujočih, navedba tujih baz, v katerih je indeksirana, naklada, cena letnika in posamezne številke, način distribucije, sofinancerji in pravna ureditev glasila ter informacija glede elektronske oblike publikacije, ki mora prav tako imeti svojo ISSN številko. Ponatis celotne številke ali posameznih prispevkov in fotografij je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Glasnik gre nato v tiskarno, kjer gradivo oblikujejo in pripravijo za tisk. Zamudno delo z oblikovalcem in s tiskarjem prevzame glavna urednica, ki pripravi vse izpise in računalniško verzijo gradiva, z njim določi nabor in velikost črk ter mesto vstavljanja vizualnega gradiva. Sveže tiskani Glasniki gredo med člane društva in redne naročnike neposredno iz tiskarne. Ostali izvodi gredo kot obvezni izvodi v NUK in med avtorje člankov, nekaj jih hrani društvo za arhiv. Distribucija se nadaljuje s posredovanjem v izmenjavo za tuje strokovne publikacije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in distributerju za knjigarne. Drugi izvodi so v prosti prodaji oz. so namenjeni promociji društva in v postopkih pridobivanja novih naročnikov.

Revija je indeksirana v šestih mednarodnih bazah podatkov in je na voljo tudi v elektronski obliki na spletnih straneh SED <http://www.sed-drustvo.si>.

Hkrati je v interesu Slovenskega etnološkega društva in uredniškega odbora, da se vsaka številka predstavi tudi v drugih medijih, na tiskovnih konferencah ali v okviru drugih akcij, ki bi popularizirale revijo v javnosti. Ta dejavnost nam še ne gre preveč od rok, zato bomo morali v prihodnje temeljiteje razmišljati tudi v tej smeri.

Zaključek

Glasnik SED se je od leta 1956 do danes razvil v sodobno strokovno in znanstveno revijo, ki si prizadeva povezovati vse slovenske etnologue in njim sorodne strokovnjake. Čeprav se

³ Virtualna knjižnica Slovenije: <http://cobiss.izum.si/>.

sama etnološka veda precej diferencira in specializira, kar so pokazale predstavitev posameznih revij v prejšnji številki, pa Glasnik SED ostaja mesto, kjer se zbirajo informacije o vlogi in pomenu naše stroke v celotni sodobni slovenski družbi in njen medij v svetu. Kljub prizadevanju za njegovo skrbno urednikovanje pa se ob tako obsežnih snopičih žal vedno znova pojavljajo napake, saj nihče med člani uredniškega odbora ni profesionalni urednik, ampak v prvi vrsti etnolog, ki poleg službenih in osebnih obveznosti prevzema še širšo strokovno odgovornost.

Viri in literatura

1. **Oblikovanje znanstvenih in strokovnih periodičnih publikacij**, ki jih sofinancira MZT, spletna stran Ministrstva za šolstvo, znanost in šport:
<http://www.mszs.si/slo/znanost/sifranti>, 12. 11. 2004.
2. **Obrazec/vprašalnik za recenzente**, Priloga 5 prijavnega obrazca Ministrstva za šolstvo, znanost in šport za sofinanciranje znanstvenih in strokovnih periodičnih publikacij za leto 2004, arhiv SED.
3. **Tipologija dokumentov/del** za vodenje bibliografij v sistemu COBISS ter izvedena konverzija vzajemne in vseh lokalnih baz, Spletna stran:
http://home.izum.si/cobiss/obvestila_novosti/, 1. 12. 2002.
4. **Zapisnik** izrednega občnega zbora Slovenskega etnološkega društva, 17. 2. 2003, arhiv SED.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 11. 2004

Strokovni članek/1.04

dr. Rajko Muršič

NEKAJ MISLI O ETNOLOŠKI PERIODIKI NA SLOVENSKEM, MEDNARODNIH SEZNAMIH VIROV IN SOUSTVARJANJU ZNANSTVENE IN STROKOVNE JAVNOSTI

Izvleček

Etnološka periodika na Slovenskem je svojevrsten čudež. Upoštevač omejitve slovenskega prostora je po obsegu povsem primerljiva s tujo ali jo celo presega. Avtor pri razmišljanju o tem fenomenu najprej povzame nekaj osebnih izkušenj pri urejanju Glasnika SED, potem pa poda kratek oris načinov vključevanja te periodike v mednarodne sezname kazal.

Abstract

The ethnological periodicals in Slovenia are like a miracle. Considering the size of Slovenia, three ethnological journals and more than five other periodicals in which scholars and professionals can publish their works in Slovene are a remarkable achievement. The author begins his discussion of this phenomenon with his personal experience as the former editor of the journal Glasnik SED (the Bulletin of the Slovene Ethnological Society) and its monograph series. Then, he explains the importance of periodicals' indexation.

V zadnji številki sta novi urednici Glasnika Slovenskega etnološkega društva pripravili pregled slovenske etnološke periodike. Ob branju prispevkov se mi je zdelo potrebno zapisati nekaj misli, ki bodo morda odstrle še nekatere druge razsežnosti in pomene urejanja ter izdajanja strokovnih in znanstvenih publikacij na našem področju. Čeprav prav vsakega bralca ali bralke to morebiti ne bo pretirano zanimalo, bom v modrovanje o etnološki periodiki (v prvi vrsti edinega našega res skupnega glasila, Glasnika SED) najprej vključil nekaj avtobiografskih sličic.

Ko se ozrem na desetletje od takrat, ko sva z Mojco Ramšak prevzela urednikovanje Glasnika SED (in Knjižnice Glasnika SED), se najprej zdrznem ob spoznanju, v kako drugačnem svetu živim danes. Takrat na primer internet in elektronska pošta za nas (zaposlene na univerzi) še nista obstajala. Informacijska lupina, v kateri smo se takrat kuhali, se je šele začela razkrajati.

V odgovoru na anonimno anketo, ki jo je konec leta 1993 (ali v začetku leta 1994) razposlalo Slovensko etnološko društvo (takrat se mi še sanjalo ni, kdo je bil njen pobudnik), sem med

predlogi najrazličnejših sprememb predlagal tudi ustanovitev društvenega BBS-ja. Danes bržkone nihče ne ve več, kaj je to (bilo) [odgovor: po modernih povezani domači računalniki]. No, žal se pri tem stvari še danes niso bistveno spremenile: kakšnih društvenih okrožnic in informacij člani društva še vedno ne prejemamo po elektronski pošti ... Na društvo sem takrat naslovil kopico kritičnih pripomb in konstruktivnih predlogov, kot temu rečemo v prevladujočem leporeku. Ob brskanju po ostalinah tistih časov sem našel celo kopijo svojega takratnega razmišljanja, ki je v glavnih točkah šlo takole:

»Glasnik SED je postal nekakšen poštni predal za vse mogoče (in nemogoče). V posameznih številkah je le kak članek (morda dva ali tri), ki je res vreden branja (ne nujno, da zaradi strokovne tehtnosti, ampak zato, ker v njem lahko preberemo nekaj, česar še nismo vedeli, nekaj torej, od česar 'kaj' zares lahko dobimo), ostala 'navlaka' pa je praviloma zelo revna. Žal je med etnologi toliko nepismenih (skorajda tudi dobesedno), da je tudi Glasnik SED postal ena od slik besedne revščine velikega dela slovenskih intelektualcev (in polintelektualcev). Žal pa se ta revščina ne ustavlja samo pri ubesedovanjih, ampak sega tudi v povsem strokovne sfere. Žal. Škodo ob tem trpi zgolj in samo (slovenska) etnologija ...«

Ob drugih namenih in vsebinah Glasnika sem predlagal naslednje:

»Glasnik SED kot točka soočanja teoretičnih in praktičnih razhajanj; prostor, v katerem se zbirajo vitalne (in manj vitalne) informacije o tekočem delovanju članov SED; publikacija, ki bi s svojo usmeritvijo poskušala potencirati predvsem aplikativno plat etnološkega dela; sodobna publikacija, za katero je bistvena dostopnost informacij in katere prva in osnovna verzija bi bil društveni BBS ...«

Med predlogi, ki smo jih kasneje dejansko poskušali uresničiti, naj bi Glasnik:

»... poleg rednih poročil o delu posameznih etnologov (ki bi nujno morali imeti omejen prostor!) objavljal predvsem čim bolj žolčne polemike med različno mislečimi (po pravilu 'odprtih pisem'), veliko bi lahko objavljali intervjujev, zapisov

s posameznih pogovorov, okroglih miz, ki jih organizira Društvo, informacij iz sveta (kratke vestičke o kongresih, muzejih, razstavah, publikacijah na tujem ...). Zanimivi bi bili lahko recimo ponatisi posameznih manj znanih javnih nastopov slovenskih etnologov v dnevnem časopisu (tako iz preteklosti kot danes), in kaj jaz vem, kar je še takšnih 'aktualnosti' (recimo komentarjev tekočega, ne le etnološkega dogajanja). V spodbudo bi lahko objavljali najkakovostnejše seminarske naloge (oziroma dele teh nalog) študentov, bibliografije del slovenskih etnologov in podobno.«

Poleg predloga po objavljanju besedil v različnih jezikih ali morebitnem izdajanju angleške publikacije, ki bi letno povzela delo slovenskih etnologov in etnologinj, denimo da pod nazivom Slovene Ethnology, sem posebej opozoril še, da bi morali vsa besedila skrbno lektorirati.

Do takrat sem nabral že kar nekaj kilometrine in izkušenj v uredniški, novinarski, izdajateljski in organizatorski praksi. Pri tem ne bom omenjal gimnazijskih in pogimnazijskih alternativno-glasbenih izkušenj, temveč intenzivno uredniško in novinarsko delo v povsem resnih študentskih medijih, mariborski Katedri, na ljubljanskem Radiu Študent ter malo kasneje še na mariborskem Maršu. Tam sem se naučil razločevati med »notranjim« in »zunanjim«, med umazano pritlehnostjo notranjih medosebnih odnosov in zunanjo položeno podobo institucije. Kaj pa je medij drugega, če ne to, kar je videti od zunaj oz. to, kar dobi v roke (ali v uho in pred oko) njegov končni uporabnik? Ozadje njegovega nastajanja v tem smislu sploh ni pomembno, ker je namen medija kot občila zgolj in samo zunanji. Občila so javna in javnost je obenem svojevrstna rezultanta občil. In če smo se na kakšnem sestanku uredništva ali redakcije tudi tako sporekli, da so padala vrata s tečajev ali pokali bobniči, je končni rezultat (»medijska podoba«) izdajal videz skladne kompozicije. Besed pri teh razpravah nismo izbirali – saj so bile vendar le besede! In spore vsakič znova poplanknili z vrčem piva.

Ko sem se potem soočil s povsem drugačno logiko delovanja strokovnega občila, sem se sprva bal, da sem prišel v raj: vsi so bili prijazni in kazali očitno pripravljenost, da bi (so)delovali kot velika srečna družina. Bal sem se zato, ker vem, da je raj Njegova največja potegavščina. Sindromom srečne družine (v katerih se zelo pogosto, kot vemo, godijo najrazličnejše oblike ostudnosti) sem se vse življenje izogibal s takšnimi in drugačnimi oblikami mimikrije – in zadnja stvar, ki sem si je takrat želel, je bila etnološka srenja kot srečna družina.

Ko pa gre vendar za polje razlik in za večglasje znanja! – Tako vsaj sem si predstavljal in zamišljal znanost v svoji popperjanski antidogmatski epistemološki džungli (prim. Popper 1991, 1998). Kakor koli, z Mojco sva se svojega »babiškega« početja, kot sva ga imenovala, lotila z veliko vneme in naivnosti. Ker nisva vedela, da to ni mogoče (tiskar pa tudi ne), sva zbornik kongresa slovenskih etnologov (etnologinj takrat še nismo imeli navade posebej omenjati) ob stoletnici Murkovega programa in Štrekcljeve zbirke (Muršič in Ramšak 1995) uredila in izdala v komajda kaj več kot dobrem mesecu dni.

Tudi Glasnik je hitro pokazal novo podobo. Srečno družino je tu in tam tudi onesrečil, kar je bil bržkone pravšnji učinek, urednika in urednico pa silil v nove in nove preizkušnje.

Najbolj zoprna med njimi je bilo stalno proizvajanje takšnih in drugačnih papirnatih tigrov, ki so omogočali njegovo izhajanje. In skoraj vsako leto se je na katerem od ministrstev zalomilo. Med kriteriji, ki so jih ob razpisih zaostrovali iz leta v leto, je bila tudi mednarodna izmenjava in indeksiranost. Dokler nas niso seznanili s številkami, ki jih pričakujejo, sva urednika živela v slepi veri, da je vse lepo in prav. Glasnik smo pošiljali na veliko tujih naslovov (to sva že vedela, saj sva ga največkrat kar lastnoročno ovijala in nosila na pošto), pa tudi kakšno revijo smo na ta račun prejeli. Za te reči so poskrbeli že najini predhodniki. Ko pa so na takratnem Ministrstvu za znanost in tehnologijo (danes Urad za znanost pri MŠZŠ) končno razkrili minimalne kriterije, Glasnik ni dosegel niti polovice zahtevanega praga. Kako pa naj bi dobili v izmenjavo 50 mednarodnih revij? Za revijo, ki izhaja v slovenskem jeziku? Že številka 20, ki smo jo dosegali, se je zdela impozantna. Z ofenzivno akcijo, ki smo jo izpeljali (s pomočjo takratne bibliotekarke na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Mojce Račič Simončič), nam je uspelo to številko zvišati, a dogajanje v mednarodnem založništvu v glavnem ni bilo naklonjeno takšni izmenjavi. Na srečo so bile za sprejem Glasnika in blagovno (iz)menjavo zainteresirane vsaj nekatere nacionalne in specializirane knjižnice. Seveda so bili to za urednika in urednico predinternetni časi, tako da smo vse naslove iskali in prepisovali ročno.

Ob tem kriteriju pa so sofinancerji začeli vedno resneje upoštevati še kriterij indeksacije, o katerem pa sprva (razen o osrednjih SCI, SSCI in AHCI) nisva vedela ničesar. V nekatere baze so Glasnik uvrstili že po posredovanju prejšnjih urednic in urednikov, v druge pa so začeli uvrščati besedila, objavljena v Glasniku, po prejemu našega dopisa. Pot k iskanju naslovov teh baz je bila v predinternetnih časih (sam sem začel uporabljati internet šele leta 1998) nekoliko težja. V mednarodni periodiki so praviloma navedene zbirke, v katerih neko revijo indeksirajo. Težava je v tem, da ob imenu samega indeksa ni naslova oz. sedeža te zbirke. Tako je bilo potrebno pravo detektivsko delo, da smo izsledili vsaj nekatere naslove. Toda kljub vsemu smo imeli nekaj uspehov, tako da je Glasnik postal najbolj indeksirana slovenska etnološka revija.

Seznami navedkov, kazala, indeksi in zbirke povzetkov

Čitatni indeksi in druge bibliografske ter podatkovne zbirke so za znanstveno delo izjemnega pomena. Najuporabnejša tovrstna zbirka je trojček SCI (Sciences Citation Index, po slovensko »Seznam znanstvenih navedkov«), SSCI (Social Sciences Citation Index, »Seznam družboslovnih navedkov«) in AHCI (Arts and Humanities Citation Index, »Seznam navedkov iz umetnosti in humanistike«). Omenjene sezname navedkov pripravljajo in urejajo na Inštitutu za znanstveno informatiko v Filadelfiji (Institute of Scientific Information – ISI). Nekoč smo se mučili z brskanjem po natisnjenih »špehah« takšnih seznamov, danes nam – vsaj zaposlenim na univerzi in v raziskovalnih institucijah ter obiskovalcem univerzitetnih knjižnic – država omogoča dostopanje do tega seznama po internetu (Web of Science, http://home.izum.si/izum/ft_baze/wos.htm), podatkovne zbirke pa so na voljo tudi na CD ploščah. V zbirki lahko najdemo literaturo na neko določeno

temo, ob upoštevanju časovnega in količinskega vidika pa lahko retroaktivno izsledimo klasike, na katere se sklicujejo drugi. V tem smislu so nepogrešljiva pomoč pri raziskovalnem delu. Samo v podatkovni bazi družboslovnega seznama zbirajo podatke iz skoraj 5000 periodičnih publikacij. Čeprav se pohvalijo, da uvrščajo na seznam tudi publikacije v drugih jezikih (navajajo številko 35), ti sezname še zdaleč ne pokrijejo svetovne produkcije znanstvene periodike. Problem ameriškega citatnega indeksa (seznama navedkov) je v tem, da uporablja skrajno nenavaden kriterij vključevanja revij. Ker je za indeksiranje treba plačati, se seveda vanj uvrstijo tiste revije, ki presodijo, da bi se jim indeksacija izplačala. Čeprav je ob večinoma ameriški in angleški literaturi v teh indeksih mogoče najti tudi nekaj literature, natisnjene v drugih jezikih, je Evropa v njih – še posebej v humanistiki in družboslovju – zelo slabo zastopana.

Pri revijah, ki jih uvrščajo na seznam, izpisujejo bibliografske podatke v celoti (poleg naslovov objavljenih del in seznamov ključnih besed tudi seznam citatov v teh delih) le za kakšnih 1400 revij. Pri teh popolnih vpisih upoštevajo vsak posamezni članek, raziskovalno poročilo, nekrolog, knjižno recenzijo, uvodnik in pisma bralcev. Druge vpisujejo selektivno, tako da upoštevajo le znanstvena besedila in tehtnejša raziskovalna poročila.

V SSCI najdemo tri glavne sezname: citatni indeks, indeks virov in tematski indeks. Slednji, v bistvu stvarno kazalo, je urejen po parih, tako da podaja tako regionalne kot tematske vnose (več o iskanju virov in literature v Bernard 1994 in Muršič 2003).

Podobne sezname in kazala ponujajo nekateri specializirani internetni ponudniki, seveda ne zastonj, na primer Biblioline na naslovu www.nisc.com. Posamezne sezname pa lahko najdemo tudi drugod. Javnosti dostopen je Antropološki seznam (Anthropological Index (AI), glej <http://lucy.uk.ac.uk/AIO.html>), ki ga v sodelovanju z Britansko knjižnico vodijo na univerzi v Kentu. V omejenem obsegu je dostopen tudi ameriški seznam antropološke literature (Anthropological Literature, publikacija Tozzer Library, ki jo pripravljajo v okviru Peabody Museuma, najdemo po jo na <http://www-hcl.harvard.edu/tozzer/al.html>). Nekateri izdajajo letne sezname povzetkov, drugi bibliografije, večinoma pa lahko najdemo različne sezname virov in navedkov tudi na vstopnem spletnem portalu informacijskih virov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani (<http://www.nuk.uni-lj.si/vstop.cgi?kategorija=0.infoviri.mreznik>). Povzetke lahko najdemo v zbirkah Abstracts in Anthropology (dostopna v knjižnici SAZU), Current Contents/Social and Behavioral Sciences (NUK), Geographical, Historical in Sociological Abstracts (NUK, v okviru CSA - Cambridge Scientific Abstracts), v pomoč je tudi International Folklore Bibliography (= Internationale Volkskundliche Bibliographie; Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires), pa tudi nemška Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (NUK); Ulrich (NUK) in Wilson Humanities Abstracts (mreža/NUK). Poleg teh seznamov in zbirk pa obstaja še nekaj manj izpostavljenih seznamov (ki niso toliko usmerjeni v indeksiranje referenc kot v indeksiranje vsebin in področij). Med njimi je na primer za glasbo specializirani indeks RILM (Abstracts of Music Literature). Francosko govorno območje pokriva bib-

liografski temelj humanističnih in družboslovnih ved Francis (izdaja ga Institut de l'information scientifique et technique). Poleg bibliografskih informacij lahko na takšnih seznamih dobimo tudi kratke opise člankov ali drugih bibliografskih enot ali njihove povzetke.

Vsekakor velja posebej opozoriti še na večjezični Demos s povzetki in pregledi tekočih objav v različnih nacionalnih jezikih. Ta publikacija je nepogrešljiv pripomoček za spremljanje evropskih etnologij. V tej odlično zasnovani zbirki najdemo kratke opise recentne etnološke literature po posameznih deželah, ki pa žal vsaj iz Slovenije zadnje čase ne prinaša veliko gradiva.

Etnološka periodika na Slovenskem in njene perspektive

Če so javna občila temelj sodobne sfere javnega, psi čuvaji svobode in demokracije ter obenem tudi ostri kritiki centrov moči, to velja tudi za strokovna in znanstvena občila. Ni si mogoče predstavljati strokovne javnosti brez strokovnih občil. Toda za razvoj strok so nepogrešljiva temeljna znanstvena raziskovanja in spoznanja, ki pa so lahko samo univerzalna, ali pa niso znanstvena. Mednarodna komunikacija je tako rekoč bistvena postavka kakršnega koli razvoja znanosti. Zazrtost v lastno dvorišče – ali, bogne daj, gojenje monokultur na omejenih vrtičkih – je na dolgi rok obsojena na bolj ali manj trgpast konec. Zato je pluralnost, ki jo je izpovedoval Glasnik v zadnjem desetletju, najmočnejša deviza našega raziskovalnega polja, pa naj ga poimenujemo tako ali drugače in njegovo ime pišemo kot »kaša« ali »kasha«. Pluralnost je pomembna predvsem zaradi nas, njegovih uporabnikov.

Konec koncev je bralstvo naših publikacij v glavnem tukaj. Prostor strokovnega in znanstvenega tiska v slovenskem jeziku je v resnici bistveno bolj razsežen, kot bi pričakovali glede na njegovo geografsko in demografsko velikost. Njegovo merilo niso ne kvadratni kilometri ne število prebivalstva oz. potencialnih bralcev. Naše strokovno in raziskovalno področje merimo s številom publikacij, odmevom pri bralstvu ter po komunikaciji, ki jo sprošča. V tem je slovenska etnologija (ali kulturna/socialna antropologija – ime v tem pogledu res ni pomembno) izjemen velikan.

Ne le da pri nas izhajajo štiri povem specializirane revije (poleg Glasnika SED še Etnolog in Traditiones ter Antropološki zvezki/Anthropological Notebooks), etnološko/antropološko relevantne članke lahko beremo tudi v Časopisu za zgodovino in narodopisje (najstarejše etnološko glasilo pri nas je začelo izhajati le pet let po začetku izhajanja osrednje ameriške stanovske revije American Anthropologist), Studii Mytologici Slavic ter nekaterih pogumnih poskusih koroških in porabskih publikacij (Koroški etnološki zapisi, Etnologija Slovencev na Madžarskem) in nizu regionalnih občasnikov in revij (od Loških razgledov naprej), za nameček pa lahko prebiramo še druge splošnejše humanistične in družboslovne revije, kot so na primer Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, Borec, Anthropos, Dialogi, Annales, Zgodovina za vse in drugi.

Kar zadeva etnologijo in kulturno/socialno antropologijo, se lahko brez sramu primerjamo s Francijo, kjer izhajajo tri osrednje revije: Terrain, Ethnologie française in L'homme. No,

najbrž obstaja kakšna razlika v dometu poročil in razprav, pa vendar ima naša situacija tudi svoje prednosti. V tujini mladi avtorji in avtorice ne morejo niti približno priti do svojih prvih objav tako kmalu, kot pri nas. Vprašati pa se je mogoče, če imajo tuje revije res bistveno širši krog bralstva od naših. Pravzaprav so redke revije, ki jih natisnejo in prodajo v kaj več kot nekaj sto izvodih, pa še pri teh je bralstvo tako razpršeno, da večina besedil nima takšnega odziva, kot bi si želeli njihovi avtorji in avtorice. Pravzaprav se kolegi in kolegice na tujem (z izjemo tistih nekaj najpomembnejših ali že slavni piscev) pritožujejo, da njihova besedila prebira le malo ljudi – v glavnem tisti, ki jih že tako ali tako poznajo kot specialiste, s katerimi se srečujejo na znanstvenih in strokovnih srečanjih in jih zanima podobna problematika. Marsikdo mi je že potožil, da obstajajo predvidevanja (konkretnih raziskav ali podatkov žal ne poznam), da so lahko srečni, če njihov objavljeni članek sploh kdo prebere, redki članki pa so takšni, da bi jih prebralo kaj več kot kakšnih deset bralcev. Pri nas je prav narobe: skorajda ni mogoče, da tega članka ne bi prebralo manj kot deset bralk in bralcev. - V bistvu se marsikdo pri nas, ki ga morda moti občasen nemir pri hiši, sploh ne zaveda, v kakšni pravljici živimo!

Pri nas je mogoče razmeroma hitro objaviti kakovostno opravljeno seminarско ali diplomsko nalogo – dodiplomski študentje drugod po svetu praviloma ne objavljajo, še doktorski študentje imajo pri tem resne težave. Tveganje, da bodo mlajši kolegi streljali kozle (ob ustreznem uredniškem in mentorskem delu se tudi tega ni bati), je vsekakor bistveno manjše od učinkov, ki jih pri mladih spodbudi tako pridobljena motivacija, da se nato še intenzivneje ozirajo po novih obzorjih stroke. Bržkone je res, da je kresanja mnenj na straneh naših revij manj, kot bi si želeli, predvsem pa ne dosega ravni, ki smo je vajeni na tujem, a so učinki tako razvejanega in dobro podprtega strokovnega medijskega prostora vsekakor bistveno večji, kot je videti na prvi pogled. Tudi če se, vsaj nekateri, izogibamo dialogu gluhih, pa se vendarle ogromno učimo od kolegov in kolegic, ki jih zanimajo povsem druge teme kot nas. V tujini je tovrstne izmenjave znanja in izkušenj bistveno manj, nas pa bogati prav dejstvo, da lahko najdemo v članku o, denimo, loškem kruhku, pomembna spoznanja, ki jih lahko uporabimo v naših raziskavah o, denimo, heavy metalu. V tem smislu slovenske etnološke revije (in humanistična publicistika nasploh) prinašajo bistveno več vsestranskih pozitivnih učinkov, kot smo pripravljeni priznati. Seveda pa so enako pomembne tudi tiste zadeve, ki, kot rečemo v žargonu, »so čist mim«. Vsaj (z)vemo, kje so slepe ulice.

Novi časi

Računalniška tehnologija je prinesla velik preobrat na področju znanstvenega in strokovnega založništva. Do nabave osebnih računalnikov so morali avtorji besedila predelovati ročno in jih tipkati na okorne pisalne stroje (v največ dveh kopijah), potem pa so se lahko naenkrat začeli sproti igrčkati z njihovo kompozicijo in poljubnim obdelovanjem. Seveda je po splošni uvedbi elektronskega pisanja in urejanja besedil sledila prava eksplozija pisanja (in njegove refleksije, kar označuje – sicer neustrezna – sintagma postmoderni preobrat; glej npr. Clifford in Marcus 1986), ki ji sploh ni več mogoče

slediti. To pa prinaša nove težave in omejitve. Iluzorno je pričakovati, da bo danes kdo še lahko univerzalno načitan. Še celo na takšnem področju, kot je etnologija, ki jo pišemo v slovenskem jeziku, ni več mogoče prebrati vsega, kar izide. Kaj šele slediti tisku v svetovnem merilu.

Ta hiperprodukcija besedil ima veliko dobrih plati (še posebej je na preizkušnji dobri stari dialektični »zakon« prehajanja kvantitete v kvaliteto ...), obenem pa tudi veliko težav. Prva je seveda težko vzdrževanje dosežene ravni publicistike ali celo njenega izboljševanja. Druga zadeva prenasičenost ponudbe. Obenem pa (tudi zaradi izjemnega napredka grafičnih tehnologij in namiznega založništva) prihaja tudi do prenasičenja »tržišča«. Rezultat je protisloven: na eni strani je produkcije bistveno več kot pred desetletjem in več, na drugi strani je zelo porasla cena proizvodnje (tiska) kakovostnih revij. Večji del eksplozije je zaradi nižanja stroškov vendarle absorbiralo založništvo na internetu. Pravzaprav je grafični prikaz besedil (v t. i. pdf formatu) danes postal že skoraj nujna oblika prezentacije tiskovin na spletu.

Morda je prav internet prispeval še zadnji impulz k dejstvu, da se je kot mednarodni jezik dokončno uveljavila angleščina in da danes (z zares redkimi izjemami, ki jih lahko doživiš v informacijsko in znanstveniško eksotičnih (beri: podrejenih) deželah – sam sem jih izkusil npr. v Španiji, Nemčiji, Rusiji in na Japonskem, kjer so na znanstvenih srečanjih izkazovali podobno provincialno nelagodje do komunikacije in diskusije v angleškem jeziku kot pri nas) v mednarodnem založništvu (tako kot na mednarodnih srečanjih) prevladuje angleški jezik. Mednarodno založništvo, pri katerem praviloma najdemo sedeže založb v ZDA, Veliki Britaniji, Indiji in nekaterih drugih državah, je v resnici le pretveza za dominacijo enega samega središča, Združenih držav Amerike, in njenega »simbolnega gospostva in vplivanja« na znanstveno in »polznanstveno« produkcijo na podlagi pričakovanega materialnega in simbolnega dobička, za katerega si prizadevajo raziskovalci iz podrejenega sveta. (Bourdieu in Wacquant 1999, 46) Kljub zgoraj povedanemu – pa vendar obenem prav zaradi tega – danes govorimo o veliki krizi humanističnega in znanstvenega založništva, ki se kaže predvsem v višanju cen revij in časopisov. (Calpestri in Nardi 2004)

V ZDA so se namreč cene periodike dvignile štirikrat hitreje od cen življenjskih stroškov, samo na področju antropologije so se cene med letoma 1999 in 2003 povzpele za 36 odstotkov! (Calpestri in Nardi 2004) Za nameček se je temu založništvu zgodil tudi trg. Multinacionalka Francis & Taylor (ki je seveda – za ustrezno zasoljeno ceno – poskrbela tudi za ponudbo vseh svojih periodičnih publikacij v polnobesedilnem formatu na varovani mreži) je pred nekaj leti mimogrede pohrustala znamenito založbo Routledge. Takšni podvigi rušijo stoletja naporov po razločevanju med znanstvenim in komercialnim tiskom. Da bi čim bolje prodajali svoje proizvode, se t. i. »založniki križanci« ne vtikajo le v naslove znanstvenih knjig, temveč narekujejo celo terminologijo (Bourdieu in Wacquant 1999, 47–48) in planetarni žargon pravšnjosti. Multinacionalne založnike seveda zanimajo samo dobički, ne pa načela svobodne (beri: brezplačne) akademske izmenjave znanja. Čeprav bi internet lahko omogočil prost dostop do različnih oblik znanja, v znanosti še zdaleč ni tako. O tem priča tudi ponudba besedil s prostim dostopom na portalu švedske pobude na

Univerzi v Lundu Directory of Open Access Journals (<http://www.doaj.org/>).

Ameriška zveza raziskovalnih knjižnic (Association of Research Libraries) se lahko ob tem zaklinja ob še tako prijazne magične uroke, kot je na primer naslednji:

»... znanstvena in vladna informacija je 'javno dobro' in mora biti dostopna (available free of) ne glede na tržne vplive, komercialne motive in čezmerne stroške za posameznega uporabnika.« (Calpestri in Nardi 2004)

A ne bo kaj prida pomagalo. Smo pač v obdobju liberalno-demokratskega »konca zgodovine«. Pika.

Kam naprej?

Priznati pa je treba tudi naslednje. Naj se mednarodni založniki še tako tolčejo po prsah, da izdajajo »mednarodne« publikacije, so te publikacije praviloma angleške. Kar velja za »mednarodne« publikacije v angleškem jeziku, velja tudi za vse druge »mednarodne« publikacije: v resnici praviloma izhajajo iz nekega določenega nacionalnega okolja oz. »nacionalne antropologije« neke dežele. (Wulff 2003)

Vsi drugi časopisi, v katerem koli drugem jeziku, so v tem »mednarodnem« založništvu drugotnega pomena. To pa nikakor ne pomeni, da so tudi druga liga. Bistven je zorni kot, s katerega opazujemo. Tudi če živ krst na tujem ne bo ne bral ne upošteval našega pisanja v našem maternem jeziku, to nikakor ni razlog, da bi se temu odpovedali. Prav narobe je res: tukaj je tvoj Rodos, tukaj se izkaži, tukaj skoči!

Z veliko verjetnostjo lahko predvidevamo, da bo slovenska etnološka periodika ne le preživela, temveč vsaj v nekaterih primerih dosegala (ali celo presejala) tudi mednarodno primerljivo raven. Vsaj kar zadeva izbiro tem je – z redkimi izjemami – naša domača produkcija že sedaj povsem primerljiva z evropsko. Nekatere naše publikacije (še posebno Glasnik) pa občasno prinesejo tudi kakšne povsem nove teme. Za primerjavo sem izbral tri slovenske etnološke revije in šest evropskih (dve skandinavski, dve hrvaški, slovaško in nemško) iz leta 2002 – gre za revije, ki sodijo v okvir tistega dela etnologije, ki izhaja iz nekdanjega narodopisja. V poudarjenem tisku so teme, ki jih najdemo samo v slovenski periodiki, podčrtane so teme, ki jih najdemo tako v naših kot izbranih tujih revijah, v poševnem tisku pa so teme, ki jih najdemo samo v tujem tisku. Edina bistvena razlika med našimi in izbranimi tujimi revijami je v tem, da v tujih revijah prevladujejo znanstvena, v domačih pa strokovna besedila, vendar je v tem prikazu nisem posebej izpostavil.

Primerjava slovenskih in tujih etnoloških revij v letu 2002:

Slovenske:

Etnolog (ET)
Glasnik SED (GS)
Traditiones (TR)

Tuje:

Ethnologia Europae (EE)
Ethnologia Scandinavica (ES)

Etnološka tribina (ET)
Narodna umjetnost (NU)
Slovenský národopis (SN)
Zeitschrift für Volkskunde (ZV)

Slovenske revije

Teme

Berači na avstrijskem Koroškem v prvi pol. 20. stoletja (ET)
Božič na Kostelskem (GS)
Človek in pes (GS)
Državni prazniki v Franciji (GS)
Etničnost (TR)
Etnografski film in AV mediji v muzejski razstavi (ET)
Etnologija in **vizualna antropologija** (TR)
Etnološka muzeologija in razvoj (GS)
Etnološki spomenik (GS)
Etnološko konservatorstvo in aplikativna antropologija (GS)
Etični kodeks – predlogi (GS)
Etika (plagiat) (GS)
Fotograf in etnolog Jernej Šušteršič (ET)
Fotografski album (ET)
Globalizacija (GS)
Izumljanje tradicij (GS)
Katedra za etnologijo v Bratislavi (GS)
Križ (ime kraja) (GS)
Kultura – termin (GS)
Kultura, globalizacija in **popularna kultura** (GS)
Leseni rogovi in rogisti na Slovenskem (ET)
Ljubljanska ulična imena (GS)
Ljudski pevec Vodovnik (ET)
Mi o sebi, drugi o nas (GS)
Miklavževo (ET)
Mitologija dobrega in zla – Power Epic Metal (GS)
Moška poklica Slovencev ob morju (ET)
Muzej (Gozdarstvo in lesarstvo) (GS)
Muzej na prostem Rogatec (GS)
Muzej (NOB in delavskega gibanja) (GS)
Pesnica Silvana Paletti iz Rezije (TR)
Planšarske koče v dachsteinsko-turski regiji; muzeju na prostem Glentleiten (TR)
Planšarstvo – modernizacija v Švici in Sloveniji 1850-1920; planina Krstenica (TR)
Pot spominov in tovarištva v Ljubljani (GS)
Povodni mož v slovenskih in vzhodnoslovanskih verovanjih (GS)
Predmeti in simboli – materialna kultura v Evropi (ET)
Pripovedne pesmi o živalih (TR)
Profesionalna etika v muzeju (GS)
Romska etnična skupnost (GS)
Skupinski spomin prebivalcev Bilčovsa (GS)
Slovenska ljudska kultura v delu Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (TR)
Splavarski muzej (GS)
Spominski predmeti (ET)
Stavbarstvo slovenskega etničnega prostora v delu Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (TR)
Svetniki zavetniki in zavetnice pri Janezu Svetokriškem (TR)
Šala kot ustno slovstvo (TR)

Štajerska slovesa – odsev družbene razslojenosti (TR)
Terenski dnevnik in **empatija** – zapisovanje življenjskih
 zgodb in objektivnost ter subjektivnost znanosti (TR)
Terensko delo v urbanem okolju (GS)
Vino v osmicah (GS)
Vizualni rokopisi (TR)
Ženska noša na upodobitvah (ET)
 Žensko delo (ET)
Živi šah v Framu (GS)
Življenjska zgodba – resničnost ali utvara (TR)
Žrmlje v Sloveniji (ET)

Tuje revije

Teme

Aplikativna etnologija in folkloristika (NU)
 Boginja (diadna) in duoteizem v Stari vjeri ... (NU)
 Božič v Lindsborgu (ES)
Delovni pogoji kmetov (SN)
 Domovina je ženskega spola (NU)
Družbenost v slovaški etnologiji 2. pol. 20. stoletja (SN)
 Elektronska ekonomija in kulinarčna dediščina (EE)
 Elektronsko sporočilo kot medij intime (NU)
 Etnografija v kulturnih in drugih praksah (ET)
 Etnologija in kulturna antropologija (SN)
Etnologija in politika – aristotelovska zapuščina v kulturologiji (ZV)
Etnologija na Slovaškem na pragu 21. st. (NS)
Etnografski film proti etnografski pisavi (NU)
 Etnološke družbene raziskave na Madžarskem (SN)
Etnološki muzeji na prostem (ET)
 Evropa – tematska številka – nova Evropa (EE)
 Evropeizacija krajev (EE)
 Evropska etnologija: nova veda za novi svet (SN)
 Feminističnoantropološka kritika (ET)
 Festivali (EE)
 Folklor kot oblika socialne komunikacije (NC)
 Glasba in prostor (ES)
Globalizacija in urbanizacija (SN)
 Haaško sodišče in antropološka ekspertiza (NU)
 Imagologija kohezivnosti – kultura, kontinuiteta, družba, identiteta (SN)
 Izkazovanje in izkušnja kulturne identitete (Bergen – evropsko mesto kulture) (EE)
Iznajdba in razvoj rudogorske ljudske umetnosti (ZV)
Izum džudijate (NU)
 Karneval – etnološko preučevanje dogodka (ZV)
 Kartografska metoda pri opisu tradicionalne ruralne kulture (SN)
 Knjiga življenja in življenjski film: medijske fantazije v tekstu in sliki (ZV)
 Kognitivna podlaga verovanskih predstav (SN)
Konstrukcija videza sebe in drugih (SN)
 Kult sv. Martina v SZ Hrvaški (NU)
 Kraj in urbani razvoj (ES)
Kultura smeha in kultura solz – po 11. septembru na internetu (NU)
Kulturni imaginarij (EE)
Kulturno okolje (ES)

Lectarska in voskarska obrt – zgodovinski pregled (NU)
 Lokalna Evropa (EE)
 Lokalna identiteta in EU (ES)
Metodika in praksa raziskovanja: etnolog med borzniki (ZV)
 Mikrosvetovi in makrosvetovi mesta (SN)
 Nasilje in ponovno odkrivanje kraja (EE)
 Neubesedljiv ples in nevidna ženska (ET)
 Ogroženost privilegiranih (SN)
Pesmi Gradiščanskih Hrvatov in etnična identiteta (ET)
 Ples (Konavle – družbeni in politični kontekst, 20. st.) (ET)
 Ples – po sledi nevidne plesalke (NU)
 Ples – moreška, ruggiero in spagnoletta (NU)
 Ples – kako je kolo postalo simbol skupnosti (NU)
 Politika kulturne dediščine – Urbani pristop (EE)
 Popis prebivalstva – vir za preučevanje družine (SN)
 Potopis – o hermenevtiki tujstva; odnos med dejanskostjo in fikcijo (NU)
Predstavna (izmišljena) pokrajina (ES)
 Pregled romistike na Slovaškem (SN)
 Produkcija kulturne dediščine (EE)
 Prostor (ES) - tematska številka
 Prostor na krožniku (EE)
 Prostorskost (EE)
 Razsrediščenost posameznika in kulture v drugi moderni (ZV)
 Ribiči v Šalti (EP)
 Skupinske mreže (SN)
 Sodobna podoba svatbe (SN)
 Spol in avtoriteta v hrvaški etnologiji (NU)
 Spremembe ruralne družbe na Madžarskem v 2. pol. 20. stoletja. (SN)
 Spremembe v pojmovanju kulture v kulturnih vedah in politiki (ZV)
 Statistične metode v etnografiji (SN)
 Tekst kot predmet družbene folkloristike in teorije kulture (SN)
 Urbani svet v slovaški etnologiji (SN)
 Ustna in pisna književnost – visoko in nizko (NU)
 Ustna zgodovina pri oblikovanju zgodovinskega spomina (SN)
 Vila in vilinac – nosilca izginulega kulta (NU)
 Vrednote v procesu transformacije in postmoderna kultura (SN)
 Zgodovina kot igrišče kulture (EE)
 Znanost, prostor in čas: antropologija književnosti (NU)

Iz doslej povedanega nikakor ne izhaja kakršen koli strah pred prenehanjem pisanja v slovenskem jeziku. Nasprotno: prav zato, ker moramo skrbeti za svoj jezik, moramo skrbeti predvsem za kakovost vsebin, ki jih v njem izražamo. Zato ne verjamem, da imajo perspektivo tiste revije, ki izhajajo kot nekakšni bilteni domače hiše (Traditiones na primer žal ne izpolnjuje niti minimalnega pogoja, ki ga predpisuje Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, da morajo biti v uredniškem odboru predstavniki vseh središč vede), v katerem naj bi tam zaposleni avtorji in avtorice v letu ali dveh objavili vsaj kakšen članek, temveč tiste revije, ki temeljijo na interaktivni konfrontaciji različnih mnenj in pogledov ter bogatijo prostor javne znanstvene in strokovne besede tako z nepredvidljivimi podvigi kot z žlahtnim staranjem gradiva po preizkušenih metodah. Glasnik SED, upam, ostaja takšen. Če ste prebrali te vrstice, je zelo verjetno na dobri poti.

Viri in literatura

BERNARD, H. Russell 1994: *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. 2. izdaja. Thousand Oaks, London; Sage, New Delhi.

BOURDIEU, Pierre; **WACQUANT**, Loic 1999: *On the Cunning of Imperialist Reason. Theory, Culture & Society* 16(1), 41–58.

CALPESTRI, Suzanne; **NARDI**, A. Bonnie A. 2004: 'Creating a Shared Vision for AnthroSource.' *Anthropology News* 45(3), 9.

CLIFFORD, James; **MARCUS**, E. George (ur.) 1986: *Writing Cul-ture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles; London, University of California Press.

MURŠIČ, Rajko 2003: 'Uvod v metodologijo. Izbrane teme.' Tipkopis gradiv za 1. letnik, izredni študij 2002–2003. Ljubljana, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

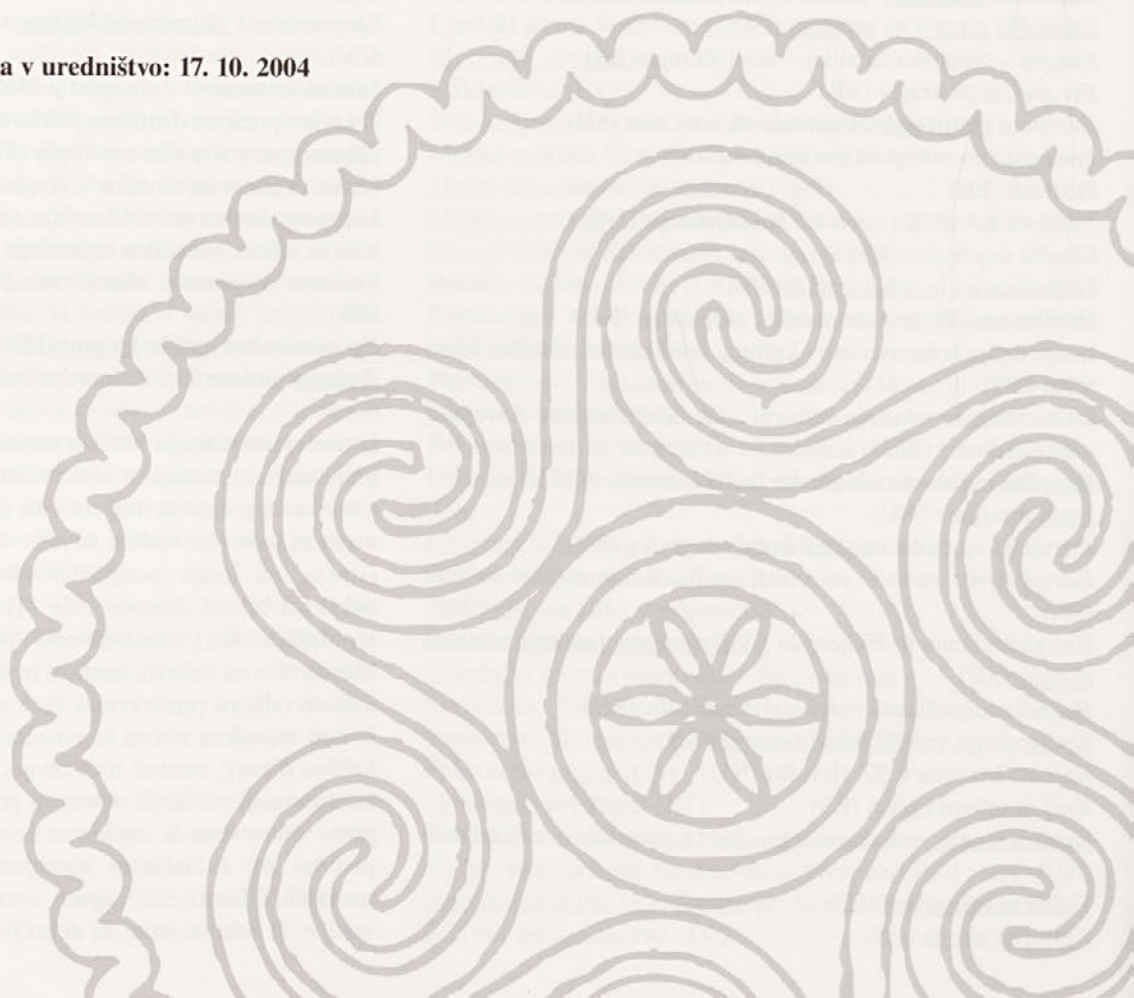
MURŠIČ, Rajko; **RAMŠAK**, Mojca (ur.) 1995: *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Zbornik prispevkov s kongresa, Ljubljana, Cankarjev dom, 24.–27. oktober 1995. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED 23).*

POPPER, Karl 1991 (1957): *The Poverty of Historicism*. London; New York, Routledge.

POPPER, Karl 1998: *Logika znanstvenega odkritja*. Ljubljana, Studia humanitatis.

WULFF, Helena 2003: *Putting Europe on the Map. The Anthropological Journal on European Cultures (AJEC)*. EASA Newsletter 36, 38.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 17. 10. 2004

ESTETSKE VREDNOTE LOKALNEGA PREBIVALSTVA V ZVEZI Z ZAVAROVANIM OBMOČJEM NA PRIMERU SEČOVELJSKIH SOLIN

Izvleček

Pričujoči članek je rezultat terenskega dela v okoliških vaseh Sečoveljskih solin; usmerjeno je na estetske vrednote lokalnega prebivalstva v zvezi s Krajskim parkom Sečoveljske soline. V prvem delu prispevka je predstavljen teoretski okvir estetike in njeno razmerje do krajine, v drugem delu pa je ta okvir prenešen na odnos okoliških prebivalcev do solin in na pomen, ki jih te imajo v njihovem vsakdanjem življenju.

Abstract

The article is based on the fieldwork data from the surrounding villages of Sečovlje salt pans; it focuses on the aesthetic values of the local population in connection with the Regional park Sečovlje salt pans. The first part of the paper deals with the theoretical framework of aesthetics and its relation to landscape. The second part deals with the theoretical framework in the context of the attitudes of the neighbouring population to the salt pans and with the meaning they have in their everyday life.

Etnološki raziskovalni tabor je teden dni potekal v Solinarskem muzeju na Sečoveljskih solinah, ki spada pod okrilje Pomorskega muzeja Sergej Mašera iz Pirana. Sečoveljske soline so od leta 1993 krajinski park. Leta 2001 so bile na nacionalni ravni razglašene za krajinski park posebnega pomena, saj je bil muzejski del Fontanigge razglašen za kulturni spomenik. Ker tam gnezdi številne ogrožene ptice, je tudi zapuščeno območje naravno zaščiteno, poleg tega pa v Leri, kjer so bili solni fondi modernizirani na začetku 20. stoletja, še vedno ročno pridobivajo sol. Že teh nekaj podatkov priča o edinstvenosti in pomembnosti solin; dovolj zgovorno je tudi dejstvo, da je to še edino veliko neurbanizirano območje na obali Slovenske Istre.

Na žalost pa se v Sloveniji institucije kot Krajinski park Sečoveljske soline spopadajo z vrsto problemov. Ob finančnih težavah se zapleta tudi pri organizaciji, ureditvi, koordiniranju

med naravovarstveniki in muzejem, lastništvu in upravljanju solin. Poleg tega so trenja med lokalnim prebivalstvom in upravo parka. Temu botruje že omenjeni večplastni značaj območja, ki je kulturni, tehnični in naravni spomenik, v njegovem sklopu je tudi industrijski obrat. Leta 2003 so končno pisno rešili problem koncesije za upravljanje parka in rabo te naravne vrednote, kar naj bi bil začetek izboljševanja razmer v parku. Ko sem se o tem pogovarjala z nekaterimi uslužbenci muzeja, so ta za mene pomemben dogovor sprejemali precej stoično.

Etnologi se nismo udeležili delavnice, da bi reševali omenjene težave, čeprav smo se o njih pogovarjali med seboj in z drugimi, temveč smo se osredotočili na muzej in etnološko tematiko tega območja. Muzej se poleg svojih rednih nalog, ki so varovanje, ohranjanje in predstavitev premične kulturne dediščine, ukvarja tudi s pedagoškim delom, kot je organiziranje mednarodnega mladinskega delovnega tabora (letos je potekal že četrtič). Etnološka raziskovalna delavnica je bila pod mentorstvom Viktorja Škedlja organizirana prvič, zato je bil tudi njen koncept, v upanju nadaljnega etnološkega dela, nekoliko širše zastavljen. Tako je bila tema raziskovanja odnos lokalne skupnosti do zavarovanega območja – estetske kategorije vsakdanjega življenja.

Menim, da je v širši slovenski javnosti estetska vrednost solin bolj kot ne jasna, saj se solinski motivi pojavljajo na različnih videoposnetkih, v filmih, reklamah, na modnih, kakor tudi umetniških fotografijah, v turistični propagandi ... Mnogi obiskujejo soline prav zaradi lepote, ki se razprostira na ravnini izliva Dragonje, manj pa zaradi njihovega kulturnega in tehničnega pomena. Nihče pa razmišlja o odnosu lokalnega prebivalstva do solin.

Delavnica je bila zastavljena tako, da smo se udeleženci dopoldan seznanjali z delom v solnih fondih muzeja, popoldan pa je potekalo terensko delo v bližnji okolici.

Za orientacijo na območju in zaradi seznanjanja s tematiko

smo se opremili z literaturo, ki se navezuje na soline, estetiko in estetske vrednote v zvezi s krajino.

Pri fizičnem delu v solnih fondih smo se neposredno seznanili s solinarskim delom in z njegovo tradicijo. Tako smo pod budnim očesom izkušenega solinarja Rinalda Bonina obnavljali nasipe in bazene ter pobirali sol in jo pospravljali v skladišče. O zgodovini solin, delu in življenju v njih pa nas je podučil Pietro Pišan, ki je bil nekoč prav tako solinar, danes pa po muzejskem prostoru vodi obiskovalce.

Na teren smo se odpravili v okoliške vasi: Sečovlje, Sečo, Pareceg in Dvor nad Izolo. Informatorje smo izbirali po priporočilih domačinov in delavcev v muzeju, pa tudi naključno. Zaključek delavnice pa naj bi sklenil vsak udeleženec sam, na podlagi pomožne literature in lastnih dognanj na terenu.

Pričujoče pisanje je zapis terenske izkušnje ter razmišljanj o pomenu zavarovanega območja za lokalno prebivalstvo, ki živi na njegovem obrobju, in njihovem vrednotenju tega, saj je pogosto izključeno iz njegovega oblikovanja in delovanja.

I.
Estetika je filozofska disciplina, ki proučuje lepo in človekov odnos do lepega. Kaj je lepota? Bahtin pravi, da »lepota ne ve zase, ne more se utemeljiti, ona samo je«. (Bahtin 1999, 107) V razmerju med človekom in lepoto se vzpostavi estetski odnos, ki ga Jerman opredeli »kot človekovo ugodje ali neugodje glede na to, ali je nekaj lepo ali grdo«. (Jerman 1983, 8) Tu ne gre za ugodje, kjer bi bil rezultat zadovoljitev potreb, ki uravnavajo biološko pojmovno življenje, temveč za ugodje, ki zadovoljuje človekove kulturne potrebe. Jerman nadaljuje, da je »eden od izrazov človekove potrebe po lepem, po tem svojevrstnem ugodju, tudi želja po njenem ustvarjanju«. (1983, 9) Najbolj očiten izraz ustvarjanja pa je umetnost, ki je poglaviti predmet estetike, ne pa tudi edini. Umetnina pa »daje tudi energijo in navdih, kajti estetska izkušnja se vedno razliva in utaplja v druge naše aktivnosti ter s tem krepi in pogloblja« (Shusterman 1989, 191), povzema Shusterman, ki pravi tudi, da »naj bi estetika po Kantu in Schillerju predstavljala zatočišče svobode«. (1989, 190) Glede na abstraktni pomen besed estetika in svoboda zajame misel teh velikih filozofov, po mojem mnenju, neko celotno občutenje pri pogledu na lepo, saj nam to izpoveduje tudi neko resnico. Značaj umetnosti pa je ravno v tem, da je simbol oziroma »znak za nekaj«. (Jerman 1983, 15) Prav zaradi te značilnosti umetnina vsakemu posamezniku pove nekaj drugega in tako lahko lepota ni lastna predmetu, temveč je lastnost človeškega doživljanja lastnih predstav, ki pa so odvisne od časa in prostora. Tako lahko umetnina vzbudi pri gledalcu estetsko ugodje ne samo zaradi forme, oblike, izvedbe in motiva, temveč tudi zaradi sporočilnosti, asociacij in identifikacije subjekta z objektom. Izhajajoč iz slednjega lahko rečem, da lepota, v abstraktnem pomenu, komunicira s svojim občinstvom.

Zato lahko z gotovostjo trdim, da ni nobenega področja človekove dejavnosti, ki ne bi v takšni ali drugačni obliki našla izraza hrepenenja po lepoti. Temu pravi Jerman »estetski interes« (1983, 10), ki se pojavlja na vseh ravneh človekove

dejavnosti.

Estetika je vedno sestavina družbene zavesti neke dobe, je nekaj, kar se spreminja. (Erjavec 1984, 28) Tako je tudi del vsakdanjega življenja, ki je glavni predmet raziskave etnologov. Po Erjavcu je v reificiranem smislu vsakdanost življenja »v nasprotju z ustvarjalnim, aktivnim, 'polnim' in 'vsestranskim' življenjem«. (1984, 66) Zato ima vsakdanost, ki se jo ohranja, potrjuje, rehabilitira ter reproducira, v tem pogledu negativno vrednost in jo citirani filozof razume kot »konzervativno«. (1984, 68) Kar pomeni, da se na silo ohranja in poudarja nek umetnostni in estetski stil, ki ga regulira država. Seveda gre tu za umetnost v vlogi obstoječega in prevladujočega družbenega sistema, ki ideološko dopolnjuje vsakdanost. Do sedaj je bilo govora o estetiki v odnosu do umetnine. V pričujočem delu pa me bolj zanima estetika v odnosu do krajine. Pojav okoljevarstvenih gibanj in razvoj ekoloških znanosti v drugi polovici 20. stoletja je vplivalo tudi na estetiko. Tako se je razvila nova vrsta estetike pod imenom okoljska estetika. Slednja poudarja pomen naturocentričnih¹ etičnih vrednot v zaznavanju in doživljanju krajine. (Simonič 2001, 48) Pri slednji je treba upoštevati vidike opazovalca, kot so njegove naravi prijazne vrednostne orientacije in doživljajski potencial opazovanih krajin, ki jih gradijo naravni sistemi. Avtorica članka navaja več avtorjev, ki obravnavajo estetiko krajine.² Mojemu problemu je najbližje pojmovanje Nohla, ki v kritiki današnje krajine kot estetskega objekta ugotavlja, da so temeljni vzroki za izginjanje estetske učinkovitosti krajinskih kakovosti prav izguba raznovrstnosti, naravnosti, tradicionalne strukturiranosti in regionalne identitete. Podobno meni Gobster, ki oblikuje svojo ekološko estetiko na dveh sistemih vrednot v krajini: estetski in vzdržni vrednoti. Estetske vrednote se kažejo v doživljanju krajinskih značilnosti, pomenov in simbolov, ki jim dajejo ljudje prednost, ter v specifičnih krajinskih in ekosistemskih kakovostih, procesih in delovanju. Vrednote vzdržnosti pa dajejo prednost ohranjanju in obnavljanju ekološke strukture in funkcijam ekosistema ter varovanju in izboljšanju kakovosti, kakor tudi pestrosti samoniklih vrst in ekoloških združb. Nadalje bi sledila Berleantovi misli, ki trdi, da ni mogoče prepoznati lepega v krajini zgolj v njenem videzu, ampak tudi v možnosti vključevanja, ki ga krajina nudi. Saj »odkritje lepega v krajini razširja zaznavne meje v okolju in obratno, poznavanje okolja globoko vpliva na dožemanje lepega«. (2001, 49)

¹ Naturocentričnost pomeni prepričanje, da imajo narava, divjina in živa bitja svojo lastno notranjo vrednost in zaradi tega zaslužijo moralni premislek.

² Tanja Simonič navaja in citira več avtorjev, ki jih bom v članku citirala tudi sama. Ker pa mi je bila omenjena literatura nedostopna, bom uporabila sekundarni vir. Na tem mestu pa bom navedla njihova dela, ki jih avtorica navaja v članku: Berleant, A.: *The Aesthetics of Environment*, Philadelphia 1992; Gobster, P. H.: *An Ecological Aesthetic for Forest Landscape Management*. V: *Landscape Journal* 18 (1) 1999, 54–64; Nohl, W., *Sustainable Landscape Use and Aesthetic Perception-Preliminary Reflections on Future Landscape Aesthetic*. V: *Landscape and Urban Planning* 54, 2001, 223–237.

Temeljna misel, ki povezuje misli o krajinski estetiki je, da estetska izkušnja ni zgolj vidno zaznavanje značilnosti opazovane krajine, temveč se njeno prepoznavanje poglubi na spoznavno raven, ki vsebuje etične vrednote v zvezi z ekosistemom, kakor tudi antropogeni dejavnik, ki je vpleten v oblikovanje in »življenje« pokrajine. Od zgoraj omenjene »klasične« estetike se razlikuje po tem, da opazovalec ne stoji pred opazovano lepoto, temveč je v njej, kar pomeni, da se dimenzija spremeni.³ To pa že v sami osnovi spremeni percepcijo objekta.

II.

Tako pravi teorija. Kako pa se ta odraža v praksi? Predmet mojega zanimanja ni estetska izkušnja naključnega obiskovalca solin, temveč prebivalca, ki vse svoje življenje prebiva na obrobju solin in z obravnavanim območjem živi tako fizično kot psihično, kar poteka skozi tradicijo in spomine. Za boljše razumevanje kompleksne problematike bom orisala nastanek solin ter njihovo nekdanjo in sedanjo vlogo.

Soline so nastale na območju aluvialnih naplavin reke Dragonje v morje. Zaradi ugodnega ravnega in plitvega terena ter dotoka sladke vode je to idealno območje za oblikovanje solin. Prvi pisni viri o solinah na piranskem območju segajo v 13. stoletje. V 14. stoletju so uvedli paški način pridelave soli, ki ga v muzeju izvajajo še danes. Ta način daje belo, čisto in zelo kakovostno sol. Lastniki solin so bili Cerkev in Pirančani, monopol nad proizvodnjo pa so imele različne države (Beneška republika, Avstrija, Italija). Delovna sila je bila v glavnem iz Pirana (večinoma Italijani), kasneje, še posebno na začetku 20. stoletja, pa so zaposlovali tudi okoliško lokalno prebivalstvo, tako italijansko kot slovensko. Po vojni se je etnična struktura delavcev spremenila, ker je veliko Italijanov zaradi političnih in družbenih razmer zapustilo Istro. Soline so bile skozi celotno zgodovino zelo donosne, kar se kaže tudi v reku, ki pravi »Piran xze fato de sol« - Piran je narejen iz soli. Zaradi visoke vrednosti soli in različnih političnih razmer se je razvilo tudi tihotapljenje soli v notranjost, na Kranjsko, včasih bolj, drugič manj razširjeno. Bilo je precej nevarno početje, ki so se ga ljudje lotevali iz socialnih razlogov, in je bil eden od načinov preživetja. (Rogelj, Pogorelec 1999, 10) Dejavnost je s svojimi motivi burila tudi literarne kroge, saj se je tudi ponarodeli junak Martin Krpan ukvarjal s tem tveganim poslom.

V šestdesetih letih 20. stoletja je prišlo do zatona solinarstva v severnem Jadranu. To velja tudi za Sečovelske soline, še posebej za Fontanigge; od takrat ta del propada. Hiše se rušijo, k čemer pripomorejo tudi roparji gradbenih elementov (okenskih okvirov in podobnega), kanali se zaraščajo, nasipi popuščajo. Tudi ekosistem, kakršnega so ljudje pred tem vzdrževali, ni več enak, saj so se nekoč v kanalih, ki so danes zaprti, drstili ciplji, živele različne školjke in ribe ter raki. Tudi ptiči niso bili izjema. Zaradi spreminjajočega ekosistema so nekatere vrste ptic odletele drugam, prišle pa so druge. Podobno velja za ostale organizme, nekateri so postali redki, drugi so se razmnožili - taka je pač pot narave. Prav ta pestrost edinstvenega okolja daje solinam naravovarstveno vrednost.

Soline so, ker jih je oblikoval človek, kulturna krajina, katere večji del je danes v procesu preobrazbe v naravno krajino.

Slovenska istrska mesta se imajo za svoj razvoj in razcvet v veliki meri zahvaliti prav solinam. Brez njih bi Piran ne bil kulturni biser slovenske obale, Portorož pa ne znani letoviški kraj. Razvoju zdravilišča na obali sta namreč botrovala prav zdravilno solinsko blato in slanica.

V obravnavi estetskih vrednot lokalnega prebivalstva v zvezi s solinami sem prebivalce razdelila v dve skupini: starejši domačini in njihovi otroci, ki so delali na solinah, vnuki solinarjev, ki živijo s to tradicijo,⁴ in priseljenci, ki stalno ali občasno živijo v okolici solin.

Prva skupina ljudi meni, da so soline grde in jih ob pogledu nanje zaboli srce, kakor so se nekateri izrazili. Pogled nanje jim ne nudi ugodja. Ugodje jim vzbuja spomin na nekdanje soline, ki so bile kot mesto, polne ljudi, hiš ter življenja, mejni kanali so bili glavne ulice, po katerih je potekal vodni promet. V cavadinih⁵ so se lesketali beli kupi pobrane soli, črpalke so v svoja bela jadra lovila veter. Po opisu se nam pred očmi prikaže prava idilična podoba mesta na vodi, kjer se v liniji vrtijo bela jadra. Jasno je, da so spomini idelizirana in nostalgična slika preteklosti, toda ta opis ni daleč od resnične podobe, ki jo skuša prikazati muzejska zasnova, ki lahko z malo domišljije pričara nekdanjo dinamiko solin. To je le majhen delček preteklosti. Zaradi te preteklosti težko trdim, da današnja podoba solin tem ljudem daje ustvarjalno energijo in svobodo. To lahko velja le za zunanje obiskovalce.

Ana Kučan piše, da »krajina, prostor, ki ga človek naseljuje, prispeva k oblikovanju njegove identitete, obenem pa se v krajini odlikavajo družbeni odnosi in s tem prispevajo k ustvarjanju krajinske podobe v družbeni zavesti, po kateri jo prepoznamo in se z njo ali z njenim delom poistovetimo«. (Kučan 1998, 21) To drži tudi za soline, saj je lokalno prebivalstvo skozi stoletja pomagalo oblikovati kulturno krajino, ki jim je dajala kruh, v njej so videli svoje preživetje in prihodnost za svoje otroke; z njo so se poistovetili. Danes je ta proces nekoliko težji, saj solin v pravem pomenu besede in obsegu ni več. Nekoč so bile soline simbol za zagotovljeno prihodnost, preživetje in razvoj, danes pa kvečjemu za propad in dekadenco splošnega stanja agrarne Istre. Z Erjavcem, ki meni, da je »vsakdanost konzervativna« in ima negativni pomen, bi se v tem primeru lahko strinjala. Kar nekaj starejših solinarjev bi namreč rade volje obnovilo soline v nekdanjem obsegu in celo sami bi z veseljem poprijeli za delo. To zaradi neekonomičnosti takšnega početja v sedanjem času enostavno ni mogoče. Ideja je za današnji ekonomski razvoj konzervativna, saj je umetno ohranjanje neke nerentabilne dejavnosti zgolj zaradi dolgotrajne tradicije nesmiselno, če ne celo utopično. Po drugi strani pa solni cvet, ki je najkakovostnejši produkt, pridobljen

³ Sicer drži, da »klasična« estetika posega tudi na področje arhitekture kot bivanjskega prostora tretje dimenzije, toda pri krajini gre za živi prostor, ki se ga že zaradi tega drugače doživlja in dojema.

⁴ Znanje o solinarstvu se je prenašalo iz roda v rod.

⁵ Cavadin - kristalizacijski bazen, kjer se pobira sol.

⁶ Rezultati so fotografije, filmi, videoposnetki ...

na naših solinah, dosega na evropskih trgih dokaj visoko ceno.

V tej skupini ljudi so se nekateri strinjali z gradnjo objektov v turistične namene, saj v tem vidijo možnost razvoja območja in konec za njih neprijetnega pogleda na zapuščene soline. Obstaja tudi manjša skupina ljudi, ki so jim soline, takšne kot so, všeč.

Domačine moti pomanjkanje morske kulture in pozitivnega odnosa do okolja pri mladini, ki ni tako zelo vezana na to okolje, med drugim tudi zato, ker ji ne nudi možnosti preživetja, kot nekoč njihovim prednikom. Starejši domačini slutijo, da bodo soline propadle, ker tudi solinarska tradicija in kultura izginjata. To pa povzroča že zgoraj omenjene družbene probleme območja, kot je vprašanje identitete in njeno spreminjanje, odnos do okolja in narave ter generacijski prepad. Tako lahko izhajam iz dela navedene Nohlajeve kritike današnje krajine, da ta ravno z izgubo regionalne identitete in tradicionalne strukture izgublja na estetski učinkovitosti. Zaradi ohranitve krajine, ki se je zaradi gospodarskih in političnih razmer spremenila, je treba v njeno oblikovanje vključevati lokalno prebivalstvo. Domačini najbolje poznajo svoje okolje, njegove naravne zakonitosti in potrebe, kar še posebno velja za zaščitena območja.⁷ Problem se pojavi, ker ljudje fizično ne živijo v parku, ampak na njegovem obrobju, kljub temu, da so emocionalno vezani nanj in ga imajo za svojega.

Druga skupina ljudi sprejema soline take kot so, saj tradicionalno in kulturno niso vezani nanje. Bolj kot etnološka jih privlači naravna posebnost solin. Estetsko ugodje doživljajo neposredno, brez dodatnih emocionalnih sugestij. Park jim nudi tudi možnost rekreacije in oddiha.⁸ Imajo pozitiven odnos do okolja, toda drugačen, ne tako celovit, kot domačini. Ti ljudje so zaradi statusa bivanja na tem območju, kljub temu, da so jih domačini sprejeli, še vedno tujci, saj niso neposredno odvisni in navezani nanj. Njihovo estetsko vrednotenje je zato podobno vrednotenju obiskovalcev solin.

Na podlagi skromnega gradiva, ki smo ga zbrali v kratkem času, sem v pričujočem besedilu skušala predstaviti estetske vrednote domačinov v zvezi s Sečoveljskimi solinami, ki se razlikujejo od estetskih občutij obiskovalcev in priseljencev. Estetsko ugodje slednjih sloni na izkušnji pogleda, ki godi očesu zaradi edinstvenosti, drugačnosti in posebnosti krajine v lokalnem in regionalnem pomenu. Pri tem estetskem ugodju so prisotni simboli, ki jih vsak posameznik tolmači po svoje; gre torej za individualno izkušnjo.

Individualna estetska izkušnja lokalnega prebivalstva je drugačna, saj je simbolika solin zanje povezana s preteklostjo in tradicijo, lastno samo njim. Prav zato je drugačna in jih povezuje v kolektivno celoto. Zaradi tega si upam trditi, da gre za kolektivno zavest estetske izkušnje, ki se popolnoma razlikuje od javnega estetskega odnosa do solin. Poleg tega je

estetsko vrednotenje domačinov povezano s funkcionalnostjo solin, ki je v procesu izginjanja; zato estetsko izkušnjo nizko vrednotijo. Solin v industrijskem in tehničnem smislu v največji meri ni več, zato veliko domačinov pravi, da tudi solin ni več.

Znova bom poudarila misli okoljskih estotov, da je za popolno estetsko doživetje krajine pomembno upoštevati tradicionalne strukture in regionalno identiteto, ki jo daje prav antropogeni dejavnik, prepleten z možnostjo oblikovanja in življenja v krajini. Brez lokalnega prebivalstva pa je vključevanje v krajino, ki daje možnost popolnega doživetja njene lepote, mnogo težja.

Pri ustanavljanju in programskem oblikovanju krajinskih parkov ter drugih zaščitene območij je nujno potrebno upoštevati domačine, njihova mnenja in vrednote, saj le tako določeno zaščiteno območje zaživi v celoti in se njegove zgodovinske, etnološke in krajinske posebnosti ter vrednote ohranjajo za nalsednje rodove.

Literatura

- BAHTIN**, M. Mihail 1999: Estetika in humanistične vede. Ljubljana, SH.
- ERJAVEC**, Aleš 1984: Estetika in epistemologija. Ljubljana, DZS.
- JERMAN**, Franc 1983: Sprehodi po estetiki. Ljubljana, MK.
- KUČAN**, Ana 1999: Krajina kot nacionalni simbol. Ljubljana, Zbirka Spekter.
- MLAKAR PLAZAR**, Manca; **MLAKAR**, Andrej 2000: Prostorski ureditveni posegi v Krajinskem parku Sečoveljske soline. V: *Annales-ser. hist. nat* 10, 2 (21). Ljubljana, 263–276.
- PAHOR**, Miroslav; **POBERAJ**, Tatjana 1963: Stare piranske soline. Ljubljana, MK.
- ROGELJ**, Nataša; **POGORELEC** Špela 1999: Kontrabant s soljo iz Sečoveljskih solin v obdobju med obema vojnama do leta 1945. V: *Glasnik S. E. D.* let. 39, št. 1. Ljubljana.
- SHUSTEMAN**, Richard 1989: Analitična in pragmatična estetika. V: *Anthropos*, časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved, let. 20, št. 5/6. Ljubljana, 187–196.
- SIMONIČ**, Tanja 2001: Vidiki naravi prijaznih etičnih vrednot v sodobnih idejah krajinske estetike. V: *Etika urejanja prostora*. Ljubljana, 47–52.
- ŠULIGOJ**, Boris 2003: Sol po tradicionalni poti. Koncesijska pogodba za upravljanje Sečoveljskih solin. V: *Delo* 8. 7. 2003, 1.
- ŽAGAR**, Zora; **BENČIČ**, Eda 2002: Projekt ALAS in kulturna dediščina starih piranskih solin. V: *Okus*, št. 6, poletje, 44–47.

⁷ Na to temo je bil na Pohorju organiziran tudi mednarodni simpozij (16.-18. 2003) z naslovom Etnografija zavarovanih območij.

⁸ To velja tudi za domačine.

Viri:

- G. R., Parecag 107, ok. 45 let.
Ž. R., Sečovlje 83, 74 let, upokojenka.
B. J., Sečovlje 83, 47 let, trgovka.
B. P., Sečovlje 83, 27 let, študent.
M. F., Parecag 101, ok. 60 let, upokojenka.
M. M., Seča 82c, ok 55 let, akademski slikar.
S. A., vodja Krajevnega parka Sečovlje.
L. N., Šalara, 32 let, učiteljica razrednega pouka.
R. S., Ljubljana, ok 65 let, upokojenec.
Š. G., Seča, 67 let, upokojenka.
G. R., Seča 78, 74 let, upokojenka.
G. R., Seča 78, 75 let, upokojenec.
G. D., Seča 78, 55 let.
Gospa Z., Seča 103, 76 let, upokojenka.
Z., G., Parecag 114, 61 let.
P. P., Parecag, 51 let.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 11. 4. 2004

ARABSKE PRAVLJICE: TISOČ IN ENA NOČ & KALILA IN DIMNA

POGLEDI NA ARABCE IN ARABSKE PRAVLJICE MED UČENCI OSNOVNIH ŠOL

Izvleček

Z Arabci in arabsko dediščino se tudi pri nas vedno pogosteje srečujemo v medijih; med drugim tudi s pravljicami, ki nam sproščajo domišljijo in omogočajo spoznavanje neznanih svetov. Pravljičice kot medij so zanimive, saj jih razumejo tako odrasli kot otroci. Prav takšni sta arabski zbirki pravljic Tisoč in ena noč ter Kalila in Dimna – prijetni za otroke in zanimivi za odrasle. Čeprav sta bili zbirki prvotno namenjeni odraslim, sta skozi stoletja postali otroška literatura. Kako pa jih otroci razumejo, kakšni so njihovi pogledi nanje? Koliko poznajo arabsko kulturo? Še prej pa, kaj sta pravzaprav zbirki Tisoč in ena noč ter Kalila in Dimna? Kako sta prišli do Evrope in Slovencev?

Prispevek je poskus razumevanja otroških pogledov na arabsko dediščino in sodobnost, predvsem pa raziskava o arabskih pravljicah in rabi pravljic kot pedagoškega pripomočka.

Abstract

We increasingly come into contact with the Arabian people and the Arabian heritage in media; besides, we come into contact with fairytales, which stimulate our imagination and enable us to get to know the unknown worlds. Fairytales are interesting as a medium, because they are understood by the adults and children. The same holds true for the Arabian collections of stories The Arabian Nights and Khalila and Dimna, which are pleasant for the children and interesting for the adults. In spite of the fact that the collections were firstly intended for the adults, they became children's literature through the centuries. How do the children understand them, what is their opinion about them? How well do they know the Arabian culture? And above all what do the collections the Arabian Nights and Khalila and Dimna represent? How did they come to Europe and to the Slovenian people?

This contribution is an attempt of understanding the children's points of view of the Arabian heritage and contemporariness and especially it is a research on the Arabian fairytales and the use of a fairytale as a pedagogical tool.

Tisoč in ena noč

Tisoč in ena noč je nastajala med 8. in 17. stoletjem, tako da jo lahko razdelimo v več obdobij. Njena osnovna zgodba je

najbrž že prej nastala v Perziji ali Indiji, vendar so jo začeli pisati v času Abasidov; torej jo lahko opišemo kot delo, ki je začelo nastajati v klasičnem obdobju arabske književnosti. (Kos 1991) Francesco Gabrieli (1967) jo umešča v obdobje srednjeveške arabsko-islamske književnosti oziroma v čas dekadence. (1967, 244–251)

V arabščini se zbirka pravljic Tisoč in ena noč imenuje Alf lejla wa lejla (Alf – tisoč, lejla – noč, wa – in). Tisoč in ena noč ni samo zbirka pravljic, temveč vsebuje tudi pripovedke, pustolovske, potepuške, ljubezenske zgodbe, basni, legende, humoreske, anekdote, pesmi ipd. Različne literarne zvrsti se prepletajo kot arabeske na orientalski preprogi (Alhady 1997, 94) in tvorijo t. i. ciklično pripoved. Evropske izdaje pravljic so ciklično obliko deloma izpustile in nekatere pripovedi izluščile kot zaključene, saj je orientalski način pripovedovanja cikličnih pripovedi tuj evropskemu zaključenemu pripovedovanju, ki poteka od začetka do konca. (Kralj 1953, 1969) Ciklična pripoved je daljša, na poseben način organizirana pripoved, sestavljena iz samostojnih besedil, ki jih v celoto združuje okvirna pripoved. (Dolar 1987, 38)

Okvirna pripoved je zgodba o Šeherezadi, ki si je tisoč in eno noč podaljševala življenje s pripovedovanjem zgodb krutemu sultanu Šahrijaru. Ker je Šahrijara prva žena prevarala, je sklenil vsako nadaljnjo ženo ubiti takoj po prvi poročni noči. Prvotno je okvirna pripovedka zgrajena iz treh samostojnih zgodb iz Indije, ki jih vsebuje že perzijska knjiga Tisoč zgodb. (Rendla 1982, 520–521) Prvi del zgodbe govori o možu, ki ga žena prevara, svojo bolečino pa pomiri ob pogledu na mnogo pomembnejšega človeka, ki se mu zgodi isto. Drugi del govori o duhu, velikanu, ki ga žena, njegova ujetnica, prebrisano vara z drugimi moškimi. Tretji del pa je zgodba o bistri mladenki, ki s svojim pripovedovanjem reši sebe in svojega očeta. Vse tri zgodbe so kasneje povezali.

Morala pravljic iz Tisoč in ene noči se loči od morale zahodnih, evropskih pravljic. (Kralj 1953, 436–437; 1969, 214–215) Vladimir Kralj na razliko opozori s primerjavo arabskih in Grimmovih Hišnih in otroških pravljic. V Grimmovih pravljicah so pripovedovalci starejše osebe – matere, babice, dedki – ki ob dolgih zimskih večerih ob domačem ognjišču otrokom pripovedujejo pravljice. Arabske pravljice Tisoč in ene noči pa

so se na fevdalnih dvorcih v bližini harema pripovedovale odraslim osebam. Polonca Kovač meni, da so poklicni pripovedovalci pravljice pripovedovali tudi na bazarjih oziroma tržnicah (1998, 10), kar lahko vidimo še danes (prof. dr. Zmago Šmitek je pripovedoval, da so na ekskurziji v maroškem Marakešu pripovedovalce zgodb fotografirali na glavnem trgu). V Perziji so pravljice pripovedovali v kavarnah. Sir Richard Burton je med obiski orientalskih kavarn poslušal pripovedovalce lokalnih zgodb, nekateri znanci pa so mu zagotavljali, da so v nekaterih arabskih deželah takrat še vedno recitirali zgodbe iz Tisoč in ene noči. (Jezernik 1999, 90–93)

Razlika med osebo, ki se ji pripoveduje, in osebo, ki pripoveduje, ter različnost njenega družbenega izvora, ustvarja različno moralo zgodbe. V Tisoč in ene noči bi zaman iskali motiv osirotelega, zavrženega in blodečega otroka – motiv desetnice. Sreča, o kateri sanjajo odrasli v Tisoč in ene noči, je materialna in razredno značilna – kraljevska moč in oblast ter bogastvo, ki nudi neskončen užitek. V meščanskem ali fevdalnem, predvsem pa bohotnem in razkošnem okolju ni mesta za dobrotno, socialno ganljivo moralo. (Kralj 1953; 1969) V mladinskem leposlovju Tisoč in ena noč velja za izrazito pravljico zbirko, kar pa delo v izvorniku ni, saj so mnoge od njih ljubezenske pripovedi. V njih ni suverene svobodne fantazije, marveč nrapopis orientalskega ljubezenskega življenja, in to pogosto v zelo nezastri, naturalistični obliki (Kralj 1969, 214; 1953, 436), kot na primer spolno občevanje žensk z živalmi, ki izvirajo iz staroegiptovske kulture in verovanja (Zgodba o ženski in medvedu, Zgodba o princesi in opičniku), ali poltenost, razuzdanost, mesenost in pederastija (Zgodba o Abuju Novasu in treh mladeničih, Zgodba o vezirju in njegovem lepem bratu). (Rendla 1982, 523) Tudi v okvirni zgodbi je ljubezenska prevara – Šahrijara in njegovega brata Šahzemana prevarata ženi.

Približno v 10. stoletju je nastal načrt za Tisoč in eno noč. (Hiti 1973, 285; Kralj 1953; 1969) Po mnenju nekaterih avtorjev naj bi arabska verzija nastajala že od 8. stoletja (Alhady 1997) oziroma naj bi jo takrat v Bagdadu prevedli v arabščino ter pod naslovom Tisoč noči priredili po meri islama. (Rendla 1982, 513) Po mnenju Vladimira Kralja je že v 10. stoletju obstajala okvirna novela o dveh kraljevskih bratih in njihovih nezvestih ženah, ki naj bi bila po poreklu iz Indije. (1953, 437–438) Beaumont (2003) in Irwin (1999) pišeta, da iz 9. stoletja izvira fragment papirusa, ki je omenjal dve osebi, Dinizad in Šihrazad, kasneje Dunjazada in Šeherezada. Fragment govori, kako je prva želela, da ji druga pove zgodbo. Srečno naključje je, da je na tem fragmentu zapisan naslov Knjiga zgodb iz Tisoč noči, ki ga poznamo danes. V 10. stoletju sta dva bagdadska pisatelja in zgodovinarja, al Masudi in Ibn an-Nadim, pisala o tem fragmentu. (Beaumont 2003; Irwin 1999; Gabrieli 1967) Osnova je bilo perzijsko delo Hezar Hefsana (Tisoč pripovedk/zgodb), ki je vsebovalo pripovedke indijskega porekla. (Hiti 1973, 285) Tisoč zgodb so v arabščino prevedli kot Tisoč noči, saj so bile na Bližnjem vzhodu zelo priljubljene nočne zabave. V perzijski zbirki in arabskem prevodu ni tisoč zgodb, saj "tisoč" pomeni zgolj veliko število. V turščini pomeni "veliko število" števnik tisoč in ena. Ko so v 11. stoletju islamske vzhodne dežele prišle pod turški vpliv, se je tisočim

nočem pritaknila še ena. (Rendla 1982, 514) Podobno osnovo kot Tisoč noči ima načrt iz 10. stoletja, ki ga je pripravil el-Džehšijari, za katerega so mislili, da je zbral zgodbe Tisoč in ene noči. El-Džehšijari je zbral pripovedke lokalnih pripovedovalcev (Hiti 1973, 285); vendar se je njegovo delo izgubilo. (Irwin 1999) Dodajanje indijskih, perzijskih, grških, hebrejskih, egiptovskih pripovedi je odsev heterogene sestave islamskega imperija. (Hiti 1973; Lewis 2001) Večji del zbirke naj bi bil arabski, po izvoru iz Bagdada ali Egipta, in je nastajal od 8. do 12. stoletja. (Alhady 1997) V času Abasidov, dvora Harun-al-Rašida, ko je arabski imperij dosegel svoj zenit, je bilo dodanih največ humorističnih anekdot in ljubezenskih romanc. V času vladavine Mamelukov v Egiptu (16. stoletje) je zbirka dobila svojo kanonično obliko. (Hiti 1973, 285) Tja naj bi jo prinesli v 12. stoletju iz Bagdada. (Rendla 1982, 514) Neki sodobni kritik je z duhovitimi besedami izrazil heterogenost zbirke, češ da so Arabske noči perzijske zgodbe, ki jih je po vzoru Bude kraljica Estera pripovedovala Harun-al Rašidu v Kairu v 14. stoletju krščanske dobe. (Hiti 1973, 285) Po tem, kako je zbirka nastajala in se širila, po njeni genealogiji, lahko zgodbe umestimo v tri obdobja (Gabrieli 1967; Beaumann 1977, 698; Rendla 1982):

1. **Indijsko-perzijsko ali predislamsko obdobje:** okvirna zgodba, basni, kratke zgodbe, ki govore o čisti ljubezni in zvestobi do groba, smrti zaradi ljubezni, tudi junaške in borbene zgodbe oziroma junaške beduinske zgodbe. Veliko zgodb je vzeti iz indijske Pančatantra ter arabske Kalile in Dimne.
2. **Bagdadsko, iraško ali abasidsko obdobje:** zgodbe zaznamuje lik Harun-al-Rašida; v njih je največkrat opisano življenje z bagdadskih mestnih ulic, so tudi humoreskne – šaljive zgodbe, med njimi zgodbe o bagdadskem brivcu.
3. **Severnoafriško, egiptčansko ali mameluško obdobje:** to so predvsem poltene ljubezenske zgodbe, zgodbe o magiji in čaravnosti ter zgodbe, ki odsevajo način življenja in navade ljudi tistega časa, ki jih je še v 19. stoletju opisoval E. W. Lane. (Gabrieli 1967)

Kako je zbirka prišla v Evropo in k nam? Prvi, ki je zbirko prevedel v evropski jezik – francoščino, je bil Antoine Galland. Zbirko je v zvezkih izdajal od leta 1704, zadnji zvezek se je pojavil še leta 1717, dve leti po njegovi smrti. (Irwin 1999) Že prva knjižica je prekosila vsa pričakovanja njenih založnikov – isto leto so jo morali še nekajkrat ponatisniti. Gallandov prevod velja kot prvi prevod zbirke, vendar pa je njegova pomanjkljivost, da ga je prilagajal takratnemu francoskemu okusu. (Rendla 1982, 514–515). Gallanda so celo obtožili, da si je nekaj zgodb izmislil sam – celo zgodbo o Aladinu ter Ali Babi in štiridesetih razbojnikih. (Irwin 1999) Njegov prevod so kasneje prevajali tudi v druge jezike, med drugim ga je leta 1923 v nemščino prevedel orientalist Von Hammer. (Rendla 1982, 515) Z Gallandovim prevodom se je začela zbirka širiti po Evropi.

Največ prevodov Noči je nastalo v 19. stoletju. Prvi pomembnejši angleški prevod je delo Edwarda Williama Lanea; med leti 1839 in 1841 je izšel v več knjigah. Laneov prevod zajema dve tretjini izvornika, saj je prevajalec izpustil poltene zgodbe, ki so se mu zdele neprimerne za angleške bralce. (Rendla 1982,

516) Njegov prevod je dopolnjen z bogatimi etnografskimi komentarji in je bil večkrat ponatisnjen (Hiti 1973, 285), prekašal pa naj bi tudi vse dotedanje in marsikateri poznejši prevod, saj je Lane obvladal arabščino in tudi egiptovski ljudski jezik (Rendla 1982, 516), poznal pa je tudi egiptovske običaje in navade ter o njih leta 1836 izdal knjigo *Manners and Customs of Modern Egypt*. Kot izvemo iz njegovih osebnih beležk, je srednjeveško arabsko družbo proučeval tudi na primerih iz Tisoč in ene noči (*Arabian Society in the Middle Ages; Studies from the Thousand and One Nights*). (Irwin 1999, 39–40) Laneovemu prevodu se je najbolj približal nemški prevod zgodovinarja in poznavalca islama Gustava Weila.

V puritanski Angliji se je prevoda lotil tudi John Payne, ki se je v ta namen naučil arabski jezik. (Rendla 1982, 516) Zaradi nerazumevanja izvirnega besedila ima Paynovo delo nekaj pomanjkljivosti, najmanj ustrezen je prevod verzov. (Rendla 1982, 516) Vse opolzkosti iz izvirnika so sicer prevedene, vendar pa ublažene in polepšane. Njegovo delo je tudi brez komentarjev, kot jih je imel Lane. (Hiti 1973, 285) Ker je izšel v nakladi petsto izvodov, je bil namenjen le ozkemu krogu bralcev. (Rendla 1982, 516) Dva njegova najbližja prijatelja – Foster Fitzgerald Arbuthnot in H. S. Ashbee – sta bila zbiratelj ter poznavalca pornografije; zanimala sta se za indijsko pornografijo in orientalsko erotično književnost ter skupaj z njim ustanovila Društvo Villon (*Villon Society*), v katerem je Payne objavil svoj prevod *Noči*. (Irwin 1999, 43–44)

Malce drugačen je bil prevod sira Richarda F. Burtona, ki je prevedel tudi indijsko delo *Kama sutra*. K prevajanju ga je gnal predvsem upor proti licemerstvu tedanje angleške družbe, tako da pri prevajanju poltenih prizorov bralcem ni prav nič prizanašal. (Rendla 1982, 516–517) Manj znano je, da je bil Burton, ki se je v svojem prevodu v glavnem opiral na Payna, angleški konzul v Trstu in da je *Noč* prevajal v slovenski vaški krčmi na Opčinah pri Trstu (gostišče "Obelisk", kjer je vzidana spominska plošča). (Šmitek 1986, 270) Po Hitijevem mnenju Burtonov prevod ni najboljši, ker mu je poskušal dodati orientalski okus originala (1973, 286), poleg tega pa so v prevodu tudi napake. Največ kritik je deležen jezik – nekakšna mešanica arhaizmov, provincializmov in barbarizmov ter neustrezen prevod verzov in ritmizirane proze. (Rendla 1982, 517) Njegov prevod, ki je v 16 knjigah izšel med leti 1885 in 1888, je bil opremljen z avtorjevim predgovorom in opombami. (Šmitek 1986, 270) Nasprotno pa je Jorge Luis Borges trdil, da je Burtonov prevod najboljši na Angleškem. V svojem esejju *Prevajalci Tisoč in ene noči* je branil Burtonovo delo. (Irwin 1999, 51) Prevoda Burtona in Payna sta pomembna predvsem zato, ker ohranjata celotno besedilo. (Rendla 1982)

Leta 1921 so tudi Nemci dobili svoj izvirni prevod Tisoč in ene noči, prevedel jo je folklorist in arabist Enno Littmann (Rendla 1982), in sicer v latinski jezik. (Irwin 1999)

Italijanski prevod je delo arabista Francesca Gabrielija, ki je zgodbe kritiziral zaradi njihovega intelektualnega siromaštva, otročjosti, psihološke površnosti, pomanjkanja notranje logike in zatekanja k magiji in čudaštvu. (Irwin 1999, 63)

Med odlične prevode v slovanske jezike šteje ruski prevod M. A. Saliera, ki se je pojavil med leti 1929 in 1933. (Rendla 1982; Irwin 1999) Po njem je Tisoč in eno noč v srbohrvaščino prevedel Marko Vidojković. (Rendla 1982)

Slovenci smo prvi prirejani in posredni prevod Tisoč in ene noči dobili v 19. stoletju. Alhady 1997, 94 Med leti 1880 in 1886 ga je opravil Lipe Haderlap (Tisoč in ena noč; Pravljičice iz jutrovih dežel, založil J. Krajec, Novo mesto). Ta prva izdaja, prevedena iz nemščine, je najboljšeje prireditev Tisoč in ene noči, saj obsega enajst zvezkov z več kot tri tisoč stranmi.

Leta 1901 je Nove pravljice iz 1001 noči poslovenil Ante Beg. (Šmitek 1986, 270) Leta 1902 je pri Schwentnerju v Ljubljani izšel manjši mladinski izbor na 97 straneh (Tisoč in ena noč; Pravljičice za mladino).

Leta 1924 je Andrej Rape izdal podoben izbor (Tisoč in ena noč; Šopek pravljic z Jutrovega, Jugoslovanski mladini povil Rape Andrej, Učiteljska tiskarna). Isto leto je Rape izdal še obširno izdajo za odrasle v treh zvezkih (Tisoč in ena noč; Zbirka pravljic z Jutrovega, Za odrasle priredil Andrej Rape, Učiteljska tiskarna). (Kralj 1969, 214, 1953, 435; Rendla 1982, 519; Šmitek 1986) Leta 1994 je pri založbi Karantanija izšla še ena Rapetova zbirka.

Vladimir Kralj je v zbirki Biseri založbe Mladinska knjiga najbrž objavil več podobnih zbirk Tisoč in ene noči, našla sem dve: iz leta 1953 in 1969, slednja je krajša.

Pri Cankarjevi založbi sta leta 1982 izšli dve knjigi z naslovom *Ljubezenske zgodbe iz Tisoč in ene noči*. Po prevodu Enna Littmanna jih je iz nemščine prevedla Stanka Rendla. Ta izdaja vsebuje tudi pesmi, ki jih je prevajalka prevedla s pomočjo Severina Šalija. (Rendla 1982)

Tudi v zamejski Sloveniji, v Trstu, je leta 1994 za založbo Devin Tomo Virk izdal prevod iz nemškega jezika (Pripovedke iz Tisoč in ene noči; Priredil Gunter Groll).

Jaro Dolar v svojih spominih na Vlada Jagodica v publikaciji *Orientalistika* – izdajalo jo je nekdanje Slovensko orientalistično društvo v Ljubljani – piše, da sta se z Jagodicem pogovarjala o prevodu iz arabskega originala. "Že sam je na to mislil. Zamudili smo, zamudili smo edinstveno priložnost, da bi dobili Slovenci to delo v celoti prevedeno iz originala. Spominjam se, da je bil vedno nejevoljen, kadar je naletel na prevod iz druge roke." (Dolar 1986, 9)

Prvi neposredni prevod iz arabskega izvirnika je z naslovom *Sedem popotovanj Sindbada Pomorščaka* leta 1991 izšel pri založbi Mladinska knjiga. (Alhady 1997, 95) Leta 1997 je pri isti založbi izšla pripovedka iz Tisoč in ene noči z naslovom *Šamardalov zaklad*, ki sta jo iz arabskega izvirnika prevedla Mohsen Alhady in Margit P. Alhady (iz arabščine sta prevedla tudi *Knjigo modrosti oziroma Kalilo in Dimno*). Pravljičica Šamardalov zaklad, ki naj bi jo Šeherezada pripovedovala od 623. do 654. noči, je egipčanska pravljica pripovedka. Ta vrsta pripovedk je nastajala med 12. in 16. stoletjem v Egiptu,

med vladavino Mamelukov. (Alhady 1997, 95), zanjo pa so značilni elementi magije in čarovnije. V njih nastopajo človeku neprijazni demoni džini, gospodarji nepoznanih in nenaseljenih delov puščav. (Hiti 1973, 82) Nekdaj so se Egipčani ukvarjali tudi z magijo in čarovništvom – na listih papirusa so se ohranili čarovniški zapisi iz obdobja med 2. in 5. stoletjem. Poleg tega je bil Egipt poln zakladov, zapuščenih v grobnicah egipčanskih faraonov, ki so jih deloma že izropali tatovi. Pravljica Šamardalov zaklad se tudi konča precej neobičajno za pravljico, z nedorečenim bojem med dobrim in zlim. (Alhady 1997, 96–97)

Zbirka pravljic Tisoč in ena noč v umetniškem pogledu sicer ni umetnina (Gabrieli 1967), je pa zanimiva za etnologe, folkloriste in zgodovinarje. Odseva namreč način življenja in navade Arabcev srednjega veka, ljudski pogled na islam in splošno razumevanje Mohamedovih nauk, poleg tega pa tudi indijsko etiko in moralo ter perzijsko estetiko, ki so jo Arabci kot muslimani ohranili. Zaradi svoje fantazijske komponente pa je primerna tudi za otroke oziroma za spodbujanje njihove domišljije.

KALILA IN DIMNA

Kalilo in Dimna je v 8. stoletju iz perzijskega jezika pehlevi v arabščino prevedel Ibn al-Muqaffa (Almukafa). Čeprav je delo že veliko prej nastalo v Indiji, pa se je ohranilo le v arabskem izvirniku in ga zato danes štejejo med klasična dela arabske književnosti. Francesco Gabrieli piše, da je Ibn al-Muqaffa živel v obdobju med omajidsko in abasidsko vladavino, vendar pa je s svojimi novimi kulturnimi pogledi predstavnik abasidskega obdobja. (1967, 121)

Arabski naslov zbirke Kalila in Dimna je Kalila wa Dimna, kar je naslov osrednje basni o dveh šakalijah, Kalili in Dimni. Dimna se s spletkarjenjem in stremuštvom prebije na položaj kraljevega svetovalca in z ukanami razdre zavidljivo prijateljstvo med kraljem Levom in Volom, saj Lev v nerazsodnosti ubije najboljšega prijatelja Vola. Kralj to kasneje obžaluje in da hudobnega šakala usmrtiti. Naslednje poglavje (Sojenje Dimni) naj bi v svojo knjigo dodal Ibn Almukafa, rojen leta 720 v Firuzabadu (avtor arabskega prevoda, kot bomo videli kasneje). Kalila in Dimna je sestavljena podobno kot Tisoč in ena noč, je ciklična pripoved, ki ji je prevajalec Ibn Almukafa (Al-Muqaffa) dodal še svoj uvod ter poglavje O sojenju Dimni. Zbirko sestavljajo basni, razvrščene v petnajst poglavij, ki so pomembne zaradi morale, ki jo prinašajo.

Etični spisi, zasnovani na Kur'anu in tradicijah (Hadit), ne predstavljajo vse širine arabske literature, ki govori o morali (ahlak). (Hiti 1973, 283) V književnosti 8. stoletja se razvije adab (tudi edeb), ki pomeni eleganten (Ibn al-Muqaffa 2003) in se razlikuje od pripovedništva, kot ga poznamo iz Tisoč in ena noč. Adab – lepa književnost – večinoma razpravlja o moralnem vladanju, oplemenitenju duha in socialnem/druženem obnašanju, zato je tudi bolj cenjen. Zasnovan je predvsem na indijsko-perzijskih anekdotah, pregovorih in modrih izrekih. Tudi spis Ibn Almukafe Ed-Durret-ul-Jetime, ki poveličuje umerjenost, smelost, širokogrudnost in spretnost pri opravljanju poslov, bi lahko vzeli za primer. (Hiti 1973,

283) Almukafa je bil eden prvih prevajalcev indijskih, iranskih oziroma perzijskih pa tudi grških del. Iz perziščine sta se ohranila njegov prevod biografije perzijskih kraljev Hudajname ter Knjiga o perzijskih navadah, običajih in šegah. Med njegova najbolj znana dela sodijo še Velika etika (Aladab alkabir), Mala etika (Al adab asagir) ter Esej o svetovalcih (Risala fi sahaba). V slednjem naj bi v obliki refleksij prikazal tedanje politične, verske in družbene razmere ter predstavil državne probleme z izvirnim, prodornim in jasnim pogledom. Kritiziral je nedoslednost pravnega in upravno-administrativnega sistema ter tedanja vojaško ureditev. Duhovno zanimanje so raziskovalci odkrili v fragmentih njegovega verskega dela Manihejska apologija. V teh fragmentih so podobnosti z nekaterimi odstavki v uvodnem poglavju O Burzoeju v Kalili in Dimni. (Almukafa 1998, 229; Gabrieli 1967, 165–166)

Indija je bila že zelo zgodaj vir inspiracij na področju filozofije, književnosti in matematike, vendar pa je bila Perzija tista, ki je arabskemu svetu dala svoj originalni pečat v umetnosti in lepi književnosti. V kulturnem življenju semitskih Arabcev se je izražala potreba po estetiki, s katero je bilo obdarjeno iransko prebivalstvo Perzije. Ne samo arabska umetnost in književnost, tudi znanost in filozofija sta se razvijali na podlagi perzijske tradicije. (Hiti 1973, 220)

Najzgodnejše delo, ki je v arabski svet prišlo iz Perzije, je vela Kalila in Dimna, prevod iz jezika pehlevi (srednje-perzijski jezik), ki je bil tako rekoč prevod iz sanskrite. Okrog leta 300 ga je v Kašmiru napisal indijski filozof in hindujski brahman Bidpaj/Vidjapati, Modri človek/. (Almukafa 1998; Bošnjak 2000) V 6. stoletju, med vladavino Hosrava I. Anuširvana (531–579), je delo iz Indije prinesel Perzijec Burzoe, zdravnik in poznavalec književnosti. Prvi ga je v arabščino prevedel Perzijec Ibn Almukafa. Almukafa se je rodil leta 720 v perzijski vasi Džur, danes iranskem Firuzabadu. V Basro je prišel z očetom Dadoeom, ki je bil nekakšen pobiralec davkov. Zaradi poneverb je bil večkrat mučen ali kaznovan, zato so ga klicali Almukafa – Pohabljen. Vzdevek se je oprijel tudi njegovega sina – od tod ime Ibn Almukafa oziroma Sin Pohabljenega. Ime Abdulah je dobil ob spreobrnitvi v islam, saj je bil najprej zaratustrovec. V Basri se je seznanil z islamom in arabsko kulturo ter se povezal z učenjaki. Živel je pod zaščito plemena Ahtam, ki je slovelo po izbranem jeziku in odličnem poznavanju besedne umetnosti. Pod njihovim okriljem je Ibn Almukafa razvil svojo nadarjenost za arabsko književnost. S slogom in z močjo pisanja je postal cenjen in iskan svetovalec ter pisar. Najprej je delal pod omajidskim kalifom, ko pa je vladavina Omajidov razpadla in je kalifat prišel v roke dinastiji Abasidov, se je Ibn Almukafa povezal s tamkajšnjim državnim upravnikom, stricem tedanjega kalifa Almansurja. Almansurjev stric je vodil neuspeli upor proti kalifu. Stric je bil prepričan, da ga bo dal nečak ubiti, zato je prosil Ibn Almukafa, naj mu napiše nekakšen sporazum, s katerim bi se zaščitil pred kalifom. V tem dogovoru je Almukafa jasno in nedvoumno postavil vladarju pogoje, med katerimi je bil tudi ta, da bi moral kalif, če se dogovora ne bi držal, prostovoljno odstopiti s prestola. Najbrž je bil to povod za njegovo smrt. Leta 756 so ga sežgali, in sicer na ukaz upravitelja Basre, s katerim je bil Almukafa v osebnem sporu. (Almukafa 1998)

Hiti trdi, da je bil zažgan zaradi sumničenja v trdnost njegove vere. (1973, 221)

Ibn Almukafov prevod Kalile in Dimne je umetniško delo arabskega abasidskega obdobja, v katerem so vidni sledovi perzijskega stila – v pretirani eleganci, razkošnem in slikovitem prikazovanju in okrašenem pripovedovanju. Arabski prevod je bil pomemben, ker sta se tako sanskrtski original kot perzijski prevod izgubila. Obširna vsebina sanskrtskega originala se je ohranila v poljudni obliki, imenovani Pančatantra. (Hiti 1973, 221–220) Pančatantra (iz sanskrta Peteroknjižje) je najslavnejša zbirka starih indijskih basni in pravljic. Njen avtor Višnušarman je brahman, poznavalec dvorne umetne poezije. Značilno zanj je, da meša prozo s poučnimi izreki in z verzi ter pesniško podaja umetnost vladanja. Pančatantra je učbenik politične modrosti in splošnega razumevanja sveta in življenja. Delo je neki džainist med 9. in 12. stoletjem temeljito predelal, nastalo je skoraj novo delo "textus simplicior". Iz tega besedila se je zaradi razširjanja razvil "textus amplior", ki ga je leta 1199 zapisal džainistični menih Purnabhadra. Ti dve besedili sta v Indiji najbolj ponarodeli ter povzročili številne nove obdelave v sanskrtu in drugih jezikih. Predelano besedilo je leta 1848 izdal J. G. L. Kosegarten. Po njem se je ravnal prevod Theodora Benfeya, ki je osnova za slovenski prevod Pančatantra, ki je delo Frana Bradača. (Bradač 1959)

Arabski prevod je bil osnova za vse obstoječe prevode – razen v evropske še v hebrejski, turški, etiopski in malajski jezik; delo je prevedeno tudi v islandski jezik. (Hiti 1973, 220) V 10. stoletju je bilo delo prevedeno v tedaj že mrtev jezik sirščino, ki se je uporabljala le v cerkvenem bogoslužju. Ta prevod je bil krščansko obarvan in se je izrodil v dolge moralne pridige. V 10. stoletju je bila zbirka prevedena v perzijsščino; avtor prevoda, od katerega se je ohranil le fragment, je pesnik Rudaki. Po letu 1144 je Perzijec Abdul Mali Nasralah prevedel zbirko Bidpajevih basni v umetelni prozi. V 12. stoletju je nastal hebrejski prevod, iz katerega je med leti 1263 in 1278 nastal latinski z naslovom Directorium vitae umanae. V 14. stoletju je nastal turški prevod Nasralahovega dela, ki je bil posvečen sultanu Muradu I. Iz 16. stoletja je ohranjena druga verzija Nasralahovega dela v perzijsščini, prevajalca Husejna Kašifija, ki je delo posvetil ministru Suhajli ter ga naslovil Anvar-i Suhajli. V 16. stoletju je Ali Čelehi prevedel Kašifijev prevod v turščino in ga posvetil sultanu Sulejmanu I. Na podlagi Čelehijevega turškega prevoda je leta 1724 Antoine Galland prevedel Kalilo in Dimno. Delo je vplivalo tudi na znamenitega basnopisca La Fontaina ter na nastanek zbirke basni Roman de Renart. (Almukafa 1998)

Prvi neposredni slovenski prevod Almukafove zbirke Kalila in Dimna temelji na arabskem izvirniku iz 8. stoletja. Prevedla sta ga Mohsen Alhady in Margit P. Alhady. Zbirka Kalila in Dimna oziroma Knjiga modrosti je leta 1998 izšla pri založbi Mladinska knjiga.

Knjiga Kalila in Dimna je bila namenjena vladarjem, saj jim je v obliki živalskih basni podajala nasvete o upravljanju države. (Hiti 1973, 221) Uporabljali so jo pri poučevanju princev in knezov, zato so jo v Indiji skrbno varovali. V knjigi Bidpaj v obliki basni odgovarja na vladarjeva vprašanja o tistih temeljih

vladanja, ki bi jih moral moder vladar poznati in razumeti, saj se tičejo medčloveških odnosov: o prijateljstvu, zaupanju, dvomu, sovraštvu, zlobi, krivici, pravici, odkritosrčnosti, hinavščini. V avtorjevem predgovoru zasledimo, da so napisana v obliki basni zato, "da bi obvaroval svoje delo pred rajo in se izognil podležem ter tako ohranil v njej skrito modrost, vso njeno lepoto in izbranost, ki predstavlja filozofu obzorja in prostranstva, odprta umu." (Bošnjak 2000)

Še danes knjigo označujejo kot učbenik življenjske modrosti tako za otroke kot tudi odrasle. Ibn Almukafa se je v uvodu takole izrazil o njenem namenu: "Tako so učenjaki dosegli dvoje: našli so pot, po kateri z roko v roki stopata modrost in zabavnost, in namen knjige razširili tako, da iz nje modrijani berejo modrost, laiki se prijetno zabavajo, mladoletni učence pa se iz nje lahko nauči in nekaj pridobi, čeravno je povsem ne razume. Tako kot odrasel moški ugotovi, da sta mu starša ohranila zaklad, ko sta mu podarila zemljo, ki mu bo omogočala preživetje, tako mladec potrebuje modrost, ki predstavlja vrsto vzgoje." (Almukafa 1998, 39; Bošnjak 2000) Sodobnost in zabavnost poučevanja v Kalili in Dimni v izvirniku poleg basni podkrepijo še bogate ilustracije.

Iz Kalile in Dimne je mnogo basni prešlo tudi v Tisoč in eno noč. Razlika med obema zbirkama je v tem, da je zbirka Kalila in Dimna cenjeno delo lepe umetnosti adab. Če smo v Tisoč in eni noči spoznali razvrat in zabavo arabskega življenja, pa v Kalili in Dimni najdemo duhovno in kulturno plat Orienta – od Indije, prek Perzije, do arabskih dvorov. Basni so zanimive, ker na simpatičen način podajajo še danes aktualne vsebine, t. j. moralo in etiko, ki jo razumejo tako otroci kot odrasli. Predstavljajo tudi pedagoški pripomoček pri šolskem pouku etike in družbe.

Pogledi na arabce in arabske pravljice med učenci osnovnih šol

Uro arabskih pravljic oziroma pripovedk iz Tisoč in ene noči ter basni iz Kalile in Dimne sem 10. 2. 2003 na OŠ Frana Erjavca pripravila pri predmetu etike in družbe v 8. a razredu (21 učencev: 10 deklet, 11 fantov) in v podaljšanem bivanju v 3. b razredu (6 učencev: 5 deklet, 1 fant). Naslednji dan sem uro pravljic pripravila v 7. a (16 učencev: 2 dekleti, 14 fantov) in 7. b razredu (16 učencev: 4 dekleta, 12 fantov), prav tako pri predmetu etike in družbe. Ure sicer niso bile posvečene samo arabskim pravljicam, saj sem se z otroki pogovarjala tudi o etnologiji in kulturni antropologiji ter o Arabcih in arabski pisavi. Vsaka ura je potekala malce drugače, odvisno predvsem od učencev.

1. Ura v 7. in 8. razredu

Učencem sem najprej razdelila listke s kratkimi vprašanji. Nanj je odgovarjalo 53 otrok, starih od 13 do 15 let, od tega le 16 deklet in 37 fantov.

Prvo vprašanje se je glasilo: "Napišite mi tri asociacije na besede Arabec, arabski, arabska." Nanje ni bilo hitrega odziva in v vseh treh razredih so učiteljico in mene spraševali za mnenje. Odgovori so bili zelo različni, grupirala sem jih v obsežne skupine. Najpogosteje so bili odgovori povezani z

oblačili, s pokrivali in z zunanjim izgledom (brki, brada, revščina ...). Precej raznoliki, vendar manj pogosti, so odgovori, ki se nanašajo na arabsko kulturo, pisavo in vero (črke, številke, islam, muslimani, Koran, Tisoč in ena noč, pravice žensk, narod, ljudstvo, ljudje ...). Tudi na naravno okolje – puščave, pesek, podnebje, kamele, nafto – pomislijo ob besedah Arabci, arabski, arabska. Pričakovala sem tudi več asociacij na temo vojne in terorizma, ki jih posredujejo mediji, vendar pa je bilo tega razmeroma malo. Le v enem sedmem razredu je pet učencev napisalo "teroristi" in "oboroženi". Drugi odgovori v zvezi s tem so bili tudi Osama Bin Laden, vojne, Talibani; sem bi lahko uvrstili tudi odgovore v zvezi z nafto in islamom, saj ima oboje velik pomen pri vojnih napadih in terorističnih akcijah. Negativno usmerjeni so uporabili izraze neumen, bebeci, pedri in geji.

Če povzamem, v teh odgovorih prepoznavam distanciran pogled na Arabce in arabsko kulturo, torej tisto, kar je zunanje in vidno na prvi pogled (npr. obleka, pokrajina), kar je povsem razumljivo, saj, kot mi je rekel učenec sedmega razreda, se z njimi še nikoli niso srečali v živo.

Drugo vprašanje "Naštejte tri države, ki so deklarativno arabske oziroma kjer prevladuje arabsko prebivalstvo." To vprašanje se deloma navezuje na prvo, saj so nekateri kot asociacijo napisali tudi katero od držav, na primer Saudsko Arabijo, Združene arabske emirate (ZAE). Te se pojavljajo tudi pri drugem vprašanju, saj že v imenu izražajo povezanost z Arabci. Ostali odgovori so bili še Jemen, Dubaj (ZAE), Irak, Kuvajt, Oman, Egipt, Maroko. V sedmih razredih so mi povedali, da so pred kratkim obravnavali države Bližnjega vzhoda – kar se je poznalo pri odgovorih. Nekateri so vstali in stopili do zemljevida, ki je visel na steni in izpisali arabske dežele. Ostali odgovori so bili še Turčija, Afganistan, Iran, Tadžikistan, Turkmenistan ... Res da to niso dežele, kjer bi prevladovali Arabci, je pa dobro, da jih poznajo, ker so okoliške države, ki so (nekatero) obdržale arabsko pisavo in islam, in so bile nekoč del arabskega imperija. Učenec osmega razreda je spretno napisal, da Arabci živijo po celem svetu. Neki drugi (prav tako iz osmega razreda) je napisal, da Arabci živijo na Arabskem polotoku.

Večina sedmošolcev pozna arabske države. Najbolj poznajo države (in območje), katerih ime je sestavljeno iz pridevnika arabski (primer ZAE, Arabski polotok) ali samostalnika Arabija (primer Saudska Arabija).

Tretje vprašanje se je že približevalo temi arabskih pravljic. Zanimalo me je, "ali poznajo kakšno arabsko pravljico ali knjigo". Največ odgovorov se je glasilo Tisoč in ena noč oziroma Aladin ter Ali Baba. Zanimivo je, da so nekateri kot odgovor napisali Tisoč in ena noč, niso pa napisali Aladina kot dela zbirke oziroma obratno – napisali so Aladin, pa niso napisali, da je pravljica iz Tisoč in ene noči. Po mojem mnenju je to bolj posledica kasnejših evropskih prevodov Tisoč in ene noči, ki so razbijali cikličnost pripovedi in iz nje jemali posamezne pravljice kot zaključene celote. Najbolj znani Aladin največkrat res predstavlja zaključeno zgodbo, poleg tega so iz njega naredili še risanke in filme ter takšen pogled nanj še utrdili. Drugi odgovori so bili: Koran (le v osmem razredu), Turjaška

Rozamunda in Alamut. Alamut bi lahko bilo tudi delo arabskega avtorja, saj govori o islamski sekti oziroma gibanju Asasinov v utrdbi Alamut v Iranu (iz 11. stoletja). Takratni voditelj je dal zgraditi rajski vrt z dvainsedemdesetimi devicami, v katerega je pod vplivom drog peljal svoje vojake. To je bila odlična propaganda, saj jim je dal vedeti, da če bodo umrli za vero (ali zanj), bodo prišli v podoben raj. V 20. stoletju je legenda postala osnova za roman Alamut, slovenskega avtorja Vladimirja Bartola. Snov za roman mu je dal Josip Vidmar med študijem na Sorboni maja 1927. Vidmar je Bartolu v pariškem literarnem krožku povedal zgodbo o perzijskem "starcu z gore", kakor jo je poznal s potopisa Marka Pola. (Šmitek 1986, 269) Pesnitev o Turjaški Rozamundi je spesnil France Prešeren, govori pa o času turških vpadov; vendar Turki niso Arabci. Nihče izmed vprašanih učencev ni poznal zbirke Kalila in Dimna.

Sedaj pa k pravljicam. Za 8. in 7. razred sem izbrala različno podani pravljici. V 8. razredu so učenci sami brali pravljico Menih in kuna (vsak kakšen odstavek ali stavek) iz zbirke Kalila in Dimna. (Almukafa 1998, 165–167) Zgodbo sem izbrala zaradi njene kratkosti, da so jo lahko prebrali v nekaj minutah, pa tudi zato, ker bi daljši zgodbi verjetno težje sledili. Nemirni so bili že pri tej zgodbi, mogoče tudi zato, ker so nekateri brali prepočasi, drugi pretiho, tako da se ni vsega razumelo. Morala na koncu zgodbe je, da je "to pripoved o tistem, ki se o stvari prej ne prepriča, preden razsodi, temveč se loteva stvari prenačljeno in nepremišljeno." (Almukafa 1998, 167) Po branju sem otroke prosila za interpretacijo zgodbe. Tri dekleta so mi napisala obnovo, čeprav sem na začetku povedala, da me ta ne zanima, zanima me njihovo razumevanje zgodbe. Pet fantov – od enajstih – ni odgovorilo. Večina mi je napisala, da je nauk zgodbe ta, da se moraš, preden kaj storiš, najprej prepričati in premisliti. Ko sem jih spraševala o njihovih podobnih izkušnjah, so pritrdili, vendar pa se je nihče ni spomnil (ali pa jim je bilo o tem neprijetno govoriti).

Za oba sedma razreda sem izbrala zgodbo iz Tisoč in ene noči, in sicer Zgodbo o dvakrat okradenem menjalcu denarja. (Pripovedke iz Tisoč in ene noči 1994, 346–351) Pravljica jim je bila zanimivejša kot osmošolcem in so jo tudi raje poslušali. V 7. a je pravljico brala učiteljica, v 7. b pa sem jo brala sama. Tudi te učence sem zaprosila za njihovo razumevanje zgodbe. S hrupnim nasprotovanjem so ga nazadnje le napisali. Odgovori so bili zelo različni. Najopaznejša je bila razlika v razumevanju pravljice, kar je bila morda posledica lažjega poslušanja daljše pravljice, ki govori o posebnem tatiču Aliju, sicer tatu, ki krade tako, da to vsi vedo. V ospredju zgodbe je iznajdljivost človeka in njegova odgovornost za lastna dejanja. Odgovorov ne morem razvrščati kot pravilne ali napačne, saj gre za posameznikov pogled oziroma razumevanje, kar je odvisno od izobrazbe, pozornosti, dožemanja ipd. Odgovori so se vrteli predvsem v smeri, da moraš krasti spretno, da se moraš pokazati tistemu, ki si ga oropal, da ne bo kriv nekdo drug ipd. Nekateri so v pravljici videli motiv poštene kraje. Žal se nisem bolj poglobila v to, kaj otroci pod tem razumejo. Tej temi bi bilo zanimivo posvetiti celotno uro – ali je kraja poštena oziroma kaj to sploh pomeni, saj kraja kot taka ni družbeno sprejemljiva. Morda je tudi odraz družbe, njenih norm in vred-

not vplival na to, da so mi nekateri celo napisali, da pravljica govori o tem, da ne smeš oziroma da ni lepo krasti, česar v bistvu zgodba sploh ne pove.

Ko sem učence vprašala, ali so kdaj storili kaj podobnega, ne da bi jih kdo videl, ter potem dejanje priznali, sta mi dva fanta povedala, da je eden izmed njiju odprl gasilni aparat. Učiteljica je oba poslala k ravnateljici, kjer je moral eden priznati svoje dejanje – že zato, ker so vedeli, da je bil on. To so povedali fantje, ki so v razredu sicer obravnavani kot nagajivci – pri nas imenovani »kažinjariji«. Povedati moram tudi to, da so vsi učenci med uro dobro sodelovali.

S pravljičami smo tako v vseh treh razredih zelo na hitro končali. Za konec pa sem jim povedala še nekaj o arabski pisavi in črkah. To jih je še najbolj zanimalo, saj pisave niso še nikoli videli; v enem od razredov smo uro zaradi te teme celo podaljšali.

Ura v 3. razredu

V tretjem razredu pa je ura pri podaljšanem bivanju potekala drugače ter po mojem mnenju slabše. Najprej sem jim s preprostimi besedami pripovedovala o svojem študiju. Nato sem jim na zemljevidu in globusu pokazala in opisala območje, kjer živijo Arabci (Arabski polotok in Severna Afrika). Na vprašanje, ali poznajo kakšno arabsko pravljico, so najprej rekli, da ne. Ko sem jim omenila Aladina, so se ga spomnili, niso pa znali povedati vsebine, z opravičilom, da so pozabili, za kaj gre.

Zanje sem izbrala pravljico iz Tisoč in ene noči, Zgodbo o grbavem pritlikavcu in nevšečnostih, ki so doletele vsakogar, ki je imel z njim kaj opraviti (Pripovedke iz Tisoč in ene noči 1994, 100–111), saj se mi je zdela zabavna in za otroke najprimernejša – smešna in s srečnim koncem. Pravljico sem jim pripovedovala. Otroci so bili po napornem šolskem dnevu utrujeni in v določenih trenutkih niso poslušali. Njihovo pozornost so pritegnili gibi z rokami, povišanje glasu, obračanje z očmi, izražanje čustev strahu, veselja, jeze ipd. Zgodbo sem povedala zelo sproščeno v pogovornem jeziku. Kadar besede niso razumeli, sem jim jo pojasnila (npr. bazar kot tržnico).

Namesto za interpretacijo sem otroke prosila, naj mi narišejo, kar so si v zgodbi najbolj zapomnili, saj risba pri otrocih pove več kot beseda. Za interpretacijo risb sem prosila Milovana Valiča, prof. likovne umetnosti na likovni gimnaziji v Novi Gorici. Po njegovem mnenju je pripovedovanje pravljič primeren način navduševanja otrok za likovno ustvarjanje ter vzbujanje predstav. S pripovedovanjem pravljič, opisom zgodovinskih dogodkov, neznanih krajev in stvari oživimo otrokom predstave o daljnem, neznanem svetu. Ni najvažnejše, kaj se v pravljici dogaja, ampak kakšne so osebe, stvari in kraji, kakšnih oblik in barv. Ne smemo zahtevati, da likovna upodobitev povsem ustrežati opisu. S pripovedovanjem jim samo zbudimo domišljijo in predstave za samostojno ustvarjalno delo.

Otroci so risali z barvnimi svinčniki. Skupna analiza nastalih likovnih del je naslednja: Učenci so se odločili za prikaz glavne osebe v zelo kromatičnih, pisanih barvnih tonih, s katerimi so hoteli izraziti veselje, razigranost, poskočnost dvornega šaljivca. To, da so narisali dvornega šaljivca namesto

grbavca, je tudi moja krivda, ker sem jim med pripovedovanjem namesto o grbavcu govorila o dvornemu šaljivcu oziroma dvornemu norčku. Kljub temu, da se vsa zgodba vrti okoli njega, pa dvorni norček v vsej zgodbi ničesar ne dela in niti ne govori, saj je navidezno mrtev. Podoba šaljivca spominja na Harlekina – oblačilo iz pisanih krpic in kapa s kraguljčki. Šaljivec spominja tudi na podobo dvornih norčkov iz filmov, pravljič, risank ter na klišejske pustne kostume. Otroci nimajo predstave o orientalskih oblačilih tistega časa, o oblačilih iz okolja, kjer pravljica izhaja; vse navezujejo na že znano. Dejstvo je, da bi lahko pravljico postavili v kakršno koli okolje – otroci so jo postavili v svoje domače okolje.

Tudi kompozicije risb so dinamične, kar se navezuje na lik šaljivca. Prostor postavljanja figure na format je značilen za to starostno obdobje. Figura je postavljena na rob lista – formata ali na umišljeno črto, ki jim predstavlja tla. V nekaterih risbah prikažejo prostor s planskim postavljanjem elementov – trava, drevo itn., s prekrivanjem in z zamiki od spodaj navzgor. Učenci zvrčajo pomembne ploskve na način največje vidljivosti – npr. miza. Figura še nimajo realnih razmerij, glava na primer je večja od trupa.

Zelo ekspresivno delo je risba, ki prikazuje trenutek, ko žena tlačiči ribo šaljivcu v usta. Močan izraz obraza, široko odprte oči, zamaknjena glava kot posledica prisile. Risba je upodobljena v akromatični – črni (sivi) barvi, kar simbolizira tujek, nekaj, čemur se upira. Močno izrazno likovno delo, ki je učenko pretreslo prav v trenutku, ko bi šaljivec moral pogoltniti ribo, ki se mu je zataknila. Neprijeten občutek je otrok verjetno že doživel in si ga zapomnil. Iz risb otrok je razvidno, da so imeli malo stika z Bližnjim vzhodom. Njihove predstave so povezane z že znanim – tako v primeru risb s klišejskim dvorskim norčkom kot v primeru ekspresivne risbe dogodka, ki ga je otrok sam doživel.

Viri in literatura

ALHADY (PODVORNIK), Margit 1997: Šamardalov zaklad. Pravljična pripovedka iz Tisoč in ene noči. Ljubljana, Mladinska knjiga.

ALMUKAFA (Al-Muqaffa), Abdulah Ibn 1998: Kalila in Dimna. Knjiga modrosti. Ljubljana, Mladinska knjiga.

BEAUMANN, Lotte (ur.) idr. 1977: Arabisch-islamische Erzählstoffe. 1001 Nacht und ein Parallelwerk. V: Enzyklopädie des Märchens. Band 1. Berlin, New York, Walter de Gruyter, 698.

BEAUMONT, Daniel 1998: Peut-on ... Intertextual Relations in the Arabian nights and Genesis. V: Comparative literature let. 50 (št. 2), 120–135.

BRADAC, Fran 1959: Pančatantra. Ljubljana, Mladinska knjiga.

DOLAR, Jaro 1986: Drobec iz spominov na Vlada Jagodica. V: Orientalistika št. 5, 9–10.

DOLINAR, Ksenija (ur.) 1987: Ciklična pripoved V: Leksikon Cankarjeve založbe, Literatura. Ljubljana, Cankarjeva založba, 38.

GABRIELI, Francesco 1967: La letteratura araba. Firenze, Milano, Sansoni/Accademia.

HITI, Filip 1973: Istorija Arapa. Od najstarijih vremena do danas. Sarajevo, Izdavačko preduzeće "Veselin Masleša".

IRWIN, Robert 1999: Hiljadu i jedna noć na Zapadu. Sarajevo, Ljiljan.

JEZERNIK, Božidar 1999: Kava. Ljubljana, Založba Rokus.

KOS, Janko 1991: Pregled svetovne književnosti. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

KOVAČ, Polonca 1998: Od kod so se vzele pravljice. Tisoč in ena noč. V: Kekec let. 8 (št. 4), 10–11.

KRALJ, Vladimir 1953: Tisoč in ena noč. Ljubljana, Mladinska knjiga.

KRALJ, Vladimir 1969: Tisoč in ena noč. Ljubljana, Mladinska knjiga.

LEWIS, Bernard 2001: Gli arabi nella storia. Roma, Bari, Editori Laterza.

PRIPOVEDKE IZ TISOČ IN ENE NOČI 1994. Trst, Založba Devin.

RAPE, Andrej 1994: Arabske pripovedke. Tisoč in ena noč I., II. Ljubljana, Založba Karantanija.

RENDLA, Stanka 1982: Ljubezenske zgodbe iz Tisoč in ene noči I., II. Ljubljana, Cankarjeva založba.

ŠMITEK, Zmago 1986: Neevropski svet in slovenska književnost. V: Klic daljnih svetov. Slovenci in neevropske kulture. Ljubljana, Založba Borec, 257–286.

Internetni viri:

ARABSKA KNJIŽEVNOST

<http://kranj1.skavt.net/mrudolf/knj/Arab.doc>

29. 04. 2003

BEAUMONT, Daniel: A History of the Arabian Nights

<http://www.arabiannights.org/intro.html>

<http://www.crock11.freemove.co.uk/arabian.html>

11. 04. 2003

BOŠNJAK, Blanka 2000: Kalila in Dimna. Knjiga modrosti; zapisal Ibn Al-mukafa.

<http://sikmb.mb.sik.si/Anotacije/anotKalila.htm>

30. 04. 2003

IBN AL-MUKAFFA'

<http://www.girodivite.it/antenati/viisec/-muqaffa.htm>

29. 04. 2003

PAESI EXTRAEUROPEI TRA IL VI E IL VII SECOLO.

<http://www.girodivite.it/antenati/viisec/extrvisc.htm>

29. 04. 2003

7. razred OŠ Frana Erjavca. Foto: Urša Valič, 11. 2. 2003.

Tisoč in ena noč - zgodba o Grbavem pritlikavcu, barvice. Avtorica: učenka 3. razreda.

Tisoč in ena noč - zgodba o Grbavem pritlikavcu, barvice. Avtorica: učenka 3. razreda.

3. razred OŠ Frana Erjavca. Otroci pri risanju. Foto: Urša Valič, 11. 2. 2003.

IZROČILO MOJEGA KRAJA

KOLAŽ PRISPEVKOV IN OBJAV V TISKANIH MEDIJIH NEDELO, DNEVNIK, GORENJSKI GLAS IN KRANJČANKA MED LETOMA 1994 IN 2001

Planina, včasih predmestno naselje Kranja oziroma stara gručasta vas na levem bregu Kokre, je leta 1942, v času nemške okupacije, za nemške naseljence dobila prvo blokovsko naselje Neue Heimat, ki je bilo dokončano leta 1945.

Zaradi varnosti je bilo strnjeno naselje enonadstropnih hiš na vzhodni strani obdano z bunkerji, ki so se ohranili do devetdesetih let prejšnjega stoletja. Drugače je bil prvi stanovanjski blok v Kranju zgrajen leta 1939, načrt za obsežnejše blokovsko naselje v Kranju pa je nastal že leta 1911. Po vojni, leta 1947, je Iskra ob kranjskem pokopališču za 1.300 prebivalcev zgradila 13 dvonadstropnih stanovanjskih blokov z 200 stanovanji; bloki so bili zgrajeni na komunalno slabo urejenem zemljišču, malo pozneje pa je Tekstilindus ob naselju Neue Heimat sezidal še šest blokov. Leta 1969 je bil sprejeta odločitev o nadaljnji zazidavi Planine. Začelo se je z rekonstrukcijo starega naselja, ki je bilo dopolnjeno z 10 štirinadstropnimi stanovanjskimi bloki, naseljenimi v letih 1973 in 1974; ob njih je bil zgrajen dom za ostarele občane. Nadaljnja skupina stanovanjskih objektov, šest dvanajstnadstropnih stolpnic, je bila naseljena leta 1974. Leta 1976 se je na Planini odprlo največje gradbišče tistega časa na Gorenjskem. Do leta 1979 se je zgradila prva stanovanjska soseska S-5 ali Planina I s 15 bloki. 1. avgusta 1979, še pred koncem gradnje soseske S-5, se je začela graditi soseska Planina II, danes KS Bratov Smuk. Ta je bila dokončana leta 1982, gradil pa jo je Gradis. Kmalu nato se je začela graditi še leta 1987 dokončana soseska Planina III. S to se je zaključila gradnja največjega stanovanjskega naselja v Kranju s skoraj 15.000 stanovalci.

Mestna občina Kranj ima danes okoli 52.000 prebivalcev, naravni prirastek znaša 1,1 odstotka. Z graditvijo blokovskih naselij na robu mesta v sedemdesetih letih 20. stoletja so se ljudje iz mestnega jedra začeli izseljevati na obrobje. Število prebivalcev Kranja je po letu 1970 še povečalo priseljevanje ljudi iz ostalih jugoslovanskih republik, predvsem iz Bosne in Hercegovine, s čimer se je spremenila narodnostna in izobrazbena sestava. Danes petina stalno naseljenih ni slovenske narodnosti. »Pri tem je izrazita prostorska segregacija neslovenskega prebivalstva oziroma izoblikovanje območij z velikim deležem tega prebivalstva.« (Stružnik 2000, 2) Na Planini in Zlatem polju znaša 30 do 40 odstotkov ali več. Večinoma je to tudi nižji socialni sloj, kar daje naseljema svo-

jevrsten značaj. Zaradi tega se izrazito razlikuje od drugih naselij v Kranju. Na Planini so tudi cene stanovanj nižje za tretjino.

Družbeni plan razvoja občine v naslednjih dvajsetih letih zaradi pomanjkanja stanovanj načrtuje gradnjo novih. Večina novih stanovanj bo zgrajena v hišah, nekaj pa tudi v blokkih. Ker se Kranj lahko širi le na območje polj in gozdov, bo več kot polovica stanovanj pridobljenih z obnovami, dozidavami in pozidavami znotraj naselij, ostala pa z individualno in blokovno gradnjo na občinskih zemljiščih na Zlatem polju in Planini. Zaostanek v gradnji profitnih in neprofitnih ter socialnih stanovanj je precejšen. Največje povpraševanje je po garsonjerah in enosobnih stanovanjih. Prav tu je ponudba najmanjša, cene pa visoke. Iz blokov se prebivalstvo seli v bližnje vasi, kjer pa se sooča s problemom nezazidljivih parcel in dragih hiš. V prihodnosti se bodo za gradnjo sprostile predvsem nezazidljive parcele na obrobju mesta. Ostale tri Planine bodo dopolnili z zazidalnimi načrti. Kranjski planski in prostorski akti so se začeli urejati leta 1997. Širitev mesta bo treba utemeljiti z demografskimi, gospodarskimi, s funkcijskimi in z drugimi prostorsko-razvojnimi potrebami in predložiti dokaz, da so naselja in mesto tako pozidani, da je gradnja utemeljena. Planina je naselje z največjo gostoto ljudi v mestni občini Kranj. S pisano narodnostno sestavo, z navadami in s splošno nizko socialno strukturo ostaja poseben primer tudi zaradi drog. Je kranjski neprostoVOLJNI geto, od koder se mnogi želijo preseliti. Nekdanji ponos Kranja je postal socialna bomba. Pokanje ob nogometnih tekmah, vlomi v podzemne garaže, avtomobile in problematično ravnanje s skupno lastnino so prav tako problemi soseske. Zlasti mladi so v svoji nestrpnosti in razočaranju nasilni. Ni prostora, kjer bi se zbirali, le gostinskih lokalov je dovolj. Prepuščeni so ulici, s kapucami na glavi brezciljno postopajo, nimajo česa početi. Tudi odrasli so pasivni, neodločni in počasni, čeprav so zelo motivirani za reševanje problematike, policija pa je premalo učinkovita. Velja zakon ulice, trda šola življenja. (Šubic 2000, 13) Ljudje so prestrašeni, majhnih otrok ne pustijo pred blok. Na Planini bi bila za vzpostavitev reda in normalnega življenja nujno potrebna policijska postaja, prav tako policisti med bloki. (Šubic 2000, 12) 80 odstotkov premoženjskih kaznivih dejanj povzročijo prav narkomani. Agresivnost ljudi, ki jemljejo prav-

ico v svoje roke, se povečuje, lokalna samoiniciativa pa je odpovedala. Z gradnjo rehabilitacijskih prostorov za odvisnike na Planini je 10 ljudi ostalo brez vrtov. Sporna je tudi lokacija centra v bližini vrtca in osnovnih šol. Prebivalci se sprašujejo, zakaj so jih zgradili na račun drugih in na omenjeni lokaciji. Drugače ima Kranj na občinski zemlji okoli 1.000 uradnih najemnikov vrtov, ki plačujejo najemnino. Zlasti na Planini motijo nedovoljene barake, ute, ograje in drugi pomožni objekti. Potrebna je voda na vrtovih in občinske ute za hrambo orodja. Komunalci tarnajo o tatovih vode na mestnem pokopališču. To kaže na splošno nezanimanje za reševanje problematike. Planina je zanimiva le v predvolilnem času. Problemi z mamili v Kranju so dejansko prisotni na Zlatem polju in Planini. Od 80 narkomanov, ki so se zdravili v kranjskem rehabilitacijskem centru, jih je bilo 60 s Planine. Ker imajo v KS Planina, Huje in Primskovo probleme s preprodajalci ob šolah in z odvzetenimi iglami zasvojenec, čutijo potrebo po ustreznem ukrepanju občine in policije. Preprodajalci prihajajo iz Ljubljane in drugod, drugače pa so predvsem domačini. OŠ Matija Čop živi s topo zrečimi mladimi zasvojenici v nekakšnem sožitju; pozimi iščejo topel kotiček ob šoli. Zbiranja zasvojenec v okolici ne morejo preprečiti. (Šubic 2000, 10) Ljudje so prizadeti tudi zaradi srečevanja z zasvojenici, prekupčevalci in preprodajalci mamil.

Naselje Planina se deli oziroma sega na več krajevnih skupnosti, v nadaljevanju KS. Planina I obsega področje v KS Huje in KS Planina, ki sta strjeni naselji z več kot 7.500 ljudmi, in sicer Huje s 3.300, Planina pa s 4.300 krajani. Največji problem naselij je stanovanjske stiska, saj že od leta 1987 ni novih gradenj, primanjkuje pa tudi parkirnih prostorov. Okolica je polna smeti, zelenice pa so zaparkirane in uničene. Moteč je tudi hrup v naseljih v poznih nočnih urah. Sicer pa je kot šport posebej priljubljeno balinanje »in nič ne bi bilo narobe, če bi se še razširil, posebej med mladino, za katero je vsekakor bolje, da balina, namesto da razmišlja, kaj naj sploh počne; ali pa brez razmišljanja počne traparije«. (N. N. 1998, 7)

KS Bratov Smuk, ki je bila leta 1981 ustanovljena na območju Planine II z izločitvijo iz KS Planina-Huje, je s 4.500 ljudmi najmanjša in najmlajša, po številu prebivalcev pa ena od največjih krajevnih skupnosti v Kranju. Ima značaj spalnega delavskega naselja. Prebivalstvo te krajevne skupnosti je zelo mlado, ljudje se med seboj ne poznajo. Rak rana naselja so promet in parkiranje ter nedograjnost infrastrukture.

Planina III je naselje v KS Primskovo. Tukaj je dokaj neurejeno vrtičkarstvo. Probleme ima tudi Srednja tekstilna šola Kranj. Pred šolo, v parku in na parkirišču, so se začeli zbirati mladi iz bližnjih naselij. Ne gre za kriminalce, so pa seveda glasni in moteči.

Viri in literatura:

AVGUŠTIN, Cene 1999: Kranj. Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

JELOVČAN, H(elena) 1994: Namesto vrtcev stanovanjsko poslovna objekta. V: Gorenjski glas, let. 47, št. 74. Kranj, 3.

JELOVČAN, Helena 1998: Skoraj vse, kar imajo veliki. V: Gorenjski glas, let. 51, št. 23. Kranj, 6.

JELOVČAN, H(elena) 2000: Ljudje in podjetja bi že radi gradili. V: Kranjčanka, let. 3, št. 9. Kranj, 27.

JELOVČAN, H(elena) 2000: V blokih le poldruga desetina novih stanovanj. V: Gorenjski glas, let. 53, št. 94. Kranj, 6.

LOKAR, Jelka 1997: Prebivalci so zelo mladi. V: Kranjčan, let. 16, št. 8. Kranj, 10.

MIKLAVČIČ, Ivo 1975: Stanovanjska gradnja v občini Kranj. V: Franc Puhar (ur.), Kranjski zbornik. Kranj, Skupščina občine, 62-69.

N. N. 1998: Dovolj veliki za občino, pristojnosti pa nobene V: Kranjčanka, let. 1, št. 1. Kranj, 7.

STRUŽNIK, Lado 2000: Kranj je lep samo od daleč. V: Nedelo, let. 6, št. 3. Ljubljana, 2.

ŠKRJANC, R(enata) 2000: Vrtičkarjem vzeli, dali odvisnikom? V: Gorenjski glas, let. 53, št. 88. Kranj, 11.

ŠUBIC, Miran 2000: Planina – res kranjski geto. V: Dnevnik, let. 50, št. 284. Ljubljana, 12.

ŠUBIC Miran 2000: Trda šola za mlada življenje. V: Dnevnik, let. 50, št. 292. Ljubljana, 13.

ŠUBIC Miran 2000: Na svidenje na Planini. V: Dnevnik, let. 50, št. 314. Ljubljana, 10.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 14. 11. 2003

ODDELEK ZA ETNOLOGIJO POMORSKEGA MUZEJA »SERGEJ MAŠERA« PIRAN

Uvod

V Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran sem kot kustosinja za etnologijo zaposlena skupaj z Zoro Žagar. Medtem ko se Zora Žagar posveča zlasti solinarstvu, ribištvu in oljarstvu, se sama ukvarjam predvsem s pomorstvom ter z drugimi gospodarskimi dejavnostmi in s temami, ki se nanj navezujejo. Leta 2003 sem največ časa namenila pripravi razstave in kataloga o mornariških uniformah, zaradi česar je bilo dokumentiranih in inventariziranih manj predmetov. V nadaljevanju navajam le svoje poročilo.

Zbiranje gradiva

Zbirala sem različne predmete, pisno in slikovno gradivo ter informacije o slovenskih pomorščakih in njihovem življenju v mornarici in zunaj nje. Največ gradiva je bilo zbranega med pomorščaki vojne mornarice Kraljevine Jugoslavije, vojne mornarice JLA ter trgovske mornarice.

Dokumente in fotografije o jugoslovanski vojni mornarici so muzeju podarili Jože Smerdu (štiri), Viktorija Žgur (štiri), Jožef Öhlhofer (dva), Svetozar Guček (15), o jugoslovanski kraljevi mornarici pa Karel Fišer (24), Eva Ritlop Kardos (štiri) in Marija Pegan (osem). Fotografije in drugo slikovno gradivo so nam podarili še 430. mornariški divizion Slovenske vojske (deset), Srednja poklicna in strokovna šola Bežigrad (pet), Splošna plovba Portorož (dva) in Rudi Lapornik, krojač, ki je šival uniforme za častnike Splošne plovbe in Luško kapitanijo (tri). Ta nam je podaril tudi večjo količino mornariških gumbov. Dele uniform so muzeju podarili še Jožef Öhlhofer (suknjič), Pavla Kortnik (častniško kapo), Srednja pomorska šola Portorož (mornarsko kapo) in Ciril Bratuž (osem različnih kosov uniforme). Jožef Öhlhofer je muzeju podaril tudi mapo s kartami Hidrografskega inštituta Jugoslovanske vojne mornarice v Splitu, ki so nastale med leti 1922 in 1952. V začasno hranjenje je muzej dobil uniforme štabnega vodnika mornarice Slovenske vojske Boštjana Kosije (komplet poletne in zimske slavnostne uniforme) in uniforme gojenca Vojne pomorske akademije Annapolis v ZDA, Mirana Balažica (osem kompletov uniform z vsemi dodatki). Odkupili smo še dve ladijski okni in mornariško skrinjo. Skupaj je bilo v trajno hranjenje pridobljenih 97, v začasno pa 63. Za razstavo in kat-

alog uniform sem pri akademskem slikarju Krunoslavu Međimorcu naročila izdelavo risb po predlogah iz različnih knjig. Muzej je odkupil 11 barvnih risb uniformiranih pomorščakov iz 18. in 19. stoletja.

Gradivo sem zbirala tudi po knjižnicah in arhivih. Iz Jugoslovanske kinoteke v Beogradu sem pridobila video kaseto z devetimi krajšimi dokumentarnimi filmi iz obdobja pred drugo svetovno vojno. To so različni nemi filmi s posnetki jugoslovanske vojne in trgovske mornarice. Zlasti zanimivi so posnetki, ki prikazujejo delo pomorščakov na ladjah in v mornariških oporiščih ter preživljanje prostega časa. Filmi prikazujejo tudi floto vojne mornarice, Pomorsko trgovsko akademijo v Bakru in obisk kralja Petra v oporiščih vojne mornarice Kraljevine Jugoslavije. Posnetkov zaradi zaščite ne moremo predvajati, dokler jih ne odkupimo, kar nameravam leta 2004.

Hrvaška kinoteka je muzeju podarila video kaseto s tremi nemimi filmi o jugoslovanski mornarici iz obdobja pred drugo svetovno vojno. Posnetka iz let 1933 in 1939 prikazujeta potovanje s potniško ladjo, film iz leta 1938 pa splovitev rušilca Zagreb Jugoslovanske vojne mornarice. V Slovenskem filmskem arhivu sem si ogledala 11 filmov, ki prikazujejo vojno in trgovsko mornarico in izmed njih izbrala odlomke za film o slovenskih pomorščakih.

Na terenu sem pri nekdanjih pomorščakih in njihovih sorodnikih evidentirala več predmetov, zlasti uniform (devet), dokumentov (32) in fotografij (141). Ker slednjih imetniki muzeju niso želeli odstopiti, sem si jih sposodila. Fotografije smo v muzeju skenirali in shranili na CD-je. Fotografsko gradivo in dokumente sem zbirala tudi po različnih muzejih, v Arhivu RS in po knjižnicah. Nekatero od teh dokumentov (25) smo preslikali ali skenirali.

Dokumentacija muzejskih predmetov

Dokumentirani in inventarizirani so bili zlasti leta 2003 pridobljeni predmeti; inventariziranih je bilo sedem predmetov. Na terenu so bili posneti trije filmi. Fotografiranih je bilo 171 predmetov na 75 diapozitivih, medtem ko smo 70 manjših in

ploščatih predmetov, kot na primer epolete, različne oznake za uniforme in drugo, skenirali. Z digitalnim fotoaparatom sem slikala 34 predmetov. Skeniranih in shranjenih na CD je bilo tudi 155 fotografij, ki jih hrani muzej. Sočasno sem urejala tudi hemeroteke.

Raziskovalna dejavnost

Nadaljevala sem raziskovanje življenja pomorščakov. Največ pozornosti sem posvetila zbiranju informacij o nošenju mornariških uniform, o skrbi zanje in odnosu do njih ter o življenju v mornaricah. Informatorji so bili zlasti nekdanji pomorščaki in njihovi sorodniki iz različnih koncev Slovenije in Hrvaške (Marjan Povšnar, Jože Smerdu, Karel Fišer, Svetozar Guček, Breda Smolnikar, Viktorija Žgur, Rudi Lapornik, Slobodan Stepanović, Jadran Jerman, Ivan Konte, Hubert Flerin, Jožef Öhlhofer, Vladislav Mekuž itd.). Pri tem je bilo posnetih sedem avdio-kaset, več pogovorov z informatorji pa je bilo samo zapisanih. Zapiske in posnetke pogovorov sem prepisala in uredila. Informacije sem zbirala tudi v Pokrajinskem arhivu v Kopru, Arhivu RS in v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Profesor Ivan Konte nam je iz nemščine brezplačno prevedel poročilo o odpravi avstro-ogrske vojne ladje Albatros na Salomonske otoke, prevod posnel na šest avdio-kaset in jih podaril muzeju. Besedilo je bilo prepisano in urejeno.

Precej časa mi je vzel prevod besedila dveh plakatov o uniformah avstro-ogrske vojne mornarice. Pri tem sta mi pomagala profesor Jože Hočvar in profesor Ivan Konte, ki je bil tudi sam pomorski častnik. Kljub temu smo imeli pri tem veliko težav, saj za nekatere stroke, čine in dele uniform nismo našli primernih slovenskih izrazov. Ker v daljni preteklosti v pomorstvu niso uporabljali slovenskih strokovnih izrazov, se s podobnimi težavami delavci muzeja pogosto srečujemo.

Restavriranje muzejskih predmetov

Restavrirani so bili zlasti predmeti, ki smo jih razstavili na razstavi V modrem in belem.

Večino predmetov je restavriral restavrador-konzervator Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran, Ciril Bratuž, manjše število (tekstil) pa so nam pomagali restavrirati v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani pod vodstvom Ane Motnikar.

Vodenje skupin po muzeju, pedagoška dejavnost in posredovanje gradiva

Po muzejskih zbirkah sem vodila 12 skupin in nekaj posameznikov. Trem skupinam osnovnošolcev sem predstavila muzej in muzejske dejavnosti. Napisala sem tudi vprašalnice za seminarsko nalogo učencev Osnovne šole Cirila Kosmača Piran.

Različne podatke o posameznih pomorščakih in pomorstvu, fotografsko gradivo in predmete sem posredovala 13 prosilcem, med katerimi je bilo največ dijakov ali študentov, raziskovalcev, sorodnikov in potomcev pomorščakov ter novinarjev.

Vladimirju Požegu iz Beograda smo poslali nad 100 fotokopij in pet fotografij o Jugoslovanski kraljevi mornarici in kapitanu bojne ladje Ivanu Kernu. Sorodnikom nekdanjih pomorščakov sem posredovala gradivo o Andreju Peganu, Vladimirju Pfeiferju, Ivanu Markunu, Vladimirju Štolfi, Ivanu Konteju, Vladislavu Mlekužu, Josipu Saksidi itd. Več posameznikov si je želelo ogledati tudi predmete, ki so jih muzeju podarili njihovi sorodniki ali znanci. Enemu izmed obiskovalcev sem pokazala tudi dokumente in fotografije Nogometnega kluba Piran. Fotografije in obvestila sem posredovala še reviji Svobodna misel in novinarki časopisa Primorske novice.

Zbrala in posredovala sem tudi gradivo za dokumentarni film Živeti z morjem Televizije Slovenija v režiji Boštjana Mašera in po scenariju Neve Kodelja. Svetovala sem jima in za film posodila 100 preslikav fotografij, nekaj pisem pomorščakov, svojih člankov in člankov drugih avtorjev. Ogledala sta si večje število predmetov (navtičnih predmetov, uniform ...), ki so razstavljeni na stalni razstavi ali pa so shranjeni v depoju. Originalne predmete so večinoma posneli v muzeju. Pomagala sem tudi obleči »filmskega junaka - kapitana dolge plovbe Vladimirja Štolfo«.

V medijih (Radio Slovenija, Televizija Slovenija) sem z intervjuji predstavila razstavo V modrem in belem, s katero smo gostovali v KIC-u Mestnega muzeja Ljubljana. Obsežnejši članek o razstavi je izšel v reviji Anja.

Bila sem mentorica študentki etnologije in kulturne antropologije Poloni Fajdiga, ki je julija 2003 opravljala obvezno delovno prakso v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran.

Razstavna dejavnost

a. Razstava V modrem in belem

V Kulturno-informacijskem centru Mestnega muzeja Ljubljana sem postavila razstavo mornariških uniform z naslovom V modrem in belem. Razstava je bila na ogled od 03. 07. do 08. 09. 2003.

Za ta namen je muzej kupil 14 torzov na stojalih, pri študentki oblikovanja pa sem naročila izdelavo 14 glav za lutke. Naredila sem koncept za razstavo, izbrala predmete in fotografsko gradivo ter napisala besedilo.

Z razstavo smo želeli javnosti pokazati mornariške uniforme iz zbirke pomorskega muzeja, zlasti tiste, ki na stalnih razstavah zaradi pomanjkanja prostora niso razstavljene. Le dve uniformi (uniformo štabnega vodnika Slovenske vojske Boštjana Kosija in predlog za bodoče uniforme dijakov Srednje pomorske šole Portorož, ki so ga izdelali dijaki Srednje obrtne in strokovne šole Bežigrad) smo si za razstavo sposodili.

Razstavili smo uniforme vojne in trgovske mornarice od obdobja Avstro-Ogrske do danes.

Z razstavo smo po eni strani prikazali razvoj uniformiranja v vojnih in trgovskih mornaricah, v katerih so v večjem številu služili tudi pomorščaki slovenskega rodu (mornarice Avstro-

Ogrske, Kraljevine Jugoslavije, Kraljevine Italije, SFRJ, RS, in uniforme, ki so jih nosili slovenski pomorščaki med drugo svetovno vojno), hkrati pa je razstava pripovedovala tudi o pomorščakih in njihovih vlogah v mornaricah. Nenazadnje je razstava prikazala tudi delček načina življenja pomorščakov, zlasti tisti, na katerega sta vplivala uniformiranje in oblačenje. Obiskovalci razstave so lahko izvedeli nekaj o izdelovalcih, nakupu, hranjenju in vzdrževanju uniform ter o njihovi drugotni funkciji, to je o uporabi uniforme po odhodu pomorščaka iz mornarice. Razstava se je zaključila s sklopom fotografij, ki so govorile o vplivu mornariških uniform na civilno oblačenje.

Na lutkah za steklenimi paravani je bilo razstavljenih 15 kompletnih uniform. Drugi predmeti so bili razstavljeni v vitrinah in v ambientalnih postavitvah za steklenimi paravani. Skupaj je bilo razstavljenih 120 predmetov. Ambient smo skušali obiskovalcem približati s pomočjo osmih velikih povečav, posamezne teme pa so bile natančneje predstavljene še s pomočjo 60 fotografij, dveh plakatov in filma, narejenega v ta namen.

Razstavo smo popestrili tudi z zvočnim zapisom. Odlomke iz rokopisa Spomini od popotovanja na Nj. VI. Ladije Saida 1898–1899 Ivana Rupnika, ki sem jih zbrala za ta namen, je v studiu TV Koper prebral igralec Vojko Belšak. Celotni na CD-ju shranjeni 20-minutni posnetek bomo predvajali tudi na stalni razstavi Slovenski pomorščaki v mornarici Avstro-Ogrske v matični muzejski hiši. Ob razstavi je bila natisnjena tudi zloženska.

b. Dokumentarni film Utrinki iz življenja mornarjev

Razstavo V modrem in belem je dopolnjeval 35-minutni film Utrinki iz življenja mornarjev, ki je bil narejen prav v ta namen. Naredili smo ga iz starejših filmov, ki jih hranijo v Zagrebški kinoteki Hrvatskega državnega arhiva in v Filmskem arhivu Arhiva RS. Film, zlasti nemi del, smo opremili tudi z zvokom. Izbrala sem glasbo in napisala besedilo, ki ga je v studiu TV Koper prebral Branko Laginja. Film z naslovom Utrinki iz življenja mornarjev je montiral Borko Radešček. Prikazuje vojno in trgovsko mornarico pred in po drugi svetovni vojni. Del, ki prikazuje obdobje pred drugo svetovno vojno (splavitev rušilca Zagreb leta 1938 in potovanja z največjo potniško ladjo trgovske mornarice Kraljevine Jugoslavije Kraljico Marijo leta 1933 in leta 1939), je na ogled tudi na stalni razstavi Slovenski pomorščaki 1918–1945 v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran.

Obdobje po letu 1945 je prikazano s pomočjo filmov o mornarici JLA (zlasti o šolski ladji Galeb) in o ladjah Splošne plovbe Piran. Izbrali smo odlomke, ki najbolj nazorno prikazujejo oblačenje in način življenja pomorščakov na plovbi. Različne filme smo med seboj povezali z veznim besedilom.

c. Razstava o dr. Miroslavu Pahorju

Julija sem v okviru projekta Rastoča knjiga opremila izložbeno okno Ministrstva za notranje zadeve. V prostoru, namenjenem predstavitvi Občine Piran, smo predstavili prvega ravnatelja Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran, dr. Miroslava Pahorja, njegovo delo in pomorski muzej, ob tem pa opozorili tudi na sočasno razstavo V modrem in belem. Razstavljen so

bile knjige, fotografije, navtični predmeti in drobni, zlasti kovinski deli uniform. Razstava je bila na ogled od 15. julija do 18. avgusta 2003.

Bibliografija

- MARINAC, Bogdana 2003: V modrem in belem, Uniforme iz zbirke pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. Katalog št. 12. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.
- MARINAC, Bogdana 2003: V modrem in belem, Razstava mornariških uniform. Zloženska ob razstavi. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.
- MARINAC, Bogdana 2003: Utrinki iz življenja mornarjev. Dokumentarni film. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.

V modrem in belem, Uniforme iz zbirke Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran, Katalog št. 12

V drugi polovici leta 2003 sem večino časa porabila za pripravo knjige V modrem in belem. Napisala sem še zadnja poglavja, nekajkrat pregledala ostalo besedilo, ga dopolnila in nekoliko spremenila, nato pa oddala v pregled lektorju. Napisala sem povzetek, ki je preveden v italijanski, angleški in nemški jezik. Nato sem zbrala slikovno gradivo. Predmete smo fotografirali. Oktobra 2003 sem besedilo in fotografije oddala v tiskarno. Nato sem ves čas sodelovala pri grafični obdelavi knjige, pri prelomu in pripravi za tisk. Izdelala sem predlog za platnice in pomagala pri razporejanju fotografij. Knjiga obsega 190 strani in je opremljena s 77 črno-belimi fotografijami, tremi risbami, 114 barvnimi fotografijami predmetov in dvema prilogama - plakatoma uniform avstro-ogrske vojne mornarice.

Izobraževanje

- 16. 04. 2003 sem se v Mestnem muzeju Ljubljana udeležila predstavitve novega računalniškega programa za muzejsko dokumentacijo.
- 05.-06. 06. 2003 sem bila na Mednarodnem simpoziju Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, Standardi materialnega varovanja.
- 09.-10. 10. 2003 sem bila na zborovanju Slovenskega muzejskega društva v Ptujju.

Razno

Pri Radu Seifertu v Ljubljani sem naročila izdelavo 100 kopij svetinjic sv. Jurija. Izbrali smo embalažo in pripravili besedilo, ki je bilo prevedeno v italijanski in angleški jezik. Svetinjice kot spominek prodajamo v muzejski trgovini.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 2. 7. 2004

MOJA DOLINA NA DLANI

Skozi naravne vrednote, kulturno dediščino, spomenike in lastnike. Uredili Mojca Tercelj Otorepec in Tadeja Šubic. Občina Moravče, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Kranj. Moravče 2004.

Privlačna naslovnica z barvno fotografijo panoramskega pogleda na Moravško dolino prav vabi, da knjigo »Moja dolina na dlani« vzamemo v roke in se seznanimo z njeno vsebino. Po obsegu je knjiga sicer skromna, zato pa bogata s slikovnimi dodatki in z jedrnatimi vsebinami posameznih poglavij. Podnaslov nas seznani s sestavinami kulture, ki so zlasti v zadnjih nekaj letih postale popularne in hvaležne raziskovalne teme tako v svetu kot tudi pri nas – kulturna dediščina, naravno okolje in spomeniki, vse v povezavi s človekom.

Drobna knjiga predstavlja rezultate terenskega strokovnega dela sodelavcev Zavoda RS za varstvo kulturne dediščine in Zavoda za varstvo narave iz Območne enote Kranj. Vsekakor je treba omeniti, da je strokovno delo na terenu potekalo z namenom, da domačinom približajo vsebino svojega dela, strokovno naravnega v ohranjanje in obnavljanje kulturne dediščine – pojmovane tako širše kot ožje – na posameznih primerih iz konkretnega okolja. Večina prispevkov je izpod peresa Mojce Tercelj Otorepec, ki je poleg Tadeje Šubic tudi urednica knjižne izdaje.

Vsebina knjige je razdeljena na tri vsebinske sklope, znotraj katerih je več prispevkov, ki zaokrožajo določen sklop. V prvem delu »Naravne vrednote v občini Moravče« je Maja Brozovič v prispevku »Uvodni geografski in geološki opis« predstavila geografsko lego občine Moravče oziroma celotne Moravške doline. Temu sledita dva prispevka Tadeje Šubic; v »Kamniti knjigi« je predstavila kamnine različnih vrst in barv, ki predstavljajo geološko podobo doline. Izpostavila je moravški peščenjak, ki ga še vedno uporabljajo v industriji in gradbeništvu. Na tem območju je tudi nekaj opuščenih kamnolomov, ki pa še imajo svojo uporabno funkcijo, zlasti ko se pokaže potreba po konservatorskem in restavratorskem delu na spomenikih, ki sodijo v sestav kulturne dediščine. V prispevku »Zapisi življenja iz nekdanjega morja« nas avtorica seznani z odkritimi ostanki davne preteklosti, ki so ostali zapisani le v okaminah; v njih se skrivajo sledi najrazličnejših živih bitij, npr. školjk, ostrig, kar kaže na drugačno sestavo okolja v davni preteklosti.

Maja Brozovič je avtorica prispevka z naslovom »Moravški osameli kras«, kjer se seznanimo z razlago pojma kras oziroma kraške jame; kje nastanejo in zakaj, kakšne so značilnosti moravških kraških jam, ki jih je kar nekaj; kaj v naravnem okolju predstavljajo vrtače itd. Ponavadi v kraških jamah živijo

redke živalske vrste, ki pa z nepravilnimi človekovimi posegi postajajo vse bolj ogrožene vrste. Na kraškem svetu se pojavljajo tudi izviri, ki spadajo med hidrološke naravne vrednote. Maja Brozovič, Sonja Rozman Bizjak in Nataša Gorjanc so prispevale članek »Voda je življenje«, v katerem sta predstavljena dva glavna rečna tokova v Moravški dolini – Rača in Drtiščica. Predstavljena sta pomen vodnega območja v preteklosti in škodljivost nespametnega človekovega poseganja v življenjski prostor vode, npr. izsuševanje močvirij z namenom pridobitve več kmetijskih površin, ali zemlje za gradnjo stavb. Ker je voda živ organizem, se pogosto zgodi, da poplavlja na mestih, kjer je človek s svojim posegom nepremišljeno posegel v zakonitosti »bivanja« vode. Da »gozdovi ne dajejo pečata le krajinskemu izgledu občine Moravče«, temveč da »s svojimi funkcijami bistveno vplivajo na življenje v Moravški dolini«, je vlogo gozdov in najbolj pogostih vrst dreves, ki tam rastejo, podrobneje predstavil Aleš Ocvirk v prispevku »Gozdovi in drevesa – pomniki Moravške doline«.

Vsi članki bolj ali manj opozarjajo na škodljive učinke in posledice nepravilnega človekovega ravnanja v naravnem življenjskem prostoru. Ozaveščenost človeka/ljudi o pravilnem odnosu do narave pa bo poskušala ohranjati naravo v njenem ravnovesju, kot tudi v ravnovesju bivanja človeka z naravnim okoljem.

V drugem delu knjige so predstavljeni prispevki, povezani s kulturno dediščino, spomeniki in njihovimi lastniki. »Bralci značajskih lastnosti prostora in okolja ali varstvo kulturne dediščine« je prvi prispevek, v katerem nam avtorica Mojca Tercelj Otorepec predstavi poselitveni prostor ter nepremično kulturno dediščino, seznani s trškim jedrom Moravč, različnimi vrstami bivalnih zgradb in gospodarskih poslopij, ki so s svojim življenjem vpeti v okolje narave in prostora. Opozori na pomen izročila in tradicije, ki vplivata na kontinuiteto identitete prostora in širšega okolja. Zlasti v današnjem hitrem življenjskem ritmu ter v želji po spremembah in posegih v okolje je premalokrat premišljeno upoštevan pomen tradicije prostora. V naslednjem prispevku »Zakaj ne morem graditi na svojem lastnem zemljišču kadarkoli hočem, saj je moje?« nam ista avtorica na podlagi terenskih izkušenj predstavi vso birokratsko zapletenost z zakoni in pristojnostmi posameznih institucij, ki so »udeležene« pri odločanju o namembnosti kosa zemlje ali prostora. Saša Lavrinc v prispevku »Kdo ureja prostor okrog nas?«, s poenostavljeno predstavitvijo nadaljuje zapis Mojce Tercelj Otorepec. Saša Lavrinc predstavi dva scenarija, po katerih se običajno odvija poseg lastnika v spremembo svojega prostora. Prvemu scenariju botrujejo zakonski predpisi, drugemu pa finančno stanje lastnika, ki zakonov ponavadi ne upošteva. V zadnjem prispevku drugega dela knjige je Mojca

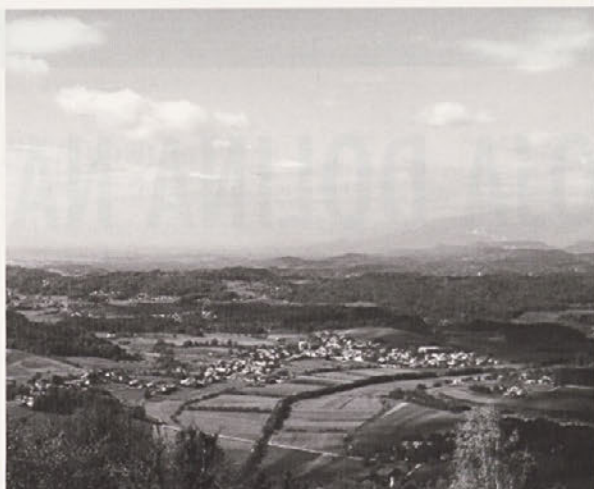

Tercelj Otorepec predstavila strokovne zasnove za varstvo kulturne dediščine občin na območju ZVKSD, OE Kranj, kjer nas seznanja z njegovimi področji delovanja, ki pokrivajo območje kar dvajsetih občin.

Tretji del knjige zajema prikaz obrtnih dejavnosti, ki bodisi živijo v ljudskem spominu bodisi v moravški dolini. Kamnoseštvo in kovaštvo nam predstavi Tadeja Šubic, Mojca Tercelj Otorepec pa kolarstvo, tesarstvo in krovstvo, mlinarstvo, sedlarstvo in jermenarstvo, pletarstvo, ter Društvo rokodelcev Moravske doline, ki je danes z organizacijo delavnic in z razstavljanjem izdelkov zelo aktivno, predvsem v prizadevanju za obujanje različnih obrti.

V »Sklepni misli« je predstavljena Moravska dolina z vsem svojim naravnim in kulturnim bogastvom, ki se je v tej dolini kopičilo skozi stoletja in tisočletja sobivanja človeka z okoljem. Avtorica tega prikaza Mojca Tercelj Otorepec opozarja na pomen zavedanja, skrbnosti in odgovornosti do prostora in okolja ter vsega tistega, kar predstavlja kulturno dediščino. V podobnem tonu je tudi zapis Tadeje Šubic, osredotočen na pomen varovanja narave.

Knjigo odlikujeta vsebinska pestrost in informativnost ter je vsekakor poučna za širši krog bralcev. Še posebej se mi zdi pomembno izpostaviti bogato slikovno gradivo, ki ponekod dopolnjuje besedilo, drugod pa je dovolj povedno samo zase. Vsekakor pa v knjigi manjka povzetek v tujem jeziku.

MOJA DOLINA NA DLANI

*Skrozi naravne vrednote, kulturno dediščino,
spomenike in lastnike*

Datum prejema prispevka v uredništvo: 14. 10. 2004

Recenzija, prikaz knjige, kritika/1.19

Jelka Pšajd

ZA NÁPŘŠNJEK VEDRINE I

V posvetilu knjige je avtor Jože Ftičar zapisal, da jo posveča svojim prekmurkim rojakom doma in po svetu. Spremnne besede so napisali trije prekmurški kulturni ustvarjalci: Jože Horvat, Franci Just in Franc Zadavec. V njih poudarjajo, da gre za prvi narečni roman v dólínsko prekmurškem narečju. (Akademik prof. dr. Franc Zadavec v omenjeni knjigi na strani 10) Dólínski narečni segment je v romanu zapisan v obliki (označena so naglasna mesta in dolžine), ki omogoča tudi »narečjeslovno branje«. Seveda je to sekundarni učinek besedila, njegova primarna plat je literarnost, in prav na tej ravni je avtor dokazal, da je lahko narečje tudi literarni kod. (Prof. Franci Just v omenjeni knjigi na stran. 8) Prav gotovo gre za izjemno naklonjenost prekmurščini, če vemo, da so Prekmurci sicer imeli svoj prekmurški knjižni jezik od prekmurskega protestantizma (prevod Lutrovega Malega katekizma je pripravil Franc Temlin 1715. leta) do 40. let 20. stol.,¹ od takrat pa so začeli pisati v knjižni slovenščini.

Delo je pravzaprav že izhajalo posamično (po poglavjih) v zborniku Stopinje od leta 1980 naprej. Tako Prekmurci Ftičarjevo pisanje že poznajo, predvsem pa njega samega, saj je v slovenskem prostoru znan kot lektor pri nekdanjem Triglav filmu, Viba filmu, na nacionalni televiziji, napisal pa je tudi scenarij na podlagi besedila Povest o dobrih ljudeh.

Roman je pravzaprav zgodba Jožeka, ki se je komaj naučil pisati in piše pisma svoji tetici v samostan v Budimpešto. Ker je šegav, humoren in razposajen, tetica na njegova pisma odgovarja poučno, svarilno in versko zaskrbljujoče, tako da včasih v njuno korespondenco posegajo tudi Jožekovi sorodniki. Roman je razdeljen na 41 poglavij in je postavljen v 30. leta 20. stol.

Raziskovalec in preučevalec načina življenja kmečkega človeka na Dólínskem (avt. op.: nižinski del Prekmurja okoli Lendave) knjigo mora prebrati. Skozi humor in čut za »ljudsko« avtor opisuje različne kulturne elemente vsakdana in že preživete kulturne pojave: kletvice, vinotoč, kmečke sloje, žetev in mlatev, pridelovanje in predelovanje lanu, otroške igre, proščjenja, zgodovinske aktualne dogodke, oblačilni videz, pojav prvega kolesa, bošnjake, kupinarje, pozvačine ...

Vsako poglavje ima na začetku kratek povzetek v knjižnem jeziku. Pravzaprav so poglavja pisma, ki jih tetici nuni v samostan v Pešto pišejo njeni sorodniki: nečak Jožek ter njegovi mati, stric in stara mati. Štrkov Jožek opisuje tetici v prvem poglavju svojo vas z dvema trgovinama. V drugem ga tetica prosi, naj kaj več pove o starših, Jožek pa ji opiše nošnje praznične obleke. V tretjem in četrtem poglavju je govor o kislici, ki si jo mali Jožek utrta na poti k maši, tetica pa ga pouči, da je jesti pred prejetjem svete hostije greh. V petem

poglavju beremo dialog tetice nune in njene sestre o dečkovem grehu. V šestem poglavju z naslovom Za nápršnek vedrine tetica obžaluje napačno razumevanje nečakovih pisem, ki so nič drugega kot vir vedrine in otroškega humorja. V sedmem in osmem poglavju Jožek opisuje vinotoč in hrup, ki nastaja zaradi zbiranja oziroma prihajanja in odhajanja mladeničev s kolesi, medžimurskih menihov, bošnjakov, kupinarjev, pozvačinov, beračev, lončarjev, ciganov, gasilcev in šaljive prigode v zvezi z njimi. V naslednjih dveh poglavjih oziroma pismih tetica nečaku priporoča družbo s finimi gospodi, s čimer si zagotovi garancijo za nebesa, svaka pa svari pred vinotočem, ki je kvaren za Jožeka. V enajstem in dvanajstem poglavju poseže vmes Jožekova mati in svojo sestro nuno ozmerja zaradi skrivnostnega pisma njenemu možu. Jožekov stric in mati nato tetici v Budimpešto pišeta o bližajoči se nevarnosti, drugi svetovni vojni, stanju doma in dedovem zavračanju spovedi pri domačem župniku, ona pa se v naslednjem pismu bratu in sestri zgraža nad dedkom in njegovim omalovaževanjem svetih reči. V nadaljevanju zopet beremo Jožekov opis domačih del, posebej podroben opis žetve in mlatve, pokrivanja slamnatih streh in proščjenja (žeganja). V treh zaporednih nadaljevanjih brat nuni v Budimpešto opisuje vaške pogovore o politiki med klerikalci in socialisti in z njimi povezana prekmurska časopisa Novine in Ljudska pravica. Jožek v dveh nadaljevanjih tetici šegavo opisuje, kako je vaški cerkveni ključar poskušal spreobrniti trmastega dedka; tega ne doseže, uspe pa mu sprava mamce in dedka. To je preveč za samostansko tetico, nečaku sicer prizna mojstrsko pisanje, vendar mu priporoča ponižnost in učenje latinščine – posvečenega obrednega jezika. Posebno berljivo in zanimivo je 24. poglavje, v katerem prijatelj Jožekovega očeta našteva kletvice. Poglavje ni zanimivo samo zaradi redko zapisanih uporabljenih kletvic in grdih besed v Prekmurju (nekaj jih je zbral že Štefan Kühar, objavljene so bile med letoma 1910 in 1914 v Časopisu za zgodovino in

¹ V literarnozgodovinskih raziskavah prekmurskega slovstva se je utrdilo mnenje, da je s 1919. letom 200-letna tradicija prekmurskega slovstva, ki je v svojih neumetnostnih in tudi umetnostnih besedilih izoblikovala nadnarečni, v zgodovini slovenskega jezika imenovan prekmurški ali vzhodnoslovenski knjižni jezik, končana. Natančnejši pregled gradiva pa sili k dopolnitvi tega mnenja, saj v 20. in 30. letih 20. stol. v prekmurščini niso izhajali le ponatisi starejših knjig, ampak je bilo v njej objavljenega obilo izvirnega besednega gradiva, tudi leposlovnega. Obseg in literarno-jezikovne značilnosti slednjega so takšne, da je v njem mogoče videti nadaljevanje in vrh dotlej 200-letnega slovstvenega izročila (če za njegov začetek štejemo Temlinov Mali katekizem iz leta 1715). (Franci Just, Književnost Prekmurcev v prvih popridružitvenih desetletjih, v: Prekmurje na obrobju ali stičišču evropskih komunikacij, Zbornik referatov z znanstvene konference ob 80. obletnici priključitve Prekmurja k Sloveniji, Murska Sobota 1999)

narodopisje kot psovke in vzdevki), ampak predvsem zaradi izvrstnega humorja preko »nauka«, kako kletev omiliš, da ne storiš greha, in pretentaš razdraženo osebnost: »Vište, dečki, človeča natúra van je čudno zamotana. V radosti se človek cidij kak méd, v srdi bi pa sprekuóno vse svétce na nébi pa šče kaj hújšega. Nega van takše grdostije na svejti kak razvüzdana človeča vüsta, štera ne zabremza pamet. Eli je gospodni Bog zdigno človeka ober vsej drügij živij stvári i njemi poleg düše podáro rázum. Zakój ga te ne bi nücao na svoj hasek? Znan, natúre je nej mogoče sčista potrejti, liki srd se da spelati v milejšo fórho. Na priliko tista najhújša klejtev, prinas nájbole razšérjena, krucifiks: ka te košta, či se malo vješ v jezik pa vržeš vö krumplišpic. Skoro nikaj. S ten si seadno spihao vö svoj čemér, njemi dao düšec eli ventil, tak ka si zméro svojo natúro, zvün toga pa fkano samoga vragá. Kak se pa meče v pékli nakla od čemérov, ka si se njemi nej dao zapelati! Ej, da bi ga denok vidili!«² Mati nadaljuje s pisanjem tetici v samostan in se zagovarja pred očitkom, da ni dovolj dobra mati sinu, ki preklinja. Ker ded umira, Jožek piše svoji tetici o sanjah svoje babice, v katerih so šli iskat spovednika v Medžimurje, in o težavah z vožnjo na kolesu. Seveda tetica graja nečaka, ker se preveč druží z deklicami, on pa ji odgovori, da ji bo pisal samo še o resnih stvareh, na primer o vasovanju. Knjiga se konča s stričevo pripovedjo o romanju treh vaških žen v medžimurske toplice, ki spotoma vzgajajo mladega Jožeka, ki priseže, da z ženskami ne bo imel več opravka; tri stare ženske so mu namreč »popravile naravo«.

Ker se knjiga konča nekje na polovici dogajanja (naslov knjige je označen z enko), z veseljem čakamo njen drugi del, ki pa ga pomurski bralci že poznajo, saj je izhajal v Stopinjah.

Pomislili bi, da slovenskemu bralcu, ki ne pozna prekmurskega narečja, knjige ni mogoče prebrati. Pa vendarle v pomoč vsem Neprekmurcem; sama sem knjigo prebrala s pomočjo narečnege slovarja, ki je priložen na koncu.

Ftičarjev lik v knjigi, Jožekov dedek, na izjavo svojega sina, naj ne izgovarja nemarno božjega imena, reče: »Pusti nan denok to naše ljudsko vörvanje, ve je samo na hasek liden!³« Zato: preberite, ker vam bo samo v korist in zabavo!

Datum prejema prispevka v uredništvo: 13. 8. 2004

² Prosti prevod: Vidite, fantje, človeška narava je čudna. V radosti se človek cedi kot med, v besu pa bi preklel vse svetnike na nebu pa še kaj hújšega. Ni vam takšne grdobije na svetu, kot so razvüzdana človeška usta, ki jih pamet ne ustavi. Ampak gospod Bog je vzdignil človeka nad vse druge žive stvari in mu poleg düše podaril razum. Zakaj ga ne bi uporabljal v svojo korist? Vem, narave ni mogoče čisto zatreti, ampak srd se da speljati v milejšo obliko. Primer je tista najhújša kletev, pri nas najbolj razširjena krucifiks: kaj te stane, če se malo vgrizneš v jezik in vržeš ven krumplišpic? Skoraj nič. S tem si vseeno spihal ven svojo jezo, njemu dal düšek ali ventil, tako da si pomiril svojo naravo, razen tega pa ukanil samega vraga. Kako se meče v peklu na tla od besa, ker se mu nisi dal zapeljati! Ej, da bi ga vendar videli!

³ Pusti nam vsaj to ljudsko verovanje, je samo v korist ljudem.

Drugi članki ali prispevki/1.25

ZBORNIK ETNOLOGIJA IN REGIONALNI RAZVOJ

Slovensko etnološko društvo (v nadaljevanju SED) je leta 2004 v sozaložništvu z Znanstvenoraziskovalnim središčem Bistra Ptuj in ob denarni podpori Ministrstva za kulturo R Slovenije izdalo zbornik znanstvenih in strokovnih člankov s posveta Brežice po Brežicah 1978–2002 na temo Etnologija in regionalni razvoj. Zbornik je uredil dr. Aleš Gačnik s pomočjo članic uredniškega odbora Ivanke Počkar, Alenke Černelič Krošelj in Tite Porenta.

V zborniku so objavljena celotna besedila znanstvenih in strokovnih člankov, ki so jih na posvetu v Brežicah v različnih vsebinskih sklopih povzeli slovenski etnologi in drugi vabljeni gostje. Uvodne besede so tako prispevali dr. Breda Čebulj Sajko, predsednica SED v času simpozija v Brežicah, dr. Aleš Gačnik, urednik publikacije in trenutni predsednik SED ter dr. Slavko Kremenšek, častni član SED. V prvem sklopu nato sledi pet vsebinsko teoretičnih prispevkov na temo Etnologija in regionalni razvoj, ki so jih predstavili Igor Strmšnik, Aleš Gačnik, Jože Avšič, Ivanka Počkar in Štefan Čelan, ter diskusijski prispevek Zvezde Delak Koželj.

Drugi sklop obsega sedem prispevkov na temo Mesto in vloga etnologije v slovenskih regijah, zadnji sklop pa štiri, ki prihajajo iz vrst slovenskih muzejskih strokovnjakov, in podajajo njihovo razmišljanje o podobi regij skozi muzejske zbirke.

Zbornik je na voljo v tajništvu SED.

Uredništvo Glasnika SED

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 11. 2004

PESMARICA VOJTEHA KURNIKA

»Vojteh Kurnik (1826–1886) je bil po poklicu kolar, po duši pesnik, po prepričanju pa tržiški rodoljub«, razmišlja dr. Marija Stanonik; o njem piše poglobljeno študijo, ki naj bi luč sveta zagledala naslednje leto.

Pesmarica z izborom pesmi Vojteha Kurnika je kot predhodnica omenjene študije izšla leta 2004 kot samostojna edicija Tržiškega muzeja. Od ostalih knjižnih izdaj se razlikuje že na videz, saj je vložena v lično opremljeno oblogo iz ekološkega papirja. Ročno vezano knjigo je oblikovalo in izdelalo podjetje PelaR-Bandelj iz Dupelj pri Naklem. Na ovitku je v maniri starih albumov v ovalu izrezana podoba pesnika Vojteha Kurnika, pod njo pa njegov pesniški moto, prisrčen kot le kaj:

Moj oča je Vodnik,
Prešeren pa stric,
zato sim podpornik
Slovenskih modric.

Pesmarica najprej prinaša uvodni nagovor direktorice Tržiškega muzeja Melanije Primožič. Sledi strokovna označba pesnika izpod peresa dr. Marije Stanonikove. Nekaj besed o pomenu in izgledu Kurnikove rojstne hiše in spominske sobe, urejene v njej, pa je prispeval avtor tu spisanega poročila.

Iz ohranjene rokopisne zapuščine Vojteha Kurnika, ki jo hrani Tržiški muzej, sem izbral pesmi, ki po mojem mnenju najbolje in najbolj bistveno zadenejo njegovo poslanstvo. Zato na začetku prinašamo »Tržiško«. Besedilo je tudi sicer uglasbeno in je bilo nekdanji uradni avizo tržiškega lokalnega radia. Pesem je ponarodela; mnogi, ki jo pojejo, niti ne vedo, od kod prihaja.

Naslednja pesem, »Prihod pomladi«, je značilna pesnikova refleksija na dogajanje v naravi. Kot kolar jo je znal bistro opazovati, saj mu je nudila osnovno surovino za delo (les). Če dodamo še lego Tržiča, kamor v »dolinco« od novembra do aprila sonce le bežno pokuka, nam je radovanje ob prihodu pomladi še bolj razumljivo. V istem pomenu razumemo tudi naslednjo, »Jesensko« pesem, ki spet označuje pesnikov odnos do žive narave.

Pesnik Vojteh Kurnik je bil po naravi veseljak in zelo družaben človek. Rad je spisal zdravico, napitnico in kako šegavo prigodico. V ta žanr spadata pesmi »Napitnica« in »Beržanka«.

Pesmarico zaključujeta po Prešernu privzeta »Pod oknom« in izbor rokopisov iz parodije »Kdo je mar«. Tu bi opozoril na vedno aktualno politično verzifikacijo na strani 43. Kako bistro je rokodelec Vojteh Kurnik že pred domala poldrugim stolet-

jem razmišljal o dogodkih doma in po svetu!

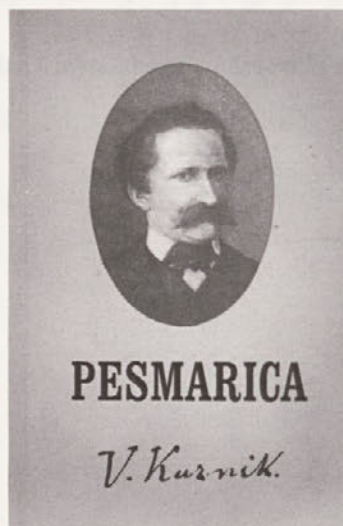
Pesmarica prinaša tudi mnogo starinskih in narečnih izrazov, ki jih razlagamo po zaključenem verzu. S tem nam ni treba iskati neznanih besed v posameznih pesmih, razumljivejša pa je tudi raba verznihih stikov.

Pri odločitvi za ponatis izbora Kurnikovih pesmi nas je vodilo dvoje. Ljudje vedo, da je bil Vojteh Kurnik pesnik, nekateri znajo na pamet celo njegov moto, njegovih pesmi pa na splošno ne poznajo. Poznajo tudi njegovo rojstno hišo, ki je že dobrih trideset let preurejena v muzej, sicer pa pesnikova literarna zapuščina ni znana širšemu krogu bralcev. Zato smo se tudi odločili, da naslednje leto založimo že omenjeno poglobljeno študijo o pesniku, ki ga uvršča v krog slovenskega bukovištva. Leta 1987 ga je v seminarski nalogi z naslovom Življenje in delo Vojteha Kurnika – etnološki pomen, ki jo hrani Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, opisala Branka Zelič. V arhivu Tržiškega muzeja hranimo njegovo rokopisno knjižico s pesmi in fototeko, medtem ko se zbirka njegovih zapisanih pregovorov, ki nam jo je ob ustanovitvi muzejskega društva v Tržiču v petdesetih letih 20. stoletja obljubil nekdanji ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja, dr. Boris Orel, že več desetletij nahaja neznano kje ...

Pesmarica v lični ekološki vezavi in manjšem formatu je na voljo v Tržiškem muzeju (tel. 04 59 23 810).

Literatura

GREGORIČ, Jože 1965: Kurnikova parodija k pesmi Koseskega »Kdo je mar?« Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

MURKOVANJE 2004

Že osemnajstič po vrsti so bili strokovnjaki in amaterji deležni najvišjih priznanj v etnologiji. Tokrat je bila poleg Murkove nagrade in Murkovega priznanja za leto 2003 podeljena tudi Murkova listina. Podelitev odličij je bila 4. 11. 2004 na Škrabčevi domačiji v Hrovači pri Ribnici.

Avtobus poln etnologov se je zgodaj popoldne odpeljal iz Ljubljane in se prvič ustavil v Ribnici, v podjetju Riko hiše d.o.o., kjer so si ogledali njihovo proizvodnjo. Nato jih je pot vodila v sosednjo vas Hrovačo, kjer so jih pričakali člani Vaškega turističnega etnološkega društva in jim pripravili topel sprejem, kot tudi ostalim udeležencem praznovanja etnološke odličnosti. Ponudili so medico, domače pecivo in jih popeljali skozi Škrabčevo domačijo. Pod kozolcem je svoje ročne spretnosti prikazoval suhorobar in vsakemu podaril kuhalnico.

V domačem ambientu Škrabčevega skednja se je začel glavni protokolarni dogodek. S pozdravnim nagovorom je prvi prevzel mikrofonski predsednik SED doc. dr. Aleš Gačnik, za njim je občinstvo nagovoril župan občine Ribnica Alojz Marn ter na koncu direktor podjetja Riko d.o.o. Janez Škrabec.

Gospa Tanja Rožembergar Šega, iz oddelka za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, pa se nam na žalost ni uspela pridružiti.

POZDRAVNI NAGOVORI

doc. dr. Aleš Gačnik

Predsednik SED

g. Alojz Marn

župan Ribnice

g. Janez Škrabec

direktor Riko d.o.o.

Etnologija je slabih 14 dni bogatejša za Slovenski etnološki leksikon, ki ga bogatijo gesla, kot so Matija Murko, Murkova nagrada in Janez Bogataj. Red. prof. dr. Janez Bogataj je lansko leto prejel Murkovo nagrado za »dolgoletno prizadevanje za uveljavitev etnologije na znanstvenem, številnih strokovnih in aplikativnih področjih, za mnogostransko pedagoško delo in izjemne dosežke pri promociji kulturne dediščine«, in je kot slavnostni govornik nagovoril občinstvo.

SLAVNOSTNI GOVORNIK

red. prof. dr. Janez Bogataj

Lanskoletni dobitnik Murkove nagrade

Etnologi znajo v svoje roke prijati kladivo, kamero, zajemalko, knjigo, svinčnik in vse, kar sodi v predmet njihove raziskave. Vendar za to ne prejmejo vedno nagrade, priznanja ali listine. Vedno le najbolj zaslužni. In tako je bilo tudi letos, ko sta doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik, predsednica komisije za podeljevanje Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkove listine

ter doc. dr. Aleš Gačnik, predsednik Slovenskega etnološkega društva, podelila Murkovo nagrado, Murkovo priznanje in Murkovo listino za leto 2003.

PODELITEV MURKOVE NAGRADE,

PRIZNANJA IN LISTINE

doc. dr. Naško Križnar

ga. Brigita Rajšter

Vaško etnološko turistično društvo Hrovača

Murkovo nagrado je prejel doc. dr. Naško Križnar, višji znanstveni sodelavec Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU »za izredne dosežke na področju etnološkega znanstvenega filma in vizualnih raziskav«. Murkovo priznanje je prejela ga. Brigita Rajšter, kustosinja etnologinja v Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec, za »raziskovanje tradicionalnih prehrabnih navad« in knjigo Knapovška košta. Prehrana in prehrabna kultura rudarjev mežiškega rudnika v 20. stoletju (Mežica 2003), ki ni »pomemben dosežek ... samo v smislu proučevanja življenja rudarjev v Mežiški dolini, temveč z izvornim pristopom popularizira etnološko stroko in jo približuje najširši javnosti«. Murkovo listino je prejelo Vaško turistično društvo Hrovača za sveže, duhovite in strokovno podprte načine ohranjanja kulturnega izročila ribniškega območja.

Program so popestrili trije mladi glasbeniki. Vokalistko Brino Vogelnic je na kitari spremljal Luka Ropret. Skupaj s tolkalistom Blažem Celarcem so v manjši zasedbi izvajali ljudsko glasbo. Moderatorstvo celotne prireditve pa je bilo že drugič zaupano podpisani.

Brez slovesa ni ponovnega snidenja, je bila zaključna misel prireditve, ki je goste in člane SED povabila k družabnemu dogodku, kjer so nam člani Vaškega turističnega etnološkega društva pripravili skeč »Radio Mlajko" in nas s prisrčnimi izjavami nasmejali do solz.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 11. 2004

Sprejem na vhodu na Škrabčevo domačijo.

Prvi je vse prisotne pozdravil predsednik Slovenskega etnološkega društva doc. dr. Aleš Gačnik.

Članice z Murkovo listino nagrajenega društva pri delu pred podelitvijo nagrad.

Župan občine Ribnica Alojz Marn.

Zbiranje in prvi pogovori na dvorišču ob založenih mizah.

O etnološki odličnosti je govoril tudi Janez Škrabec, direktor Riko d. o. o.

Odlična pevka Brina Vogelcnik s kitaristom Lukom Ropretom in tolkalistom Blažem Celarcem.

Lanskoletni Murkov nagrajenec in slavnostni govornik prof. dr. Janez Bogataj.

Predsednica Murkove komisije
doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik.

Čestitka predsednika SED Murkovemu
nagarjencu doc. dr. Našku Križnarju.

Moderatorka Adela Ramovš, tudi tajnica
SED in predsednik SED.

Nagrado je oddala predsednica Murkove komisije.

Murkova listina za Vaško etnološko
turistično društvo Hrovača.

Trije slavlenci.

Murkovo priznanje je prejela Brigita Rajšter.

Doc. dr. Naško Križnar
med govorom ob koncu podelitve.

MURKOVANJE 2004. PODELITEV MURKOVE NAGRADE, MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE

Hrovača, 4. 11. 2004

Spoštovani gostje in gostitelji, drage kolegice in kolegi, cenjeni nagrajenci!

Murkovanje, kakor povsem spontano – po analogiji z drugimi "ljudskimi" praznovanji rečem našemu stanovskemu prazniku – se, tako kakor se etnologom spodobi in je primerno, zdaj že nekaj let seli po različnih ambientih in po različnih slovenskih pokrajinah. Po Ljubljani, kjer je praznovala večina nagrajenk in nagrajencev, Gorenjskem in Štajerskem, nas danes gosti Dolenjsko. In za marsikoga je najbrž Ribnica njeno srce.

Tako tudi naš praznik in praznovanje odsevata barvite podobe ritualnega ali skoraj ritualnega dogajanja in ob drobnih novostih, ki vsako leto obogatijo praznovanje, nimamo nikakršnih težav s prilaganjem različnim okoliščinam: pomembno je, da se zmremo enako dobro počutiti in razvedriti v razkošju kulinaričnih hiš, predsedniških rezidenc, grajskih dvoran, pod bleščavimi lestenci hotelskih sprejemnic ali letos v toplem in domačem ozračju Škrabčeve domačije. Tu lahko danes na prav poseben način povežemo dve ravni Murkovanja – slovesno podelitev Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine in družabnosti, ki prijetno ovijejo in dajo duha našim srečanjem.

Veseli me tudi, da društvo kljub vtisu, ki ga pri zunanem opazovalcu utegne ustvariti današnje srečanje, in ne da bi kakor koli podcenjevali druga etnološka institucionalna središča, ostaja pomemben prostor etnologije kot znanstvene vede in stroke. Številne strokovne naloge, zlasti tiste, ki so zahtevale angažma ne le izbranih, ampak številnih strokovnjakov, so bile spočete prav v društvu. Sad zadnjega med njimi, spred pol drugega desetletja, posebej praznujemo tudi v teh dneh – ob sveže natisnjem "Leksikonu etnologije Slovencev". Ne omenjam ga iz promocijskih nagibov, temveč samo zato, da v društvu kot prostoru naših družinj in družabnostih ne pozabimo, da smo skupaj predvsem zaradi tega, ker smo etnologi. In da morda – danes in v prihodnjih dneh in mesecih premislimo o naših prihodnjih izzivih – morda na način pogleda v urni mehanizem, po izbranih koščkih, ki dopuščajo počasno in

poglobljeno premišljevanje, ozemljeno na konkretne razmere.

In ker smo etnologi izvedenci za praznike kot raziskovalci – tudi murkovanje ima že takšno izročilo, da bi že lahko bilo predmet etnološke raziskave – pa tudi kot njihovi akterji in udeleženci, vas vabim, da se po ritualni podelitvi začne tudi praznovanje.

Dovolite mi, da vas prosim še za pozornost, ki smo jo dolžni delu in dosežkom naših letošnjih nagrajencev – nagrajencev z Murkovo listino, nagrajenke z Murkovim priznanjem in Murkovega nagrajenca.

Komisija za podeljevanje Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine – v sestavi: častni član Slovenskega etnološkega društva prof. dr. Slavko Kremenšek, dr. Ivanka Počkar, dr. Breda Čebulj Sajko in podpisana – se je sestala 8. oktobra v Ljubljani, pregledala prispele predloge in Izvršnemu odboru SED predložila imena nagrajencev. Ob tem ne Izvršni odbor SED niti Komisija nista izrabila možnosti, da bi tudi sama predlagala katerega od njih. Dejstvo, da je Komisija prejela en predlog za nagrado, en predlog za priznanje in dva predloga za listino, da misliti v več smeri. Najprej morda pove to, kar je očitno – da Komisija ni imela pretirano težavnega dela, kar pa seveda po drugi strani ne pomeni, da tudi v večji konkurenci, če smem uporabiti športni žargon, zmagovalci ne bili prav ti. Vendar – ko merimo strokovne uspehe preteklega leta, se mi zdi, da je gotovo ostalo prezrto še kaj oz. še kdo, ki bi sodil v krog nominirancev. Morda se komu zdijo nagrade odveč, če verjamemo, da sta njihovi stalni spremljevalki poljubnost in pristranost, pa da slava sledi vrlini kakor senca in kar je še mogočih relativizacij, morda je kdo od nas preprosto pozabil na skoraj "obveznost", da se enkrat na leto ozremo nazaj in pomislimo, kaj je bilo deležno strokovne pozornosti in kaj bi si zaradi tega zaslužilo tudi posebnega priznanja. Želim si in nam vsem skupaj, da bi bila v prihodnje to naša nekoliko bolj obvezujoča popotnica.

Zdaj pa k slovesnim trenutkom.

Murkovo listino Slovensko etnološko društvo podeljuje domačim in tujim posameznicam in posameznikom, ki na

etnološkem področju delujejo ljubiteljsko, oziroma strokovnim in ljubiteljskim ustanovam in društvom, ki pomembno bogatijo etnološko znanje, ga ohranjajo in popularizirajo – s kontinuirano dejavnostjo ali tudi enkratnimi dosežki.

Letos jo prejme

Vaško etnološko turistično etnološko društvo Hrovača za ustvarjalen odnos do dediščine v vsakdanjem življenju; konkretno – za sveže, duhovite in strokovno podprte načine ohranjanja kulturnega izročila ribniškega območja.

Ob tem sem posebej vesela, da ne gre za režijo, ampak res prijazno naključje, da so dobitniki letošnje Murkove listine, tega na novo oz. znova vpeljanega priznanja, prav naš tokratni gostitelji.

Utemeljitev*:

Preproste in vsem razumljive besede, kakršne so vas, trg, mesto, pokrajina, dežela, spomin, izročilo in druge sorodne besede, se vse bolj umikajo iz našega besedišča. V času, ki nas živi ali ga živimo, jih zamenjuje modno urbano izrazje – mestno, vaško in podeželsko naselje, distribucijski center, infrastrukturni koridor, krajinska regija, lokacijska privlačnost kraja ali mesta, naravna kakovost krajine, policentrični urbani sistemi, trajnostna raba dediščine, zeleni sistem ipd. Novo besedišče očitno nujno potrebujejo globalizacijsko izobraženi snovalci našega celostnega in trajnostnega razvoja, da se sploh lahko pogovarjajo z gosposkim svetom in brez zadreg "sadijo rožice v vrtovih domačega ljudstva".

V tako rekoč istem prostoru in času pa živijo tudi ljudje, ki še znajo in zmorejo svoj prosti čas usmeriti v zdrave in povsem normalne oblike družabnosti in pristnih medsebojnih stikov. To so Hrovačani, ljudje številnih poklicev in znanj, ki jih starostne razlike ne ločujejo, temveč tesno povezujejo v eno najizvirnejših in v društvo organiziranih skupin.

Društvo so Hrovačani ustanovili leta 1998, da bi ustvarili prostor za ohranjanje in oživljanje kulturnega izročila ribniškega okolja. Člani društva so domačini in njihovi prijatelji, od Ljubljancev do Kočevcev. Povezuje jih želja po posredovanju domače ribniške govornice, želja po ohranjanju vrste oblik in sestavin vsakdanjega delovnega prizadevanja in predvsem želja po javnem nastopanju, pa naj gre za predstave duhovitih skečev in gledaliških iger ali sodelovanje v sprevedu na vsakoletnem ribniškem sejmu.

Člani društva si vsako leto zamislijo zahteven program dejavnosti, povezan s koledarskimi šegami in kmečkimi opravili, ki zaznamujejo postanke v njihovem letnem krogu. Prireditve so izjemno odmevne, torej dobro obiskane, saj se npr. v božičnem času ob uprizoritvi živih jaslic zbere več kot pet tisoč ljudi.

Delovanje društva zaznamuje še ena posebnost, tj. zelo uspešno sodelovanje s podjetjem Riko in s Škrabčevo domačijo. Za različne kulturne in promocijske prireditve v njej člani pripravijo kakovosten zabavni program: z nastopi duhovitih govorcev, s poustvarjanjem dogodivščin iz vsakdanjega življenja ribniških suhorobarjev in lončarjev. Ob vaških praznikih in slavnostnih odprtjih prenovljenih stavb Škrabčeve domačije

so že večkrat pripravili pogostitve s izvirnimi jedmi Ribniške doline. Leta 2002 so za miklavževanje skupaj z osnovnošolci krasili božična drevesca, razporejena po vseh dvoriščih v Hrovači. Med najodmevnejše pa sodi tradicionalna septembrska prireditve Fižolov dan, ko iz znamenitih ribničana, koksarja in počepinčka skuhamo slovite enolončnice in spečejo prvovrstna, pogosto na novo izumljena peciva. Skratka: skrbijo za ohranjanje značilnih sestavin kulture ribniške doline in življenja vaške skupnosti.

Poustvarjanje zgodb vsakdanjega in prazničnega življenja znajo oplemenititi s poznanim ribniškim humorjem. V tem so iskreni in nadvse poučni, prepričljivi, s čimer odlično zabavajo. In so zato nepozabni gostitelji svojega občinstva. Kar jih poleg tega kar najbolj zbližuje z etnologijo, je, da pri načrtovanju sporeda in prireditve redno sodelujejo z njimi in se tako izogonejo pastem cenene folklorizma in banalizacije.

Murkovo priznanje za posebne dosežke v letu 2003 gre letos v roke

gospe Brigiti Rajšter, diplomirani etnologinji in zgodovinarke, višji kustosinji etnologinji v Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec za "raziskovanje tradicionalnih prehrabnih navad" in knjigo Knapovška košta s podnaslovom Prehrana in prehrabna kultura rudarjev mežiškega rudnika v 20. stoletju.

Knjiga "Knapovška košta" ni dosežek enega samega leta, je sad večletnega raziskovanja: prehrana in šege v Ojstrici nad Dravogradom so bila že predmet obravnave v njeni diplomski nalogi na etnološkem oddelku ljubljanske filozofske fakultete, kjer je diplomirala leta 1990. Kakor vse številnejših diplomantov tudi nje etnološka služba ni čakala. Zato je bila do leta 1994 zaposlena na Občini Slovenj Gradec, v muzeju se je redno zaposlila leta 1996 in od leta 1999 vodi njegov oddelek za etnologijo.

Bibliografija in muzejski projekti gospe Brigitte Rajšter kažejo značilno podobo delovnih obveznosti kustosov v pokrajinskih muzejih, ki lahko samo sanjajo o razkošju, da bi se raziskovalno osredinili na katero od morda priljubljenih tem. Kljub temu je za Brigito Rajšter ostalo raziskovanje prehrane tudi ob drugih projektih (naj omenim npr. samo pozornost, ki jo je namenila dr. Ljubi Prenner) v ospredju njenega raziskovalnega, razstavnega in publicističnega interesa.

O prehrani – njenih tradicionalnih sestavinah in spreminjanju – je mdr. pripravila več strokovnih člankov tudi za radijske oddaje, postavila rekonstruirano črno kuhinjo v libeliškem župnišču, leta 2001 izdala "Libeliško kuharico" in lani še knjigo "Knapovška košta", v kateri je na dopadljiv način povezala življenje in vedo, ki se z njim ukvarja, torej etnologijo. Odlika knjige je, da ponuja enako zanimivo branje o enem od segmentov življenja rudarjev tako strokovnjakom kakor širšemu občinstvu.

Dela torej ni mogoče uvrstiti v enega tržno najpopularnejših žanrov – med kuharske in kulinarčne priročnike, čeprav je tudi to – priročnik za pripravo jedi. Je predvsem pripoved o kulturni dediščini rudarstva v Zgornji Mežiški dolini in strokovno kompetentno delo, ki je sad temeljite raziskave prehrane in prehrabne kulture mežiških rudarjev in njihovih družin v 20. stoletju, primerjane s tisto pri rudniških uradnikih, inženir-

* Besedilo vseh treh utemeljitev je oblikovano na podlagi predlagateljev nagajencev.

jih in neporočenih purših. Ob sicer vse pogostejših, tudi etnološko bolj ali manj informiranih knjigah o kuhinji sloveskih pokrajin, ožjih območjih in krajev, je raziskava gospe Rajšter posebna po tem, da je usmerjena na posebno poklicno skupino – rudarje. Ob zatonu rudarstva je morda ujela še zadnje generacije, ob katerih je lahko strokovno temeljito dokumentirala to kulturno razsežnost, ki bogati znanje o podobi delavskega načina življenja.

V knjigi so posebej predstavljeni kuhinja kot prostor z vsemi pripomočki, jedilni obroki in jedilniki delovnih in prazničnih dni, nabava oz. oskrba z živili (lastna pridelava in prireja, nakupi v branjarijah in konzumih; pomen rudniškega sindikata pri tem, po 2. svetovni vojni Unrrini paketi), značilnosti kuharskega znanja (vplivi drugih kuhinj, zapisovanje in zamenjava receptov; zgled takšne zbirke – Kuharski zvezek Betke Kušej je objavljen tudi v knjigi – npr. ponazarja, kako so krožili znanje in recepti) in naposled tudi recepti za pripravo jedi.

Slovar narečnih izrazov in bogato slikovno gradivo sta dragoceni in enakovredni sestavini knjige.

Iz pregleda prehrane rudarjev mežiškega rudnika in njihovih družin je razvidno, da je imela na začetku stoletja še značaj kmečke tradicionalne prehrane, z uvajanjem novosti, z nakupovanjem novih živil in novimi recepti pa se je oblikovala v značilno rudarsko prehrano. Prvine meščanske kuhinje zaznamuje uvedba slaščic v rudarski prehrani.

Za etnologijo dragoceno izvorno delo, ki ga mr. odlikuje izraba raznovrstnih virov, pa tudi popularizira etnološko raziskovanje in etnološko znanje, konkretno v turističnem rudniku in muzeju Podzemlje Pece, projektu "Rudnika svinca in cinka Mežica v zapiranju", ki je podprl izdajo te knjige in pokazal širok pogled na dediščino rudarstva, v katerem so neogibne samoumevnosti, kakršna je hrana kot pogoj človekovega fizičnega preživetja, specifično poklicno in socialno kulturalizirane, da tudi v tem primeru obvelja rek – Človek je, kar jé!

Murkova nagrada se podeljuje bodisi za življenjsko delo, za izjemen dosežek oz. za zaokrožen vrhunski znanstveni opus.

"Za izredne dosežke na področju etnološkega znanstvenega filma in vizualnih raziskav"

jo letos Slovensko etnološko društvo podeljuje gospodu, doc. dr. Našku Križnarju, višjemu znanstvenemu sodelavcu Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU in vodji njegovega Avdiovizualnega laboratorija.

Opus dr. Naška Križnarja obsega širok vsebinski razpon etnoloških raziskav v vseh slovenskih pokrajinah in najrazličnejše projekte, ki jih je uresničeval sam ali s sodelavci etnologi in drugimi strokovnjaki. Pozornost vizualnim zapisom, fotografiji, filmu in videu prežema vse njegovo muzeološko, znanstvenoraziskovalno, teoretično in pedagoško delo, tako da je najtesneje prepleteno s prizadevanji za utemeljitev in napredek znanstvenega etnološkega filma in vizualnih raziskav.

Že med študijem se je ukvarjal z amaterskim filmom, kot član avantgardne skupine OHO je snemal in režiral filme. Ob zaposlitvi v Goriškem muzeju v Novi Gorici je imel že veliko znanja in izkušenj, njegove muzejske raziskave so bile dopolnjene s fotografsko in filmsko dokumentacijo, vizualije so

imale pomembno vlogo tudi na razstavah. Posnel je številne dokumentarne filme, z njimi dopolnil svoje terenske raziskave in obogatil slovensko etnologijo po dolгих letih, ko se od konca šestdesetih let, ko je akademik dr. Niko Kuret ob drugih raziskovalnih nalogah opustil to področje, v dokumentarnem filmu ni zgodilo nič novega. Filme Naška Križnarja so že takrat odlikovali etnografska natančnost pri opazovanju delovnih postopkov, predmetov, prostora in krajine, umetniško občutenje in spoštljiv odnos do ljudi, ki v filmih nastopajo kot izvorni ustvarjalci in nosilci kulture.

Tako je bil na začetku osemdesetih let Goriški muzej središče etnološkega dokumentarnega filma. Takrat se je Naško Križnar lotil tudi svoje prve raziskovalne naloge o etnografskem filmu in vizualnih raziskavah, temeljito in pri izviri: leta 1982 je namreč izšla njegova knjiga "Slovenski etnološki film. Filmografija 1905–1980", ki je prvi izčrpan popis etnološko zanimivega filmskega gradiva na Slovenskem.

V razpravah o projektu Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja v sedemdesetih letih je spregovoril o potrebi po načrtnejšem razvoju filmske dokumentacije in predlagal, naj bi raziskovalci v monografije krajev, socialnih in poklicnih skupin vključili tudi etnološki film, tako da bi postopoma postal sestavina etnoloških raziskav. S kolegi s fakultete, iz muzejev in zavodov za spomeniško varstvo je posnel in režiral vrsto filmov.

Sčasoma je postajalo vse očitneje, da etnološka vizualna dokumentacija in vizualne raziskave za celovit in načrten razvoj potrebujejo posebno središče. Stekla so prizadevanja, ki jih je mr. podprlo tudi Slovensko etnološko društvo: leta 1983 je bil ustanovljen Avdiovizualni laboratorij (AVL) ZRC SAZU, ki je od leta 2000 del Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Tako je bila uresničena zamisel akademika Kureta, ki si je prvi prizadeval za ustanovitev "samostojnega telesa za produkcijo znanstvenih filmov".

Etnološki film in vizualne raziskave so z AVL pridobile ustrezno institucionalno podlago. Ker je bil AVL enota Znanstvenoraziskovalnega centra, je snemal tudi za potrebe drugih inštitutov in spoznal potrebe drugih ved. Da bi produkcija vizualne dokumentacije postala sestavina znanstvenih raziskav v humanistiki in še posebej v etnologiji, je ustanovil Redakcijo za znanstveni film, ki pri Založbi ZRC izdaja serijo "Podobe znanosti". (doslej je bilo izdelanih šest enot, med njimi "Peka božičnega kruha", ki ga je posnel in režiral s strokovnim vodstvom dr. Marije Makarovič, in "Lavfarji v Cerknem", ki jih je leta 1956 posnel Peter Brelih po strokovnem vodstvu in besedilu dr. Nika Kureta). Pri drugih enotah je bil Naško Križnar udeležen s kamero, režijo ali montažo.

Prvenstveno pa je poskrbel za trdno teoretično in metodološko podlago etnološkemu filmu in vizualnim raziskavam. Priredil je številna posvetovanja, nanje vabil ugledne tuje strokovnjake in se sam udeleževal podobnih srečanj v tujini. Priredil je 1. jugoslovansko posvetovanje "Vloga avdiovizualne dokumentacije pri etnološkem terenskem delu" (Kranj, 1985), leta 1988 je organiziral sekcijo z naslovom "Strategije vizualnega raziskovanja" na 12. kongresu antropoloških in etnoloških znanosti v Zagrebu, v naslednjih letih pa mednarodne konference "Vizualna dokumentacija in komentar" (1989), "Pomen vizualnih informacij" (1998) in "Simbolni vidiki vizualne kul-

ture" (2000).

Dolgo let je vodil Komisijo za film pri Slovenskem etnološkem društvu. Postal je član najpomembnejših mednarodnih združenj, bil je član uredništva revije "Yearbook of Visual anthropology" in Komisije za vizualno antropologijo pri Mednarodni zvezi antropoloških in etnoloških znanosti.

Vendar pa je v raziskavah in razpravah največ pozornosti posvetil razvoju etnografskega filma na Slovenskem, da bi v temelje delovanja AVL najprej vgradil najboljše izkušnje predhodnikov. Preučeval je zgodnje slovenske dokumentarce, zlasti etnografski opus Metoda Badjura, podrobno je osvetlil pomen fotografije v delu Matije Murka, predvsem pa je želel ponovno ovrednotiti prispevek Nika Kureta in obuditi njegova daljnosežna spoznanja o pomenu filma pri etnografskih raziskavah. Zato je leta 1996, ob 40-letnici filma "Lavfarji v Cerknem", priredil posvetovanje "Etnološki film med tradicijo in vizijo" in v zborniku, ki je izšel 1997, objavil dotlej neobjavljene Kuretove spise o etnografskem filmu.

Leta 1996 je izšla knjiga "Vizualne raziskave v etnologiji" (Ljubljana, Založba ZRC). V njej je Naško Križnar s primerjalnim študijem teoretičnih in metodoloških izhodišč v domačem in mednarodnem okolju zasnoval teorijo in metodologijo vizualnih raziskav. Knjiga je novost v dotedanji raziskovalni praksi pri nas, saj je prva sintetično in teoretično poglobljena študija, v kateri je ovrednotil dosedanje delo in oblikoval izhodišča za uvajanje vizualnih informacij v znanstveno-raziskovalni sistem.

Na omenjeni konferenci "Etnološki film med tradicijo in vizijo" je Naško Križnar predstavil tudi svojo prvo raziskavo video filmov domačih snemalcev v sovodenjski občini v Nadiških dolinah; z njo je utrl pot semiotičnim raziskavam vizualnega dožemanja in izražanja pripadnikov različnih kultur. Nadaljeval jih je na avstrijskem Koroškem, kjer je v raziskavi upošteval produkcijo domačih snemalcev in TV postaj. Na posvetovanju v Tinjah na avstrijskem Koroškem leta 1997 pa je spregovoril o vrednosti vizualnih zapisov, ki jo je odkrival pri preučevanju posnetkov življenjskih pričevanj kot pripomočku za podrobno spoznavanje pripovedovalčevega besednega in nebesednega izražanja.

Nemogoče je navesti vse pomembne video dokumente in filme, ki jih je ustvaril v tem času. Če vsaj v grobih črtah pregledamo njihovo vsebino, bi najprej opazili dr. Križnarjevo veliko zanimanje za letne šege in praznike, za območja zahodne Slovenije in za zamejstvo, vendar so zastopane vse pokrajine. Dokumentirane pojave tudi sam razišče, v tem primeru ob filmu napiše tudi razpravo, ali pa sodeluje z drugimi kolegi. Številne filme je posnel na povabilo in ob strokovnem sodelovanju raziskovalcev z Inštituta za narodopisje, Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU in drugih ustanov. Skrbi tudi za dokumentiranje zgodovine etnologije, saj spremlja pomembne dogodke, kot so znanstveni sestanki, tiskovne konference, podelitve nagrad, obletnice itn.

Tako je njegova filmografija v bistvu vizualni arhiv etnološko relevantnih pojavov, nekakšna vizualna etnologija Slovencev zadnjih desetletij. Zato je tudi izredno pomemben projekt VIKROS, ki ga je zasnoval kot internetni portal s sistematizirano zbirko vizualne dokumentacije, zlasti tiste na filmih in videokasetah, ki deluje kot vizualna enciklopedija oziroma vizualni thesaurus kulture Slovencev.

Od študijskega leta 1985/86 posreduje svoje znanje študentom – najprej – do leta 2001, ko je bil kurz pod njegovim vodstvom odpravljen – tistim z Oddelka za etnologijo FF v Ljubljani v obliki vaj, ki so leta 1994 prerasle v izbirna predavanja s seminarjem. Zdaj predava podiplomskim študentom antropologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in v rednem kurzu na dodiplomskem študiju Oddelka za antropologijo in kulturne študije Fakultete za humanistične študije v Kopru. Od leta 1997 vsako leto organizira Poletno šolo vizualnega v Novi Gorici, izvenšolsko izobraževalno obliko z mednarodno zasedbo predavateljev.

Lani je AVL praznoval 20-letnico in ob tej priložnosti je dr. Križnar uredil dvojno številko Glasnika Slovenskega etnološkega društva (43/1, 2, 2003) z naslovom "Vizualne raziskave". To je povzetek razvoja in stanja te dejavnosti, ki jo je utemeljil na tradiciji, s terenskimi raziskavami, strokovnim sodelovanjem in dopolnil z najnovejšimi metodološkimi in teoretičnimi izhodišči.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 7. 11. 2004

Recenzija, prikaz knjige, kritika/1.19

prof. dr. Janez Bogataj

NAUKI ZA EVROPEJCE

Letošnje leto so našo vedo zaznamovali trije pomembni dogodki. Zato je podelitev Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine verjetno najprimernejša priložnost, da jim posvetim nekaj besed. Posebej še zato, ker je bila na različne načine v vse tri dogodke neposredno vpletena tudi etnologija, ki je tako s svojimi raziskovalnimi, strokovnimi in aplikativnimi dejanji ponovno pokazala na nekatere od številnih področij vsakdanjиков, s katerimi lahko sooblikuje naše odnose do dediščine na eni in bogati sodobne življenjske kakovosti na drugi strani.

Najprej je tu dogodek, dejanje, da ne rečem uspeh, ki je zaznamoval tako kraj naše današnje slavnosti kot celotno Ribniško dolino, oziroma ozemlje ribniške suhe robe. Ob splošni brezbriznosti države do zaščite nekaterih posebnih in razpoznavnih dejavnosti in izdelkov, je bila letos ribniška suha roba deležna zaščite svojega geografskega porekla. Tako kot pri zaščiti geografskega porekla in tradicionalnega ugleda nekaterih drugih izdelkov, je tudi v primeru ribniške suhe robe prišla glavna pobuda za zaščito iz domačega kulturnega okolja in veseli nas lahko, da je pri ustvarjanju zahtevnega raziskovalnega in patentnega projekta sodelovala tudi naša stroka, še toliko bolj, ker je bila zastopana s predstavniki najmlajše generacije, ki je šele pred kratkim zapustila fakultetne predavalnice, sedaj pa pridobljeno znanje, obogateno z novimi spoznanji posreduje domačemu kulturnemu okolju.

Zaščita geografskega porekla ribniške suhe robe je opozorila na vsaj še dve drugi značilnosti naših sodobnosti. Najprej na nekaj, kar močno odstopa od siceršnjih sodobnih slovenskih karakteroloških značilnosti, namreč zaprtosti v občinske, lokalne, krajevne in še kakšne ožje okvire. Menim, da imamo pri zaščiti geografskega porekla ribniške suhe robe opraviti z redkim primerom skupnih prizadevanj in sprejemanj »pravil igre« za zaščito s strani vseh občin, kjer je ugotovljena zgodovinska in sodobna koncentracija hišne lesne galanterije, kot danes označujemo izdelovanje suhorobarskih izdelkov. Prav zaradi poznavanja sodobnih življenjskih in »psihotričnih« razmer v Sloveniji sem s presenečenjem ugotovil, da v tem primeru niso nikjer poskušali zaščititi suhe robe samo v svojih občinskih, krajevnih ali ne vem še kakšnih brložnih okoljih. Morda pa je to dobro znamenje in celo potrditev misli, da tudi karakterologija ni nek statičen in nespremenljiv pojav ter da že dolgo ne veljajo več Trstenjakove ali še kakšne druge ugotovitve. Te namreč niso bile podobe realne, ampak idealne Slovenije, kakršno si je večina vedno želela in se je zatekala v stereotip, še več: na njej je gradila in pogosto gradi tudi svoje sodobne predstave, politiko, slabo projekcijo v svet in še kaj. Ta suhorobarski premik, zmožnost združenih moči za skupni cilj brez ljubosumnega lokalizma, je bil morda pred tem

dosežen le še z zaščito cvička in z odločitvijo o samostojnosti slovenske poti.

Vendar pa ima doseženi uspeh z zaščito ribniške suhe robe še eno razsežnost in razlago. Navsezadnje je prizadevanje za zaščito palete ustvarjalnosti in tudi ekonomskih učinkov, ki omogočajo številnim posameznikom, družinam in naseljem preživeti tudi v sodobnosti, povezano z vrsto drugih pozitivnih razmišljanj in dejanj, ki imajo svoje korenine prav v Ribniški dolini. Slovenski etnologi smo danes gostje v Hrovači, vasi, kjer so se korenine slovničarja in patra Stanislava Škrabca v zadnjih letih nadgradile z uspešnim delovanjem njegovih sorodnikov, potomcev, nosilcev uspešnega podjetja Riko hiše. Spet tudi z delčkom sodelovanja naše vede, kar želim še posebej poudariti. Eden od vzrokov za uspešnost Rika, njegovega direktorja Janeza Škrabca, vseh sodelavcev in navsezadnje tudi krajanov, je prav v tem posluhu in v potrebi po sodelovanju z različnimi strokami. Tudi to je za slovenske razmere izjemno in hkrati temeljni pogoj za uspešno življenje z dediščino v sodobnem svetu. Hkrati tudi poduk (tako kot pri zaščiti suhe robe) vsem drugim v Sloveniji, ki se podobnih korakov lotevajo zgolj z ljubiteljskih izhodišč, sladkobnega romantizma in turističnega ter še kakšnega folklorizma. Škrabčeva domačija torej ni le kulturno središče (ali kot še vedno mnogi nepravilno govorijo, da je etnološki spomenik) ampak je središčna točka v trikotniku, ki ga sestavljajo suha roba, podjetje Riko hiše in Hrovačani s svojimi sodobnimi vsakdanjiki in prazniki ter strokovno usmerjeno skrbjo za lokalno dediščino.

Drugi in tretji pomemben dogodek za našo vedo in državo Slovenijo je povezan z dvema osebama iz zgodovine etnologije. Da, namenoma poudarjam zgodovino vede, ki se tudi v znanju prihodnjih generacij kar nekoliko okruša, da ne rečem, odmika od možnosti odkrivanja vseh nešteti pozitivnih povezav in navezanosti na sodobna strokovna metodološka, metodična in aplikativna izhodišča. In obe osebi sta tudi zgodovinsko povezani z obema pomembnima dogodkoma za našo vedo.

Najprej je tu Jožef Pajek, ki sklepa romantično obdobje v zgodovini etnološke vede na Slovenskem, in predvsem njegovo pomembno delo »Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev«, ki je izšlo pri Slovenski matici v Ljubljani leta 1884, torej natanko stodvajset let pred izidom »Slovenskega etnološkega leksikona«, ki je tako odločujoče označil prizadevanja in stopnjo doseženega v slovenski etnološki vedi na vstopu v novo tisočletje. Pajkova ureditev posameznih prispevkov v Črticah po abecednem redu je bila pogost argument tudi naših akademskih učiteljev, zlasti še prof. Vilka

Novaka, ki je to delo označil kot prvi zametek strokovnega leksikona. Etnološka veda je s »Slovenskim etnološkim leksikonom« zares naredila velik korak. Ne le v družbi z drugimi, bolj ali manj sorodnimi strokami, katerim, zlasti nekaterim njihovim predstavnikom, namenja v leksikonu kar precej prostora, ampak tudi širše. Slovenija kot država dobiva s tem leksikonom artikulacijo svojih vsakdanjnikov in praznikov. Končno imamo temeljno osnovo, iz katere bo lahko v doglednem obdobju zraslo še temeljitejše delo, z upoštevanjem ne le morda naključno ali celo zavestno prezrtih sestavin sodobnega načina življenja, ampak tudi vsega, kar nam sporočajo sooblikovalci razvoja naše vede. Naj se sliši še tako patetično ali celo v slogu ekonomske propagande: menim, da bi moral »Slovenski etnološki leksikon« sooblikovati življenjski utrip v večini družin na Slovenskem. Če ga bodo uporabljali predvsem sestavljalci križank in vprašanj v kvizih »Lepo je biti milijonar« in »Najšibkejši člen«, bo to le delni uspeh njegovega poslanstva. Torej, prepričan sem, k temu me navaja tudi podatek, da so samo v prednaročilu prodali čez 3.000 izvodov leksikona, da bo to delo lahko kmalu postalo najtrdnější člen v naših sodobnih razmerjih, znanju, odkrivanju vrednot in še čem.

Tretji pomembni dogodek pa je povezan z osebo, po kateri se imenujejo tudi naše strokovne nagrade in priznanja, t.j. z Matijem Murkom. Dejal sem, da si s Pajkom časovno sledita: Pajek je zaznamoval sklepanje romantičnega obdobja, Murko pa je začel z znanstveno potjo v slovenski etnološki vedi oz. takrat še v narodopisju. Tolikokrat navajano njegovo poročilo o Narodopisni razstavi češkoslovenski v Pragi 1895, ki ga je objavil leto pozneje v »Letopisu matice Slovenske«, je še zlasti v poglavju »Nauki za Slovence« postavilo kar nekaj pomembnih opornih točk prizadevanjem etnološke vede tudi na področju muzeologije. Zato je tretji pomembni dogodek v naši vedi povezan z morda eno najbolj temeljnih pridobitev ne le slovenske etnologije, ampak predvsem slovenskega naroda in države Slovenije na vstopu v novo tisočletje. Morda res zelo pozno, pa o tem ne kaže razpravljati danes v teh slovesnih okvirih in tudi ne nizati vzrokov za tako mačehovski odnos različnih družb in družbenih ureditev do najbolj temeljnih kulturnih oblik, njihovih podob v dediščini, transformacij v sodobnosti in izzivov medkulturnih stikov v sedanjosti. Dobivamo torej nove, bolje rečeno resnično prve prostore kompleksnega muzeja, ki bo s specifičnimi jeziki muzejskih govoric podajal etnološke poglede na življenjske sloge različnih družbenih skupin in v različnih obdobjih razvoja vse do sodobnih izzivov. Če bi izid »Slovenskega etnološkega leksikona« in odprtje zbirk Slovenskega etnografskega muzeja časovno načrtovali, se verjetno ne bi posrečilo to, kar se je dejansko zgodilo prav v letošnjem letu. Oba dogodka sta pravzaprav en sam dogodek, le da se s prvim srečujemo v obliki knjige, z drugim pa v prostorih muzeja. Malo prej sem dejal, da s tem temeljnim muzejem slovenska družba zamuja, ob dejstvu, da smo postavili že vse mogoče in tudi nemogoče zbirke in muzeje ... Morda pa z muzejem in tudi leksikonom niti ne zamujamo. Kot stroka gotovo ne, če upoštevamo širše družbeno dogajanje, v katero sta vpeta ta dva dogodka. Menim, da se tokrat slovenska etnološka veda zares aktualno odziva na družbene izzive ter dogajanja. Matija Murko je v Poročilo o

razstavi napisal sloganovski naslov zadnjega poglavja »Nauki za Slovence«. Danes ob Leksikonu in Etnografskem muzeju lahko zakličemo: Nauki za Evropejce! V časih, ko nam neprestano govorijo o tranzicijah in globalizacijah delujeta oba pomembna dogodka za Slovence kot nauki za pokončno držo in samozavest, za vse ostale Evropejce pa kot nauki, ki prinašajo nova spoznanja o pestri ustvarjalnosti in kulturi v tem delu sveta in ga tako bogatijo.

Slovensko etnološko društvo je najširši okvir vsega etnološkega strokovnega delovanja na Slovenskem. Zato nam vsi trije omenjeni pomembni dogodki lahko pomenijo, da se morda niti sami ne zavedamo, kako mehko nas je prešla občeslovenska kriza društvenega delovanja, torej oblika povezovanja strokovnih, raziskovalnih, če hočete tudi družabnih interesov. Kriza, ki je tako značilna za najrazličnejša društva v zadnjih letih 20. in na prehodu v 21. stoletje. Muzej, leksikon, vse več odmevnih in konkretnih povezovanj s t. i. terenom, enakopravno sodelovanje pri reševanju vsakdanjih, tudi zapletenih družbenih vprašanj, medkulturnih stikov in še kaj bi se našlo v zbirki novih možnosti tudi za odmevno delovanje etnološke vede, ki si je tako dokončno izoblikovala svoj zares specifični položaj v družboslovju in humanistiki, v načrtovanju sodobnih odnosov in svojevrstnem razumevanju sporočil dediščine, ter se osamosvojila umetnostnih, slavističnih in še kakšnih drugih okvirov. K temu položaju vede, ki pa ga bo treba tudi v prihodnje še naprej razvijati in dopolnjevati, so prispevali prav vsi sooblikovalci njenega razvoja: od prvih zapisovalcev in zbiralcev do tudi današnjih prejemnikov strokovnih priznanj. Prvim velja vsa čast in spoštljiv spomin, slednjim pa tudi moje iskrene čestitke.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 7. 11. 2004

Drugi članki ali sestavki / 1.25

dr. Katalin Munda Hirnök, Mojca Račič Simončič

ODKRIVANJE ŠTAJERSKIH SLOVENCEV

RAJŽA VZDOLŽ ŠTAJERSKO-SLOVENSKO MEJE — OB NASELITVENIH OBMOČJIH SLOVENCEV NA ŠTAJERSKEM IN POSVET ETNOLOŠKA DEDIŠČINA IN KULTURNA PODOBA ŠTAJERSKIH SLOVENCEV
23. IN 24. SEPTEMBER 2004

Četrta rajža v okviru posvetov o etnološki dediščini Slovencev zunaj meja R Slovenije nas je vodila iz Ljubljane preko Dravograda v Avstrijo, kjer smo po nekaj kilometrih vožnje prečkali mejo med avstrijskima deželama Koroško in Štajersko. Pri akumulacijskem jezeru v bližini kraja Sobota/Soboth, kjer je lepo urejen rekreacijski park, nas je pričakala organizatorica rajže in soorganizatorica posveta Sussane Weitlaner, podpredsednica Kulturnega društva člen 7 za avstrijsko Koroško. Tam so se nam pridružili tudi kolegi iz avstrijske Koroške, lankoletni organizatorji in gostitelji podobne akcije. Letošnjo rajžo in posvet je spremljalo tudi več slovenskih in avstrijskih novinarjev, saj so bili ta predel in ljudje, ki tam živijo, podobno kot za nas tudi za njih precej neznani. Žal nam je bilo le, da strokovna radovednost ni privabila večjega števila članov Slovenskega etnološkega društva, saj je bilo v avtobusu še precej praznih sedežev.

Ob omenjenem jezeru, ki leži v zavarovanem naravnem območju, nas je Sussane seznanila z delovanjem Društva člen 7 za avstrijsko Štajersko, ki je bilo ustanovljeno leta 1988, in ki danes šteje približno 170 članov. Cilj društva je uresničiti pravice slovenske manjšine na avstrijskem Štajerskem, ki jih je Avstrija priznala po znamenitem členu 7, vendar jih ne izvaja. Društvo ima svoj sedež v Potrni/Laafeldu, v eni od štirih vasi v Radgonskem kotu, kjer se je ohranilo največ slovenskega prebivalstva. Hišo so poimenovali po Avgustu Pavlu, ki ga bralcem Glasnika SED ni treba posebej predstavljati. V Potrni/Laafeldu pa so živeli Pavlovi starši, ki so se tja pred prvo svetovno vojno preselili iz Cankove. Kljub mrzlemu jesenskem vetru smo z zanimanjem prisluhnili Sussaninemu predavanju o položaju slovenske manjšine oziroma o dolgotelni asimilaciji slovenskega prebivalstva na avstrijskem Štajerskem in o ponovnem zavedanju svojih korenin in maternega jezika v zadnjem obdobju. K temu je največ pripomogla dejavnost društva, ki v Pavlovi hiši poleg razstav prireja še številne druge dogodke. S svojo odprtostjo in multikulturalnostjo so uspeli pridobiti sprva nezaupljive domačine, z mednarodnim sodelovanjem pa v Potrno/Laafeld prihajajo tudi številni tuji umetniki.

Na poti do Potrne/Laafeld smo se najprej ustavili v Arnežu/Arnsfeld. Na ljudski šoli nam je učitelj Ernst Körbler s svojimi učenci prikazal, kako poteka učenje slovenskega jezika. Po podatkih učitelja letos obiskuje pouk slovenščine, ki je obvezni izbirni predmet, 74 učenk in učencev, kar je največ doslej. Učenci izvirajo iz slovenskih, mešanih ali nemških

družin. V omenjenem primeru ne gre za pouk slovenskega jezika za slovensko manjšino (kar poznamo v drugih zamejskih prostorih), temveč za učenja jezika soseda. Zaradi bližine Slovenije in z vključitvijo Slovenije v EU se ta oblika učenja jezika vedno bolj uveljavlja.

Opoldansko lakoto smo potešili v prijazni družinski gostilni s pestro ponudbo divjačinskih posebnosti in z bogato založeno vinoteko, kar pa ne preseneča, saj nas je pot iz Arneža/Arnsfeld vodila mimo številnih vinogradov, zato Avstrijci to področje imenujejo kar štajerska Toskana. Kljub vabljivim napisom, ki so skoraj pri vsaki hiši ponujali kostanj in mošt, je naš avtobus odvijugal do Cmureka/Mureck, kjer smo si ogledali še delujoč mlin na Muri, ki je podobno kot mlina v Veržeju in Ižakovcih v Prekmurju, prilagojen turističnim ogledom. Tik pred večernim mrakom smo prispeli do avstrijske Radgone/Bad Radkersburg. Zelo zanimiv in poučen je bil ogled tega mesteca z burno zgodovinsko preteklostjo pod vodstvom arhitekta Roberta Muscherlina, sodelavca Kulturnega društva člen 7 za avstrijsko Štajersko, ki nas je popeljal Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in v okolici. S tem naslovom je izšla tudi knjiga, in sicer najprej v nemškem, nato pa izpod peresa zgodovinarja Heima Halbrainerja še v slovenskem jeziku; h knjigi sodi tudi zloženka Drugačna Radgona.

Dan smo zaključili s prijetnim družabnim srečanjem v Potrni/Laafeld, v Pavlovi hiši, kjer je prvič javno nastopil Mešani pevski zbor Pavlove hiše pod vodstvom Bruna Petrischka, ki se na vaje vozi z Dunaja. V slovenskem in nemškem jeziku pa je svoja literarna dela in spomine predstavila pesnica in ljubiteljska raziskovalka lokalne ljudske tradicije Josefa Prelog iz Žetincev/Sicheldorf. Naslednji dan smo na posvetu spoznali, da je gospa Josefa tudi neprecenljiva informatorka za nekatere raziskovalce, ki so predstavili svoje referate.

Posvetovanje, ki je imelo politološko-sociološki, etnološki in jezikovno-kulturni sklop, je potekalo v prijetnem zavetju Pavlove hiše. Dr. Boris Jesih z Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani je v svojem referatu govoril o različnih definicijah manjšine, opozoril je tudi na (ne)odnos države matičnega naroda in večinskega naroda do Slovencev na Štajerskem. Poudaril je, da je za manjšine izredno pomembno, da se poleg ohranjanja elementov, ki jih površno lahko uvrstimo v obseg pojmov, kot sta zgodovinski spomin in narodna kulturna

dediščina, enakovredno zavejo pomena prilagajanja razvoju, ki vključuje tudi lastno aktivnost pri razvijanju sodobnih oblik kulturnega delovanja. Če tega ni, so narodne manjšine kmalu potisnjene na raven folklorizacije. Referat Sussane Weitlaner, podpredsednice leta 1988 ustanovljenega Kulturnega društva člen 7 za avstrijsko Štajersko, je potrdil, da želijo v Pavlovi hiši s prirejanjem sodobnih vsebin (kulturni programi, občasne predvsem umetniške razstave, stalna razstava o Slovencih na avstrijskem Štajerskem, Nemcih na Apaškem polju in Romih v okolici Cankove), ki so usmerjene v večkulturnost in so namenjene tudi pripadnikom večinskega naroda, prispevati k razvoju kulturnega delovanja.¹

Mag. Engelbert Logar in mag. Eva-Maria Hois sta prikazala včasih celo nezavedno ohranjanje slovenske identitete na podlagi ljudskih običajev in predvsem glasbenega izročila, ki sta jih zbrala ob štajersko-slovenski meji. Norma Bale je v svojem referatu govorila o devetletnih izkušnjah s poučevanjem slovenskega jezika v Radgonskem kotu. Po začetnem nezaupanju in slabem odzivu se je v zadnjih letih zelo povečalo zanimanje za učenje slovenskega jezika tako med mladimi kot odraslimi. Lani je bilo na graški slavistiki vpisanih 45 študentov, kar je največ doslej. Norma Bale je poudarila, da v naslednjih letih pričakuje uvedbo slovenščine kot tujega jezika v urnik šol v avstrijski Radgoni, in da bo ovrednoten z ocenami. V nadaljevanju posveta je prebrala referat prof. Mirka Križmana (naslov referata: Smisel za literarno ustvarjalno in poustvarjalno delo pri Slovencih v Radgonskem kotu), ki se posvetovanja ni mogel udeležiti. Prof. Zinka Zorko, ki proučuje narečje na obeh straneh meje, je z video-zapisi treh govorov ilustrirala jezikovno podobo štajerskih Slovencev. Opozorila je na razlike med avtohtonimi govorcji, ki ponavadi govorijo v narečju, in mladimi, ki se v šolah učijo knjižno slovenščino.

Posvetovanje je bilo glede na vsebino in ozračje drugačno od dosedanjih. Pokazalo se je, da ima vsak t. i. »zamejski« prostori svoje posebnosti, kar je pri štajerskih Slovencih še posebej poudarjeno. Posvetovanje se je v primerjavi s prejšnjimi razlikovalo tudi po tem, da njegov poudarek ni bil na pomenu in vlogi muzejskih zbirk (kako jih ohraniti, varovati, kako pomagati ljudem na terenu itd.), temveč na etnološkem delu (predvsem glasbenem izročilu), jeziku in kulturi, kajti štajerski Slovenci nimajo materialne kulturne dediščine.

S posvetom v Pavlovi hiši smo želeli na eni strani zaokrožiti in strniti nova spoznanja o etnološki dediščini, kulturnem delovanju in jezikovnem položaju štajerskih Slovencev ter s tem delno zapolniti vrzel na področju raziskovanja t. i. Radgonskega kota, na drugi strani pa »opozoriti različne javnosti na dragocene podobe tradicij, v katerih se skriva izjemni razvojni potencial pri oblikovanju prihodnosti novih evropskih regij, kjer ni več meja med tistimi, ki so »znotraj«, in tistimi, ki so »zunaj«, kot je poudaril predsednik Slovenskega etnološkega društva v svojem pozdravnem nagovoru.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 22. 10. 2004

¹ To usmeritev potrjuje tudi publicistična dejavnost Kulturnega društva člen 7 za avstrijsko Štajersko.

Sussane Weitlaner in Katalin Munda Hirnök. Brez njiju ne bi bilo rajše in posveta. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

Etnomuzikologa Eva-Maria Hois in Engelbert Logar med predstavitvijo referata. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

Gospa Josefa Prelog med obujanjem spominov na otroštvo. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

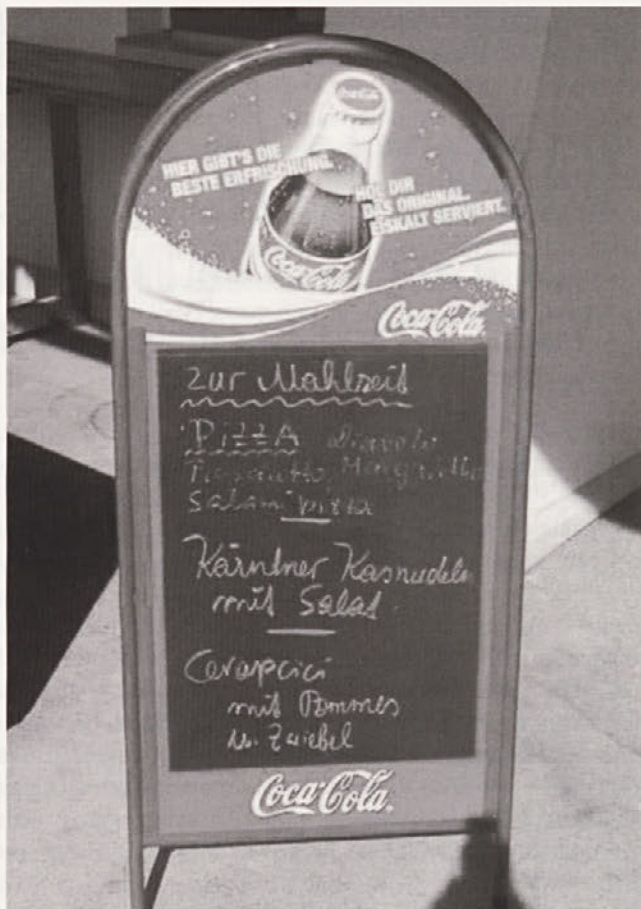

Pevski zbor pod vodstvom Bruna Petrischka. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

Udeleženci rajže in posveta na plavajočem mlinu v Cmureku. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

Do kod segata ZDA in Balkan, ali prehranska globalizacija na tromeji Koroška–Slovenija–Štajerska. Ponudba restavracije ob akumulacijskem jezeru Soboth/Sobota, priljubljenem rekreacijskem centru v zaščitenem območju južnih Koralp na avstrijskem Koroškem. Foto: Mojca Račič Simončič, 2004.

ZALOGA STARIH GLASNIKOV SED

Uredništvo Glasnika SED vam ponuja priložnost, da si dopolnite svoje zbirke Glasnikov SED. Cena posameznega izvoda je 500 SIT. Naročite jih lahko pri Adeli Ramovš na elektronski naslov: adela_ramovs@yahoo.com

<u>Letnik/letnica/številka</u>	<u>Število izvodov</u>
Letnik 26/ leto 1986/številka 1-2	2
Letnik 28/ leto 1988/številka 1-4	33
Letnik 29/ leto 1989/številka 1-2	10
Letnik 29/ leto 1989/številka 3-4	23
Letnik 32/ leto 1992/številka 1-2	3
Letnik 33/ leto 1993/številka 1	14
Letnik 33/ leto 1993/številka 2	59
Letnik 34/ leto 1994/številka 3	2
Letnik 34/ leto 1994/številka 4	52
Letnik 35/ leto 1995/številka 2-3	120
Letnik 35/ leto 1995/številka 4	42
Letnik 36/ leto 1996/številka 1	59
Letnik 36/ leto 1996/številka 2-3	19
Letnik 37/ leto 1997/številka 1-2	16

Letnik 37/ leto 1997/številka 3	85
Letnik 37/ leto 1997/številka 4	113
Letnik 38/ leto 1998/številka 1-2	16
Letnik 38/ leto 1998/številka 3-4	45
Letnik 39/ leto 1999/številka 1	29
Letnik 39/ leto 1999/številka 2	57
Letnik 39/ leto 1999/številka 4	14
Letnik 40/ leto 2000/številka 1-2	8
Letnik 40/ leto 2000/številka 3-4	81
Letnik 41/ leto 2001/številka 1-2	58
Letnik 42/ leto 2002/številka 1-2	49
Letnik 42/ leto 2002/številka 4	30
Letnik 43/ leto 2003/številka 3-4	61
Letnik 44/ leto 2004/številka 1	46
Letnik 44/ leto 2004/številka 2	41

NAROČILNICA NA REVIZIJO GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

Naročam revijo Glasnik slovenskega etnološkega društva

Letnik: _____

Revijo mi pošljite na naslov: _____

Ime in priimek/ustanova: _____

Naslov: _____

Poštna številka in kraj: _____

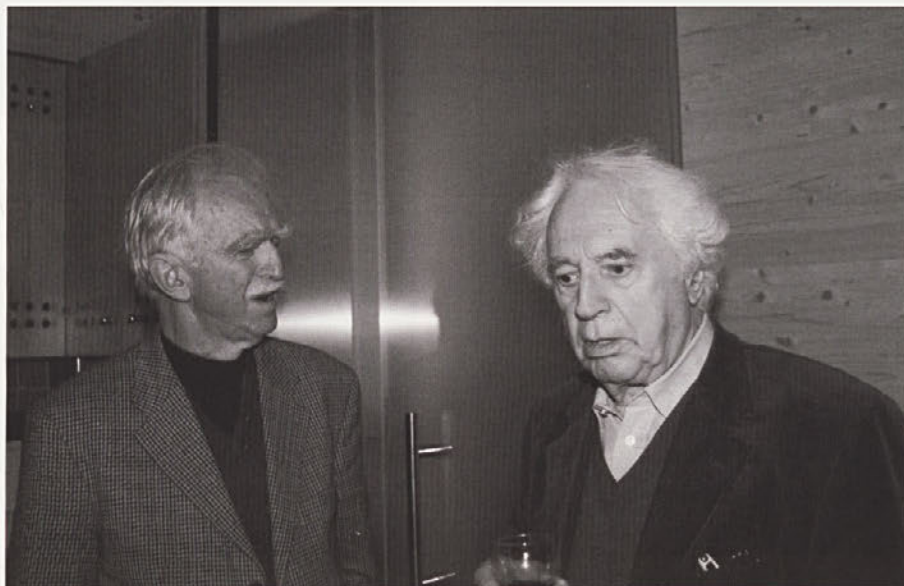
Datum: _____

Podpis: _____

*Septembra 2004 je praznoval
dr. Milko Matičetov svoj 85. rojstni dan.*

Ob tako visokem jubileju Slovensko etnološko društvo svojemu častnemu članu iskreno čestita in mu želi predvsem zdravja ter še mnogo lepih etnoloških doživetij v krogu stanovskih kolegov in prijateljev.

Milko Matičetov in Slavko Kremenšek na letošnjem Murkovanju, 4. november 2004. Foto: Alenka Čas

PRISTOPNA IZJAVA

Podpisani/a (ime in priimek)....., rojen/a.....,
domači naslov ..... , poštna številka ..... kraj .....
telefon ..... , e-mail: .....
zaposlen/a v (delovna organizacija): ..... ali
študent/ka: ..... , letnik: ..... , ali upokojenec (obkroži)
se dne:..... s to pristopno izjavo včlanjujem v Slovensko etnološko društvo.

Morebitne opombe:

.....
.....

Lastnoročni podpis:

.....

V ....., dne ....., 200__.

DEDIŠČINA V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH

V enem od predlanskih Glasnikov Slovenskega etnološkega društva sem prebrala zapis o delovanju študijskih krožkov, ki se izvajajo pod okriljem Andragoškega centra Slovenije, in o njihovem pomenu za spoznavanje in ohranjanje dediščine. To me je spodbudilo k pisanju o Nataliji Planinc, mentorici, ki vodi dva od najbolj priljubljenih in obiskanih krožkov v Piranu. V obeh se člani ukvarjajo z ohranjanjem dela naše materialne dediščine, to je starih predmetov, ki nam pripovedujejo preteklosti, odkrivajo njene vrednote in nas z njo povezujejo.

Gospa Natalija Planinc je po mamini strani ruske, po očetovi pa slovenske, dolenske krvi. Od tod verjetno njena široka in topla narava, ki najde prijazno in spodbudno besedo prav za vsakega človeka in vedno gleda na stvari s pozitivne, optimistične strani. Ne rečejo zaman, da je »dohtarca za dobre medčloveške odnose«! Že dolga leta, vse od 1973, živi v Piranu, kjer je nazadnje opravljala delo pomočnice ravnateljice v vrtcu Mornarček. V službi so jo sodelavke cenile zaradi njenih osebnih značilnosti in velikega pedagoškega daru pri delu z otroki. V Piranu sta si z možem uredila prijazno stanovanje v stari palači ob morju, kjer z njima še živi eden od sinov, študent na portoroški Turistici, drugi pa je že zaposlen kot biolog in živi v Ljubljani.

Že pred upokojitvijo je Natalija razmišljala, kaj bi lahko koristnega počela, ko ne bo več hodila v službo, saj ji njena ustvarjalna žilica nikakor ne da miru, vedno zagnano nekaj načrtuje, sanja, razmišlja, se dogovarja in udejanja svoje zamisli. Vse kar počne, pa dela z velikim poslušom za ljudi in ob upoštevanju njihovih potreb in okolja, v katerem živi. S svojim optimizmom in z energijo zna navdušiti in spodbuditi k delu in ustvarjalnosti tudi druge. Tako se je že v času pred upokojitvijo udeležila seminarjev za mentorje študijskih krožkov, ki jih izvajajo v okviru Andragoškega centra Slovenije, in se pripravljala na prihodnost.

V osmih letih je bila mentorica različnih študijskih krožkov, ki so bili vsi dobro obiskani. Med mnogimi temami njenih krožkov so bile poleg vzgojnih in pedagoških, ki jih je namenila mladim staršem, tudi domoznanske. S skupino krožkarjev, ki so si naredili veselo ime Vandrovci, so spoznavali bližnjo in daljno okolico: Socerb, Kraški rob, Dolino pri Trstu, Benetke... Vedno so s seboj povabili tudi kakega strokovnjaka. Tako jih je na primer na izletu po Kraškem robu z rastlinstvom in drevesi seznanjal diplomirani inženir gozdarstva, Pirančan Zvonko Sadar.

Zadnji in zelo uspešen krožek, ki ga je organizirala, pa si je zadal za nalogo, kot pove že njegovo ime Ohranjanje dediščine, ohraniti dragocene predmete dediščine prednikov, ki so jih

posamezniki hranili doma na podstrešjih, ali jih rešili tako rekoč z goreče grmade ali iz smetnjaka. Omarice, šatulje, lesena mornarjeva potovalna skrinja, polica, svetilka, šivalni stroj, ura, hišni oltar, okvirji, stoli, naslonjači, fotelji, komode, ogledalo, mizica, pručka, svečnik, sklednik, predalnik in druge starine so v krožku po skrbni strokovni obdelavi našle svojo izvorno podobo. Pravzaprav sta bila krožka z istim imenom kar dva, saj je bilo kandidatov za vpis toliko, da so morali zamudniki skoraj eno leto čakati, da pridejo na vrsto. Ker je bilo zanimanje tolikšno, je kasneje oblikovala še nov krožek z imenom Odgovorneje do dediščine. Prostore in materialno podporo je članom krožkov nudil vrtec Mornarček, ki je študijskim krožkom Natalije Planinc že vsa leta stal ob strani. »Šmirglanje« ali »Bruse«, kakor so se med seboj imenovali člani restavratorskih krožkov, je v svet obnavljanja starin popeljal upokojeni mizar in modelar Polde Belec, ki je več kot 25 let delal v Pomorskem muzeju Sergej Mašera v Piranu in si je tu poleg drugih znanj pridobil veliko izkušenj tudi na področju ohranjanja starin. Mimogrede naj povem, da so skoraj vsi razstavljeni modeli ribiških bark in ladij v tem muzeju njegovo delo. V dveurnih srečanjih enkrat tedensko so se člani krožka pod vodstvom mojstra Poldeta, »zdravnika za bolan in polomljen les«, v sproščenem ozračju in med prijateljskim klepetom naučili marsikaj: kako predmet razstaviti, kako ga očistiti in pobrusiti, kako pajcati, barvati, polirati in lakirati. Nekatere predmete je bilo treba le premazati s šelakom, ki prvotno barvo osveži in zaščiti. Na drugih so zbledele okraske na novo pozlatili z zlato bronzo. Naučili so se tudi zahtevnejših del, na primer nadomestiti furnir, ki je odstopil, ali mizarško dopolniti lesene izdelke. Pa tudi, kako popraviti poškodovane lakirane površine, odpraviti črve, kako očistiti kamen in kako zamenjati barvo predmeta. Stare podloge iz žime, ki se je skoraj ne da več dobiti, so nadomestili s podlogo iz morske trave, obloge iz blaga pa zamenjali z novim blagom. Polde je povedal, da se rjo s kovinskih predmetov najlaže odstrani z rahlimi udarci s kladivcem in kovinsko krtačo, nakar sledi premaz s ferosanom, barvanje, cinkanje ...

V delavnici je bilo vedno živahno, dišalo je po smoli in špiritu, s katerim so predmete čistili, po lesu, lakih in premazih. Slišalo se je udarjanje s kladivcem, »šmirglanje«, žaganje, vrtnanje in veselo klepetanje. Polde je poleg vsega znanja, ki jim ga je nesebično in potrpežljivo predajal, svoje »Bruse« naučil predvsem, da ima vsak, še tako slabo ohranjen predmet, svojo vrednost. Čeprav je bilo na začetku težko verjeti, da se da obnoviti tudi klavrn, skoraj uničen kos pohištva, ves črviv in umazan, prašen, polomljen in zbledel, so ob koncu vendar lahko vsi ugotovili, da se da z znanjem rešiti tudi najbolj obupne primerke. Ob delu so spoznavali tudi izvor predmetov in njihovo prvotno namembnost. Člani so zadovoljni ugotavljali,

da so se na teh torkovih delovnih srečanjih veliko naučili, ena od udeleženk pa je zapisala: »Ko sedaj vidim popravljene predmete, sem vesela, ker prepoznam tehniko popravila, opazim, ali je delo dobro opravljeno, po sijaju površine razbiram, s kakšnim materialom je bila površina obdelana.« Člani so, če je bilo treba, priskočili na pomoč tudi drug drugemu: tako je upokojeni ključavničar eni od udeleženk za zapleteno ključavnico na leseni šatulji ročno izdelal ključek, kakršnih ne delajo več, drugi pa za predmet iz petdesetih let kovinsko držalo iz medenine. Ko je nekdo končal eno fazo obdelave svojega kosa in čakal na nadaljnja navodila, je brž pobrusil še kaj pri sosedu.

Vsi ti obnovljeni predmeti zdaj krasijo njihove domove in s seboj v sodobna stanovanja prinašajo duh preteklosti ali, kakor se je izrazila članica krožka o starem, bogato izrezljanem stolu, ki bi nekoč skoraj že letel na ogenj: »Veliko modernega pohištva je povozila moda. Naš stol pa je vedno tu. Pogled nanj je prijeten. Pravimo, da ima dušo.«

Člane krožka, med katerimi so bili uslužbenci, upokojenci, mladi brez dela, je tako družila predvsem ljubezen do starin. S spoštljivim odnosom do tovrstne materialne dediščine so uspeli v krožku ohraniti del preteklosti, predmete, ki jih povezujejo z njihovimi predniki, dedki in babicami, na katere jih vežejo spomini in topla čustva. »Vsak kos, ki smo ga uspeli obnoviti, nas je še bolj povezal z našimi predniki in nas osrečil,« je zapisala ena od članic. Nekaj teh kosov so rešili iz smetnjakov, ali so jih pridobili kako drugače; kjer so viri o izvoru ali prejšnjem lastniku predmeta skopi, nastopi domišljija, ki spleta o tako najdenih predmetih svoje, prav poetične zgodbe. Tako pravi ena od udeleženk: »Jaz sem s seboj prinesla malo skrinjico, v kateri so bila morda nekoč zaklenjena zaupna pisma, in veliko skrinjico, v katero je spravil svoje stvari mornar, ko je plul po širnih morjih. V času elektronske pošte in izgubljene letalske prtljage vse redkeje pustimo domišljiji prosto pot, zato mi ob tej priložnosti ugaja misel na to, da sem obnovila mornarjevo skrinjico in skrinjico, v katero je pisma položila njegova izbranka.« Lepo je svoja razmišljanja ob restavratorskem delu opisal tudi mlad udeleženec delavnice: »Ne zavedamo se velikega zaklada, ki nam leži pred nosom. To je naša kulturna in naravna dediščina. To je vse tisto, kar smo podedovali od rodov pred nami: materialne in duhovne dobrine. Dediščina poskrbi za našo dušo, bogati naše življenje. Dediščina živi in raste z nami, če jo znamo pravilno negovati, in nekoč jo bodo podedovali naši otroci. Navdihuje nas pri ustvarjanju kakovosti našega vsakdanjega življenja. Ohranjajmo jo in skušajmo se iz nje kaj naučiti.«

Ob zaključku obeh študijskih krožkov so člani izdali lično brošuro, v katero so zapisali svoje vtise ob opravljenem delu, zahvale, spomine, mnenja in načrte. Brošura je opremljena s fotografijami, ki prikazujejo utrinke z delavnic.

Pa ne samo to: najpomembneje je, da so z delom krožka seznanili tudi javnost, predvsem prebivalce mesta Piran. Devetega maja 2003 so namreč odprli že drugo razstavo obnovljenih predmetov v Studio galeriji Gasspar, kjer je bil nekoč El cine picio ali stari kino, ki se ga mnogi še spominjajo. Razstava teh

predmetov je lepo dopolnila fotografsko razstavo piranskega fotografa, ljubiteljskega zgodovinarja in pisca turističnih vodičev, sicer pa inženirja elektronike, Slobodana Simića Simeta, z naslovom Pirančani. Sto portretov mladih in starih Pirančanov na velikem, podolgovatem formatu je tako zvedavo gledalo in občudovalo vse tiste dragocene starinske predmete, ki so jih krožkarji s toliko ljubezni in predanega dela ohranili zase in za zanamce. Odprtje razstave, ki je še dolgo odmevala v domačem mestu in drugod, pa je bila pravi kulturni in družabni dogodek; udeležilo se ga je ogromno obiskovalcev in ljubiteljev starin, tako da so morali nekateri na ogled čakati kar na ulici.

Člani so tako izpolnili svoje želje in hrepenenja, obenem pa tudi vsa načela in kriterije za uspešen študijski krožek, kakor jih zahteva Andragoški center Slovenije: enakopravnost in demokratičnost, sproščenost, sodelovanje in prijateljstvo, kontinuiranost, aktivno udeležbo vsakega posameznika, dejavno vplivanje na okolje. Mentorica Natalija Planinc je povedala, da so člani v krožku »dosegli pomembne cilje neformalnega učenja in druženja, kakovostno preživljali prosti čas, razvijali pripadnost lokalnemu okolju, prispevali k uveljavitvi vseživljenjskega učenja, ozaveščali in razvijali občutljivost za dediščino in stali pristne in tople medsebojne odnose«.

To pa še ni konec te »šmirglarske« zgodbe. Posledica razstave je bila povečano zanimanje meščanov za dediščino. Oblikovali so se novi restavratorski krožki. Ker so posamezniki izrazili željo po stalnejšem strokovnem delovanju, so se začele priprave na ustanovitev društva. Novoustanovljeno Društvo ljubiteljev kulturne in naravne dediščine ANBOT, kar v istrskem dialektu pomeni »nekoč, enkrat«, je svoje prostore našlo v zapuščenem praznem skladišču v Župančičevi ulici, ki ga je odkupil in brezplačno dal na razpolago galerist Gašpar Mišič. Spoznal je namreč, kako pomembno je njihovo delo za ohranjanje dediščine in krepitev kulturne identitete tega turističnega kraja. Financiral je tudi prenovo prostora, v katero sta svoje znanje in delo prostovoljno vložila še zidar Savo Radič in elektroinstalater Janez Šabec. Odprtje prostora, v katerem je sedaj sedež društva in delavnica, je tistega poletnega večera prav tako pritegnilo veliko obiskovalcev in dogodek se je razvil v pravo poulično mediteransko zabavo.

Sedaj ima vsak član društva svoj ključ in lahko pride delat ob kateri koli uri, še vedno pa se tudi redno srečujejo. Mojster Polde je v delavnici skoraj vsak dan, saj ima kljub letom in tresočim rokam vedno polno dela. Mimoidoči lahko vstopijo in vprašajo za strokovni nasvet, ali pa le pasejo firbec in poklepetajo. Razstavljene predmete si skozi velika zastekljena okna brez polknic lahko ogledujejo tudi ponoči, saj v delavnici vedno brli stara namizna lučka. Tu so stara, a res mogočna lajna, podobna veliki omari z nešteti mizarskimi detajli, mize, stoli, naslonjači, police in še marsikaj, kar čaka na skrbne roke predanih ljubiteljev. Le kak mesec ali dva po odprtju tega prostora je par korakov naprej svojo »stekleno« galerijo odprla piranska slikarka in restavratorica Mira Ličen Krmpotič. V njej razstavlja svoja dela v steklu in oljna platna. Tu iz gline ustvarja čudovite keramične delfine, ribe in druge morske živali, ovce, krave, bivole in pastirje ter svetopisemske osebe

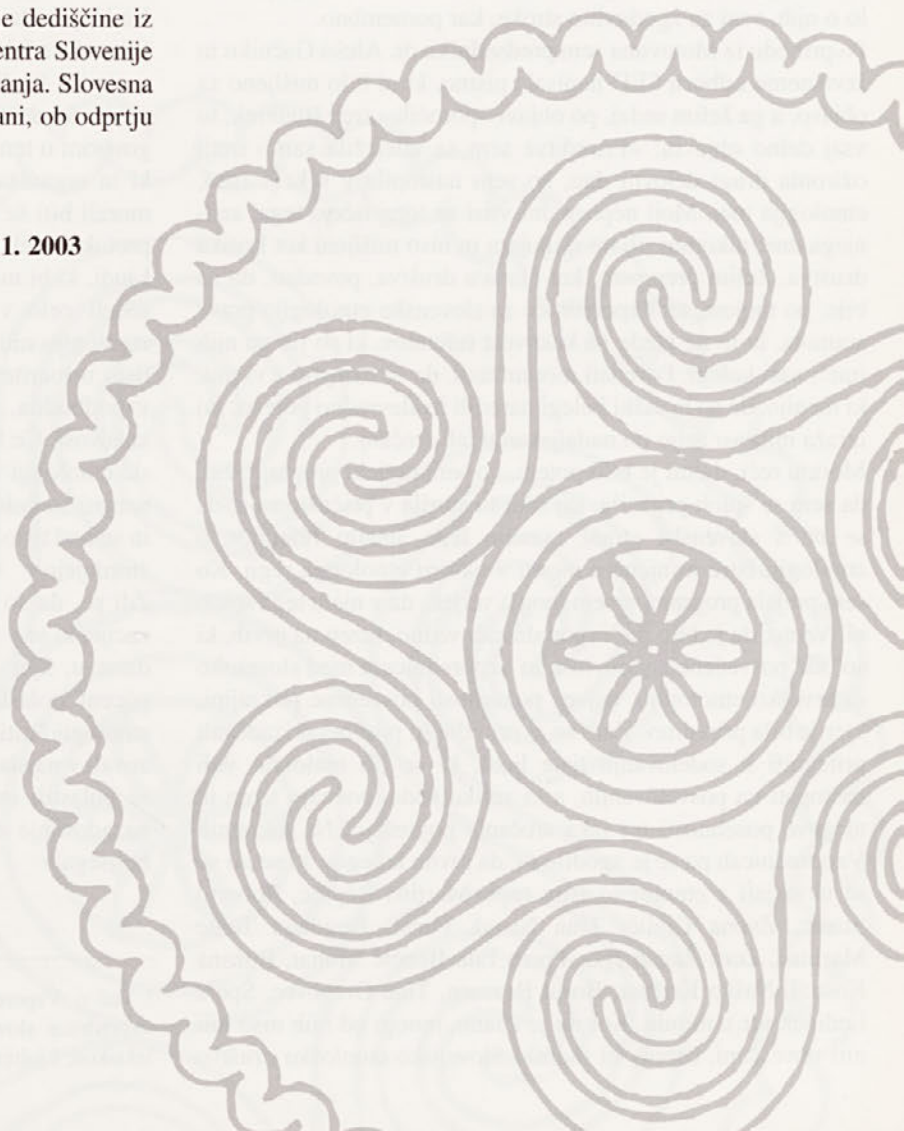
tudi njena mlada nepalska hči Sapana Gandharb. Še malo kasneje so se starinski predmeti pojavili tudi v kleti sosednje stavbe: skozi steklena vrata je videti leseno, sveže pobrušeno omaro, ki čaka na nadaljnjo obdelavo, stara, ročno poslikana glasbila, stare stole in omarice ... Župančičeva ulica je v tem poletju oživela in vse te nove izložbe delavnic in ateljejev dajejo mestu poseben čar in nov utrip.

Člani društva ANBOT se želijo tesneje povezati z društvom Prijatelji zakladov svetega Jurija, ki deluje v Piranu že nekaj let, in poleg drugih načrtovanih dejavnosti trenutno skrbi predvsem za sakralno dediščino, pa tudi z društvom Mediteraneo iz Izole, ki se ukvarja predvsem z arhitekturno dediščino. Načrtujejo različna predavanja, razmišljajo pa tudi o ustanovitvi oddelka Šole za restavratorstvo.

Vsak od nas prav gotovo pozna antropologinjo Margaret Mead; njena misel, ki bi jo rada navedla na zaključku tega poročila, pa je nemara manj znana, a morda najprimernejša v tem trenutku: »Nikoli ne dvomi o tem, da zmore majhna skupina predanih ljudi spremeniti svet; pravzaprav je edino to sploh kdaj kaj spremenilo.« Mentorica študijskih krožkov Natalija Planinc in člani ŠK Ohranjanje dediščine in Odgovorneje do dediščine pa so živ dokaz za to, da trditev znane popotnice in raziskovalke tudi danes še kako drži.

Za konec pa še tole: študijski krožek Ohranjanje dediščine iz Pirana je letos dobil priznanje Andragoškega centra Slovenije za izjemne učne uspehe in bogatitev lastnega znanja. Slovesna podelitev priznanj ACS bo 15. oktobra v Ljubljani, ob odprtju Tedna vseživljenjskega učenja.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 19. 11. 2003

PREVZEM IN IZBRIS ETNOLOGIJE NA VZPOREDNICAH V MOTOVUNU.

V Glasniku SED 44/2, 2004 je bilo v razdelku Poročila, Obzorja stroke objavljeno poročilo »O vzporednicah v Motovunu« avtoric Nataše Zidarič, Saše Starec in Janje Pšeničnik, študentk Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Bila sem na srečanju v Motovunu in menim, da ga poročilo prikazuje okrnjeno. Same avtorice so v opombi pod črto pojasnile, da je izbor referatov posledica njihovih subjektivnih zanimanj in vrednotenj in da je bil obseg članka omejen. Težko je verjeti, da jim je uredništvo predpisalo tako kračino članka, glede na to, da so bile Vzpodrednice, vsaj v preteklosti, eno najpomembnejših ponavljajočih se strokovnih srečanj v organizaciji Hrvaškega in Slovenskega etnološkega društva¹ in da je poročilo o njih, vsaj za zgodovino stroke, kar pomembno.

Po prihodu iz Motovuna sem predsedniku dr. Alešu Gačniku in Izvršnemu odboru SED napisala pismo, ki ni bilo mišljeno za objavo, a ga želim sedaj, po objavi »poročila« treh študentk, tu vsaj delno objaviti: »Prireditve sem se udeležila samo tretji oziroma drugi delovni dan, ko sem nastopila v sekciji Istra, etnologija mej. Moji neposredni vtisi se torej tičejo tega, zadnjega dne; nikomur jih ne vsiljujem in niso mišljeni kot kritika društva. Želim preprosto, kot članica društva, povedati, da so bile, po mojem, te Vzpodrednice za slovensko etnologijo prava sramota, in to ne glede na kakovost referatov, ki so jih na njih imeli naši kolegi. Povedati moram tudi, da se strinjam z vsemi, ki menijo, da so hrvaški kolegi naredili hvalevredno potezo, saj izraža njihovo željo po nadaljevanju teh srečanj.

Moram reči, da mi je bilo potem, ko sem prejela program, žal, da sem se sploh prijavila, saj sem to storila v pričakovanju, da se bo s slovenske strani zvrstilo lepo število referatov o etnologiji Istre in njenem mestu v okviru etnologije regij. Ko sem prejela program, nisem mogla verjeti, da v njem tega sploh ni. Vemo, da je bilo na Vzpodrednicah vedno, razen na prvih, ki so bile posvečene zgodovinskim vzporednicam med slovensko in hrvaško etnologijo, največ pozornosti posvečene pokrajini, kjer je bila prireditelj. Zato so si prireditelji posebej prizadevali pritegniti k sodelovanju tiste ljudi, ki se jih malokrat vidi nastopati na posvetovanjih, a ki veliko vedo, poznajo teren in njegove posebnosti ter taka srečanja pogrešajo. Na tokratnih Vzpodrednicah pa se je zgodilo to, da ravno kolegov, ki se ali so se ukvarjali z etnologijo Istre (npr. Martina Repinc, Roberto Starec, Zvona Ciglič, Tina Novak Pucar, Bogdana Tome Marinac, Zora Žagar, Igor Presl, Eda Benčič Mohar, Rožana Koštiál, Naško Križnar, Borut Brumen, Tina Orehovec, Špela Ledinek idr.), ni bilo. Kot mi je znano, mnogi od njih niso bili niti obveščeni, čeprav bi moralo Slovensko etnološko društvo

vsakega posebej povabiti in vzpodbuditi k sodelovanju, ne glede na to, ali so člani društva ali ne. Njihova odsotnost je bila porazna. Če pogledamo Vzpodrednice 3, ki so bile leta 1984 v Portorožu, vidimo, da je bila tam razgrnjena široka etnološka problematika z mnogimi odprtimi vprašanji. Že sama evidenca takratne tematike z današnjega stališča bi bila izredno zanimiva, če že ne bi mogli predstaviti vsega, kar se je zgodilo v vmesnem času. Ob letošnji praznini na mestu slovenske etnologije Istre se sprašujem, ali problemi, ki smo jih takrat obravnavali, etnologov ne zanimajo več oz. se jim zdijo dovolj preučeni, ali pa je mogoče, da je tudi etnološko društvo, ki bi moralo biti posebno zavzeto za ustreznost predstavitev in napredek etnologije, to svojo prvenstveno poslanstvo že opustilo.

Na Vzpodrednicah tudi ni bilo nobenega profesorja etnologije s Filozofske fakultete v Ljubljani, ki bi predstavil etnologijo Istre v okviru študija regionalne etnologije; prav tako ni bilo prav veliko študentov. Tudi njih bi morali posebej povabiti, da ne govorim o tem, da niso bili obveščeni niti dolgoletni pobudniki in organizatorji Vzpodrednic, ki bi, po mojem prepričanju, morali biti še posebej povabljeni k sodelovanju – ne toliko iz protokolarnih, ampak predvsem vsebinskih razlogov.

Ljudi, ki bi morali biti tam, torej ni bilo, po drugi strani pa so sedeli celo v delovnih predsedstvih posamezniki, ki se z etnologijo niti ne ukvarjajo, ali pa so v preteklosti celo rušili tisto usmeritev v slovenski etnologiji, ki je ta srečanja sploh vzpodbudila, jih organizirala in jim doslej tudi zagotavljala kakovost. Če bi sodili po letošnjih Vzpodrednicah, se v slovenski etnologiji v Istri nič ne dogaja, se pa začnajo z Istro seznanjati sociologi in antropologi, ki se šele uvajajo v raziskave in se nad tisto malo etnologije, kolikor jo poznajo, le ideološko zmrdujejo.

Zdi se, da so letošnje Vzpodrednice še en izraz divje privatizacije, ki se v slovenski etnologiji odvija podobno kot v gospodarstvu, kjer podjetjem najprej zbijajo ceno, da se jih nato poceni polastijo. V etnologiji so jo izvedli ljudje, ki se z etnologijo niti niso ukvarjali – najprej so jo napadali in prikazovali v najslabši luči ter odstranili moteče etnologue, nato pa so se polastili etnološke infrastrukture in dosežkov. Rezultat je nazadovanje etnologije, na njenih ruševinah ni nastalo nič boljšega.«

¹ Več o Vzpodrednicah glej: Ingrid Slavec Gradišnik, Zgodovinske vzpodrednice slovenske in hrvaške etnologije, v: Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004, 708.

Naj povem, da se mi res zdi čudno, da niti ena od avtoric objavljenega »poročila« ni pomislila na to, da bi bilo treba, če gre za poročilo, vsaj na kratko navesti, kaj se je dogajalo, kdo je nastopil, o čem je govoril in o čem so tekle razprave. Od etnologov iz Slovenije, ki so se udeležili srečanja, avtorice namreč omenjajo le Rajka Muršiča in Mojco Ramšak. Vendar so imeli referate še: Zvezda Delak Koželj, »Etnologija in varstvo nepremične kulturne dediščine v Republiki Sloveniji (1990–2003)«, Andrejka Ščukovt, »Robidišče – vas na meji«, Mojca Ravnik, »Sorodstvene vezi v življenju prebivalcev ob slovensko-hrvaški meji«, Jože Hudales, »Slovenski etnološki muzeji in zbirke v devetdesetih letih 20. stoletja« (ni prišel, referat je bil prebran). Aleša Gačnika ni bilo v programu, je pa nastopil z referatom »Center za varovanje in razvoj podeželskih tradicij kot muzeološki model razvojnega odnosa do tradicij«. Eda Belingar, ki je bila v programu napovedana z referatom »Etnološka stavbna dediščina in njena prenova«, pa se srečanja ni udeležila.

Bralec, ki vsaj malo pozna dosedanje Vzorednice, se bo po branju omenjenega "poročila" najbrž vprašal, zakaj drugih etnologov iz Slovenije ni bilo, oziroma, ali so bili tako zanič, da jih ni bilo vredno niti omenjati. Sklepal bo, da nihče več etnološko ne raziskuje, sploh pa ne v Istri. Tudi glede hrvaške udeležbe je besedilo klavrno. Menim, da bi poročilo, objavljeno v glasilu Slovenskega etnološkega društva, vsekakor ne

smelo kar zamolčati nobenega referata (vem, da študentke niso krive, da še v tretjem letniku ne vedo, kaj je poročilo, bi pa to lahko vedelo uredništvo).

Avtorice v svojem »poročilu« ne navajajo niti tematik, ki so bile obravnavane, niti ne omenjajo razprave, v kateri so bili o slovenski etnologiji in o etnologiji Istre izrečeni taki nesmisli, da sem morala, hočeš nočeš, občutno nerazgledanemu in nezainteresiranemu avditoriju povedati nekaj osnovnih dejstev o tem, kdaj se je etnološko delo v slovenski Istri sploh začelo in kaj je bilo doslej storjenega. Še posebno pa je bilo zanimivo nadaljevanje, ko se je v razpravi o istrski glasbi oglasil dr. Marko Terseglav, ki se je upr enostranski, ideološki obravnavi glasbenih ansamblov in njihovega repertoarja; v razpravi je namreč prevladovalo zmrdovanje antropologov nad istrskimi glasbeniki, ki da ne ustvarjajo dovolj multikulturno; kot da bi bila naloga raziskovalcev ideološko razsojanje, na pa razumevanje. Omenil je, da bi bila v razpravi izredno dobrodošla etnologinja in poustvarjalka istrskega glasbenega izročila Rožana Koštiál (ki o posvetovanju ni bila obveščena). Na Vzorednicah v Motovunu se je, s tem poročilom vred, po mojem mnenju zgodil prevzem in izbris etnologije. Pod okriljem Slovenskega etnološkega društva?

Datum prejema prispevka v uredništvo: 8. 11. 2004

Drugi članki ali sestavki / 1.25

Avtorjem in sodelavcem se iskreno opravičujemo za naslednje napake v Glasniku SED 44/2 2004:

1. V impresumu:

- je v uredniškem odboru navedena še Tanja Roženbergar Šega, namesto nje je od občnega zbora SED 2004 članica Katja Jerman, sodelavka Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

2. Tipologija prispevkov:

- pri članku Tema: Uredniške politike slovenskih etnoloških in sorodnih periodičnih publikacij, na str. 3, je pravilno napisana tipologija, napačno pa številka (napačno 1.24, pravilno 1.25).

Napačno zapisana tipologija je v sistemu COBISS, ki ga opravlja Breda Pajsar, že popravljena.

3. Prav tako se opravičujemo za druge napake v Glasniku SED

- trudili se bomo, da jih bo v vsaki številki manj.

Uredništvo

*Nataša Visočnik**page 06*

THE ROLE OF CULTURE IN THE IDENTITY PROCESSES IN JAPAN

In the present article I wish to present the views on the Japanese identity and the perceptions of culture. Japan has developed a culture theory, in the scope of which it tries to define its culture and nationalism and to compare itself with the rest of the world. Thus national culture has been formed as the ideological construct of the modern national state. The basis of this has been the idea about the uniqueness of the Japanese culture and its birth together with the emperor system. Modelling on the western countries Japan has recognized itself as a monocultural society and unique land, the culture of which differs from other countries. The deep conviction about the uniqueness of Japan is reflected in the whole vocabulary from nihon-teki (Japanese) to the institution tennousei-teki (the emperor's), the centre of the system sometimes known as kokutai (the national body), today the nihonjinrom (the theory about the Japanese) is the emperor himself. As regards the assumption about the nationalist ideology, the biological, linguistic and cultural aspects of the Japanese identity intertwine completely; the culture and folk are closed and connected units.

When Japan was creating its identity, it proceeded from various levels of perception and explanation of itself and the environment. It is characteristic for the period of globalisation, integration and decay that the cultural space became open for the creation of new national identities. Namely, it is a trend in the contemporary world to think about what it means to be Japanese in the cultural globalisation and the political decay. Thus Japan has developed its national identity under the influence of the western theories and concepts. When searching for the national identity the problem of imagining the tradition and the »falsification« of identities emerged in the Meiji period, after the Second World War, as well as in contemporary times.

In the scope of creating identities new ideas about nationalism, nation, culture and cultural nationalism emerged. The concept of culture appeared as the »super cultural« phenomenon in the world of intelligentsia, which expressed itself through the increased interest in history, art, architecture. Later on the cultural nationalism appeared, which tried to regenerate the national community with creating, preserving and strengthening the cultural identity of a man. In the area in the scope of which the national state exists, the national culture is needed as the ideology for integration. It emphasises the originality and superiority of its culture and the differences from others. Contrary to other cultures the changeability is not a characteristic of the history of the Japanese culture, but the adaptability to the external cultures such as Chinese, Indian, Korean, the European and the American.

The most problematic in the contemporary world are the fundamentalist religions and ideologies respectively - whether this is monotheism, communism or nationalism - because they claim for them that they carry the absolute truth and not a cultural difference. The Japanese culture theory is an ideological construct as well, because it tries to prove the uniqueness of the Japanese nation and identity in various ways. This ideological construct many times emerged in the scope of political tendencies to prove itself to the rest of the states of the world. It is characteristic for Japan that as an island nation it has developed the culture, which differs from its continental neighbours. Due to its geographical and political position many researchers equal the Japanese culture to the state or to the whole civilisation. Nevertheless, the Japanese culture is like the rest of cultures dynamic and changeable. When we think about the vitality of a culture, we have to take into consideration the changes, the processes of changing and the attitudes between culture, political economy and the state. Most frequently the culture adapts to all, due to which some artificial images appear as a consequence of the societal changes.

In contemporary times the myth about the »Japanesque« as the quality of the single culture, united in blood and determined in advance, confronts itself with a historic reality that the earliest Japanese states emerged from the groups of more or less equal communities which traded and communicated on the islands. Thus Japan should, in order to deny the essence of the officially defined identity, cast away its »Japanesque« and not its »Asiatic«. Contemporary discussions about the Japanese culture should endeavour to influence the perception of the Japanese government and the expression of its view on the Japanese identity and its role in the world occurrences. Therefore it is very important that the new thinking of the Japanese culture would be a process of refusal of old ideas and acceptance of new ideas which would be adequate for contemporary times and would not depend on the political environment to such an extent.

*Tanja Roženberger Šega**page 13****TIES BETWEEN AMATEURS AND THE PROFESSION¹***

Together with the processes of globalisation which strengthen the consciousness about the geographic connectedness with the world, the historic local memory awakens as its antipode. The latter strengthens the belongingness to the micro environment. Thus a great part of the movable cultural heritage is preserved and presented in the scope of non-institutionalised socialising. The collected material are in most of the cases the elements of the material culture, while the collecting of non-material elements of the spiritual and social culture and the use of oral, archival and artistic sources are less popular. Because the approach of collecting is amateurish and often lacking adequate knowledge, it often starts without prior research, it is not planned and without criteria of the collecting policies which are determined in advance and which should lead to the forming of the collection.

The role of the profession in a given situation is of key importance, because the professional attitude is the one that responsibly recognizes the real potential in the first phase and the positive strength of the initiatives on the field and later on correctly directs them, organises, educates and supervises them. In most of the European countries they have already become aware of the importance of good cooperation between amateurs and the profession and have decided to deal with a problem systematically and in a planned way. The initiation of the register of museums and the maintenance of the museum counselling service on the field are the basic elements on which the model of organisation and of greater professionalism of the functioning of the museum is built, this also includes the amateur museums.

*Vida Koporc Sedej**page 20****PROGRAMMES AND PROJECTS OF THE NON-GOVERNMENTAL SECTOR IN THE FIELD OF THE MOVABLE CULTURAL HERITAGE***

Recently there is a growing interest in the movable cultural heritage. The Ministry of Culture enables the accessibility of cultural goods to the wider public with emphasizing the openness to new initiatives and contributions, which are not included in the programmes of public services.

The above-mentioned opens the possibilities of cofinancing the programmes and projects of non-governmental organisations, private cultural organisations (associations) with the status of a legal person, economic organisations as well as the individuals and those public institutes, which function in the field of the movable cultural heritage.

The Act on Enforcing Public Interest in the Field of Culture (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 96/02) from the year 2002 gave effect to new procedures of public tenders which introduced many novelties, especially with setting general and special conditions and the assessment of numerous criteria. On the basis of the above-mentioned law the The Ministry of Culture each year publishes public announcements and public tenders in order to select public cultural programmes and projects, which are cofinanced from the budget, in the field of the movable cultural heritage on its home-page and in the Official Gazette.

A professional commission for the field of the movable cultural heritage assesses the proposals submitted for the public tender. A professional commission takes into consideration the general conditions for taking part in the tender and tender criteria. The chosen programmes and projects which surpass the local interests and are recognised in the Slovenian cultural environment are put on the list of approved programmes and projects on the suggestion of the professional commission.

Chosen notifiers can acquire 70 % of funds for the realization of the suggested projects of the Ministry of Culture, however, they have to assure the remaining 30 % from other sources (their own funds, the municipality's budget, the sponsor's funds, other ministries...).

The implementation of an annual cultural programme, which is well rounded as regards the content, or the individual cultural

¹ VA part of this contribution was published in the miscellany »Elementary school of museology 2003«, but due to the possibility of more complete review on this topic and in order for the article to reach the wider circle of readers, I publish it in the enlarged version in the Bulletin of the Slovene Ethnological

activities - the projects in the field of ethnology, history, history of art, technical and natural science heritage, which are in the public interest, is enabled with cofinancing the activities.

We have to emphasize that a favourable environment for the support, the correct understanding, connecting, directing and encouraging the harmonious attitudes is created by this professional help which is provided by the public service in museums, non-governmental sector and individuals and last but not least by the supervision over the care for the movable cultural heritage.

Tita Porenta

page 40

**THE BULLETIN OF THE
SLOVENIAN
ETHNOLOGICAL SOCIETY**
*Development and the
contemporary image
(the continuation of the
contribution from the Bulletin
of the Slovenian Ethnological
Society 44/2 2004)*

The previous editorial board did not want to make significant changes to the concept of the Bulletin of the Slovenian Ethnological Society, as it believed that the already established main columns Reflections, Ethnological Horizons and Ethnology is everywhere are still in accordance with the contemporary mission of the Bulletin. As regards the content the contemporary editorial policies of the Bulletin of the Slovenian Ethnological Society wish to be in accordance with the mission of the Slovenian Ethnological Society, which is written in its statute, in this way the contemporary editorship wishes to realize the tasks of the society's bulletin. The other important task is the publishing of the scientific, professional and popular articles in the column **Reflections**. There belong only those scientific articles which only the scientific journal with a referee system can publish.

The professional contributions of the Bulletin to the Slovenian Ethnological Society are published in the column **Ethnological Horizons**. In this scope we publish the summaries of high quality seminar works and diplomas of the students of ethnology and the contributions of professionals, especially of our ethnologists who work in museums and those who deal with conservation.

In this column we wish to follow the events in a profession with publishing the essays, material, reports, reviews, controversies, invitations, information, tenders and Etnomania, this means to present ethnology by photographs as well. The yearly work reports are of utmost importance for the development of the profession which are as a rule published in the first issue of the annual publication for the previous year. We consider it our task to publish the information about the possibilities and the novelties of the study at all the Slovene universities, about the exchange of professionals and similar information.

The column **Ethnology is everywhere** opens wide possibilities of publishing the popular articles, which are intended for the amateurs of the ethnological profession and its popularisation in general. The column continues the mission of the Bulletin as a connection between the amateurs and the profession. We are interested in who and in what way people are interested in the ethnology.

To trace our connections with the world is a very important task of our journal. In order for the Bulletin of the Slovenian Ethnological Society to perform all the above-enumerated tasks, it is very important that it is entered in the foreign databases. Currently the Bulletin is entered in six databases, which are enumerated in the imprint. Therefore it is needed that the imprint, the contents and the introduction of the editor are translated into one of the world's languages, while the published scientific and professional articles have to have an added abstract and summary in English. As regards the content the Bulletin of the Slovenian Ethnological Society should publish the articles with the presentation of neighbouring societies, newspapers, research and higher education institutions and programmes respectively, the exchange of students, their impressions and opinions. Besides, the Bulletin should take care for the publishing of information about the professional ties of the Slovenes abroad. It should also continue to publish the European and non-European topics and about foreign researchers of the Slovene ethnology.

*Tanja Hohnec**page 30*

BEŠKOVNIK'S GRANARY – THE RENEWAL OF THE CULTURAL MONUMENT WITH THE CONTEMPO- RARY CONTENT

The preservation and the renewal of the cultural monuments are the basic fields of conservation which demand a complex approach; they are their basic questions of users which demand an answer. We place mostly those buildings of the countryside premises in the scope of the folk architecture, which are connected to the farm economy, technical heritage and trade knowledge which disappears, deteriorates and collapses in the accelerated process of globalization. Such is a destiny of numerous economic buildings on the countryside, which have lost their primary content and purpose from the fifties of the 20th century till today due to the societal and technological development and the changed way of life and husbandry.

The renewal of the cultural monument is performed according to the goals and has a defined content. In practice this firstly means the making of the conservation programme when a content is known and not vice versa.

In searching for new solutions we to a large extent rely on the field of tourism on countryside, the resources of which we unfortunately do not use enough. A big problem is the attitude towards heritage as well, namely too often the users consider it merely as a burden. There is a lot of work to be done in this field - to encourage interest and to attract new investors for cooperation.

There are some exceptions of course who are aware of the advantages, the importance and the beauty of our heritage and last but not least its usefulness. We have achieved the common goal of all who collaborate with us this year with the correct and gradual steps. Thus we renovated another cultural monument for new purposes. The Cultural Tourist Association St. Vid from Hudinje on Pohorje (the municipality Vitanje) concluded the multi-annual leasing contract about the use of the »granary«, which would serve for the purposes of the association. The granary has become not only the »depository« of the objects that are not used anymore on the farm, which the owners as well as the members of the society wished to exhibit. We made an agreement that the premises is at the same time also the opportunity for entertainment and socializing of smaller groups (those who participate in marches and those who like to cycle). In the cellar a smaller shop of home-made culinary and handicraft shall be arranged. The granary shall become the centre of the culinary tourist happening on this part of Pohorje.

The physical renovation of the building started in the year 2002 in cooperation with the competent regional unit of the Institute for the Protection of Cultural Heritage in Celje and ended with the arrangement of surroundings in August 2004. Despite of the fact that it was not possible to get the funds from the Ministry of Culture, they successfully concluded the renewal by themselves and with the help of the Vitanje municipality.

*Estera Cerar**page 33*

LEATHER MUSEUM OF SLOVENIA – ILLUSION OR REALITY?

The leather industry was an important branch of economy in Slovenia through centuries, however, nowadays the leather industry is mainly in decay. They try to preserve leather technical and cultural heritage in various towns. The only two exhibitions which are currently available to the public are in the Tržič Museum and in the Museum of Tomaž Godec in Bohinjska Bistrica.

In the past year many initiatives were addressed to the Technical Museum of Slovenia for the establishment of the Slovene leather museum.

The Museum Association Vrhnika gained a lot of material about the leather industry in Vrhnika in researching the local history with which they encouraged the interest of former leather dealers. They prepared the exhibition »The development of the leather industry in Vrhnika« with their help and they started to think about setting a new museum collection. Because the association does not have adequate premises in which the acquired material would be kept, they asked the Technical Museum of Slovenia (TMS) for help and suggested that the leather collection is set in the scope of the museum in Bistra.

They warned about the need for preservation of the rich leather industry heritage of this town already in 1988 in Šoštanj. The municipality Šoštanj accepted the decree in the year 1999 about the announcement of the Tovarna usnja Šoštanj (the Leather Industry Šoštanj) and the movables (TUŠ) for the cultural monument. In 2001 the initiative committee for the preservation of the cultural heritage TUŠ was established and they saved greater number of machines before decay as well as the archival material, which is nowadays kept in the archive of the local community Šoštanj and in the Historical Archive Celje. In November 2003 they prepared the exhibition »the Leather-shoemaking tradition in Šoštanj and Tržič« at the 215 anniversary of the Leather factory in Tržič and invited the Tržič Museum to cooperate with them.

Magda Breznikar started the action for the protection of the leather factory in Šmartno at Litija in March 2003, which is a part of IUUV. It gained the opinion of ZVKS that the location is adequate for the museum, because in the closing factory they should start with new activities and one object should suffice for the setting of an exhibition in which we would show all phases of production. However, it is not very likely that this plan would get realized. IUUV wishes to sell its factory, while the municipality which supports the idea of a museum does not have the funds for it.

Šoštanj appeared to be the most suitable location for setting the museum collections after discussions with the representatives of the local communities. There they have already progressed some steps in this direction. The Institute of Culture Šoštanj leads the project of building the museum with the cooperation of the members of the initiative committee which prepared the basic starting-points for the setting of the exhibition. The architect Bojan Purg has made the outline of the project.

The project of the establishment of a new museum is quite a big task. It is important that all the interested groups cooperate in the project. The retired or still active leather dealers represent an indispensable source of information who keep various objects at home and the task of the professional institutions is to help them to inventory those objects and collections respectively, to assess them and to find out in which condition they are.

Because this is supposed to be a project which represents the whole state, it is important to cooperate with professional workers of various museums. Beside the permanent exhibition, it is necessary to envisage in advance the number of employees needed, what are the realistic possibilities for new employments and who would finance them. At the same time it is necessary to envisage the room for visitors, the offices, documentation, the restorers' workshops and the adequate depots premises. Above all it is necessary to prepare the financial plan from which it would be evident how much money would be provided by the municipality and what are the other possibilities for funding. Probably it would be possible to get the funds from various Funds and on public tenders of the Ministry of Culture.

The setting of the leather museum is an example of good cooperation among amateurs, local community and professional workers in the museums. However, unfortunately this is not often the case. More and more frequently the amateurs, who have the technical objects and whole collections respectively at home and wish to find out the value of the objects and how to restore or preserve them, address TMS. They wish to get a kind of confirmation or the certificate for their work, usually they expect to get paid for it. Professional workers wish to help them with the professional advice and show them guidelines how to deal with the collection. Unfortunately the views of the profession and the amateurs do not always match. Their actions are often in contradiction with the principles of the museum and preservation professions. The amateurs do not need to take into consideration the opinions of museum workers (except in the case when the object or a collection is considered a cultural

heritage). The question poses whether it is wise to deal with each initiative, because the writing of professional opinions takes a lot of time, which is scarce because professionals are usually overburdened with work. In most of the cases the reaction to the initiatives depends on the judgement of the individual curator. According to the decree about the maintenance of the museum network TMS is obliged to perform the public service in the field of the technical movable heritage throughout the whole state. Despite the increased scope of work, there are no new employments. There is a need for general solutions of the problem. For the beginning it would be necessary to make instructions and guidelines how to respond to various initiatives, what would be the cooperation among museums and amateurs and how to settle the question of payments of emerged costs. We should also think about the employment of curators - counsellors in the field with which we would improve the cooperation among the amateurs and the museums and strengthen the consciousness about the importance of preserving a cultural heritage.

Tita Porenta

page 25

***BEFORE THE BEGINNING
OF THE PROJECT
»RECORDING AND THE
FIELD TYPOGRAPHY OF
RAW AND UNPUBLISHED
ETHNOLOGICAL AND
SIMILAR COLLECTIONS
RESPECTIVELY, WHICH
ARE PRESERVED OUTSIDE
OF THE COMPETENT
MUSEUMS ON THE
SLOVENE ETHNIC
TERRITORY«?***

The project »Recording and the field topography of the raw and unpublished ethnological and similar collections respectively, which are preserved outside of the competent museums on the Slovene ethnic territory« (in continuation the project Recording) is considered as a joint project of the Slovenian Ethnological Society, the Slovene Ethnographic Museum and all curators ethnologists, who on the basis of the Decree about the maintenance of the museum network for implementing the public service in the field of preservation of movable cultural

heritage and the fixing of state museums (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 97/00, Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 103/00) perform a public service in the field of ethnology.

Our work started with the overview of the currently available legalisation, the preparation of a questionnaire, the overview of the adequate professional literature and forming of the organisational, financial schemes and the time schedule. In March 2004 the Slovenian Ethnological Society tendered for the new project at the Ministry of Culture, which positively responded to the application in June.

In September 2004 the invitation for cooperation was published in the Bulletin of the Slovene Ethnological Society as well as the tender documentation on the home-page of the Slovenian Ethnological Society <http://www.sed-drustvo.si> on the basis of which the museums were asked to apply in a written form.

25 museums and curators ethnologists applied in a written form by October 31, 2004 to the project. We performed separate conversations with the museums which do not have a curator ethnologist employed, that means with the Kočevje Regional Museum, the Velenje Museum and the Kamnik Museum. All the above-mentioned institutions took this opportunity and invited external professional collaborators, who know the field, to the project. With that we took a burden from the Slovene Ethnographic Museum which is otherwise responsible for the performance of the public service in these museums. The Slovene Ethnographic Museum will record only the collections in the area of the Kočevje Regional Museum and in Ribnica.

Unfortunately all the museums which applied did not take into consideration the guidelines for applying, therefore it is difficult for us to provide the exact number of the collections which we should record by the summer 2005. In general we can trace the viewpoints of the museums to recording which are not unique. However, there are some museums that already perform this work and made their programme by themselves and submitted it to the Ministry of Culture and there are other museums which are the beginners in this field. We hope that we will harmonise the methodology by the joint action and that we will help each other by sharing the experience.

Rajko Muršič

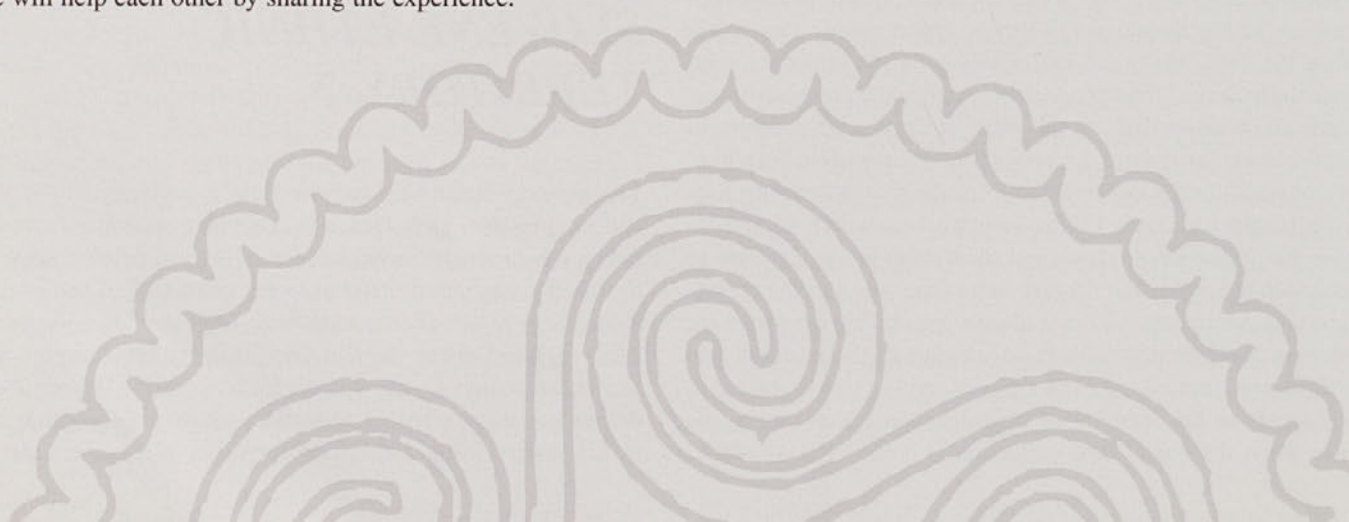
page 44

SOME REMARKS ON THE ETHNOLOGICAL PERIODICALS IN SLOVENIA, THE INTERNATIONAL INDEXATION, AND SHAPING OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL PUBLIC

The ethnological periodicals in Slovenia are like a miracle. Considering the size of Slovenia, three ethnological journals and more than five other periodicals in which scholars and professionals can publish their works in Slovene are a remarkable achievement. Comparative overview of topics covered in the Slovene periodicals and some other European ethnological periodicals from Scandinavia, Croatia, Slovakia and Germany shows that the Slovene periodicals are comparable.

The author begins his discussion of this phenomenon with his personal experience as a former editor of the journal Glasnik SED (The Bulletin of the Slovene Ethnological Society) and its monograph series. Then, he explains the importance of periodicals' indexation and gives a short overview of some main international bibliographic and citation indexes relevant for ethnology.

After a short discussion on the importance of the academic and professional press for the establishment and development of the academic and professional public, he gives a critical overview of the present-day situation in international academic publishing activities, where commercial publishers are taking over academic publishing houses and the scholarly information is far from being publicly available as it should have been.

AESTHETIC VALUES OF THE LOCAL INHABITANTS IN CONNECTION WITH THE PROTECTED AREA The Case of Sečovlje Salt pans

In the beginning of July 2003 the ethnological research camp in the salt pans museum in Sečovlje salt pans was organized for a week. The museum is a part of the Maritime Museum "Sergej Masera" from Piran. The Sečovlje salt pans are a regional park, which consists of cultural and technical specialties as well as the natural protected elements, besides, in the park they still produce salt. This multilayered characteristic is also one of the specialties of the park and represents its uniqueness.

The topic of the research was the attitude of the local community to the protected area - aesthetic category of the everyday life.

The fieldwork was carried out in the following surrounding villages: Sečovlje, Seča, Pareceg and Dvor above Izola. The informants were chosen according to the recommendations of the local population and the museum workers and also randomly.

Aesthetics is a philosophical discipline which researches the aesthetic and man's attitude toward the aesthetic. The aesthetic is not a characteristic for the object, but it is a characteristic of the human experiences of own perceptions which depend on time and space. Thus the work of art can thus the spectator can feel the aesthetic pleasure not only due to a form, shape, realization, but also due to its message, associations and the identifications of the subject with the exhibit.

The environment protection movement and the development of the ecological sciences in the second part of the 20th century influenced the aesthetics as a discipline. Thus the new discipline of aesthetics emerged named the environment aesthetics. The latter emphasizes the importance of nature centred ethical values in perceiving and experiencing the region. The basic thought which connects the thoughts about regional aesthetics is that the aesthetic experience is not merely the visual perception of the characteristics of the observed region, but its recognition deepens on the cognitive level which consists of ethical values in connection with an ecosystem as well as the anthropogenic factor which is involved in formation and "life" of a region.

The salt pans were created by human on the alluvium of the river Dragonja into the sea, therefore they are a cultural region, the bigger part of which is due to the abandonment of the activities in the process of transformation into the natural

region. Simultaneously with this transformation, the ecosystem is transformed as well.

When dealing with the aesthetic values of the local population in connection with the salt pans I divided the inhabitants into two groups: the local population of all generations (Italian and Slovenian nationality) who still live with this tradition and the migrants who live near the salt pans permanently or temporarily.

The esthetic pleasure of non-local population of salt pans is based on the visual experience which is a pleasure to the eye due to its uniqueness, diversity and the particularity of the region in the local and regional meaning. In experiencing the aesthetic pleasure the symbols are present which each individual describes in his or her own way, we can speak about the individual experience.

The individual aesthetic experience of the local population is different, because the symbolism of salt pans is for them connected to the past and tradition which is characteristic of them only. Therefore, their experience is different and connected to the collective whole, thus their aesthetic experience is collective. Besides, the aesthetic values of the local population is connected to the functionality of salt pans which is in the process of disappearing; therefore, they do not value their esthetic experience that high.

The local population identified with the salt pans through centuries, they formed the salt pans into the cultural region which gave them their daily bread, they represented the source for survival for them and for their children. Today this identification is rare because the salt pans stopped to function to a large extent. Many older inhabitants would renew the salt pans with pleasure and continued to produce salt on them. We can trace conservatism in the wish to keep everyday reality and activities which are not economically justified and not realistic in contemporary times.

In order to preserve the region which changed due to the influence of economic and political circumstances, the local population needs to be included in its transformation. The local population knows its environment best, its natural laws and needs, which is especially true for the protected areas. The problem arises because people do not live in the park but in its surroundings in spite of the fact that they are emotionally connected to it and consider it their own.

The professionals of the environment aesthetics emphasize that for the complete aesthetic perception of the region one needs to take into consideration the traditional structures and the regional identity which is given by the anthropogenic factor which is intertwined with the possibility of creating and living in a region. Without local population the inclusion into the region, which gives the possibilities of complete perception of its aesthetics, is more difficult.

Therefore, in creating the regional parks and other protected areas, the local population has to be taken into consideration, their points of views and values.

**ARABIAN TALES: THE
ARABIAN NIGHTS &
KHALILA AND DIMNA
THE ATTITUDES OF
PRIMARY SCHOOL PUPILS
TO THE ARABS AND ARA-
BIAN TALES**

We mostly know the Arabian peoples through the vast media attention of certain events in the Middle East; but we still do not have a clear image of who they really are. The Arabian language seems interesting to us because it differs from the Slovenian language in pronunciation and writing.

The Arabian literature and the story telling that we know respectively, is mostly literature from our childhood days. The Arabian Nights is known all over the world, which also includes the Slovenian children. In the last ten years we also got the Slovenian translations of certain fairytales/stories from the Arabian original – Sedem popotovanj Sinbada pomorščaka (The Seven Voyages of Sinbad the Sailor), Mladinska knjiga, 1991 and Šamardalov zaklad (The Treasure of Shamardal), Mladinska knjiga 1997. Before that The Arabian Nights have been translated mostly from other European languages (French, English, and German). The knowledge on the fable collection Kalila in Dimna (Khalila and Dimna) is very scarce which is obvious from the amount of information I could obtain about it. The Arabs place great importance on this work because it belongs to the so-called excellent literature or adab.

The stories and fables are an interesting educative tool, which I observed in Primary School lessons. During the Ethics and Society lessons they use them to broaden their horizons and gain knowledge on non-European cultures/societies, about their way of life, moral values. During the after school activities or art's class we boost their imagination and strengthen their creativity in art.

The Arabian peoples, the Arabian language and the Arabian fairytales/stories seem interesting mostly because they are so exotic. I think that is not a bad thing as it motivates children for further learning. Their understanding and perception is marked mostly by influence of the natural and social home environment, which can be seen from the interpretations of the stories as well as from the drawings they made.

Translated by Miha Odar – Student of English of the Faculty of Arts (The University of Ljubljana)

NAVODILA ZA OBLIKOVANJE IN ODDAJO PRISPEVKOV ZA GLASNIK SED

Glasnik SED je strokovno glasilo, ki objavlja izvirne znanstvene, strokovne in poljudne prispevke s področja etnologije, kulturne antropologije in sorodnih ved ter ljubiteljev etnološke vede.

Uredništvo Glasnika Slovenskega etnološkega društva zato prosi vse dosedanje in prihodnje sodelavce, da pri oddaji svojih prispevkov upoštevajo naslednje oblikovne standarde:

1. Prispevke oddajte v tipkopisu s priloženo označeno (ime in priimek avtorja, naslov prispevka) disketo v programu Word for Windows ali po elektronski pošti.
2. Znanstveni in obsežnejši strokovni prispevki naj vsebujejo povzetek vsebine (od 1 do 2 strani) in avtorski izvleček (do 10 vrstic), vsi prispevki naj zaradi lažje korespondence vsebujejo podatke o avtorju (ime, priimek, izobrazba, strokovni naziv oz. poklic, delovno mesto ali naslov, elektronski naslov, telefonska številka).
3. Prispevke pošljite na naslov uredništva Glasnika SED, Slovensko etnološko društvo, Metelkova 2, 1000 Ljubljana, elektronski naslov: sed-drustvo@sed-drustvo.si ali na elektronska naslova: alenkack@volja.net (glavna urednica, Kettejeva ulica 2, 8250 Brežice) ali tita.porenta@guest.arnes.si (odgovorna urednica, Tržiški muzej, Muzejska 11, 4290 Tržič).
4. Fotografije in drugo ilustrativno gradivo (največ 3 na prispevek), ki ga ob izidu posamezne številke vračamo, naj bo v formatu JPG ali TIFF, v besedilu pa ustrezno označeno in podnaslovljeno.
5. Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji, vse prispevke recenzira uredniški odbor ali anonimni zunanji recenzenti. Recenzije se hranijo v arhivu SED.
6. Navajanje virov in literature mora biti v skladu z naslednjimi navodili:

NAVODILO ZA NAVAJANJE REFERENC MED

BESEDILOM:

(Priimek leto izida, stran)

primer - (Makarovič 1995, 14)

NAVODILA ZA PISANJE SEZNAMA LITERATURE IN VIROV:

Samostojne publikacije:

PRIIMEK, ime leto izida: Naslov. Kraj izida, Založba.

primer - MAKAROVIC, Gorazd 1995: Slovenci in čas. Ljubljana, Krtina

Periodične publikacije:

PRIIMEK, Ime leto izida: Naslov. V: Ime publikacije let., št. Kraj izida, strani.

primer - TOMAŽIČ, Tanja 2001: Starim inventarnim knjigam v spomin. V: Argo let. 44, št. 2. Ljubljana, 86-89.

Zborniki:

PRIIMEK, Ime leto izida: Naslov. V: Ime Priimek (ur.), Naslov. Kraj izida, Založba, strani.

primer - BRUMEN, Borut 2001: Umišljena tradicija »dobrih starih časov«. V: Zmago Šmitek in Borut Brumen (ur.), Zemljevidi časa. Ljubljana, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 193-207.

NAVODILO ZA NAVAJANJE REFERENC V OPOMBAH:

Samostojne publikacije:

Ime Priimek, Naslov. Kraj izida leto izida, Založba, stran.

primer - Gorazd Makarovič, Slovenci in čas, Ljubljana 1995, Krtina, 14.

Periodične publikacije:

Ime Priimek, Naslov. V: Ime publikacije let., št. Kraj izida leto izida, strani.

primer - Tanja Tomažič, Starim inventarnim knjigam v spomin. V: Argo let. 44, št. 2. Ljubljana 2001, 86-89.

Zborniki:

Ime Priimek, Naslov. V: Ime Priimek (ur.), Naslov. Kraj izida leto izida, Založba, strani.

primer - Borut Brumen, Umišljena tradicija »dobrih starih časov«. V: Zmago Šmitek in Borut Brumen (ur.), Zemljevidi časa. Ljubljana 2001, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 193-207.

BOGATAJ prof. dr. Janez, univ. dipl. etnol. in umetn. zgod., redni profesor na OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Zavetiška 5, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: janez.bogataj@guest.arnes.si

CERAR mag. Estera, univ. dipl. zgod., muzejska svetovalka, Tehniški muzej Slovenije, Parmova 33, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: estera.cerar@guest.arnes.si

ČERNELIČ Krošelj Alenka, prof. umetn. zgod. in univ. dipl. etnol. in kult. antrop., raziskovalka II, Valvasorjev raziskovalni center Krško, Cesta krških žrtev 23, SI – 8270 Krško in Osnovna šola Brežice, Levstikova 16, SI – 8250 Brežice. Elektronski naslov: alenkack@volja.net

HOHNEC Tanja, univ. dipl. etnol., višja konservatorica, Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Celje, Glavni trg 1, SI – 3000 Celje. Elektronski naslov: tanja.hohnec@guest.arnes.si

HUDELJA Mihaela, univ. dipl. etnol. in soc., dokumentalistka na OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Zavetiška 5, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: mihaela.hudolja@uni-lj.si

JERMAN Katja, univ. dipl. etnol. in kult. antropologinja in prof. zgod., asistentka - mlada raziskovalka, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: katja.jerman@zrc-sazu.si

KOPORC SEDEJ Vida, prof. geograf. in umetn. zgod., višja svetovalka I, Ministrstvo za kulturo, Maistrova ulica 10, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: vida.koporc@gov.si

KORDIŠ Meta, absolventka OEiKA in umetn. zgod., Filozofska fakulteta v Ljubljani, Šišenska 6, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: meta24kordis@hotmail.com

MARINAC Bogdana, univ. dipl. etnol. in soc. kult., višja kustosinja, Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, Cankarjevo nabrežje 3, SI – 6330 Piran. Elektronski naslov: bogdana.marinac@pommuz-pi.si

MUNDA HIRNÖK dr. Katalin, univ. dipl. etnol., znanstvena sodelavka na Inštitutu za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: katalin.hirnok@inv.si

MURŠIČ dr. Rajko, univ. dipl. kult. antrop., izredni prof. na OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Zavetiška 5, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: rajko.mursic@guest.arnes.si

PAHOR Špela, gimn. maturantka, mladinska knjižničarka, Mestna knjižnica Izola, Ulica OF 15, SI – 6310 Izola. Elektronski naslov: spela.pahor@guest.arnes.si

PORENTA Tita, prof. zgod. in dipl. etnol., višja kustodinja, Tržiški muzej, Muzejska 11, SI – 4290 Tržič. Elektronski naslov: tita.porenta@guest.arnes.si

PŠAJD Jelka, univ. dipl. soc. kult. in etnol. in kult. antrop., kustodinja etnologinja, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, SI – 9000 Murska Sobota. Elektronski naslov: jelka.psajd@guest.arnes.si

RAČIČ SIMONČIČ Mojca, dipl. etnol. in soc., bibliotekarka, Slovenski etnografski muzej, Metelkova 2, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: mojca.racic@guest.arnes.si

RAMOVŠ Adela, absolventka OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Krtina 22a, SI – 1233 Dob. Elektronski naslov: adela.ramovs@guest.arnes.si

RAVNIK doc. dr. Mojca, univ. dipl. etnol. in umetn. zgod., višja znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: mojcara@zrc-sazu.si

ROŽENBERGAR Šega Tanja, univ. dipl. etnol. in soc., svetovalka na Ministrstvu za kulturo, Maistrova 10, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: tanja.rozenbergar-sega@gov.si

SLAVEC GRADIŠNIK doc. dr. Ingrid, univ. dipl. etnol., znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana. Elektronski naslov: ingrid.slavec@guest.arnes.si

ŠRIBAR Ljudmila, višja knjižničarka, Kobile 3A, SI – 8273 Leskovec pri Krškem. Elektronski naslov: lsribar@siol.net

ŠTER Janez, prof. umetn. zgod. in univ. dipl. soc., višji kustos, Tržiški muzej, Muzejska 11, SI - 4290 Tržič.

VALIČ Urša, študentka 3. letnika OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Delpinova 18, SI - 5000 Nova Gorica. Elektronski naslov: ursa.valic@kiss.uni-lj.si

VELKAVRH Matej, študent 2. letnika OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Sp. Besnica, Senožeti 1, SI - 4201 Zg. Besnica. Elektronski naslov: matej.velkavrh@cmok.si

VISOČNIK Nataša, univ. dipl. etnol. in kult. antrop. in japonologinja, mlada raziskovalka na OEiKA, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Hočko Pohorje 79, SI - 2311 Hoče. Elektronski naslov: visnatasa@email.si

Pred in po podelitvi smo se pogovarjali, srečevali, pili, jedli in se zabavali ob »Radiu Mlajku«.

Foto: Alenka Čas (1, 2, 3, 4, 5) Alenka Černelič Krošelj (6, 7) in Adela Ramovš (8), 4. 11. 2004

Častni član SED prof. dr. Slavko Kremenšek v senci Ribnčana Urbana.

Dobra volja in nasmeh Murkovega nagrajenca.

Častni član SED dr. Milko Matičetov in prof. dr. Janez Bogataj pred podelitvijo.

»Glavni« ta večer: slavnostni govornik, moderatorka in predsednik SED.

Tri etnologinje (mag. Daša Hribar, Mojca Šifrer Bulovec in podpredsednica SED Bojana Rogelj Škafar).

Dve etnologinji (doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik in dr. Irena Rožman) in etnolog (prof. dr. Janez Bogataj), ko je bil skedenj že skoraj prazen.

»Radio mlejko« - odličen humor Hrovačanov.

Na koncu je bila garaža. Na Radiu Mlajku bi najbrž rekli »tri dohtarce« (dr. Ivanka Počkar, doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik in dr. Irena Rožman).

S.E.D.

*UREDNIŠTVO GLASNIKA SED VSEM BRALCEM IN
ČLANOM SED
ŽELI USPEŠNO LETO 2005*

*THE EDITORSHIP OF THE BULLETIN OF THE
SLOVENIAN ETHNOLOGICAL SOCIETY
WISHES ALL THE READERS
AND THE MEMBERS
OF THE SLOVENIAN ETHNOLOGICAL SOCIETY
A HAPPY NEW YEAR 2005.*

Cena posameznega izvoda je 625,00 Sit
Letna naročnina znaša: 2.500,00 Sit
Transakcijski račun SED: 02083-0016028646 NLB, d. d., Mestna hranilnica
Price of 1 Copy (Issue): SIT 625,00
Yearly Subscription: SIT 2.500,00
SED Transaction Account Number: 02083-0016028646 NLB, d. d., Mestna hranilnica

Distributer/ Distribution: BUČA d.o.o.

UDK 39(497.4)(05)
ISSN 0351-2908

Glasnik SED je indeksiran v bazah podatkov:

Glasnik SED is entered into the following data bases:

Anthropological Index Online (AIO RAI) <http://rai.anthropology.org.uk>
Anthropological Literature <http://www.hcl.harvard.edu/tozzer/al.html>
ULRICH's International Periodicals Directory (I.P.D.) <http://www.ulrichweb.com>
RILM Abstract of Music Literature
International Bibliography of the Social Sciences (IBSS)
<http://www.ise.ac.uk/ibss/>
CAB Abstracts <http://www.cabi.org>

Revija subvencionirata Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in Ministrstvo za kulturo RS.
Prispevke svojih sodelavcev subvencionira tudi Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
Revija je vpisana v evidenco javnih glasil, ki jo vodi Ministrstvo za kulturo pod zaporedno št. 550.

*The Magazine is subsidized by the Slovene Ministry of Education, Science and Sports and the Slovene Ministry of Culture.
Articles of its contributors are also subsidized by the Faculty of Arts Scientific Institute.
The magazine is entered in the record of public printed media at the Slovene Ministry of Culture under the number 550.*

Fotografija na naslovni strani:

Lesene premične božične jaslice treh generacij družine Primožič iz Trziča. Družinske jaslice je v duhu tržiške jasličarske tradicije (Tekčeve jaslice, omarične jaslice iz Loma nad Trzičem) oživila skupina mladih in jih leta 1997 prvič postavila na ogled v pritlični sobi stare meščanke hiše v Trziču. Foto: Miha Ignac Primožič, Trzič 2003.

Front Cover Photo Credit:

Wooden movable Christmas crib of three generations of the family Primožič from Trzič. A group of young people started to make the family crib in the spirit of the crib tradition from Trzič (Tekec's crib, wardrobe crib from Lom above Trzič) and it exhibited it in the ground floor of the citizen's house in Trzič in the year 1997. Photo: Miha Ignac Primožič, Trzič 2003.

Fotografija na zadnji strani:

Novoletna voščilnica. Iz zapuščine fotografa Vekoslava Kramariča iz Trnovega v Ljubljani. Pred 2. svetovno vojno. Iz arhiva SEM.

Back Cover Photo Credit:

A New Year greeting card. From the legacy of the photographer Vekoslav Kramarič from Trnovo in Ljubljana. Before the 2nd world war. From the archive of the Slovenian Ethnographic Museum.

Izšlo/Published:

Brežice, december 2004

SLOVENSKO *Ĕtnološko* DRUŠTVO
SLOVENE *Ĕthnological* SOCIETY

Metelkova 2, 1000 Ljubljana

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829₂₀₀₄

900405351,3/4

COBISS

TISKOVINA

UDK 39(497.4)(05) ISSN 0351-2908
Brežice, december 2004